

ALTARUL BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

C U P R I N S U L

ANUL IV (XLIII) nr. 4—6 (serie nouă) aprilie—iunie 1993

Redacția : Biserica și problematica omului — — — — — 3

STUDII

Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Apocatastaza — — — — —	7
Prot. dr. VASILE MUNTEANU : Fizica și metafizica — — — — —	18
Pr. prof. dr. IOAN TULCAN : Iisus Hristos propovăduitorul adevăratei pocăințe — — — — —	28
Pr. IOAN BĂRLĂNESCU : Personalitatea Sfântului Apostol Pavel, izvoarele sale doctrinare și permanenta sa actualitate — — — — —	31
Pr. prof. IOAN BABA : Esenienii — Date în legătură cu istoria, învățătura și viața lor, din sursele filoniene și în baza descoperirilor de la Qumran — — — — —	43
ANCA MANOLACHE : Credință și fidelitate — — — — —	58
ROMIȚA B. IUCU : Educația religioasă — componentă a teoriei educației — — — — —	62
Pr. BRANISLAV STANCOVICI : Rânduiala binecuvântării și tăierii colacului — — — — —	70

TEXTE PATRISTICE

Evangelhia după Matei în interpretarea Fericitului Ieronim (trad. de pr. prof. dr. N. Neaga) — — — — —	77
Sf. Grigorie al Nisei — Viața Sf. Macrina (trad. Ion Pătrulescu) — — — — —	83
Sf. Ambrozie al Milanului — Imnuri (trad. Dan Negrescu) — — — — —	89

URME DIN TRECUT

Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Fragmente de jurnal — — — — —	91
Prof. SILVIA DAMȘA : Cuyinte despre monahismul românesc — — — — —	96
EUGEN GREUCEANU : Noi documente din perioada 1848—1867 privind Mitropolia Banatului — — — — —	101
Pr. prof. NICOLAE BELEAN : Profesorul și compozitorul Antoniu Sequens (1865—1938) — — — — —	106

ALTARUL BANATULUI

4-6

Serie nouă, anul IV (XLIII)
aprilie—iunie 1993

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

- Președinte :** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
- Vicepreședinți :** P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmagiului.
Prea Sfințitul Episcop EMILIAN BIRDAȘ
- Membri :** Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot dr. IOAN TULCAN, preot la parohia Arad—Centru.
Preot VASILE POP, secretar la Episcopia Aradului.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.
- Corectori :** Preot IOAN D. TIRNEA
CONSTANTIN GURAU
- Redactor :** Preot EUGEN JURCA, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
- Redacția și Administrația :** Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900
Timișoara I, bd. C. D. Loga nr. 7. Cont virament
Banca de comerț, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.
Abonamentul anual — lei 800

BISERICA ȘI PROBLEMATICA OMULUI

Nu de puține ori scrierile noastre sunt sau par prea teoretice ori suferă de păcatul idealizării și al definițiilor pretențioase. Se caută definiții frumoase, formulări promițătoare, nu de puține ori fără acoperire în realitate. Cu atât mai mult, până la un anumit punct, se creează impresia că spiritualitatea ortodoxă ar fi eminentemente monastică sau eclezială, închisă în tiparele unor abstracțiuni ritualiste sau meditații absenteiste. De unde și sentimentul unora că Biserica fie „plutește” undeva la un nivel teoretic și idealist, fie — mai grav — se pogoară până acolo încât lasă impresia dezinteresului față de problemele reale ale omului.

Fără a nega destule neajunsuri de un fel sau altul și fără a căuta argumente sau scuze pentru o atitudine sau cealaltă, nu trebuie totuși să generalizăm și cu atât mai mult să „batem pasul pe loc” la infinit, rămânând la nivelul unor critici sterile, ci să descoperim fața reală a lucrurilor, căutând să despărțim pe cele bune de cele rele cu luciditatea patristică a „deosebirii duhurilor”.

Nu ne este străin faptul că trăim într-o lume secularizată, dacă nu total golită, oricum despuiată de conținutul ei religios. De aici grava criză de identitate a omului și deruta generală a puțin-credinciosului care nu mai știe încotro s-o apuce. Cu atât mai mult un tânăr proaspăt ieșit de pe băncile școlii, care se „trezește” în viață fără un crez, fără un ideal, fără un suport existențial din afara lui, orbecăind prin toate „păcatele tinerețelor” până „să-nceapă” ori să „se-adune” ori să „capituleze” definitiv în brațele patimilor și deznădejdiei, în unele cazuri până la suicid.

Asemenea situații nu ne pot lăsa indiferenți, cu atât mai mult cu cât „cazurile sociale”, tinerii-problemă, copiii străzii,

vagabondajul, cerșetoria, prostituția, violul, pornografia, avortul, criminalitatea, violența, divorțul ș. a. m. d. proliferază la un nivel din ce în ce mai îngrijorător. Biserica nu poate fi indiferentă la această stare de lucruri.

Toate pornesc în primul rând din necredință, apoi din lipsă de educație atât morală, cât și civică, din lipsă de interes și preocupare față de cel de lângă tine. Pe de altă parte multe din acestea sunt consecințele educației atee și exclusiviste de pârnă de curând. Redus la nivelul unei maimuțe într-o „epocă de aur“ a istoriei secolului XX, omul a învățat să trăiască claustrat și egoist în sânul unei morale atee, să imite modele gata confecționate, să gândească mecanic și colectiv ca un „urs“, după expresia gânditorului Petre Țuțea.

Astăzi, datorită Bisericii de a ne reda o concepție sănătoasă de viață, încrederea în Dumnezeu, în viitor și chiar în noi, demnitatea de om, prețuirea de sine în sensul bun al cuvântului, dragostea, bucuria, zâmbetul, armonia, căminul familial etc. este imensă. În pofida tuturor dificultăților înșirate mai sus **refacerea noastră morală este posibilă.**

Într-adevăr, „toate sunt cu putință celui ce crede“ (Marcu 9, 23). Este posibil să se refacă familii dezmembrate, e posibil să fie recuperați unii din copiii străzii, vagabonzi, bișnițari, alcoolici, drogați etc., în general oameni „debusolați“, dezaxați, necăjiți sau sperați, pe care nimeni nu i-a băgat în seamă, nu le-a spus o vorbă bună și, cel mai grav, nu le-a atras atenția că **poartă în sine chipul lui Dumnezeu** și că în ciuda celor mai mari căderi sau chiar prăbușiri morale, chipul lui Dumnezeu din noi nu se distruge și mai avem o șansă de salvare, pentru că „Dumnezeu nu vrea moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu“ (Iezechiel 33, 11).

Dumnezeu nu ne-a făcut pentru pieire, ci pentru mântuire. El nu se bucură să ne piardă, ci așteaptă să ne regăsim, să avem încredere în El, în posibilitatea mântuirii și depășirii oricărui impas existențial.

Dar pentru aceasta e nevoie pe de o parte de preoți jertfelnici, preoți cu simțul răspunderii, cu conștiința chemării de sus și a răspunderii pentru „turma încredințată“ spre păstorie, ca „pe nici unul să nu-l piardă“, iar pe de altă parte de credincioși jertfitori și misionari, implicați concret și activ în viața Bisericii,

care să nu lase totul pe seama preotului teoretizând sau criticând, ci ei înșiși să fie un imbold pentru preot, un suport moral care să-i redea încrederea în el, să-l sprijine în cele bune, ca împreună să poată scoate semenii din inerția și disperarea în care se zbat.

Să nu uităm că Biserica nu este constituită doar din preoți. Degeaba se așteaptă totul numai de la ei. Degeaba critici, dacă nu paticipi. E mai simplu să reproșezi, să cauți justificări și scuze decât să te angajezi în redresarea și restaurarea unei Biserici vii, dinamice, care să poată da omului o speranță de viitor, să-i poată „spune ceva“. De unul singur și cu brațele goale preotul nu va putea să le îplinească pe toate, cu atât mai mult sub povara greutăților de acum. Ține de datoria credinciosului să fie alături de preot, nu doar să-i reproșeze toate sau să-l defaime, ci să-l încurajeze, să-l ajute și să-l impulsioneze în lucrarea lui.

Știm prea bine că e nevoie de cărți, de manuale de religie, de grădinițe, școli, licee, universități creștine, de masă pentru săraci, de instituții de caritate, tabere de vară creștine pentru tineri, de ore de educație creștină etc... Teoretic, toate sunt frumoase și bune, dar practic...?! Oricum, dacă vrem să privim împrejurul nostru cu bună credință, observăm că mereu se zidește câte ceva, „cărămidă peste cărămidă“. Apare câte un manual, câte o carte (și cu ce dificultăți?), câte o asociație de caritate, câte un grup de tineri preocupați de cele sfinte etc. Toate vor da roadă „la bună vreme“. Nu e ușor să zidești ceea ce s-a năruit timp de o jumătate de veac.

E absolut imposibil să realizezi toate deodată, mai ales când n-ai nici o certitudine sau stabilitate economică, socială, politică ș. a. m. d. Se pare însă că unul din păcatele capitale ale românului are chiar rădăcini adamitice, de tipul „nu eu, Eva!“ . Nu arareori auzim afirmații de acest gen : „Din cauza preotului nu merg la biserică !“, „De ce preotul nu face cutare sau cutare lucru !“, „Unde au fost preoții în cutare sau cutare eveniment !“, iar dacă s-au implicat, atunci : „Și popii s-au apucat să facă politică !“ și multe altele prea bine cunoscute, ca „soborul de preoți“, „intoxicații cu slujbe și colinde“ etc. Motivații, justificări, fricțiuni, acuze, reproșuri, reclamații sunt la ordinea zilei, în schimb implicații concrete în slujire și misiune, în viața liturgică și caritativă, prea puțin. Într-o asemenea atmosferă, să ne fie cu iertare, nu se poate lucra. De vreme ce nu participi, n-ai dreptul să critici.

Reamintim : Biserica nu este constituită doar din preoți, chiar dacă sunt centrul atenției tuturor. De aceea și punem în discuție subiectul „Biserica și problematica omului“, nu „preotul și problema omului“. Și vom avea rezultate bune de-abia când problemele preotului vor deveni problemele Bisericii. Nu vrem să scuzăm, nici să acuzăm sau să propunem un transfer de responsabilitate, ci doar solicităm implicarea tuturor, atât a preoților, cât și a credincioșilor în soluționarea creștinească a problematicii omului de astăzi.

Redacția

APOCATASTAZA

O problemă încă deschisă

de : prot. dr. MARCU BĂNESCU

„Nimeni nu este fericit înainte de moarte“ (Nemo ante mortem beatus). Paradigma, venind din lumea antică, mai circula și azi în vorbirea comună, deși creștinismul a modificat ontologia morții implicând în structura ei o stare de fericire și devenire. „Hristos este viața mea, iar moartea îmi este un câștig“, scrie Apostolul Pavel filipenilor.¹ Moartea este o punte de trecere din vremelnicie în veșnicie împlinind marea finalitate a existenței. Și anticii au exprimat această idee (o tanatofilie, dacă o putem numi astfel). Ovidiu, de pildă unul din cei mai populari poeți ai antichității și întâiul cântăreț al pământului românesc (Dobrogea), scria la începutul erei noastre : „Pentru mine moartea va fi o binefacere“ („Mors mihi munus erit“ — Metamorfoze). Dar acest deziderat izvoara din neputința de a suporta condițiile de viață. Era un spațiu de viață, o fugă. Păgânul dorește moartea pentru a se elibera de suferință, de chinul pământesc. Creștinul o dorește pentru a ajunge mai repede la Hristos, pentru a dobândi o nouă viață.

Dar ce știm noi despre universalul fenomen pe care-l numim moarte ? Doar că există. Și după o plastică expresie a lui La Bruyère, „e mai greu să te gândești la ea decât s-o înduri“ (Il est plus dur de l'appréhender que de la souffrir). Cât suntem în plinătatea puterilor psiho-fizice aproape n-o putem concepe. Îi formulăm realitatea în paradoxuri și sintagme edulcorate, metafore poetice și judecăți filosofice ca : „moartea este perpetuarea vieții ; viața este un accident, moartea o necesitate ; istoria este reprezentarea acestui fenomen“. „Moartea este sfârșitul bolii... Însăși viața fizică este o moarte treptată, adică reducerea treptată a energiei vitale în timp“² „Viața nu are sens decât dacă moartea există“³ etc. Aserțiunile pot fi argumentate, dar ele nu cuprind niciodată moartea în complexitatea ei. Ne consolează, atenuează spaimile, dar nu ne arată ceea ce am dori noi. Și nimeni nu ne-a spus amănunțele despre moarte. Și de-

¹ Filipeni 1, 21.² P. Svetlov, *Invățătura creștină în expunere apologetică*, trad. de S. Bejan și C. N. Tomescu, Chișinău, 1976, vol. III, p. 63.³ N. Berdiaeff, *Essai sur la destination de l'homme*, București, 1978, p. 325.

ducțiile nu ajung până în adâncurile problemei. Aristotel afirmă că „nu se poate demonstra totul și că undeva trebuie să oprim, punctul de oprire fiind punctul până la care intelectul cunoaște nemijlocit sau teoretic și realizează cunoașterea primelor principii”.⁴

Noi ne oprim la doctrina creștină despre acest fenomen, prezentată în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție, neavând altă sursă peremptorie. Dar nici aici nu aflăm totul despre moarte și starea de dincolo. Nici cei care au experimentat-o — Lazăr din Betania, fiica lui Iair, mai marele sinagogii, nici fiul văduvei din Nain, nici Talita din Iope sau Eutih din Troa și nici Iisus — nu ne-au vorbit amănunțit, socotind poate că nu este absolut necesar să cunoaștem misterele morții. Ce-au simțit în clipa despărțirii sufletului de trup? E dureroasă această despărțire?? E o ușurare, o stare de fericire? Ce au simțit, ce au văzut, ce au auzit pe celălalt tărâm? Au reținut ceva din cele văzute? Ce-i împiedică să facă destăinuiri? Atâtea întrebări am dori fiecare să le punem. Problematismul morții a solicitat mult gândirea omului. El, omul, nu s-a mulțumit cu judecata simplistă că moare și dispare integrându-se în cosmos. El a transgresat această judecată intuind o continuare a existenței pe care vrea s-o cunoască.

Nici oamenii care au experimentat clinic moartea, adică au murit sau au fost declarați ca atare și au fost readuși la viața fizică (resuscitați) nu ne pot oferi mărturii peremptorii despre acest fenomen. Destăinuirile lor, foarte interesante uneori, totuși sunt subiective, încărcate de elemente dobândite sau înmagazinate înainte de actul morții. Nu toate organele mor deodată, spontan. Structurile filogenetice mai vechi rezistă mai mult. „Pentru că cercetările la care ne referim au fost întreprinse cu deosebire de americani, s-a acedat la terminologia creată de ei, iar aceștia au numit experiența dinaintea morții „near death experience”, prescurtat n.d.e. Obșnuit, faptele puse sub genericul „n.d.e.” arată că insul aflat în agonie re trăiește ca într-un extaz întreaga sa viață înainte de a cădea într-o ordine a realității „replicată către profundul lucrurilor”. Pornind de aici s-au pus o serie de întrebări: ce este memoria? cum poți păstra în conștiință imagini atâta vreme cât celulele se modifică neîncetat? ce este conștiința? ce este realul? etc. Puțin câte puțin au fost astfel implicate o serie de discipline de la neurologie la biologia celulară, de la psihologia subconștientului la psihiatrie. Tehnologia a jucat un rol imens în acest gen de cercetări. Noile tehnici de reanimare readuc la viață persoane care până nu demult erau considerate bune doar pentru morgă (...).

Toți cei care au trecut prin experiența de dinaintea morții (n.d.e.) declară a se fi simțit atât de bine, încât aproape că regretau reîntoarcerea la viață și de asemenea toți dovedesc a fi suferit o profundă transformare: fizică și spirituală. Doar în Statele Unite ale Americii numărul

⁴ Anton Dumitriu, *Retrospective*, Editura Tehnică, București, p. 157.

celor care au trăit fenomenul n.d.e. se ridică la aproximativ opt milioane, așa încât el poate fi descris cu destul de multe amănunte.⁵

Oricât de multe ar fi aceste cazuri nu ne pot oferi certitudini. Întreprinderea contactului cu lumea exterioară nu indică totdeauna punctul letal. Se știe că „moartea aparentă exprimă o reducere marcată, clinic imperceptibilă a funcțiilor vitale, cu posibilitatea revenirii lor totale (...) Moartea aparentă este întâlnită în electrocutări, intoxicații, hipotermie, diferite inhibiții, în uremie, anemii sau anoxii acute și este apreciată, în unele statistici, ca având o frecvență de 1 : 500. Se întâlnește frecvent la nou-născuți, intoxicați cu hipnotice, în holeră, comă profundă...“⁶ Paradoxal, agonizii nu dau semne de durere. Unii manifestă stări de insolită liniște și euforie, stări confuzionale, onirice, ca o firească reacție de apărare. Mecanismele morții nu sunt încă deplin cunoscute. Moartea însăși, se spune, nu este dureroasă. Când durerea a trecut „pragul de sus“ (paroxistic) acționează ca un anesteziec general. Durerile celui ce se luptă cu moartea se pare că sunt simțite până la o anumită intensitate. Moartea biologică, proces natural este anodină. Simțurile slăbite nu mai transmit impresii dureroase. Sigur că aceste stări, îndepărtând învelișul fantastic, au explicații științifice, fiziologice, neurologice, asupra cărora nu avem competență să insistăm. În orice caz interpretările sunt multe și variate. Reținem din multitudinea lor un alt paradox : uneori durerea se poate transforma în senzație de plăcere (stare patologică). Abstracție făcând de accidente, moartea „ca proces îmbracă evolutiv trei forme : moarte aparentă (o sincopă prelungită), moartea clinică (în care viața revine prin reanimare) și moartea biologică (absolută)“⁷.

Personal am auzit din gura unui medic pe care cei din jurul său l-au crezut mort vreme de câteva minute, lucruri interesante. Revenind la viață, în urma unor intervenții corespunzătoare, a povestit cu claritate lucruri foarte asemănătoare cu cele pe care le spun aproape toți care au trecut prin stări preletale. Scepticii le resping fără argumente irefutabile. Optimiștii le acceptă cu aceeași precaritate demonstrativă.

Ființă liberă și rațională, îndrăgostit de aceste harisme, dar frânat de limitele condiției de creatură, omul caută soluții pentru a parveni la starea inițială când „putea să nu moară“. Cert este că omul luptă împotriva morții. Dar înainte de a încerca suprimarea morții, lupta se duce împotriva preambulului morții — îmbătrânirea. „Lupta în contra penibilului preambul al morții au anunțat-o atâția oameni de știință (...) Ea va trebui, ieșind din faza de pregătire, să înceapă efectiv și, o dată începută, să continue cu din ce în ce mai multă stăruință și cu mijloace din ce în ce mai eficace. Iar dorința arzătoare a celor ce o vor urmări, cu nerăb-

⁵ Mitropolit Nicolae Corneanu, *Quo vadis ?*, Timișoara, 1990, p. 237.

⁶ Gh. Scripcaru — M. Terbancea, *Patologia medico-legală*, Editura Didactică și Ped., București, 1983, p. 117.

⁷ Idem, o.c., p. 45.

dare firească, va fi, fără îndoială, ca ea să ducă nu numai la prelungirea provizorie a vieții, ci și la înlăturarea definitivă a morții⁸.

Această fantastică viziune a fost scrisă în prima jumătate a secolului nostru. Lupta a continuat, dar rezultatele obținute sunt... în aceeași fază. Durata medie de viață s-a mărit, dar bătrânețea n-a fost suprimată și moartea n-a fost înlăturată. Problematika morții va solicita încă efortul inteligenței umane și lupta nu va înceta. Deocamdată știm că ființele superioare și inferioare mor pentru că se reproduc. Suprimând moartea, se va opri nașterea? Dar aceasta este o altă problemă la care abia cutăzăm a gândi.

Credibilitate deplină nu putem acorda decât surselor noastre de informație, pe care le-am amintit, adică Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții.

Deci, prin moarte, cele două elemente constitutive ale ființei umane se despart. Nemuritor, sufletul supus unei judecăți particulare își continuă existența într-o stare de fericire sau nefericire, de mulțumire sau nemulțumire. Trupul se dă pământului. Învățătura ortodoxă despre rai și iad și judecata particulară, deși bine cunoscută, acceptată și respectată din perioada Sfinților Părinți, a fost formulată în 1672 la sinodul din Ierusalim. Îndată după moarte, credincioșii se întorc în rai (Împărăția cerurilor), iar păcătoșii intră în iad (întunericul cel veșnic).⁹

Starea aceasta a sufletului este provizorie până la parusie, adică venirea Domnului, învierea trupurilor și judecata de obște (universală). Trupurile înviate, deși identice cu cele care au viețuit în vremelnicie, se deosebesc de acestea, fiind nestricăcioase, nemuritoare, spirituale,¹⁰ asemănătoare cu trupul îngerilor, fără trebuințe materiale.¹¹ Toate trupurile înviate vor fi nemuritoare, dar nu se vor bucura în mod egal de prerogativele spiritualității.

Actul final al acestui lung proces este judecata universală (definitivă). Fiecare trup se unește cu sufletul, de care s-a despărțit prin moarte, și împreună se vor prezenta la judecata de obște. (La judecata particulară trupurile lipsesc, de aceea și judecata va fi spirituală). Dreptii vor avea parte de fericire veșnică, adică vor vedea pe Dumnezeu „față către față“, „nu ca prin oglindă“, „în ghicitoră“. ¹² Aceasta este suprema și netrecătoarea fericire fiindcă Dumnezeu este binele suprem, dar multe bunuri spirituale pregătite nu le cunoaștem căci: „cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-au suit acelea le-a gătit Dumnezeu pentru cei ce-L iubesc“. ¹³ Și cei nedrepți, adică păcătoșii, vor primi răsplata după merit, durerea fizică și morală prin depărtarea de la fața lui Dumnezeu.

⁸ P. P. Negulescu, *Destinul omenirii*. Ediție îngrijită de Nicolae Gogoneață, Editura Academiei Române, București, 1971, vol. V, p. 405.

⁹ Matei 25, 46; Luca 16, 22.

¹⁰ I Corinteni 15, 42 sq.

¹¹ Matei 22, 30.

¹² I Corinteni 13, 12.

¹³ I Corinteni 2, 9.

Atât fericirea cât și suferința vor fi date neegal, în grade sau trepte, după faptele fiecăruia săvârșite în existența vremelnică (pământească),¹⁴ vor fi fără sfârșit.

Trupurile care la parusie se vor găsi în viață (fizică) vor trece prin aceleași schimbări ca și trupurile înviate înainte de judecata universală.

Omul liber, stăpân pe hotărârile sale, răspunde și de intrarea și petrecerea sa în rai sau în iad. Deci nu Dumnezeu condamnă, ci omul singur se autocondamnă, ceea ce afirmă și confirmă dreptatea lui Dumnezeu care respectă libertatea conferită creaturii Sale.

Aceasta este, esențializată, eshatologia creștină (ortodoxă). Dincolo de aceste descoperiri nu s-a putut pătrunde, dar omul, rațiune și mândrie luciferică, n-a renunțat, cum am spus mai sus, la încercarea de a cunoaște tot mai mult misterele vieții de dincolo.

Dar deși s-a spus, nu fără temei, că omul a făcut un anumit progres chiar în ce privește cunoașterea lui Dumnezeu — și poate chiar nivelul acestei cunoașteri separă religiile și confesiunile între ele — eshatologia n-a putut s-o cuprindă. Atâtea aspecte eshatologice sunt neînțelese și poate de neînțelese. Să amintim câteva: raiul și iadul sunt locuri sau stări? Se poate trece din iad în rai (și invers) între cele două judecăți (particulară și universală)? Trupurile vor învia în stare de maturitate? Cum își află sufletul corpul întors în pământ (și nimicit)? Sunt identice trupurile înviate cu cele pămâtenes? Există un progres în iad? Cum este materialitatea chinurilor în iad? Dreptii vor avea corp în cer? Cum este starea de repaos total? Corporalitatea în rai sau în iad? Materialitatea specifică existenței de dincolo? Raiul originar și raiul eshatologic sunt identice? Încetarea timpului, permanentul prezent și coordonatele specifice? Prezența sau... absența lui Dumnezeu în iad? Atitudinea damnaților față de Dumnezeu în iad? viziunea materială a iadului? Veșnicia iadului?¹⁵ etc.

Răspunsurile la întrebări ca acestea au iscat contradicții, schisme și erezii. Teologia a dat răspunsuri satisfăcătoare la întrebările amintite și la altele neamintite, dar ele rămân încă deschise. Uneori Sfinții Părinți au recurs la răspunsuri conciliante. De pildă: „Într-un „Cuvânt despre rai“, atribuit Sfântului Vasile cel Mare, considerarea corporală sau spirituală a raiului e lăsată la capacitatea de înțelegere a fiecăruia, capacitate care depinde de gradul lui de înduhovnicire, dar care în nici un caz nu poate greși socotind într-un fel sau altul”.¹⁶ Sfântul Ioan Gură de Aur, vorbind despre locul iadului, zice: „Să nu căutăm unde este, ci cum să scăpăm de el”.

În puținele reflecții pe care le facem aici ne interesează în mod deosebit „veșnicia iadului” și asupra acestui aspect vom mai insista.

¹⁴ Luca 12, 47 sq.

¹⁵ Cf. Mitropolit Antonie Plămădeală, *Învățătura ortodoxă despre rai și iad*, în Studii Teologice, seria II-a, anul XX, nr. 7—8, septembrie—octombrie 1968, passim.

¹⁶ Idem, o.c., p. 569.

Iisus Hristos Însuși a rostit cuvintele : „Amin grăiesc vouă : toate păcatele se vor ierta fiilor oamenilor și hulele câte vor huli, dar cine va huli împotriva Sfântului Duh n-are intrare în veac, ci este vinovat de osândă veșnică”.¹⁷

Învățătura Bisericii primare, întemeiată pe Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, este deliberat contrazisă de Origen, care neagă, ab initio, eternitatea stărilor de suferință. Argumentarea sa este pur rațională, sub influența filosofiei antice, fără teme revelatoionale. După a sa judecată eternitatea chinurilor în iad ar contrazice atributele lui Dumnezeu pe care le posedă în mod superlativ : dreptatea, bunătatea, înțelepciunea...

Alegorizând, Origen afirmă că pedepsele au caracter medicinal. Prin căință păcătosul din iad va fi în cele din urmă eliberat din chinuri și va beneficia de restaurarea universală.

Teolog și filosof de mare întindere și adâncime, scriitor erudit, o gândire în permanentă mișcare, Origen a scris enorm de mult, dar a comis și erori mari. „Fericitul Augustin și Sf. Ioan Gură de Aur, un apusean și un răsăritean, doi dintre cei mai glorioși Părinți ai Bisericii, a căror operă scrisă, luată individual, depășește pe a oricărui alt scriitor bisericesc, cu excepția lui Origen... Nimeni n-a exprimat mai clar și mai clasic ca acești autori setea nestinsă după adevăr cu excepția lui Origen”.¹⁸ Comparat cu oricine, Origen nu poate fi pus în inferioritate. „În ce așterne pe hârtie el pune credința sa întreagă pentru care e gata să sufere până la moarte”.¹⁹ Și totuși Origen nu este trecut în rândul sfinților Bisericii noastre.

Origen († 253/54) s-a format în spiritul filosofiei antice, transmisă omenirii de greci. De altfel Sfinții Părinți, în general identifică teologia cu filosofia, accentuându-i funcția de cunoaștere. Origen a învățat teologia la școala lui Clement Alexandrinul, atenian de origine și inițiat în bogăția filosofiei antice, iar filosofia a făcut-o la școala neoplatonicului Ammoniu Sacca. În această bogăție culturală se găsesc sursele de inspirație ale marilor scriitori creștini. Platon crede că pentru a dobândi nemurirea omul trebuie să se despartă de lumea sensibilă pentru a se întoarce la zei de unde a căzut. Deci omul are obârșia la zei și la ei trebuie să se întoarcă. Întoarcerea la divinitate, deci la nemurire, este o rămășiță din revelația primordială care, în termenii filosofului, este o amintire din existența antepământească (anamnesis). Trebuie însă să ținem seama de faptul că alta — decât cea creștină — era concepția antică despre zei.

Tema „misterelor” și „inițierilor” era „asimilarea omului cu divinitatea”. Pentru a se întoarce la starea originară, divină, individul uman trebuie să treacă printr-o serie de purificări care-l apropie treptat de

¹⁷ Marcu 3, 28—29 ; Matei 12, 31—32 ; Luca 12, 10.

¹⁸ Pr. prof. Ion G. Coman, *Fenomenul literar augustinian*, în *Studii teologice*, seria II-a, anul XI, nr. 1—2, ianuarie—februarie, 1959, p. 4.

¹⁹ Mitropolit Nicolae Corneanu, *Patristica mirabilia*, Timișoara, 1987, p. 103.

starea de zeu. „Misterele și inițierile fac ca sufletele noastre să se urce deasupra vieții materiale și muritoare, ne leagă de zei, fac să dispară prin iluminări intelectuale orice tulburare afundată în noi prin lipsa de raționament, fac să dispară prin lumina zeilor ceea ce este nedeterminat și obscur în acei care se fac inițiați“.²⁰

Eternitatea este concepută ca „atemporalitate“ (Ludwig Wittgenstein: *Unzeitlichkeit*) și deci trăiește veșnic acela care trăiește în prezent.²¹

Calea spre zei este îndreptarea spre tine însuți, ceea ce afirmă și Sfânta Scriptură: „... căci iată împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru“.²²

Origen, întemeiat pe filosofia lui Platon, crede că sufletele singure vor vieții în eternitate. După un timp oarecare, muncile iadului nefiind veșnice, se va produce o împăcare a tuturor cu Dumnezeu, adică se va produce o restabilire în starea originală. Reluând o teză din învățăturile învățătorului său Clement din Alexandria, Origen mai propune că sufletele păcătoșilor, după moartea trupului, vor fi supuse unor chinuri de purificare, sugerând astfel existența purgatorului.

Ca interpret al Bibliei, Origen atribuia fiecărui text un sens întreit: literar (istoric), moral (practic) și mistic (alegoric); când sensul literar i se părea că nu corespunde cu înțelepciunea și sfințenia lui Dumnezeu atunci interpreta pasajul numai în sens moral și alegoric, stabilind acest mod de a vedea chiar ca regulă generală pentru interpretarea Sfintei Scripturi. Dar aici el adesea era sedus de predilecția pentru filosofia platonice și mergea prea departe în invenția sensului alegoric și în subtilizarea celui literar, totuși nu neglija nici sensul literar și în expunerea lui da dovadă de agerime și de fineță.²³

În lucrarea sa de dogmatică sistematică (pierdută) „Despre învățăturile fundamentale“ abundă eterodoxiile, pe care nu le mai amintim.²⁴

Multe din tezele lui Origen au produs grave tulburări, erezii și schisme. Folosind filosofia gnosticilor, unii discipoli au ajuns la devieri primejdioase („Origenismul popular“). Sabeliu, de pildă, profesa patripasianismul. Dionisie, episcop în Alexandria, combătând antitrinitarismul modalist ajunge la subordonațianism. Unii gnostici susținând moartea sufletului, afirmau că acesta va învia odată cu trupul (tnitopsihii). Alții, propunând teza corpului eterat al Domnului Iisus Hristos, afirmau că și corpurile oamenilor vor fi la fel după înviere. Chinurile iadului vor fi spirituale etc., etc.

²⁰ Anton Dumitriu, *Homo universalis*, București, Editura Eminescu, 1990, p. 183.

²¹ Idem, o.c., p. 180.

²² Luca 17, 21.

²³ Euseviu Popovici, *Istoria bisericească universală*, trad. de Atanasie Mironescu, ed. II, București, 1925, Cartea întâi, p. 394.

²⁴ Idem, o.c., pp. 394—395.

Prin toată activitatea sa, prin lucrările sale, Origen dobândise renume în lumea creștină în plină dezvoltare. Fiind încă laic, a fost invitat ca învățător de filosofie și teologie la Roma, în Arabia, Antiohia, Grecia. În anul 228, la stăruința episcopilor din Ierusalim și Cesareea acceptă hirotonirea.

Întorcându-se din periplul misionar, ca preot, este muștrat de episcopul său jurisdicțional — Dimitrie — pentru faptul că a primit hirotonirea de la un episcop străin, fără consimțământul episcopului său canonic. La această abatere disciplinară adăugându-se unele practici (castrarea) și eterodoxii, două sinoade locale, în Alexandria, îl judecă, îl depun din treaptă și-l alungă din Alexandria.

După moartea lui Origen teoriile sale eterodoxe sunt reluate în debaterile de Metodie de Olimp († 311). Controversele continuă în secolul IV, Origen fiind acuzat că a introdus „germenii arianismului“, punând la îndoială învățătura că Fiul este de o ființă cu Tatăl. Disputele se exacerbează între origeniști și antropomorfiții din Egipt. În această altercație are de suferit Sf. Ioan Gură de Aur care a primit monahii origeniști alungați din Egipt de episcopul Teofil al Alexandriei (cearta a provocat „schisma ioaniților“).²⁵

În secolul VI controversele interne, schismele și ereziile, reminercentele exacerbate din secolele precedente, pun din nou în discuție ortodoxia lui Origen. Un sinod endemic din Constantinopol (543) condamnă 15 teze din învățătura lui Origen — inclusiv apocatastaza — ca eretice. Sinodul cinci ecumenic din Constantinopol (553) confirmă cu ușurință (o habitudine reiterată de-a lungul veacurilor) hotărârea sinodului local prin anatemele 7 și 8. Unii istorici susțin că un sinod preliminar a declarat eretic pe Origen.²⁶

Așadar apocatastaza a fost anatemizată. Damnarea însă n-a pus capăt dezbaterilor și n-a așezat liniștea în coștiințe.

S-a scris mult și competent de-a lungul veacurilor despre opera lui Origen. Și despre erorile sale s-a scris. De aceea cu sfiială am abordat una din întrebările fundamentale referitoare la apocatastază: a greșit Origen? Au greșit cei care i-au împărtășit propunerea? La care s-ar mai putea adăuga: pot fi revizuite, amendate sau completate hotărârile unui sinod ecumenic? (Bineînțeles, de către un alt sinod ecumenic).

Adevărurile relevate de Dumnezeu, receptate și propovăduite de Biserică, sunt norme pentru viață. Respectarea lor este obligatorie. Unele lucruri însă, privind stările transcendentale, n-au fost deplin arătate fiind necesară lămurirea lor, ceea ce au făcut urmașii Sfinților Apostoli întruniți în sinoade ecumenice sub îndrumarea și asistența Duhului Sfânt.

Apocatastaza, condamnată de sinodul V ecumenic, trebuie deci s-o considerăm problemă închisă. Dar ce-i de făcut că ea, cea mai gravă problemă a eshatologiei, ridică mereu întrebări tulburătoare și va neliniști

²⁵ Idem, o.c., II, p. 122 sq.

²⁶ Idem, o.c., p. 151.

mereu inima muritorilor înfricoșând-o? Gândirea, singura libertate autentică, nu va înceta să vadă, dincolo de opreliști, frumusețea unei idei fascinante, încurajatoare: restaurarea tuturor în starea fericirii dintâi și în locul întunericului veșnic, lumina strălucitoare a iertării universale!

Fiecare religie are anumite restricții, anumite tabuuri. Cu cât se împuținează tabuurile, cu atât se ușurează pătrunderile în stratul magic al lucrurilor.

Dar să revenim la apocatastază. Mulți dintre Sfinții Părinți și scriitori ai Bisericii au aprobat apocatastaza. Și mai mulți creștini din veacurile următoare au reflectat și și-au pus întrebarea dacă a greșit Origen. Dacă unele eterodoxii origeniste au fost, de la început, evidente, respinse și condamnate, apocatastaza a fost acceptată de teologi prestigioși. Unii au acceptat-o cu rezerve. Puțini au condamnat-o cu tărie.

Clement Alexandrinul nu învăța răspicat vremelnicia iadului, dar punea accent pe caracterul moral al pedepselor.

Sf. Grigorie de Nisa, fratele mai mic al Sf. Vasile cel Mare, studiază profund opera lui Origen, acceptă apocatastaza și nu a fost anatemitat. Teologi erudiți au apărat poziția Sf. Grigorie — Fotie, Nichifor Callist etc. Maxim Mărturisitorul apărând ortodoxia Sfântului Grigorie al Nisei, afirmă că „Biserica recunoaște trei restaurări (apocatastaze): una, a fiecăruia în parte, pe temeiul virtuții, prin aceasta se restaurează fiecare în care a împlinit în sine rațiunea virtuții. A doua e aceea a firii întregi la înviere; e restaurarea în nestricăciune și nemurire. Iar a treia de care vorbește mai mult în tratatele sale Grigorie al Nisei este restaurarea puterilor sufletești, căzute prin păcat, în starea în care au fost create. Căci precum toate își vor primi prin învierea trupului la vremea sperată nestricăciunea, așa trebuie să lapode și puterile pervertite ale sufletului, în cursul prelungirii veacurilor, amintirile păcatului sălășluite în el și străbătând sufletul toate veacurile și neaflând odihnă, să vină la Dumnezeu. Și astfel prin cunoașterea bunurilor, nu prin împărtășirea de ele, să reprimească (scil. sufletul) puterile sale și să fie restaurat și să se arate că Făcătorul nu e cauza răului²⁷.”

Părintele istoriei Bisericii, Eusebiu, mitropolit în Cesareea Palestinei, este discipol al școlii alexandrine și admirator al marelui Origen.

Vasile cel Mare, în colaborare cu Grigorie de Nazianz, studiază opera lui Origen alcătuind o filocalie — prima de acest gen — nimic reproșându-i și nimic reproșându-li-se.

Didim, reprezentant al ultimilor dascăli alexandrinii, orb de la vârsta de cinci ani, a învățat teologia din auzite, devenind un scriitor talen-

²⁷ Maxim Mărturisitorul, *Întrebări, nedumeriri și răspunsuri*, XIII, Migne, P.G. 90, 789, trad. D. Stăniloae în *Filocalia*, t. III, Sibiu, 1947, pp. 213—214, ap. mitropolit Nicolae Corneanu, *Pafristica mirabilia*, p. 423, nota 16.

²⁸ Socrate, *Istoria bisericească*, VI, 12, Migne, P.G.L. XVII, 701 A.B., ap. Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice în literatura română*. Sec. IV—XVI, Craiova, 1992, p. 19.

tat. A corectat unele din ereziile origeniste, totuși „ortodocșii riguroși“ l-au declarat eretic, condamnarea confirmând-o sinodul VII ecumenic (787).

Ioan, episcop al Ierusalimului, îl apără pe Origen în disputele vehemente cu Epifanie, mitropolit de Salamina.

Și Ioan Gură de Aur a fost acuzat de origenism, acuză susținută de adversarii săi, care urmăreau să-l alunge din scaun.

Evagrie Ponticul, erudit monah din Egipt, condamnat o dată cu Origen.

Ambrozie al Mediolanului manifestă simpatie față de Origen și opera sa.

Rufin din Acvileia se desparte de prietenul său Ieronim din pricina admirație față de opera lui Origen. A tradus în limba latină, corectându-i unele erori, „Despre învățăturile fundamentale“ etc.

Ieronim însuși a fost, un timp, admirator al lui Origen.

Mai puțin cunoscută, dar pertinentă, este opinia episcopului Teotim I al Tomisului, care declară, la un sinod local din Constantinopol (403): „Eu nu vreau să necinstesc memoria unui om (Origen), care de mult timp a murit în sfințenie și nu-mi pot îngădui îndrăzneala să condamn niște opere pe care nu le-au osândit înaintașii noștri. În scrierile lui Origen nu se află nici o învățătură greșită“²⁸ (Declarația este proferată înainte de condamnarea lui Origen).

La școala din Cezareea, de el înființată, Origen, la sfatul unor prieteni sau din impuls autocritic, revine asupra unor teze eronate, corectându-le în sens ortodox.

Considerând apocatastaza o problemă dezbătută în perioada patristică, am renunțat, deocamdată, la opiniile teologilor din perioadele următoare.

*

* *

Condamnată într-un sinod de autoritate ecumenică, apocatastaza a rămas totuși o problemă deschisă dezbaterilor eshatologice. De-a lungul veacurilor a fost actualizată de filosofi, oameni de cultură, teologi. Și în literatura română eshatologia ocupă spații relativ mari. Iată, de pildă, două mari personalități culturale, de formație laică, au abordat probleme de eshatologie comparată: Dimitrie Cantemir („Sistemul religiei mahomedane“) și profesorul Ștefan Bezdechi („Teoria pedepselor viitoare la Platon și Ioan Gură de Aur“) etc.

Se pare că în veacul nostru apocatastaza suscită un interes mare prin deschiderea spre om și problemele sale. Ea se încadrează bine în viziunea omului modern despre libertate, ca o transpunere în plan transcendentă a năzuințelor din viața terestră. Ce propune în esență marele gânditor creștin Origen? Limitarea pedepselor în viața de dincolo sau abolirea lor, sfârșitul chinurilor. Eliberarea universală. Entuziasmat, Mircea Eliade afirma că „viziunea apocatastazei poate fi socotită una din cele mai grandioase creații eshatologice“.²⁹ Și tot Mircea Eliade amintea

²⁹ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. III, p. 52.

că „Nae Ionescu considera pe Origen cel mai profund geniu filosofic al Răsăritului”.³⁰

Este tendința multor teologi și oameni de cultură de a ieși din șabloane. Ținând pas cu știința, teologia are dinamica ei și poate ajunge la o cunoaștere mai profundă și în ce privește ontologia morții și a lumii de dincolo.

*
* *

Iadul ?

E o taină. Va fi dat omului s-o pătrundă ? Sau măcar îi va fi îngăduit să încerce ?

Sfântul Grigorie de Nazianz zicea într-o cuvântare : „... cercetează din punct de vedere filosofic lumea sau lumile, materia, sufletul, ființele raționale mai bune sau mai rele, învierea morților, judecata de apoi, patimile lui Hristos. Și dacă izbutești să lămurești aceste chestiuni nu va fi fără de folos iar dacă greșești nu este nici o primejdie”.³¹

Problema va mai fi dezbătută. Posibil cu prilejul unei formulări dogmatice a învățăturii despre moarte, considerând că „teologia n-a formulat în privința ei o anume dogmă deși îi acordă atenția cuvenită, mai ales în legătură cu ceea ce se va întâmpla fiecăruia după trecerea pragului vieții fizice”.³²

„Veșnicul repaus ?”

Va fi ca în viziunea genială a lui Mihai Eminescu : „Pe când nu era moarte, nimic nemuritor, / Nici sâmburul luminii de viață dătător, / Nu era azi, nici mâne, nici ieri, nici totdeauna / Căci unul erau toate și totul era una...”.³³

Teologi și filosofi din veacul nostru propun sau sugerează necesitatea și posibilitatea unor revizuri atitudinale față de unele probleme, pe care tradiția Bisericii în aspectul ei de devenire, fără a pierde din substanța doctrinară, le poate tolera.

³⁰ Idem, *Memorii*, ediția Mircea Handoca, Editura Humanitas, București, 1991, vol. I, p. 110.

³¹ Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea I-a teologică*, cap. X (Migne, P.G. XXXVI, 25) ap. Mitropolit Nicolae Corneanu, *Studii patristice*, 1984, p. 23.

³² Mitropolit Nicolae Corneanu, *Quo vadis ?*, Timișoara, 1990, p. 236.

³³ *Rugăciunea unui dac*.

FIZICA ȘI METAFIZICA

Puncte de racord între științe și religie

de : prot. dr. VASILE MUNTEAN

Proiectul unei lucrări de genul acesta mi-a fost oferit de o împrejurare oarecum insolită. Aflându-mă o dată, cu ani în urmă, în preajma Păr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Sfinția Sa a afirmat că un tânăr fizician i-a comunicat faptul că a descoperit similitudini din sfera lui de activitate cu aserțiunile reputatului dogmatist dintr-un studiu tipărit.

Precizăm de la început că vom utiliza — în cele ce urmează — termenul de „fizică“ cu semnificația extrem de largă, nu doar în înțelesul strict de știință a naturii ce studiază structura materiei ca și formele ei de existență, legile de metamorfozare etc. Cât despre „metafizică“, vom folosi conceptul în accepția de teologie, religia fiind — după expresia unui gânditor român — **practica** acesteia.¹ În mod obișnuit, între cele două domenii de cunoaștere, nu se află un antagonism implacabil, cum apreciază de altfel înșiși cugetători onești dintr-o **parte** sau din cealaltă.² Filosoful J. Maritain, recunoscându-i savantului matematician, fizician, chimist etc. dreptul de a opera cu orice noțiuni și de a construi orice teorii în „lumea“ sa — fără amestecul teologiei — consideră totodată că teologii sunt nevoiți a fi la curent cu ceea ce se întâmplă în „științele speciale“. ³ Evident, în expunerea de față vom prezenta unele elemente înrudite sau concordante, urmând pe alocuri modelul unei cărțuli aparținând celebrului cibernetician N. Wiener,⁴ fără a avea însă pretenția de a epuiza toate aspectele problemei. În acest scop, comentariile noastre se vor reduce la minimum, lăsând mai mult să glăsuiască textele.

Înainte de toate, legat de „mysterium tremendum“ — taina înfricoșătoare : Supranatură, Transcendent, în limbaj veterotestamentar „Eu sunt Cel ce sunt“ (Exod 3, 14), faimosul astrofizician Carl Sagan re-

¹ I. Petrovici, *Introducere în Metafizică*, ed. 2, Iași, 1992, p. 65.

² Șt. Odobleja, *Psihologia consonantistă*, București, 1982, p. 514 ; N. Wiener *Dumnezeu și Golem S.A.*, București, 1969, passim ; L. Kolakowski, *Philosophie de la religion*, Paris, 1985, p. 287 ; Mitropolit Nicolae Corneanu, *Patristica mirabilia*, Timișoara, 1987, p. 71 și urm.

³ Citat după V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, 1989, p. 327.

⁴ Wiener, *op. cit.*, care are subtitlul : „Comentariu asupra câtorva puncte de contact între cibernetică și religie“.

flectează astfel : „Cei ce pun la îndoială ipoteza privitoare la Dumnezeu sau ipoteza sufletului nu sunt neapărat ateï. Ateu este cineva sigur că Dumnezeu nu există, cineva care are o dovadă convingătoare împotriva existenței lui Dumnezeu. Eu nu cunosc o asemenea dovadă“.⁵ În același sens se mai exprimă : Prof. Trinh Thuan, aducând în sprijin „melodia secretă“ ce vine dinăuntrul Universului⁶ ; învățatul francez de origine română Ștefan Lupasco,⁷ de asemenea omul de știință (iarăși francez) Bertrand de Jouvenel († 1985), scriind unele ca acestea : „Dacă se studiază personalitatea marilor savanți, se observă că libido-ul lor era de obicei legat de unul sau de ambele mobiluri enunțate în nemuritoarea expresie a lui Bacon : «Pentru gloria lui Dumnezeu și ameliorarea condiției umane»“.⁸ În subsidiar, fizicianul G. Thomson (laureat Nobel) s-a declarat creștin ca și părintele său (distins cu același premiu).⁹ Einstein, A. Schweitzer, P. Teilhard de Chardin,¹⁰ Mircea Eliade¹¹ — ca să amintesc exclusiv somitățile — au fost, la fel, credincioși ; de notat că Chardin a depus importante eforturi pentru o conciliere între știință și religie.

Cu toate că s-a afirmat, nu fără temei, că existența divină nu are trebuință de argumente, căci „un dumnezeu demonstrat nu este Dumnezeu“,¹² totuși în legătură cu doctrina Sfintei Treimi (Dumnezeul creștin), spre o mai bună înțelegere a ei, se pot invoca și analogiile următoare ; e vorba de triade sugerate de diferite sectoare ale științei : Fizică [(teoria relativității, anume E_1 (eveniment), E_2 (referențial)] ; fizica particulelor elementare : teoria quarkurilor ; Biologie : codul genetic e un triplet ; Matematică : structurile Bourbaki (grup, ordine, topologie) ș.a.m.d.¹³

În pofida împrejurării că s-au emis — în timp — teorii mai mult sau mai puțin științifice, ce pornesc de la variate premise (de pildă, supoziția hazardului, combătută de unii cercetători etc., etc.), nu puțini savanți aprobă intervenția unui Creator, precum R. Chauvin.¹⁴ Unii spe-

⁵ Sagan, *Creierul lui Broca*, București, 1989, p. 449.

⁶ A publicat la Paris în 1988 o carte cu același nume ; apud „*Mitropolia Banatului*“ 4—6/1989, p. 101. Și Sfântul Vasile († 379) amintea — în Omilia III la Hexaemeron — de acel „sunet atât de plăcut și armonios“.

⁷ Șt. Lupașcu, *Logica dinamică a contradictoriului*, București, 1982, p. 325.

⁸ Pasaj preluat de la C. Bădescu, *Reflecții și maxime*, II, București, 1989, p. 275.

⁹ Un medalion se află în vol. II : *Savanții vorbesc despre creștinism (grecește)*, Atena 1979, p. 55—56.

¹⁰ V. Kernbach, *op. cit.*, p. 54.

¹¹ Petre Țuțea, *Mircea Eliade*, Oradea, 1992, p. 84.

¹² K. Jaspers, *Der philosophische Glaube*, München, 1948.

¹³ D. S. Ogodescu, *Persoană și cunoaștere*, București, 1981, p. 21.

¹⁴ Fl. Gheorghită, *Întrebările științei*, București, 1988, p. 58 ; R. Chauvin, *La biologie de l'esprit*, Paris, 1985 ; după C. Maximilian, *Drumurile speranței*, București, 1989, p. 240. Vezi și A. Kastler, *Această stranie materie*, București, 1982, p. 125 : „Evenimentul microfizic individual este nedeterminat și scapă posibilităților noastre de previziune“ (vorbind de transmutația radioactivă).

cialiști, plecând de la scenariul adecvat vremii (pus la dispoziție de scriitorul primelor cărți ale Vechiului Testament), au descoperit tocmai în întâiul capitol din Geneză sau Facere o prezentare progresivă — mineral, vegetal, animal, inclusiv uman — circumstanță ce interesează mai puțin în prezent întrucât destui specialiști contemporani nouă decelează „date ce nu mai pot fi explicate prin neodarwinism“, consemnează cunoscutul genetician C-tin Maximilian.¹⁵ Potrivit științei, viața a apărut întâia oară în apă. Lucru demn de reținut, Sf. Vasile cel Mare (Magnus) scria în sec. IV — în Omilia II la Hexaimeron — că Duhul lui Dumnezeu „încălzea și dădea viață apelor“, în loc de : „se purta pe deasupra apelor“, aceasta fiind traducerea cea mai fidelă a originalului. Ideea creării treptate, în etape mari (cuvântul ebraic *yom* putând fi tradus fără greutate și prin răstimp îndelungat, eră), o întâlnim atât la Fericitul Augustin, în publicațiile eclesiastice, cât și în alte scrieri.¹⁶ Fie că admitem, fie că nu, această explicație, trebuie să recunoaștem cu toții că organismul uman are un ritm biologic de cca 7 zile (cvasiseptidian). Ritmul săptămânal apare deopotrivă și în fenomenele geofizice și în cele astrofizice, ceea ce ne îndreptățește să apreciem că acest ritm are o origine cosmică — afirmă Dr. Irina Predeanu de la Institutul român de Astronomie.¹⁶ bis N. Wiener a semnalat dificultățile intelectuale ce decurg din atributele dumnezeiești de omnipotență, atotștiință ș.a.m.d. „Ele apar — continuă același — în forma lor cea mai brutală în întrebările batjocoritoare ale necredinciosului care vine nepoftit la adunările religioase : «Poate face Dumnezeu o piatră atât de grea încât nici El să n-o poată ridica ?» Dacă nu poate, înseamnă că puterea Lui este mărginită, sau cel puțin așa pare să fie; iar dacă poate s-o ridice, și asta înseamnă o limitare a puterii Lui. Am putea ieși din încurcătură dacă am considera o asemenea întrebare ca un simplu calambur, dar ea este mai mult decât atâta. Paradoxul dintr-însa este unul dintre nenumăratele paradoxuri ce roiesc în jurul noțiunii de infinit, în formele sale multiple“. ¹⁷ Dificultăți și probleme similare a înregistrat și A. E. Wilder Smith.¹⁸

¹⁵ In almanahul „Anticipația“ București, 1987, p. 21.

¹⁶ D. Vernet, *Biblia și știința*, Paris, 1986, p. 77 și urm.; „Rugăciuni și învățături de credință ortodoxă“ (Timișoara, 1984, p. 153); A. E. W. Smith, *Originea omului, destinul omului* (trad. din engleză), fără an și fără loc, p. 36 și urm. „Dacă amprente (fosilizate) sunt dovedite ca urme omenesti (...), singura explicație plauzibilă care să se potrivească rămâne din Geneză : Creatorul a făcut diferite forme de viață în timpul Săptămânii creației. De atunci, unele s-au stins iar altele, datorită condițiilor ecologice alterate, s-au modificat în elemente adaptate limitelor speciilor lor“ — scrie S. Ștefănescu, *Pașii pe nisipul timpului*, în „Iris. Science Fiction“ nr. 9, București, 1991, p. 120, (citează pe Streiger Brad, *Misteries of Time and Space*, New Jersey 1974).

¹⁶ bis In „Știință și tehnică“, nr. 5/1992, p. 18 ; vezi și nr. 6/1992, p. 36—37.

¹⁷ N. Wiener, *op. cit.*, p. 17 ; S. Marcus (*Paradoxul*, București 1984, p. 154) arată — citând autori străini — că cele două concepte, cel de atotputernicie și cel de omniștiință, nu au același statut ; în timp ce întâiul e contradictoriu, al doilea nu este.

¹⁸ Smith, *op. cit.*, p. 38.

Teologii accentuează ideea că o cunoaștere a „celor înalte“ se realizează mai puțin cu rațiunea umană. De la Sf. Maxim Mărturisitorul, între altele, ne-a rămas postulatul : „iubind și cunoscând, cunoscând și iubind“. Iată ce afirmă Pr. prof. Stăniloae : „credința e întemeiată pe Revelație, dar Revelația nu are loc fără credință. Acestea sunt complementare“. Și mai departe : „Potrivit tradiției patristice, există o cunoaștere a lui Dumnezeu rațională sau catafatică și una apofatică sau negrăită (inefabilă) ; apofatismul depășește însă catafatismul.“¹⁹ Cu toate acestea, trebuie remarcat faptul că „distanța“ dintre Fizică și Filosofie s-a micșorat într-atât încât un mare fizician contemporan, germanul W. Heisenberg (1901—1976) a putut declara că se simte mai apropiat ca oricând de Platon.²⁰ bis

În chip ideal, lumea preexistă în Creator ca model (paradigmă), ca plan ; filosofic, prin platonism se lămurește mai ușor grandioasa operă constructivă a Plăsmuitorului. A se vedea și expresia **oglinzi** (de nuanță platoniciană) la un „cuvântător de Dumnezeu“ din zilele noastre.²⁰ Într-o carte proaspătă, după ce — pe baza literaturii de specialitate — tratează despre „începuturi“, autorul se întreabă dacă „acest studiu științific asupra originii vieții, care are încă multe semne de întrebare, lasă loc vreunei dovezi teologice asupra originii divine, de pildă existența lui Dumnezeu în religia creștină ? Oricare ar fi opiniile asupra ființei divine, toate religiile susțin că aceasta este un spirit infinit și atotcuprinzător. În religia creștină, originea vieții este cuprinsă în cartea Genezei din Biblie. Fără a aborda problemele teologice, este interesant de remarcat că în capitolul 2, verset 7 se specifică : «Și Dumnezeu formă pe om din pulberea pământului (în alte traduceri, din lut, adică din argilă)». Să fie oare o simplă coincidență că este amintită «pulberea pământului» ?“²¹

În acest context se ridică și o altă chestiune privind geneza **ex nihilo**, sintagmă ce nu indică faptul — sub aspect metafizic — că neantul ar fi fost un material din care Dumnezeu ar fi modelat lucrurile.²² În continuare, punctul de vedere al unui matematician : „dacă ipoteza **total din nimic** este corectă, atunci apare plauzibil ca universul (...) să fi pornit de la un nivel de energie zero“.²³ Cercetările, în această privință, continuă.

Dar înainte de a trece la antropogonie, să amintim viziunea lui Enoh (Geneză 5, 24) — cum ne informează un apocrif etiopian — „înălțatul“ personaj biblic a văzut „din cele de sus“ Pământul sub forma unui „glob

¹⁹ D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, I. București, 1978, p. 74 și 113 ; Pr. prof. dr. I. Bria, *Dicționar de Teologie ortodoxă*, București, 1981, p. 39.

¹⁹ bis Dr. C. Mircea, *Discurs despre ființă*, București, 1987, p. 37—38.

²⁰ Ierom. I. Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, I, București 1985, p. 15.

²¹ C. Folescu, *Există inteligență extraterestră ?*, București, 1991, p. 62.

²² Kolakowski, *op. cit.*, p. 186. Din punct de vedere strict teologic, a se vedea comentariul Păr. Stăniloae, *op. cit.*, p. 328.

²³ S. Marcus, *Invenție și descoperire*, București, 1989, p. 44 ; vezi și St. Weinberg, *Primele trei minute ale Universului*, București, 1984, p. 147.

de țărână“, într-un timp când cine dintre pământeni se mai gândea că ar putea fi rotund ?²⁴ De asemenea Isaia — cu vreo 800 de ani înainte de Hristos — pomeneste de „cercul pământului“ (cap. 40, vers. 22 : grec. *gyros*, germ. *Kreis*) ; abia la debutul veacului XVI navigatorul F. Magellan va face înconjurul pământului, confirmând pentru întâia oară „vederea“ marelui prooroc.²⁵ Altminteri, raza Pământului s-a calculat cu bună aproximație deja cu puțin înainte de Hristos.

În ceea ce privește apariția omului, reproducem îndată cugetarea autorului Ciberneticii : „A vorbi despre Dumnezeu și om pe același plan, este o impietate (. . .). De fapt, ideea că atât credința în creația lui Dumnezeu care l-a făcut pe om și pe animale, pe fiecare după soiul lor, cât și posibilitatea ca mașinile să se reproducă, fac parte din aceeași categorie de fenomene și este tulburătoare din punct de vedere afectiv, întrucât cum speculațiile lui Darwin asupra evoluției și originii omului au fost tulburătoare. Dacă comparația omului cu maimuța a fost ofensatoare pentru orgoliul uman, mi se pare o ofensă mult mai mare asemuirea lui cu o mașină. Fiecare sugestie de acest gen este condamnată, cum era cu veacuri în urmă păcatul vrăjitoriei“.²⁶ În aceeași ordine ideatică, din Dicționarul filosofic Larousse aflăm că „neo-darwinismul și evoluționismul modern recunosc un paralelism în evoluția speciilor : de exemplu, specia «maimuță» poate evolua însă nu va produce nicicând decât o maimuță și nu o specie nouă — omul“.²⁷

Nu este lipsit de interes să arătăm că geneticianul deja citat C. Maximilian — înregistrând „un eveniment cu totul caracteristic speciei noastre“ — ajunge la concluzia deconcertantă : „Din nou suntem unici. Dar nu știm de ce“.²⁸ Alte caracteristici umane singulare, inexplicabile la prima vedere sau chiar insurmontabile în stadiul actual al științei : dintre toate ființele, numai omul leșină ; apoi poziția lui bipedă, implicit verticalitatea perfectă ;²⁹ deși nici animalele, nici plantele nu gândesc, ele pot fi înrăurite de gândurile omului . . .³⁰

Creștinismul în general și Ortodoxia în special postulează nu numai realitatea Plăsmuitorului, ci și a umanului în legătură cu Ziditorul ; antropologia scripturistică susține că făptura omenească a fost plăsmuită

²⁴ F. Martin, *Le livre d'Hénoch*, Paris 1906 ; Tr. Stănciulescu, *Parapsihologia. Viață înaintea vieții ?*, Deva, 1991, p. 86.

²⁵ D. Vernet, *op. cit.*, p. 42.

²⁶ Wiener, *op. cit.*, p. 16 și 47.

²⁷ Didier Julia, *Dictionnaire de la Philosophie* (Larousse). Paris 1984, p. 59. „Maioreșcu în *Beția de cuvinte* — atrage atenția P. Tuțea (*Între Dumnezeu și neamul meu*, București, 1992, p. 278) — face o afirmație foarte originală : Darwin a fost un mult prea mare cunoscător al naturii ca să spună că omul derivă din maimuță. Are o ascendență comună cu maimuța. Adică cine a creat omul a creat și maimuța. Are o ascendență comună ! Dar nu se trage din maimuță“.

²⁸ Maximilian, *Drumurile speranței*, p. 108.

²⁹ M. Șerban, *Omul și astrele*, Cluj-Napoca, 1986, p. 186, 172 și 200.

³⁰ D. Constantin, *Inteligența materiei*, București, 1981, p. 237.

cu chip divin printr-un act special³¹: entitate binară (trup și suflet), având dimensiunile exterioare aproximativ ale omului modern (spre deosebire de uriașii sau giganții din Geneză 6, 4, accident biologic care — sub unghi teologic — nu se poate accepta că ar avea de-a face cu paleo-astronautica, ca „fii ai lui Dumnezeu“).³² Revenim la constituția normală a lui **homo**. E adevărat că în Epistola I către Tesaloniceni 5, 23, găsim afirmația unei triple componente a omului (fizic, psihic și spirit); pe temeiul acesteia unii „parapsihologi“ reflectă asupra „dublului (corp) eteric“ și „astral“,³³ în schimb „cuvântătorii de Dumnezeu“ rămân la constatarea că e vorba doar de o distincție morală în cazul ultimelor două elemente.³⁴ Problema rămâne deschisă.

Și acum se pune întrebarea: omul-microcosmos sau macrocosmos? (ideea „omul-microcosmos“ o întâlnim și în tantrismul indian). La vremea sa (sec. IV), Sf. Grigorie de Nyssa respinsese calificarea „microcosmos“ aplicată omului de către filosofi din afară care au văzut în ființa umană aceleași elemente ce ne întâmpină și în univers, dar ei n-au observat că ceea ce formează pentru dânsii măreția sau slava omului aparține de asemenea muștelor, șoarecilor... Sufletul — continuă Sfântul Grigorie — este o substanță „vie, cerebrală, cu un trup organic și simțitor, propulsând o potență vitală și perceptivă“.³⁵ Părintele prof. acad. Stăniloae împărtășește opinia Sf. Maxim ce socotea pe om drept **macrocosmos**, pentru că el e chemat să cuprindă în sine toată lumea, fiind în stare să cuprindă fără să se piardă, ca unul ce e deosebit de ea, așadar înfăptuind o unitate mai mare decât lumea exterioară lui.³⁶

Convingerea non-dezintegrării totale a ființei umane (prin moarte) o aveau și cei vechi, precum Ovidiu ce spunea: „Omnia mutantur, nihilo interit“, Omul de știință din contemporaneitate, cel care se apropie cu obiectivitate de procesele materiale și spirituale, conchide de cele mai multe ori în spiritul celor exprimate de poetul latin. Mai nou, o serie de studii aduc în discuție „fenomene al căror mecanism constituie deocamdată o mare enigmă“³⁷; se citează readuceri la viață a unor oameni de-

³¹ I. Bria, *op. cit.*, p. 272—3 (cu bibliografie).

³² Interpretare lansată de E. Dăniken, *Amintiri despre viitor*, București, 1970, p. 53 și 61 (mai citează II Regi 21, 18—22). În diferite puncte de pe glob, s-au descoperit oseminte aparținând unor indivizi de 2,44 până la 3 m înălțime (cf. D. Farcaș, *De ce tac civilizațiile extraterestre?*, București, 1983, p. 46—47).

³³ Amănunte la Tr. Stănculescu, *Parapsihologia. O cale a rațiunii către Dumnezeu?*, Deva, 1990, p. 44—45.

³⁴ Colectiv de autori, *Indrumări misionare*, București, 1986, p. 182—3.

³⁵ *Patrologia Graeca* 46, 29; vezi și I. Bria, *op. cit.*, p. 349. E. Grosu, *Tainele creierului uman*, București, 1981, p. 74, e de părere că insul nu poate fi înțeles „pe părți“.

³⁶ D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 16.

³⁷ Cf. almanahul „Magazin“, București, 1980, p. 169.

clarați morți, pe urmă experiențe neobișnuite trăite de unii pacienți etc.³⁸ Iar cu privire la Hades, senzaționala și controversata știre că s-ar fi localizat respectivul iad undeva în Terra, are nevoie de noi confirmări.³⁹

Nu puține evenimente parapsihologice sau metapsihice dovedesc că nu totdeauna și pretutindeni legile fizice clasice sunt aceleași (dimpotrivă, sunt cu totul diferite, precum în Triunghiul Bermudelor și în alte părți). Unul din cei mai mari istorici al religiilor, regretatul învățat M. Eliade scria undeva: „în anumite împrejurări corpul omenesc se poate sustrage legilor gravitației și condițiilor vieții organice”.⁴⁰ În atari condiții se pot lămuri mai ușor diferite performanțe paranormale ca: levitația, psihokinezia (acțiunea mecanică la distanță asupra obiectelor), telegnozia (cunoașterea telepatică a evenimentelor trecute și prezente), precogniția, radiestezia (depistarea de persoane și obiecte dispărute), criptoscopia ș.a.⁴¹, inclusiv extracorporalizarea, mai puțin reîncarnarea sau metempsihoza care nu se poate justifica nici biologic, nici logico-teologic.⁴² În ultimul caz, transmigrația sufletului după deces, trecerea într-o altă făptură (umană sau nu) este combătută în acest mod: „în timpul lui Buda întreaga Indie nu avea mai mulți locuitori decât are astăzi Calcutta. În ce corpuri se găseau mai înainte aceste sute de milioane de suflete care populează astăzi lumea budistă? Dealtfel, «antecedentele lor karmice», adică realizările oamenilor în cursul vieții lor anterioare, justifică oare situația privilegiată a locuitorilor lumii occidentale (care altminteri ignoră budismul)?”⁴³

Privitor la extracorporalitate, se găsesc câteva mărturii biblice ce pot fi apreciate ca atare. Înserăm aici cazul unui „om întru Hristos” (Sfântul Pavel), care a fost răpit până la al treilea cer (II Corinteni 12, 2; cf. Apocalipsa 1, 10). Nu eludăm nici Vedenia lui Isaia ce ne spune că însuși marele profet (și cu corpul) a fost răpit „sus” 2 ceasuri, în vreme ce pe pământ au trecut, s-au scurs 32 de ani⁴⁴; iată o primă sugestie cu privire la teoria relativității restrânse a timpului (formulată de Einstein în secolul nostru), potrivit căreia la vitezele mari timpul curge mai încet.⁴⁵ Teologii de la noi și de aiurea nu și-au spus cuvântul încă într-o problemă oarecum înrudită cu precedenta; de aceea redăm în acest cadru numai asocierile (unilaterale) ale unor cercetători moderni privind des-

³⁸ R. Moody, *La vie après la vie*, Paris, 1977, passim.

³⁹ „Biblical archaeology review”, nov.—dec. 1990, p. 6, după „Învierea” (Timișoara), 15 ianuarie 1992, p. 3.

⁴⁰ M. Eliade, *Drumul spre centru*, București 1991, p. 180.

⁴¹ Largo, A. Pătruț, *De la normal la paranormal*, Cluj-Napoca, 1991, p. 83 și urm.

⁴² *Îndrumări misionare* (cit.), p. 865 și 878 și urm. (cu respingerea și a spiritismului și a necromanției, alte „forme denaturate ale legăturii cu cei morți”).

⁴³ Jean-Pierre Soulier, *Enigma vieții*, București, 1991, p. 121.

⁴⁴ D. Apostol, *Deocamdată... enigme*, București, 1983, p. 111.

⁴⁵ E. Grosu, *op. cit.*, p. 173; Gh. Huțanu, *Principii și legi fundamentale în Fizică*, București, 1983, p. 22.

crierea ce o face Iezechiel (I, 1—28), taxând obiectul în cauză o combinație între „Vulturul“ — modulul lunar al misiunii APOLO 11 — și jeep-ul selen utilizat de misiunea Apolo 17.⁴⁶

Ceea ce se poate însă motiva fără putință de tăgadă, este așa-numita aură,⁴⁷ aureola sfinților din pictura bizantină, în general orientală. Cu ajutorul unor aparate speciale, haloul de la oameni poate fi electronografiat, aureola sacră dobândind astfel și suport științific. Într-un volum de spiritualitate răsăriteană,⁴⁸ se menționează aura remarcată la o persoană în stare de rugăciune, fără intermedierea nici unui electronograf. Nimbul cel mai puternic, cel mai cuprinzător, l-a posedat Mântuitorul, o adevărată mandorlă ce-i înconjură întreg trupul (vezi icoanele de la Înviere, Înălțare); Iisus socotit în Crez sau Simbolul de credință „Lumină din Lumină“. Relativ la nașterea Sa supranaturală, spre a o înțelege chiar și limitat, se poate aduce în sprijin partenogeneza, fenomen prezent la albine, rotiferi, dafnii și care poate fi provocat artificial și la mamifere.⁴⁹

Și pentru că vorbim de minune ca „semn“ și „arătare a adevărului“ (C. Noica), ea este posibilă nefiind împotriva firii, ci transformând-o. Recunoaștem că prin „punerea mâinilor“ (uz neotestamentar; Luca 4, 40), inși inzestrați cu variate potențe realizează performanțe uimitoare în ce privește întremarea bolnavilor de diverse categorii; fără îndoială, unele comparații se pot stabili cu miracolele evanghelice, dar identități nicicând, având în vedere că Mesia, „Wunder Doktor“ adică, este unic și nerepetabil. Și unele lucrări recente tratează despre psihoterapia „miraculoasă“ prin puterea sugestivă a sfinților, izvoarelor, sau a icoanelor „făcătoare de minuni“. ⁵⁰ Biserica susține puterea vindecătoare a rugăciunii, ⁵¹ în timp ce oameni de știință din afara Ecclesiei sunt de acord cu adevărul controlabil că nu puține persoane reacționează inconștient dacă cineva se gândește intens la numele lor,⁵² punctând în plus că se produce

⁴⁶ D. Apostol, *op. cit.*, p. 112; V. Kernbach, *op. cit.*, p. 242—3.

⁴⁷ Farcaș, *op. cit.*, p. 56—57: „trup de plasmă biologică, dublând fiecare organism viu, un soi de constelație din particule ionizate“.

⁴⁸ I. Bălan, *op. cit.*, p. 165.

⁴⁹ Vezi și C. Maximilian, *op. cit.*, p. 69.

⁵⁰ P. Brânzei, A. Sirbu, *Psihoterapie*, București, 1981, p. 323.

⁵¹ A se vedea și cele scrise de Al. Carrel (Premiu Nobel pentru Medicină) referitoare la același subiect: „Rugăciunea este o forță la fel de reală ca și gravitația universală. În calitate de medic, am văzut oameni asupra cărora eșuase orice alt tratament, înălțați deasupra lor înșiși, și a descurajării lor, prin rugăciune (...) Rugăciunea este urmată totdeauna de un rezultat dacă este făcută în anumite condiții...“ (după Vernet, *op. cit.*, p. 157). Despre o rugăciune de un anume tip (isi-hast), să se vadă M. Eliade, *Istoria credințelor și a ideilor religioase*, II, București, p. 986, p. 65, n. 22. O oarecare influență a astrilor asupra noastră este de acceptat, dar nu în sensul astrologiei. Deci nu respingere totală a posibilităților interrelații ale fiecăruia dintre noi cu cosmosul, cu baia cosmică de radiații (E. Grosu, *op. cit.*, p. 174).

⁵² Farcaș, *op. cit.*, p. 71.

o autentică descărcare, eliberare, defulare sau purificare (catarsis, în greacă) prin practica mărturisirii păcatelor.⁵³ De adăugat, tot referitor la Iisus, că într-o lucrare din anul 1966 istoricul sovietic Kajdan îi recunoștea „realitatea istorică“, numindu-l „profet și revoluționar“, iar — la noi — un specialist observa : „Cristos a fost un vorbitor cu totul peste nivel, iar parabolele Sale, chiar în traducere, impresionează și pe cel mai adânc adversar al creștinismului“.⁵⁴

Incredibil, însă existența unor oameni și întâmplări din Noul și Vechiul Testament este coroborată cu datele arheologiei și ale altor științe. Bunăoară Pontiu Pilat, cunoscut până în 1961 doar din cele 4 Evanghelii, apare și într-o inscripție lapidară.⁵⁵ După aceea, rămășițele corăbiei lui Noe se pare că s-au conservat în ghețari de pe Ararat, iar „chitul“ ce l-a înghițit pe Iona cu siguranță că a existat de vreme ce literatura de specialitate semnalează numeroși monștri marini ce au supraviețuit până azi.⁵⁶

Ne oprim aici cu înșirarea paralelelor sau, mai bine zis, a apropiierilor dintre ceea ce am numit — poate prea tranșant — „Fizică și Metafizică“. Exemplele se pot înmulți ușor, încât să alcătuiască, în extremis, o cărțuie, dacă nu o carte.

Firește, rămân întrebări și în Religie ce trebuie soluționate mai mult decât prin teologumene (păreri personale ale teologilor) și la nivelul mental actual ; clericul luminat ca și simplul enoriaș poate ar vrea să știe mai detaliat despre „viața de apoi“, despre nemurirea sufletului, despre moarte... N-ar trebui să surprindă exprimarea antinomică în Teologia

⁵³ Brânzei-Sîrbu, *op. cit.*, p. 325 ; Vl. Gheorghe—I. Coifu, *Sugestie și sugestibilitate*, București, 1992, p. 104. O prezentare filosofico-teologică, la Dr. C. Mircea, *Despre vina și pedeapsa morală*, în „*Învieră*“ din 1 iunie 1991, p. 2.

⁵⁴ V. Florescu, *Retorica și neoretica*, București, 1973, p. 91.

⁵⁵ Vernet, *op. cit.*, p. 207.

⁵⁶ V. Kernbach, *op. cit.*, p. 44 ; Soulier, *op. cit.*, p. 16 ; D. Apostol, *Din tainele naturii*, București, 1987 ; D. Davidovici, *Lumi galactice*, București, 1992, p. 225—6 ; Vl. Dumitrescu, *Legende celebre în fața științei*, București, 1988, p. 11 și urm. (despre realitatea potopului, a turnului Babel etc.). Vezi și Werner Keller, *Unde die Bibel hat doch Recht*, Düsseldorf, 1955 (pentru alte confirmări arheologice îndeosebi ale veracității Scripturii). Încă un fapt extrem de interesant. După indicațiile scripturare, Universul ca prin foc, în cele din urmă, se va metamorfoza ; vor apărea „ceruri noi și pământ nou“ (II Petru 3, 10 și 13). Ele vor fi eterne, nu vor mai exista luminători, Soarele celest-Hristos luminând totul (Apocalipsa 21, 1—2). „Spre lumină și foc ne poartă și ipoteza învățatului român Ștefan Lupascu despre imaginea finală a cosmosului“ — mărturisește adânc cugetătorul N. Steinhardt (*Dăruind vei dobândi*, Baia Mare, 1992, p. 155—156). „În cele din urmă, susține Șt. Lupascu, universul întreg va fi alcătuit numai dintr-un soi de particule și anume din fotoni, corpuscule fără de masă și purtătorii luminii. Cum va arăta cosmosul de apoi ? Ca o imensitate nefinită de lumină (...). Văd — conchide regretatul N. Steinhardt — în ipoteza savantului român o dovadă că știința, filosofia și teologia sunt cu mult mai puțin străine una de alta decât se gândește și se afirmă în general“.

Dogmatică și Simbolică,⁵⁷ deoarece nu demult am lecturat fugitiv „Paradoxurile Matematicii“. Cât despre „Întrebările științei“ ele au fost — provizoriu — cuprinse într-o carte cu același nume, carte ce se citește cu justificat interes; câteva nedumeriri persistă: masa invizibilă, „găurile negre“, „chipul omului din galaxie“, undele remanente...⁵⁸ Pare-se că tot mai multe necunoscute se adună (ignoramus, ignorabimus), în pofida faptului că știința progresează cu pași repezi. Chiar Einstein afirma că fără mister nu putem trăi. Prin excelență, misterul (sau taina) este propriu religiei, căci altminteri și-ar pierde identitatea. Dar pentru omenire, într-o vreme în care se vorbește deja de generația a VI-a, de calculator biologic și de multe altele,⁵⁹ pericolul nu provine din numărul mare de mistere nedelegate (deocamdată), ci din altă direcție: „răul sufletesc modern“,⁶⁰ sau lipsa de sensuri.⁶¹

În concepția creștină, Dumnezeu a plămădit pe om după chipul Lui. La rândul-i, omul a realizat mașina capabilă să învețe, ba chiar să se reproducă. Prin urmare, Dumnezeu e pentru om ceea ce omul este pentru mașină. Mai departe, mașinile se perfecționează, îndeplinesc unele funcții umane; putem zice că devin „servitoarele omului“. Dacă relația se răstoarnă, dacă omul devine „sclavul mașinii“, ce se întâmplă? N. Wiener ne răspunde avertizând asupra primejdiei ce ar reprezenta pentru umanitate o posibilă (scil. ultima) conflagrație atomică. Adaptând un citat evanghelic, el pledează just: „Să redăm omului ce este al omului, iar mașinii ce este al mașinii“. ⁶²

În consecință, salvarea planetei credem că vine — subliniind cugătarea anterioară — din alianța dintre știință și etică, întrucât încă din veacul XVI Rabelais atrăgea luarea-aminte că „știința fără conștiință — ruina sufletului“, și nu numai a lui...

⁵⁷ Iată ce scrie marele dogmatist Stăniloae: S-a remarcat caracterul paradoxal (antinomic) al formulelor dogmatice. Dumnezeu este unul în ființă și întreit în persoane, este neschimbabil dar viu, activ și nou în acțiunea Lui de proniere și mântuire a lumii; Hristos e Dumnezeu și om; omul rămâne ființă creată și totuși se îndumnezeiește (op. cit., p. 96). Să introducem aici și mărturia emoționantă a unui cunoscut pictor A. Dürer: „Credincioasa mea mamă a avut o moarte grea și mi-am dat seama că vedea ceva înspăimântător, deoarece mi-a cerut aghiasmă deși nu mai vorbea de multă vreme (...) și după ce a murit avea o înfățișare cu mult mai blândă decât în timpul vieții“ (după Brânzei-Sârbu, op. cit., p. 78).

⁵⁸ Fl. Gheorghiu, op. cit., pp. 18, 138 et sq.; L. Pauweis — G. Breton, *Nouvelles histoires extraordinaires*, Paris, 1982, p. 135 și urm.

⁵⁹ M. Gorodcov, M. Oncescu, *Interferențe în lumea calculatoarelor*, București, 1989, p. 134.

⁶⁰ J. Monod, *Hazard și necesitate*, București, 1991, p. 146: îl echivalează cu „această minciună aflată la rădăcina ființei morale și sociale“.

⁶¹ J. Chanon, *L'esprit et la science*, Paris, 1983, p. 337.

⁶² N. Wiener, op. cit., pp. 30, 53, 57, 66. Despre efectele nefaste ale folosirii științei cum nu trebuie, a se vedea *Die nukleare Nacht*, de P. Ehrlich, C. Sagan etc., Köln, 1985, p. 51 și urm. (despre un posibil „sfârșit al lumii“).

ISUS HRISTOS PROPOVADUITORUL ADEVĂRATEI POCĂINȚE

de : pr. prof. dr. IOAN TULCAN

Mântuitorul Hristos Își începe activitatea Sa predicatorială cu cuvintele : „Pocăiți-vă, căci s-a apropiat Împărăția cerurilor“. (Matei 4, 17). Aceasta înseamnă că pocăința formează nu numai începutul, ci și sensul însuși al învățăturii creștine. Ba mai mult, se poate spune că Iisus Hristos a descoperit și învățat sau propovăduit pocăința cea adevărată. Cu viața și învățătura Mântuitorului despre pocăință, ne aflăm într-o lume nouă. Tot ceea ce a fost până la Hristos, a fost o umbră, un simbol, o icoană a harului și adevărului lui Iisus Hristos. Începutul Evangheliei coincide cu începutul predicii Mântuitorului despre pocăință.

Evanghelia, pocăința și Împărăția lui Dumnezeu sunt cele trei realități pe care le are în vedere Mântuitorul la începutul lucrării Sale mesianice. Între credință și pocăință există de asemenea o strânsă legătură, ele implicându-se una pe alta. Nu poate fi vorba de credință adevărată fără pocăință sinceră, nici pocăință întreagă nu poate fi fără credință vie.

Iisus Hristos a venit în lume tocmai pentru a căuta pe cei rătăciți, pe cei pierduți, pe cei bolnavi trupest și sufletește. El spune : „Nu am venit să chem pe cei drekți, ci pe cei păcătoși la pocăință“ (Luca 5, 32 ; Marcu 2, 17). Păcătoșii pătinesc și au nevoie de medic sufletesc. Iisus e doctorul sufletelor și al trupurilor. El ne dă exemple despre valoarea pocăinței. Una dintre cele mai ilustrative pilde prin care se pune în evidență ideea și valoarea pocăinței este parabola sau pilda despre oaia cea pierdută. Când un om pierde o oaie dintr-o sută, lasă pe cele nouăzeci și nouă și o caută pe cea rătăcită până o găsește. Iar dacă a găsit-o o pune pe umerii săi cu bucurie și sosind acasă, cheamă prietenii și vecinii zicându-le : „Bucurați-vă împreună cu mine că am găsit oaia cea pierdută“. Zic vouă că așa va fi bucurie și în cer, pentru un păcătos care se pocăiește mai mult decât de cei nouăzeci și nouă de drekți cărora nu le trebuie pocăință“ (Luca 15, 4—7). Aici nu e vorba de un păcătos în sine, ci de bucuria pentru un păcătos care se îndreaptă.

De ce ? Pentru că prin pocăință s-a mântuit un suflet de moarte, iar un suflet valorează înaintea lui Dumnezeu mai mult decât lumea întreagă.

Tot despre valoarea pocăinței și despre bucuria cercască pe care o fac păcătoșii ce se îndreaptă prin pocăință ne vorbește și pilda despre drahma cea pierdută. Femeia ce o pierde aprinde lumina, mătură casa și caută neodihnită această drahmă până ce o află. Dacă o află se bucură de ea împreună cu vecinele și prietenele ei.

Pocăința este necesară tuturor oamenilor. Mântuitorul îi trimite pe apostolii Săi să vestească Evanghelia Împărăției lui Dumnezeu. Apostolii o propovăduiesc și îi îndeamnă pe oameni „să se pocăiască” (Marcu 6, 12). Pentru cei ce nu-i primesc în casă și nu le ascultă cuvintele se anunță pedepse mari. „Oricine nu vă va primi, nici nu va asculta cuvintele voastre, ieșind din casa sau cetatea aceea, scuturați praful de pe picioarele voastre. Adevăr grăiesc vouă, că mai ușor va fi pământului Sodomei și Gomorei în ziua judecării, decât cetății aceleia” (Matei 10, 14—15; Luca 10, 11—12). Mare durere vor suferi și cetățile necredincioase cărora Mântuitorul le adresează cuvinte aspre. „Vai ție, Horazine! Vai ție Betsaida! Căci de s-ar fi făcut în Tir și în Sidon minunile care s-au făcut între voi, demult în sac și în cenușă s-ar fi pocăit. Dar zic vouă: „Tirului și Sidonului le va fi mai ușor în ziua judecării decât vouă. Și tu, Capernaume, până la cer te-ai înălțat, până la iad vei fi coborât”. (Matei 11, 21—23; Luca 10, 13—15).

Horazinul, Betsaida, Capernaumul și Ierusalimul, din cauza lipsei credinței și a pocăinței vor pieri, așa cum au dispărut de pe fața pământului toate cetățile și neamurile necredincioase.

Din toate locurile scripturistice în care este vorba despre pocăință se poate vedea că aceasta are un dublu înțeles: *pocăința ca virtute*, adică întoarcerea de la rău la bine, de la minciună la adevăr, de la nedreptate la dreptate, de la răutate la bunătate, de la păcat la virtute și *pocăința ca taină*, în înțeles de părere de rău pentru faptele rele săvârșite, mărturisirea lor sinceră înaintea lui Dumnezeu prin preotul duhovnic și dobândirea iertării din partea lui Dumnezeu în urma dezlegării preotului. Atunci când Mântuitorul cheamă oamenii, cetățile și popoarele la pocăință, El are în vedere mai ales pocăința ca virtute, ca trecere de la rău la bine, de la întunerice la lumină.

Mântuitorul însuși ne arată prin pilda propriei Sale vieți cum trebuie să săvârșim lucrarea pocăinței. Iisus Hristos cercetează templul pe când a fost de doisprezece ani, trăiește în post și rugăciune (cf. Matei 4, 2; 26, 36), învătă cum să ne rugăm, ingenunchează și cade cu fața la pământ, cântă laude duhovnicești împreună cu Apostolii. Toate acestea le-a cerut și celor care doreau de la El iertare și vindecare. Pocăința ca virtute așa cum o cerea Mântuitorul au împlinit-o vameșul ce se ruga în templu, bătându-și pieptul și zicând: „Dumnezeule fii milostiv, mie păcătosului” (Luca 18, 13). Femeia păcatoasă în casa fariseului, sta „lângă picioarele lui Iisus și plângând a început să-i ude picioarele cu lacrimi și cu părul capului ei să le șteargă” (Luca 7, 37—38). Astfel a primit ea iertarea multelor ei păcate prin pocăință și dragoste.

Petru își plânge cu amar păcatul lepădării de Domnul (Matei 26, 75). Tâlharul pe cruce își recunoaște vina sa și a dobândit intrarea în rai. Zahheu vameșul ne dă un exemplu de convertire: „Doamne, iată jumătate din avuția mea o dau săracilor și de am năpăstuit pe cineva cu ceva, îi întorc împătrit”. Mântuitorul răspunde: „Astăzi s-a făcut mântuire casei

acesteia... Pentru că Fiul Omului a venit să caute și să mântuiască pe cel pierdut" (Luca 19, 1—10).

În învățătura și practica Mântuitorului cele două aspecte ale pocăinței: cel de virtute și de taină sunt strâns unite. Îndată ce El observa hotărârea oamenilor de a se schimba în bine le și acordă iertarea Sa. Această putere a iertării păcatelor a transmis-o Hristos Domnul Apostolilor și urmașilor lor, ca aceștia la rândul lor s-o pună în lucrare ori de câte ori oamenii se apropie de scaunul mărturisirii cu sufletul deschis și sincer, recunoscându-și și mărturisindu-și păcatele, dar și regretându-le profund și hotărându-se pe calea binelui, a Evangheliei și a împlinirii poruncilor lui Dumnezeu.

Pocăința ca virtute și taină, așa cum ne-a fost propovăduită și lăsată de Mântuitorul, a fost și este deosebit de necesară vieții oamenilor în toate timpurile. Prin urmare și în timpul în care trăim noi astăzi. Se vorbește atât de mult de păcate și fărâdelegi pe care le-au comis semeni de-ai noștri în trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat, prin care au adus grave atingeri demnității semenilor lor, mai ales în vechiul regim politic comunist și ateu de până în Decembrie 1989. Săvârșirea faptelor rele implică cu necesitate recunoașterea și mărturisirea lor pentru a putea fi iertate și de Dumnezeu și de oameni. Fără recunoaștere și mărturisire sinceră a lor nu poate fi vorba de iertare. Nu se poate ierta ceea ce nu se mărturisește și nu se recunoaște deschis și sincer. Abia punctul acesta de maximă sensibilizare sufletească pe care ți-o produce pocăința ca virtute și taină este punctul de la care se poate porni spre o nouă viață. Trebuie să se ajungă la acea *metanoia*, adică la acea schimbare profundă, radicală a modului de a fi, a mentalității păcătoase a omului vechi, pentru ca să se poată arăta viața omului nou așa cum l-a întruchipat și propus omînirii, Omul cel adevărat — Iisus Hristos.

Pocăința în înțelesul ei autentic o păstrează Biserica lui Hristos și aceasta îi cheamă pe oameni neîncetat spre „ușile pocăinței”. Ea este necesară vieții omenești, pentru că aceasta se înnoiește, se curățește și se îmbroștează prin baia pocăinței. În felul acesta pocăința devine izvor de mai multă bucurie, de înțelegere, de iubire și, ceea ce se vorbește atât de mult astăzi la noi, temei al reconcilierii naționale.

În felul acesta, după pilda lui Iisus Hristos fiecare om poate deveni lucrător al pocăinței adevărate, ceea ce înseamnă o schimbare radicală în bine a vieții personale, familiale și sociale.

PERSONALITATEA SFÂNTULUI APOSTOL PAVEL, IZVOARELE SALE DOCTRINARE ȘI PERMANENTA SA ACTUALITATE

de : preot IOAN BĂRLĂNESCU

Personalitatea Sfântului Apostol Pavel domină întreaga dezvoltare a istoriei creștinismului primar, întrucât activitatea sa misionară a hotărât definitiv calea pe care va merge peste veacuri noua religie care se naște. Atât de considerabilă a fost activitatea acestui Apostol pentru creștinism, încât n-au lipsit exagerări care să-l pună chiar mai presus decât însăși persoana Domnului Hristos, cum a făcut filosoful Nietzsche. Alții l-au comparat cu Platon, cel care a redat genial gândirea marelui său maestru Socrate. Adevărul este că el s-a considerat întotdeauna umilul serv al Domnului Hristos, care rămâne pentru noi Dumnezeu întrupat, răstignit pentru răscumpărarea noastră și înviat în slava Tatălui.

Care sunt elementele ce contribuie la formarea omului Saul și a apostolului Pavel ? Este important să știm acest lucru pentru a cunoaște dacă mediul în care se naște și trăiește, dacă epoca formării sale a putut avea vreun rol precumpănitor în teologia sa. Sfântul Apostol Pavel se naște din părinți iudei, din tribul Beniamin, în prima decadă a erei creștine. Sprijinim această afirmație pe indiciile din Faptele Apostolilor 7, 58 unde se vorbește de uciderea cu pietre a Sfântului arhidiacon Ștefan și de „un tânăr numit Saul, la picioarele căruia martorii și-au pus hainele lor“. Martiriul Sfântului Ștefan a avut loc în jurul anilor 32—35 dată când Apostolul va fi avut în jur de 25—30 de ani. La aceeași concluzie ajungem dacă luăm în considerație mărturisirea Apostolului către Filimon, din epistola cu același nume, scrisă pe la anul 62, în care vorbește despre bătrânețea sa (Filimon 9).

Locul său de naștere este Tarsul, capitala provinciei Cilicia, din Asia Mică. În privința locului său de naștere fericitul Ieronim a provocat unele dispute prin scrierea sa „De viris illustribus“ unde afirmă : „Paulus apostolus, de tribu Beniamin et oppido Judaeae Gischolis fuit, quo a Romanis capto, cum parentibus suis Tarsum Cilicae commigravit“. Este vorba de Giscala din Galileea neamurilor. Este, indiscutabil, o eroare a scriitorului latin, cunoscut fiind și caracterul neștiințific al operei din care am citat cuvintele de mai sus (cf. Grigorie T. Marcu, *Saul din Tars*, 1939). Evenimentele istorice de-atunci duc la concluzia că, din cauza ciocnirilor crâncene dintre legiunile romane și evrei, petrecute în anul 4 î. d. Hr. părinții Apostolului au emigrat din orașul Giscala, situat în Galileea și s-au stabilit în Tarsul Ciliciei, „cetățean al unei cetăți care nu este neînsemnată“ (Fapte 21, 39).

Tarsul era o metropolă de prim rang, așezat cu fața spre Marea Mediterană, cu spatele spre munții Taurus, străbătut prin mijloc de râul navigabil Cidnus. Poate întru începuturi va fi fost un oraș asirian sau va fi fost întemeiat de medo-persi. Până în sec. IV î. d. Hr. își păstrează caracterul strict oriental. După această vreme, în jurul anului 334 î. d. Hr., cu prilejul marșului celebru către Indii al lui Alexandru cel Mare, ia primul contact cu spiritul și civilizația greacă de care nu se va elibera secole de-a rândul. Tot în această vreme încep a se stabili în Tars o mulțime de iudei, atrași de minunata așezare geografică a orașului și de starea lui mereu prosperă din punct de vedere economic.

În secolul I î. d. Hr. cetatea ciliciană trece sub stăpânirea romană și devine capitala provinciei Cilicia. Împărații manifestă un interes deosebit față de ea acordându-i multe privilegii și ridicând-o la rangul de metropolă datorită prosperității sale economice, fiind așezată la răscruce de drumuri comerciale între lumea orientală și lumea civilizației grecești și latine. Starea tarsienilor a fost bună, atât cât au rămas sub semnul aquilei romane. Se bucurau de deplinătatea drepturilor cetățenești, iar calitatea, pe cât de râvnită pe atât de rară, de „*civis romanus*“ se întâlnea destul de des în acest oraș. Fără îndoială că iudeii nu puteau căpăta în mod izolat aceste drepturi, fie cele cetățenești, ca membri ai unui municipiu greco-roman, fie dreptul special de cetățean roman. Dreptul acesta din urmă, cel de cetățean roman, a fost extins în mod excepțional asupra întregii colonii, care prin număr și starea economică forma un nucleu puternic în mijlocul cetății.

Din punct de vedere cultural Tarsul este printre centrele de frunte, cu renume important în tot imperiul roman. Atmosfera este helenistică, filosofia greacă își face loc pe arena culturală până târziu după veacul întâi. Poseda școli conduse de dascăli iluștri cum au fost Atenodorus din Damasc și Nestor, amândoi reprezentanți ai stocismului care a predominat un timp în Tars. Școlile sale rivalizau cu cele din Athena și Alexandria, fapt consemnat și de geograful Strabon, contemporan cu Apostolul Pavel (cf. Grigore T. Marcu, *op. cit.*). Sub raportul religios Tarsul reprezenta un conglomerat de obiceiuri și credințe, o parte locale, o alta importată din orient sau din lumea grecească. Păgânismul n-a fost niciodată exclusivist în epoca helenistică, epocă de sincretism accentuat și de uniformizare a religiilor spre o religie în care domină sub raport intelectual filozofia greacă în forma helenistică, iar sub aspect religios se impun religiile sincretiste, care promovau idei înrudite cu cele creștine. Pretutindeni în imperiul roman și deci și în cetatea Tarsului, forma cultului era strict ceremonială, fără a cuprinde o învățătură sacră sau o exegeză clară a oficiului cultic, îndatorirea personalului oficiant fiind pur rituală.

Așa cum am arătat mai înainte, iudeii formau aici un nucleu puternic, cu depline drepturi cetățenești și cu o situație prosperă din punct de vedere economic. Sub raportul religios ei păstrau cu sfințenie Legea și trimiteau anual la Ierusalim „banul sacru“. Întrețineau relații normale cu

toate neamurile numai în vederea intereselor economice și comerciale. Se bucurau de privilegii speciale acordate de stăpânirea statului. Aveau tribunale proprii și școli sinagogale în care nu aveau acces decât fiii de evrei și unde nu se învăța decât o singură știință, Biblia. Aceste privilegii acordate tuturor evreilor din diaspora explică răspândirea și prosperitatea comunităților israelite. Numărul iudeilor din Tars nu-l putem reda cu exactitate. Vor fi fost în orice caz numeroși, dat fiind nivelul economic al acestui oraș. Acesta este mediul în care se formează apostolul neamurilor.

Acum rămâne de văzut în ce măsură elementele întâlnite aici i-au clădit personalitatea, în ce măsură sufletul său a fost deschis și primitor și în ce măsură a rămas exclusivist. De la bun început vom pune accentul pe educația ce o primește, în spiritul Legii strămoșești, în casa părintească și în școala sinagogală. Acestea vor face din tânărul Saul un zelos apărător al iudaismului și un bun fariseu până la evenimentele de pe drumul Damascului. Contact cu lumea păgână va fi avut foarte puțin în copilăria și adolescența sa. Este tribut ar culturii eline prin limbă și concepțiile curente care erau un bun comun și universal în acea vreme. Aceste concepții însă nu vor reuși să-l transforme fundamental în sensul de a denatura revoluția lui Hristos. Fondul său religios aparține Legii în mod exclusiv. Să-i urmărim sumar treptele formației sale. La frageda vârstă de 12 ani vine la Ierusalim unde rămâne multă vreme ca discipol al celui mai renumit rabin al vremii Gamaliel.

Dacă însuși Apostolul afirmă că a învățat „la picioarele lui Gamaliel Legea strămoșească” (Fapte 22, 3) se pune întrebarea dacă a văzut și a cunoscut pe Mântuitorul? Este problematică această posibilitate, deși aluziile în epistolele sale nu lipsesc: „oare n-am văzut eu pe Iisus Hristos Domnul nostru”? (I Corinteni 9, 1). Acest loc poate fi înțeles în două feluri: fie că Apostolul vorbește despre vederea lui Iisus înviat și preamărit, fie despre vederea Domnului în trup. Un alt loc care pune aceeași chestiune și care ar putea aduce lumină la întrebarea noastră este cel din II Corinteni 5, 16: „... chiar dacă am cunoscut pe Hristos după trup, acum nu-L mai cunoaștem (astfel)”. În original expresia „după trup” are sensul următor: dacă noi, după trup, adică în mod imperfect și nedesăvârșit, am cunoscut pe Hristos, acum nu-L mai cunoaștem și nu mai trebuie să-L cunoaștem astfel. Și dacă Saul din Tars ar fi întâlnit pe Mântuitorul ar fi menționat acest lucru, în toate amănuntele, în epistolele sale. Rămânem la convingerea că n-a cunoscut pe Domnul în trup, mai ales că după terminarea școlii sinagogale, călăuzit de Gamaliel, se întoarce în patria sa de unde revine abia după patimile și Învierea Domnului. Prin urmare, în jurul vârstei de 20 de ani, Saul trebuie să se fi întors în patria sa, la Tars. Mai putem spune acum că mediul filozofic și religios păgân îl vor influența hotărâtor? Categorie nu! Sufletul său, așa cum se formase în școala lui Gamaliel, rămânea imun față de orice influență venită din afara Legii strămoșești. În timpul acestei șederi în Tars, care a durat câțiva ani, Apostolul de mai târziu cunoaște mult mai bine civilizația, gândirea și moravurile grecești, dar nu în măsura de a-l transforma într-un sincretist abil și genial, așa cum au susținut unii învățați, printre

care putem aminti pe Reitzenstein și Alfred Loisy (cf. Fr. Amiot, *L'enseignement de Saint Paul*, Paris, 1938). Toate cunoștințele sale care se refereau la cultura păgână rămân la periferia convingerilor lui, el rămânând mai departe un fariseu zelos, uneori fanatic și violent, așa cum era și temperamentul său.

După Patimile și Învierea Domnului, Saul revine la Ierusalim pentru a sluji Legii strămoșești. În această vreme se dezlănțuie o înverșunată prigoană împotriva tinerei Biserici creștine, la care contribuie și Pavel, Apostolul de mai târziu. Dar arătarea Domnului pe Drumul Damascului îl aduce definitiv în sânul tinerei Biserici și de-acum devine neînfricatul predicator al Evangheliei lui Hristos. Dar despre acest eveniment hotărâtor în viața sa și a Bisericii vom spune, atât cât este necesar, ceva mai departe. Până atunci vom încerca să schițăm mediul și lumea în care pătrunde apostolul Pavel după convertire, pentru a vesti Evanghelia lui Hristos.

Vom sublinia că Sfântul Pavel a străbătut toate ținuturile peninsulei atice, ajungând până la Roma, oprindu-se mai ales în centrele mai populate și mai ridicate pe plan cultural și economic. Îl găsim peste tot unde se stabiliseră evreii și unde cuvântul său răsună mai cu folos între neamuri. Din punct de vedere politic Asia, Macedonia și întreaga Grece sunt sub stăpânire romană încă din secolul precedent. Din punct de vedere cultural avem de-a face cu spiritul grecesc, în forma helenistică. De altfel multe din aceste centre importante de pe țărmul Asiei sunt colonii întemeiate de greci încă din vremurile homerice. Caracteristica esențială a acestor centre este independența lor, o stare economică prosperă, precum și o tradiție culturală deosebită, datorită școlilor care existau atunci. Viața socială pretutindeni era îngrădită de vechi tradiții care formau osatura tuturor credințelor religioase și a tuturor concepțiilor, fără excepție. Oricare cetățean trebuia să se integreze în acest spirit și să urmeze strict aceste obligații civice. Nimeni nu putea să fie pârtaș la treburile publice dacă nu lua parte și la un anumit ceremonial cultic religios local. Problemele vieții de stat se împleteau cu problemele și obligațiile religioase (cf. A. J. Festugière, *Le monde gréco-romain* Paris, 1935).

Are foarte mare importanță să subliniem acest aspect pentru că predicarea Evangheliei va întâmpina serioase obstacole din partea unei societăți astfel structurată. Tradiția civică lega atât de mult pe oameni, încât pătrunderea Evangheliei, în prima fază a începutului, va fi foarte grea. Așa se explică, în parte, de ce sclavii, acești oameni oproșiți și opresați și care nu erau integrați în structura societății civice, au primit cuvântul vestei celei bune încă de la început. Ținem să subliniem că asta nu înseamnă că cei dintâi creștini făceau parte din clasa repudiată a societății de atunci. Trebuie să precizăm că sunt numeroase exemple în istorie de sclavi care au fost preceptori ai capetelor încoronate sau abili mănuiitori ai cuvântului ori ai condeiului. Era numai o gravă deficiență a organizării sociale a vremii de-atunci, care condamna pe unii oameni după criterii care ne par ridicole astăzi. Asemenea concepții sunt de neînțeles în vremea noastră. E de ajuns să amintim ordinea ceremonială din rugăciu-

nile către divinitate în lumea antică : se invoca bunăvoința zeilor în primul rând pentru cetate și locuitorii ei, în al doilea rând pentru străinii stabiliți în interiorul ei și, în final, pentru vite, animale și abia după asta pentru sclavi. Este de neînțeles cum un filosof ca Aristotel poate defini pe sclav ca pe un „obiect însufletit“ pe care îl posedă cineva pentru propria sa comoditate (A. J. Festugière, *op. cit.*, vol. I, p. 38). La Roma sclavul este un simplu lucru, *res*. Aceasta este gândirea unui Caton și Cicero. Am ținut să evidențiem această situație pentru a cunoaște greutățile, uneori foarte mari, întâmpinate de apostoli și, în cazul nostru, de Sfântul Pavel în răspândirea Evangheliei.

Izvorul doctrinar al Sfântului Pavel

1. Harul divin

Am arătat în cele scrise mai sus locul unde s-a născut Apostolul Pavel, mediul social și cultural în care se formează, educația în școala sinagogală din Tars și mai ales aceea dată de renumitul rabin Gamaliel, toate acestea contribuind la a-l transforma într-un fariseu zelos și fanatic apărător al Legii strămoșești. Momentul culminant în viața sa, de o covârșitoare însemnătate este, fără îndoială, convertirea pe drumul Damascului, fapt care îl redă integral și definitiv Bisericii lui Hristos. Evenimentul convertirii apostolului este redat amănunțit, în capitolul al IX-lea din Faptele Apostolilor de sf. evanghelist Luca, care nu are nevoie de nici un adaos sau comentariu. Vom reține din cele scrise la locul respectiv din „Fapte“ doar cuvântul Domnului Hristos adresat lui Anania, cel ce își manifestase teama de a se duce la Saul : „mergi, a zis Domnul, fiindcă acesta Țmi este vas ales, ca să poarte numele Meu înaintea neamurilor, a regilor și a fiilor lui Israel“ (Fapte 9, 15). Deci actul convertirii de pe drumul Damascului este piatra unghiulară și hotărâtoare a propovăduirii apostolului Pavel și toți comentatorii au considerat faptul așa cum îl descrie evanghelistul Luca în Fapte. S-au vehiculat însă și unele opinii critice pe care doar le vom aminti. De pildă E. Renan crede că Pavel, pe drumul Damascului, a fost victima unei insolații sau că a avut o halucinație cauzată de o boală de care se presupune că suferea (cf. Francois Amiot, *L'enseignement de Saint Paul*, Paris, 1933). Și învățatul francez amintit conchide că nu se poate atribui unei insolații, unei halucinații sau unei nevroze o convertire decisivă și profundă care n-a fost vreodată negată, dimpotrivă, a întărit echilibrul său interior, a dat din plin avânt geniului său, a mărit perspicacitatea inteligenței sale și i-a accentuat forțele morale. S-a mai emis opinia că evenimentul convertirii lui Pavel ar fi de ordin patologic, fapt ce ar arunca o umbră serioasă asupra conținutului său doctrinar. Problema, sub acest aspect, a dezbătut-o cu o pătrunzătoare competență William James, unul din corifeii școalei pragmatice de la începutul secolului nostru în lucrarea sa *L'Expérience Religieuse*, Pa-

ris, 1931. Acest învățat ajunge la concluzia că mai toate procesele de convertiri religioase sunt cauzate de zguduiri puternice a căror explicație o putem afla în lumea subliminală, cum o numește el, adică în lumea subconștientului. Dă foarte multe exemple din activitatea misionară a preoților catolici și reformati între păgâni, din continentele necreștinate, din viața numeroșilor mistici socotiți oarecum bolnăvicioși, dintre protestanți și sectele născute din sânul lor. Importante sunt considerațiile asupra rolului hotărâtor al subconștientului în viața religioasă a individului, dar ceea ce ne interesează în mod deosebit în cazul nostru este faptul că asupra sfântului apostol Pavel, William James recunoaște că *are în față un caz cu totul special care iese din cadrul științei*. Trebuie remarcat și faptul că învățatul amintit nu este un fidel al Bisericii creștine, precum se știe. Din cele arătate mai sus putem afirma că faptul istoric petrecut pe drumul Damascului pune pe Apostolul Pavel în posesia punctelor esențiale ale doctrinei sale. În cursul activității lui acțiunea harică a lui Dumnezeu nu încetează a-l călăuzi și a-i fi un permanent stimulent, având multe descoperiri care vor completa fondul doctrinei sale, așa cum promisesese Domnul Hristos prin mijlocirea lui Anania (Fapte 9, 15—16). Despre o asemenea descoperire vorbește Apostolul Pavel când scrie Corintenilor: „cunosc un om în Hristos, care acum paisprezece ani fie în trup, nu știu, fie în afară de trup, nu știu, Dumnezeu știe, a fost răpit unul ca acesta până la al treilea cer... că a fost răpit în rai și a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască” (II Corinteni 12, 2—4).

Prin urmare suntem îndreptățiți a nu lua în considerare o altă sursă a doctrinei pauline decât harul divin, adică descoperirile directe, nemijlocite și care sunt destul de numeroase. Apostolul subliniază rolul revelației divine directe, în multe ocazii, în epistolele sale. Astfel, scriind corintenilor despre adevărurile credinței, spune că „pe cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El. Iar nouă ni le-a dezvăluit Dumnezeu prin Duhul Său” (I Corinteni 9, 10). Pe galateni îi asigură că el este „apostol nu de la oameni, nici prin om, ci prin Iisus Hristos și prin Dumnezeu-Tatăl, Care L-a înviat pe El din morți” (Galateni 1, 1). De asemenea efesenilor le spune că „ați auzit de iconomia harului lui Dumnezeu care mi-a fost dat mie pentru voi, că prin descoperire mi s-a dat în cunoștință această taină, precum v-am scris înainte pe scurt” (Efeseni 3, 2—3). Sfântul Pavel rămâne permanent în legătură strânsă cu ceilalți apostoli de la Ierusalim, păstrând fondul doctrinar comun tuturor. De aceea și scrie galatenilor: „apoi, după paisprezece ani, m-am suit iarăși la Ierusalim cu Barnaba, luând cu mine și pe Tit, m-am suit, potrivit unei descoperiri și am arătat Evanghelia pe care o propovăduiesc la neamuri, îndeosebi celor cu vază, ca nu cumva să alerg sau să fi alergat în zadar” (Galateni 2, 1—2). Aceștia „mai de vază” din cetatea sfântă au fost cu totul de acord cu predica apostolului, cum însuși subliniază: „când au cunoscut harul ce-mi fusese dat mie Iacob, Chifa și Ioan, care sunt priviți ca stâlpi, mi-au

dat mie și lui Barnaba mâna dreaptă de unire cu ei, pentru ca noi să binevestim la neamuri, iar ei la cei tăiați împrejur" (Galateni 2, 9). Iată, prin urmare, dovada că propovăduirea Apostolului Pavel nu-i aparține ca fond, el nu este creatorul doctrinar al religiei celei noi, el socotindu-se ca umilul vas al Domnului care vestește Evanghelia la toate neamurile. Deosebit de convingător în acest sens se exprimă apostolul, tot în epistola către Galateni, când spune: „vă fac cunoscut, fraților, că Evanghelia cea binevestită de mine nu este după om, pentru că nici eu n-am primit-o de la om, nici n-am învățat-o de la om, ci prin descoperirea lui Iisus Hristos" (Galateni 1, 11—12). În aceeași epistolă, face și o afirmație, care aparent ar putea fi derutantă: „chiar dacă noi sau înger din cer v-ar vesti altă Evangheliie decât aceea pe care v-am vestit-o, să fie anatema" (Galateni 1, 8). Tot în acest sens se exprimă Apostolul Pavel când scrie corintenilor că: „prin harul lui Dumnezeu sunt ceea ce sunt și harul Lui, care este în mine, n-a fost în zadar, ci m-am ostenit mai mult decât toți. Dar nu eu, ci harul lui Dumnezeu care este cu mine" (I Corinteni 15, 10). Prin urmare, putem afirma că apostolul Pavel a dezvoltat cu mai largă pricepere și cu mai mult zel decât ceilalți apostoli punctele de credință sub directă călăuzire a harului divin pe care îl primiseră toți de la Domnul Hristos.

2. Vechiul Testament

A doua sursă pe care Apostolul Pavel își fundamentează doctrina sa este Vechiul Testament. Am arătat mai sus că el deține Evanghelia „prin descoperire", direct de la Domnul Hristos, că harul divin îl însoțește pretutindeni și îi călăuzește pașii nemijlocit, „că este în rai și aude cuvinte care nu se pot spune și pe care nu este îngăduit unui om să le rostească" (II Corinteni 12, 4). Am putea spune că Evanghelia pe care o propovăduiește el este absolut necesară pentru mântuirea oamenilor, dar nu chiar tot ceea ce ar fi putut vorbi sau scrie pentru că sunt și cuvinte „care nu se pot spune și pe care nu este îngăduit unui om să le grăiască". Dar personalitatea Sfântului Pavel este a unui iudeu pregătit să devină fariseu, educat în spiritul Legii strămoșești, cunoscător cu de-amănuntul al acesteia, cum singur mărturisește. Așadar, educația sa în pragul convertirii este alimentată de Vechiul Testament, căruia, ca orice iudeu, îi recunoaște autoritatea și-l privește ca inspirat și de origine divină. În acest sens scrie apostolul lui Timotei, fără nici o rezervă: „din pruncie cunoști Sfintele Scripturi, care pot să-ți dea înțelepciunea spre mântuire, spre învățătură... căci toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos spre mustrare, spre îndreptare" (II Timotei 3, 15—16). Locurile care scot în lumină respectul Apostolului pentru Vechiul Testament sunt multe și nu este în intenția noastră a le enumera exhaustiv. Reținem esențialul și anume că pentru Sfântul Pavel Legea este un suprem și ultim argument în susținerea învățăturilor sale în fața oamenilor. Subliniem în acest sens afirmația lui că „dreptatea lui Dumnezeu care vine prin cre-

dința în Iisus Hristos, pentru toți și peste toți, cei ce cred, este mărturisită de Lege și de prooroci" (Romani 3, 21—22). Evidența acestui fapt se poate vedea cercetând atent oricare dintre epistolele scrise de Apostolul Pavel. Menționăm că Vechiul Testament este atât de familiar Sfântului Pavel încât îl citează uneori din memorie, mai mult parafrază, oprindu-se numai asupra ideii fundamentale. Valoarea pe care o dă apostolul Legii Vechi este considerabilă și prin scrierile lui capătă un sens profund și nou, fiind privită ca o pregătire către Hristos, încetând a mai fi litera care omoară, pentru a deveni spiritul ce dă viață. A evitat să fărâmițeze înțelesul adevărat al Scripturii, așa cum procedau rabinii, care sileau textul și îl schimonoseau în scopuri mărunte și meschinării justificate printr-o logică falsă. Obscuritatea care se părea că plutește asupra Legii Vechi, în unele învățături sau privitor la diferite întâmplări, este înlăturată și înlocuită cu lumina unei profunde înțelegeri din perspectiva venirii Fiului lui Dumnezeu. De acum umbra Legii a trecut făcând loc harului lui Hristos. Descoperiri nemijlocite călăuzesc pe Sfântul Pavel să pătrundă mai adânc sensul Vechiului Testament.

Trebuie să remarcăm faptul că el nu se mărginește doar să citeze în sprijinul predicii sale locuri mai cunoscute din Lege, ci trage concluzii doctrinare și morale. Întregul tezaur doctrinar paulin are o legătură causală sau de înrudire apropiată cu toate învățăturile din Vechiul Testament. Numeroase personaje și întâmplări biblice au un sens profund care sunt rezolvate printr-o nouă înțelegere, în lumina Noului Testament, odată cu venirea Domnului Hristos. Astfel Adam este tipul lui Hristos, iar unirea dintre bărbat și femeie simbolizează legătura mistică dintre Hristos și Biserică (Efeseni 5, 25—27). Dar cea mai importantă interpretare dată de Apostolul Pavel privitor la întâmplări și persoane din Vechiul Testament este atunci când vorbește de Melhisedec, împăratul Salemului. Relatarea biblică este scurtă, pomenită oarecum în treacăt, în contextul întoarcerii lui Avraam de la înfrângerea regilor care luaseră în robie pe nepotul său Lot, când este întâmpinat de Melhisedec, împăratul Salemului, preot al Dumnezeului Celui Prea Înalt, care binecuvintează pe Avraam și căruia i-a dat zeciuală din toate. Iată cum vede Pavel acest eveniment: „Iisus, este Arhiereu în veac, după rânduiala lui Melhisedec. Căci acest Melhisedec, rege al Salemului, preotul lui Dumnezeu, Celui Preaînalt, întâmpină pe Avraam, care se întorcea de la înfrângerea regilor și-l binecuvintează. Melhisedec, căruia Avraam i-a dat zeciuală din toate, se tâlcuiește mai întâi rege al dreptății, apoi el este rege al Salemului, ceea ce înseamnă regele păcii. Fără tată, fără mamă, fără spiță de neam, neavând început al zilelor, nici sfârșit al vieții, ci făcut fiind asemenea Fiului lui Dumnezeu, el rămâne preot pururea. Vedeti dar cât de mare e acesta, căruia chiar patriarhul Avraam i-a dat zeciuală din prada de război" (Evrei 6, 20 și 7, 1—4).

Prin urmare doctrina Sfântului Apostol Pavel se află într-un tot sub înrăurirea directă a harului lui Iisus Hristos, cum însuși mărturisește și

în cunoașterea temeinică a Vechiului Testament pe care îl privește din perspectiva venirii Domnului „la plinirea vremii” să mântuiască pe om prin iubire și jertfă.

Atitudinea Sfântului Pavel față de cultura veacului său

Am arătat în cele scrise mai sus cum Apostolul Pavel, înaintea convertirii sale, posedă un fond foarte bogat de învățături iudaice, deprinse din copilărie, în casa părintească din locul de naștere și desăvârșite la Ierusalim sub veghea cunoscutului rabin al vremii, Gamaliel. După actul istoric al convertirii se aruncă în luptă contra unei lumi întregi cu concepții proprii și cu obiceiuri consfințite, total diferite de învățătura Vechiului Testament, în spiritul căreia se pregătise el. Mediul în care trăiește și împotriva căruia va lupta este cel helenistic. Aici află o cultură bine încheată, o filozofie divizată în multiple sisteme și o atmosferă religioasă îmbrăcată în vălul misterului. Amintim că în această lume în care predică Apostolul Pavel existau o mulțime de mistere religioase la care participau cercuri largi dintre locuitorii orașelor. Aceste sisteme de gândire și practici religioase aparțin orientului helenistic. Originea lor este fie tracică, fie asiatică și se impun într-o epocă de criză morală, ele urmărind eliberarea omului din confiniile strâmte ale soartei. Același lucru îl încearcă și filosofia, prin sisteme, pe cât de numeroase, pe atât de diferite, dar fără a reuși prea mult. Explicația constă în faptul că filosofia se adresează unei elite cugetătoare, unui număr restrâns de oameni, care urmăresc eliberarea din lanțurile înfiorătoare ale morții. Fuga de acel „Fatum” sau mai degrabă stăpânirea lui, nu se poate realiza decât prin unire și asemănarea cu o ființă care, prin natura sa, depășește destinul. Această asemănare este urmărită, în egală măsură, de filosofia epocii helenistice și prehelenistice, precum și de misterele religioase mai răspândite (A. J. Festugière, *L'Idéal Religieux des Grecs et L'Evangile*, Paris, 1932, p. 116 sq.). Forma în care concepe filosofia eliberarea este neclară, insuficientă și contradictorie cu sine însăși. Erau pure speculații care ofereau temporar mijloace de a depăși imanentul spre un urcuș destul de nebulos. Stoicii concep apropierea de Dumnezeu prin acordul perfect cu legile fundamentale din lume, care în esență lor nu pot fi decât divine, ele fiind expresia concretă a Logosului immanent. Supunându-te lor însemnează a avea aceeași voință cu zeii, legile fiind manifestarea concretă a voinței divine. Despre această filosofie avem o relatare clară în Faptele Apostolilor unde se arată că : „unii din filosofii epicurei și stoici discutau cu el (cu Sf. Pavel) și unii ziceau : ce voiește să ne spună acest semănător de cuvinte ? Iar unii ziceau : se pare că este vestitor de dumnezei străini, fiindcă binevestește pe Iisus și Învierea” (Fapte 17, 18).

Platon, Aristotel și discipolii lui Pitagora vor propune alte mijloace pentru realizarea scopului după care aspiră fondul religios al sufletului. Dar trebuie să constatăm că filosofia conține o dublă deficiență : în pri-

mul rând se adresează mai mult minții, neglijând ființa omului concret și, în al doilea rând, ea este accesibilă numai unui număr limitat de oameni care puteau căuta satisfacții spirituale superioare. Marea majoritate a poporului se simte departe de acest ideal propus de rațiune. El dorește unul concret și mai apropiat de ființa sa. El nu se simte atras de un Dumnezeu făurit de speculațiile minții, ci de un Dumnezeu prezent în frământările lui chinuitoare, în conștiința păcatului și a neputințelor umane. El simte strânsoarea limitelor vieții și nimicnicia sa și tocmai pentru aceasta dorește eliberarea și mântuirea. În acest context de sete și căutare apar misterele religioase în granițele imperiului roman. Între ele amintim doar câteva care au existat în lumea în care a predicat Apostolul Pavel. Poimenin astfel misterele lui Dionisos, ale zeiței Isis, ale lui Attis, ale lui Mithra. Subliniem că acestea din urmă, misterele lui Mithra, erau cele mai bine organizate, cu o concepție religioasă mai deosebită, cu o mai mare răspândire în popor și deci mai periculoase pentru vestitorii Evangheliei, pentru Sfântul Pavel în special. Nu este în scopul nostru a intra în fondul doctrinar al acestor mistere. Ținem doar să subliniem că toate aceste mistere depășesc granițele cultului local caracteristic unui oraș sau unei provincii. Ele se răspândesc pe arii foarte largi în întreg imperiul roman, devenind internaționale. Caracterul acesta al internaționalizării misterelelor duce la un fel de sincretism, concepție religioasă ispititoare și atrăgătoare, constituind deci o amenințare în calea prediciei Evangheliei (cf. Franz Cumont : *Les religions orientales dans le Paganisme romain*, Paris, 1929). Cu toate acestea se va confrunta și va lupta Apostolul Pavel, fără a le denumi, așa cum se vede din epistolele sale. Împotriva tuturor acestor concepții filosofice sau sisteme religioase se ridică fără nici un fel de rezerve. Cercetând epistolele sale, ne convingem că față de întregul păgânism are o atitudine hotărâtă și necruțătoare de pe poziția convingerii ferme că deține adevărul învățăturii sale prin nemijlocita descoperire a harului, direct de la Iisus Hristos. Astfel când se adresează romanilor spune : „cunoscând pe Dumnezeu, nu L-au slăvit ca pe Dumnezeu, nici nu I-au mulțumit, ci s-au rătăcit în gândurile lor și inima lor cea neînțelegătoare s-a întunecat. Zicând că sunt înțelepți, au ajuns nebuni. Și au schimbat slava lui Dumnezeu Celui nescricăcios și al păsărilor și al celor cu patru picioare și al târâtoarelor... Ca unii care au schimbat adevărul lui Dumnezeu în minciună și s-au închinat făpturii în locul Făcătorului“ (Romani 1, 21—25). Înțelepții au lăsat deci un gol în suflet prin întunecarea ideii de Dumnezeu. În acest sens apostolul scrie corintenilor : „... Căci de vreme ce întru înțelepciunea lui Dumnezeu lumea n-a cunoscut pe Dumnezeu prin înțelepciune, a binevoit Dumnezeu să mântuiască pe cei ce cred prin nebunie propovăduirii. Fiindcă și Iudeii cer semne, iar Elinii caută înțelepciune. Însă noi propovăduim pe Hristos cel răstignit : pentru Iudei sminteală, pentru păgâni nebunie. Dar pentru cei chemați, și Iudei și Elini, pe Hristos, puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu. Pentru că nebunia lui Dumnezeu este mai înțeleaptă decât înțelepciunea oamenilor și slăbiciunea lui Dumnezeu este mai

puternică decât tăria lor" (I Corinteni 1, 21—25). Un alt loc, tot pe atât de explicit și clar față de cultura veacului său, îl găsim în epistola către Coloseni, unde apostolul se exprimă fără vreo reticență : „luați seama să nu vă fure cineva cu filosofia și cu deșarta înșelăciune din predanie ome-nească și nu după Hristos" (Coloseni 2, 8).

În încheierea celor arătate până acum privitor la atitudinea Aposto-lului Pavel față de cultura veacului său vom aminti cele consemnate în Faptele Apostolilor, cu prilejul înfățișării sale în Areopagul din Atena : „Bărbați atenieni, spune apostolul, străbătând cetatea voastră și privind locurile voastre de închinare, am aflat și un altar pe care era scris : „Dumnezeului necunoscut". Deci pe Cel pe care voi, necunoscându-L, îl cinstiți, pe acesta îl vestesc eu vouă" (Fapte 17, 22—23). În continuare Sfântul Pavel expune mesajul evanghelic, vorbește de Dumnezeu „care a făcut lumea și toate cele ce sunt în ea. Acesta fiind Dumnezeuul cerului și al pământului, nu locuiește în temple făcute de mâini". Apoi vorbește de Iisus și Învierea Sa din morți. Iată în linii mari care a fost atitudinea Apostolului Pavel față de cultura, religiile și obiceiurile lumii în care își desfășoară activitatea misionară. La baza învățaturii pe care o predică fără odihnă cu zel și neînfricare stă harul Domnului Iisus Hristos și Ve-chiul Testament, pe care îl privește sub viziunea împlinirii lui în Iisus Hristos.

Sfântul Apostol Pavel în vremea noastră

Transpunându-ne în gândirea doctrinei Sfântului Apostol Pavel în lumea de astăzi, nu se poate să nu ne punem întrebări și mai ales să nu fim îndemnați mai cu osebire a ne apleca spre învățăturile expuse în epistolele sale. De la bun început vom face constatarea că teoretic, mai ales teoretic, lumea noastră creștină, se „revendică" faptic și doctrinar, în scrierile Sf. Pavel. Toate marile confesiuni creștine, dar mai ales sec-tele neoprotestante, obișnuiesc să spună că dreptatea este de partea lor, pentru că așa spune Pavel într-un loc anume. Și citarea respectivă este luată ca atare necorelată cu alte locuri din scrierile lui sau ale celorlalți apostoli. Evident, asta este o greșală.

Nu ne oprim asupra vreunui aspect exegetic în ceea ce privește doc-trina Apostolului Pavel, au făcut-o și o vor face alții, teologi și specialiști în domeniu. Am dori doar să încercăm a intra, cu gândurile și viața noastră, în încăperile gândirii pauline și să căutăm acolo locul ce ni se cuvine, să ne așezăm față în față cu toate convingerile și faptele noastre în tot ceea ce spune apostolul. Înainte de toate ținem să subliniem că doc-trina Sfântului Pavel, ca și a tuturor celorlalți apostoli, are în centru pe Hristos Cel răstignit, așa cum scrie apostolul corintenilor : „Căci am ju-decat să nu știu între voi altceva, decât pe Iisus Hristos și pe Acesta răstignit" (I Corinteni 2, 2). Avem aici, în fața minții noastre, cea mai de ne-pătruns taină în iconomia mântuirii omului. Este vorba de taina mani-festării Sale kenotice sub forma jertfei infinite și a iubirii infinite. Mis-

terul de dincolo de rațiune poate fi totuși înțeles, în parte, prin trăirea lui în lumea aceasta, pe care Hristos și-a asumat-o prin Întrupare și pe care a transfigurat-o prin jertfă și iubire. Pentru că Dumnezeu nu ne-a dat ceea ce nu putem primi. Și taina cea mai greu de pătruns, cea mai apăsătoare și, în egală măsură, cea mai cuprinzătoare de bucurii și fericire este taina iubirii care se dăruiește necondiționat. Această taină fiind și cheia depășirii tuturor neajunsurilor vieții, să încercăm a o descifra din cele afirmate de Pavel în imnul acestei taine, exprimat în epistola primă adresată corintenilor. Acolo spune că : „dacă aş grăi în limbile oamenilor și ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am ca o aramă sunătoare și un chimval răsunător“ (I Corinteni 13). Grăirea în aceste limbi însemnează adorația, mulțumirea și binecuvântarea lui Dumnezeu pentru toate cele primite de la El, ca dar de viață, bucurie și fericire. Toți psalmii și toate cântările liturgice încep cu acest strigăt întru slavă și adorație a lui Dumnezeu : binecuvântează suflete al meu pe Domnul. Prin urmare grăirea aceasta este grăirea iubirii și recunoștinței omului și a îngerilor față de Făcătorul și Dătătorul tuturor celor frumoase din lume. Am putea spune că este grăirea artei, a frumosului, a muzicii, a poeziei. Întru asemenea limbă a grăit David, au grăit profeții și tot în această limbă divină a grăit Bach, Verdi, Beethoven, Enescu, Eminescu, Rubliov, Grigorescu, Brâncuși și atâția alții. Dar dacă această grăire se face fără dragoste, fără a zidi și a înălța sufletul adică folosind talentul spre cădere și păcat, atunci am devenit „aramă sunătoare“. O asemenea grăire, fără dragoste de a zidi, îndeamnă la patimi, senzualitate și animalitate. Vom descoperi acum un al doilea aspect în imnul lui Pavel : „dacă aş cunoaște toate tainele și toată știința, iar dragoste nu am, nimic nu sunt“. În fața lui Dumnezeu nu ne putem înfățișa cu știința și cunoașterea tainelor, oricât am fi trudit pentru stăpânirea lor. Ne înfățișăm numai cu faptele, dar nu cu orice fapte, ci cu faptele iubirii care se dăruiește. Dacă însă omul științelor mari sau cunoscătorul de taine n-a alinat suferința, n-a râvnit speranța, n-a adus mângâiere și bucurie atunci este pur și simplu nimic. Știința fără dragoste este luciferică, conduce la haos, suferință și război, la sânge și lacrimi.

În sfârșit găsim un al treilea aspect cuprins în imnul iubirii și anume : „chiar dacă aş avea credință multă și trupul mi-aș da să fie ars, iar dragoste nu am, la nimic nu-mi folosește“. Este vorba aici de fanatismul de orice fel, îngust și intolerant, de fundamentalismul mărginit, izvorât din ură, care condamnă tot ceea ce este în afara convingerilor sale strâmbe. Este plină istoria de nesfârșite suferințe și lacrimi, provocate de cavalerii răului fanatic sau fundamentalist.

Încheiem cu ceea ce spunea apostolul când se adresează evreilor : „Cuvântul lui Dumnezeu este viu și lucrător și mai ascuțit decât orice sabie cu două tăișuri și pătrunde pînă la despărțirea sufletului și duhului... și este destoinic să judece simțurile și cugetările inimii“ (Evrei, 4, 12).

ESENIENII — DATE ÎN LEGĂTURĂ CU ISTORIA, ÎNVĂȚĂTURA ȘI VIAȚA LOR, DIN SURSELE FILONIENE ȘI ÎN BAZA DESCOPERIRILOR DE LA QUMRAN

de preot prof. IOAN BABA

I. *Cadrul istoric al apariției esenienilor (Noțiunea de esenian; timpul apariției, evoluția istorică a vieții și activității esenienilor, în contextul istoriei poporului iudeu).*

În a doua jumătate a secolului al II-lea î.d.Hr., în sânul iudaismului tradițional s-au cristalizat trei curente religios-morale și social-politice: saducheii, fariseii și esenienii, din care au apărut apoi mai multe secte iudaice¹. Dacă saduchenii negau tradiția orală, sau legile noi neînglobate în Thora, fariseii urmăreau făurirea unor rețele de legi riguroase, care să apere iudaismul de orice influențe din parte altor religii, pentru a menține exclusivismul, sau izolarea iudeilor și a nu se amesteca cu popoarele păgâne. Spre deosebire de saducheii și farisei, esenienii erau în opoziție cu întreaga structură a societății din acea vreme, atât a iudaismului oficial, cât și a administrației civile (romane) din acea vreme, dar protestul împotriva rânduielilor existente și-l exprimau în forma pasivă a izolării și așteptării unor prefaceri miraculoase și a înnoirii vieții.

Denumirea de „esenieni” sau „eseeni” o întâlnim la istoricul filozof Filon din Alexandria (20 î.d.Hr.—50 d.Hr.), pe care o deduce din grecescul *ÖTIA* = Cuvioși, dar arată că această etimologie nu este în concordanță riguroasă cu limba greacă. El arată de asemenea sensul cuvântului după practicile religioase ale esenienilor de „slujitori ai lui Dumnezeu” sau „cei care au dispoziții interioare, îndreptate spre divinitate”².

Sensul specific al acestei denumiri este redat și de adjectivul aramaic „hase” = pios (pl. „hasen”). Din forma de plural — arată dr. Vasile Tarnavschi — au luat naștere cuvintele grecești „essirós”; „essaiós” = esenian sau esean preluate fidel de limba română³. În limba ebraică cuvântul „ešah” = sfat, poate fi recunoscut în denumirea esenienilor ca „oameni ai sfatului”, aflat în mod frecvent în docu-

¹ Philon d'Alexandrie, *Quod omnis probus libet sit* (28), Paris, 7-e, 1974, p. 196.

² Ibidem, p. 197.

³ Dr. Vasile Tarnavschi, *Arheologie biblică*, Cernăuți, 1930, p. 688—689.

mente de la Qumran⁴. Noțiunea poate fi întregită și cu termenul ebraic „Chasa” (verb=a fi tăcut), trăsătură specifică a esenienilor fiind și „meditația asupra misterelor divine”⁵.

În unele din manuscrisele descoperite la Qumran și în alte locuri de pe malul vestic al Mării Moarte (începând din anul 1947), esenienii se numeau ei înșiși: „fiii luminii”, „fiii adevărului”, „fiii Alianței”, „membrii Comunității”, „oameni care înțeleg”, „inițiați”, „fiii lui Tadoq”, „obștea celor săraci”, „Converșiții din pustiu”, „văzători”, etc.⁶ Orientalistul Constantin Daniel arată că apelația de „văzători” stă la originea numelui de esenian, pentru că, transliterată în greacă, numirea ebraică **chazah** și aramaică **chazoya** a dat **eșinós**⁷.

În textele manuscriselor de la Marea Moartă esenienii concretizează calitatea lor de „văzători”, arătând că văd „tainele divinității”, însăși „Divinitatea în lumină clară, dimineata în zori și pe îngerii lui Dumnezeu”⁸ (învățătură sectară, străină iudaismului ortodox). „Văzătorul”, în gândirea lui Filon din Alexandria este „omul ce a atins culmea perfecțiunii”, eroul spiritual-moral, care nu este altul decât esenianul. Pe esenienii din Egipt, Filon îi numește „terapeuți”, cu un dublu sens de vindecători ai oamenilor și în același timp, de slujitori ai Domnului⁹.

Termenul „vindecător, medic” are corespondentul în aramaică „esah”, foarte apropiat din punct de vedere fonetic de „essaiós”, iar termenul „slujitor, servitor” putea fi exprimat în epoca filoniană prin termenul ebraic, „hazan” foarte apropiat și el de „essinós”, după cum ne relatează cercetătorul Daniel¹⁰. Tot Filon din Alexandria îi numește în general pe esenienii pe care i-a cunoscut și din rândul cărora a făcut parte¹¹, „oameni care practică virtutea”, „oi askitai”; — ebr. verb. „asah” = a îndeplini, a practica; oameni consacrați slujirii divinității¹². Edificându-ne, cel puțin în parte, asupra noțiunii de „esenian”, se impune în „mod firesc și necesar elucidarea cadrului istoric al apariției esenienilor. Asupririle sociale și împilările religioase ale poporu-

⁴ Prof. André Dupond-Sommer, *Les écrits esséniens découverts près de la Mer Morte*, Paris, 1980, p. 55—56.

⁵ † Valerian Zaharia, *Flori alese din grădina Sfintelor Scripturi*, Oradea, 1955, p. 6—7.

⁶ Imne (I. Q. H.) II, 14—15, XIV, 7; *Regula războiului* (I. Q. M.) XI, 7—8; *Documentul de la Damasc* (CD) II, 11—13.

⁷ Constantin Daniel, *Faux prophètes surnom des Esséniens dans la Sermon sur la Montagne*, în „Revue de Qumran”, Paris, nr. 25, 1969, p. 45—79 și Idem, *Filon din Alexandria, membru de seamă al mișcării eseniene din Egipt*, în rev. *Studii Teologice*, 1975, nr. 7—8, p. 612—613.

⁸ Imne IV, 6, 23; *Regula Comunității* (I. Q. S.) XI, 6; *Regula războiului* X, 10—11).

⁹ *De vita contemplativa*, par. 11; după Constantin Daniel, art. cit.; p. 616—617.

¹⁰ Constantin Daniel, *La mention des Esséniens dans le texte grec de l'épître de S. Jude*, în „Le Museon, Revue d'étude orientales”, Louvain, Belgia, tom. LXXX, 1968, p. 506.

¹¹ Idem, *Filon din Alexandria, membru de seamă al mișcării eseniene din Egipt*, p. 602—625.

¹² Filon, *Quod omnis probus libet sit.*, par. 75; p. 197.

lui iudeu în decursul veacurilor, îndeosebi după împărțirea Regatului, (920 î.d.Hr.) de către popoarele vecine și marile imperii (asirian — 722 ; babilonian — 587, persan — 536, macedonian — 312, sirian — 203 și roman — 37 î.d.Hr.), culminând cu jafuri și deportări în masă, au făcut ca viața poporului de jos să devină din ce în ce mai grea și aproape insuportabilă.

Dacă asuprirea socială a fost suportată oarecum mai ușor, împilarea religioasă a făcut să fie vărsat sânge nevinovat, pentru păstrarea credinței în Iahve (Dumnezeul cel adevărat).

Cortul Sfânt și îndeosebi templul îi aduna și îndemna pe iudeii din întreaga lume la păstrarea și practicarea aceleiași credințe străbune. Preoția levitică, Sabatul și Sărbătorile iudaice, întărite de Dumnezeu prin profetul Său Moise, (Ieșire 23 ; 29 ; 35) au ajuns să fie oficiate și serbate mai mult formal de către arhieriei și unii preoți vânduți stăpânirii străine efemere, în schimbul unor avantaje și comodități personale. Nemulțumirile populare au ajuns la culme, îndeosebi în veacul al II-lea î.d.Hr., în timpul asupritorilor sirieni conduși de Seleuc Filopator și mai ales Antioh IV Epifanes (175—164 î.d.Hr.). Acesta din urmă a rămas în istoria poporului iudeu ca simbolul asupritorului, nu atât național, cât mai cu seamă religios. Sub domnia lui, Ierusalimul a fost de două ori cucerit prin forță și Templul prădat în mod barbar. Pe jertfelnicul din curtea Templului se sacrifică un porc (animal necurat la iudei) ; foi din Thora sânt fierte împreună cu carnea porcului, iar arhierul Mênelau (care îi era favorabil lui Antioh Epifanes), împreună cu câțiva eleniști sunt siliți să mănânce din această jertfă adusă din ordinul tiranului¹³.

Mergând mai departe pe linia elenizării întregului popor biblic Antioh Epifanes a poruncit să fie trimiși în toate părțile emisari ca să silească pe iudei să jertfească lui Zeus și să-și lepede credința. Se poate înțelege ce resentimente au stârnit toate aceste evenimente în sufletul iudeilor. Mulți dintre ei au fost uciși pentru că nu și-au lepădat credința (I-III Macabei), iar alții s-au retras în locuri inaccesibile prigonitorilor și s-au unit în jurul macabeilor patrioți, câștigând victoria împotriva sirienilor.

Iuda Macabeul (166—160), urmat de frații său : Ionatan (160—142) și Simon (142—134) și Ioan Hircanus (134—104) ca arhieriei, precum și urmașii lor : Aristobul I (104—103), Alexandru Ianeus (103—76), soția sa Alexandra (76—67) și Aristobul II (66—63) inaugurează o epocă de independență relativă până în anul 63 î.d.Hr., când Pompei cucerește Ierusalimul. Macabeii continuă să conducă destinele țării până în anul 37 î.d.Hr., când Irod Idumeul (cel Mare), cu ajutorul romanilor, devine rege al iudeilor, înlocuind pe ultimul macabeu, Antigon (după numele grecesc) sau Matatid (după numele ebraic). Irod cel Mare aduce în

¹³ Pr. Sabin Verzan, *Cronologia manuscriselor de la Marea Moartă*, în rev. *Studii Teologice*, 1960, nr. 1—2, p. 44—45.

slujba de arhiereu pe un oarecare Anania, de origine levitică, dar dintr-o familie umilă, luând astfel sfârșit marele pontificat asmoneu¹⁴.

Bazându-ne pe cele relatate de Filon din Alexandria¹⁵, că esenienii au apărut în acest cadru istoric al secolelor II—I î.d.Hr., ca o reacție împotriva corupției iudaismului oficial, îndeosebi a preoției de la templul din Ierusalim, deducem că esenienii, în general și cei de la Qumran în special, provocaseră o așa numită schismă față de preoția oficială de la Ierusalim, împotrivindu-se marelui pontificat asmonean, inaugurat prin Ionatan Macabeul, care urmează în funcția de arhiereu lui Menelau, după o vacanță de 7 ani (159—152 î.d.Hr.)¹⁶. Cei care se împotriveau acestei preoții erau, prin excelență, esenienii în cărțile cărora se face referire foarte des la noțiunea de preoție a lui Aaron și de preoție a lui Țadoq¹⁷.

Dezideratul de căpetenie al sectei era prin urmare restabilirea marelui pontificat aaronit. Ultimii asmonei, Aristobul al II-lea, Hircan și Antigona sau Matatia au avut multe de suferit de pe urma romanilor și prin ei s-a împlinit pedeapsa pe care, după concepția sectei, o meritaau asmoneii, ca uzurpatori ai preoției Țadokite.

În tot cursul istoriei lui Israel, de la ieșirea din Egipt până la distrugerea Ierusalimului de către romani (an. 70 d.Hr) arhieriei, preoții și leviții legiuși de Moise și de Aaron, prin chemarea divină, au participat la slujirea religioasă, socială și chiar politică a poporului iudeu.

Spre deosebire însă de arhieriei care dobândeau locul lor în Sinedriu (cei 70 de bărbați conducători și judecători ai poporului, funcționari ai templului din Ierusalim), ca urmare a demnității lor sacerdotale și de cărturari, care erau aleși, îndeosebi, ca buni cunoscători ai Legii, preoții (aleși îndeosebi dintre bătrânii poporului) erau rânduiți în sinedriu ca reprezentanți ai poporului și ai intereselor sale¹⁸. De aceea, poporul umilit, subjugat și frustrat de multe din drepturile sale, de către clasa conducătoare religioasă, ca și de asupritorii străini și dornică de izbăvire, avea trebuință de o preoție fidelă. Dar aceasta nu s-a putut realiza nici prin schisma eseniană, izolată și unilaterală în modul de viață și de trăire a credinței mozaice. Dar să vedem modul de viață, organizarea social-religioasă și spiritualitatea comunităților eseniene, mai întâi din scrierile lui Filon din Alexandria și apoi din documentele descoperite la Marea Moartă, care elucidează nu numai fenomenul sectar qumranit, ci și aspecte istoric-religioase și filologice ale Sfintei Scripturi.

¹⁴ *Ibidem*, p. 46—47.

¹⁵ Filon, *op. cit.*, p. 197.

¹⁶ E. Cavaignac, *Quelques réflexions sur les documents de Sin Fasha*, în *Revue d'Histoire des religions*, p. 153.

¹⁷ Manualul de disciplină V; 2, IX, 14; Documentul de la Damasc, IV, 1.

¹⁸ Iustin Moisescu, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, Craiova, 1953, p. 7—10.

II. Mișcarea eseniană reliefată în operele lui Filon din Alexandria.

Filozoful iudeu Filon din Alexandria (20 î.d.Hr.—50 d.Hr.), originar dintr-o familie de preoți¹⁹, crescut și cultivat în Alexandria Egiptului, cu vasta cultură elenistă a rămas credincios credinței poporului său, închinând 32 din 35 tratate ale sale Sfintei Scripturi²⁰.

În trei dintre operele sale²¹ se ocupă în mod deosebit de viața și învățătura esenienilor palestinieni și a terapeuților din Egipt pe care i-a cunoscut bine acceptând și chiar împărtășind credința și modul lor de viață²². În primul tratat amintit²³ Filon istorisește în 17 paragrafe (75—92) modul de viață comunitară eseniană, îndeletnicirile lor zilnice, ca și unele aspecte ale învățăturii și moralei lor. În acest sens, el ne spune că: „nu este cu nimic mai lipsită de virtute Siria-Palestina, care ocupă o parte deloc neglijabilă a națiunii foarte populată a iudeilor. Câțiya dintre ei în număr de peste patru mii sânt desemnați acolo jos (Marea Moartă) cu numele de esenieni. Acest nume arată, probabil, sfințenia, pentru că sunt în cel mai înalt grad slujitorii lui Dumnezeu... și, trudindu-se să-și facă cugetele interioare cu adevărat demne de divinitate. Să spunem mai întâi că acești oameni locuiesc într-un fel de sate, fugind din orașe din cauza crimelor, care sunt obișnuite la orășeni; ei știu bine, în sfârșit, că tot așa cum un aer vătămător este cauza epidemiilor, tot așa promiscuitatea dă sufletelor lovituri incurabile.

Printre esenieni, unii muncesc pământul, alții exersează diferite meserii, care contribuie la pace. Astfel ei se fac folositori lor înșiși și urmașilor. Ei „nu tezaurizează (adună) nici argint, nici aur și nu se fac proprietari de mari domenii”²⁴.

Filon îi descrie pe esenieni ca oameni pașnici, retrași din viața zgomotoasă și decadentă a orașelor de atunci din imperiul roman, ocupându-se în principal cu agricultura și cu meseriile pentru întreținerea vieții personale și de obște, dar nefiind robiți celor materiale. De aceea, arată Filon în continuare, „aproape singuri între toți oamenii ei trăiesc fără bunuri și fără posesiuni, după propriul lor plac (de bună-voie), nu prin defavoarea destinului și astfel ei se socotesc foarte bogați, judecând pe bună dreptate că cumpătarea și buna dispoziție sufletească constituie adevărata bogăție”²⁵.

În privința relațiilor sociale, ca și a concepției umanitare și religioase, socotind că viața este un dar de la Dumnezeu, unic și personal, nimeni dintre oameni neavând dreptul să o ia unul altuia, esenienii

¹⁹ Constantin Daniel, *Esenienii și Biserica Primară*, în rev. Studii Teologice 1974, nr. 3—4, p. 382—401.

²⁰ Idem, art. *Filon din Alexandria...*, p. 607—610.

²¹ Filon, *Quod omnia probus libet sit*, *Apologia iudeilor* și *De vita contemplativa*.

²² Constantin Daniel, *Filon din Alexandria...*, p. 612—615.

²³ Filon, *Quod omnis probus libet sit*.

²⁴ Ibidem, par. 75—76, p. 197.

²⁵ Ibidem, par. 77, p. 198.

erau adepții libertății, dezrobirii (nu admiteau sclavia), într-ajutorării și păcii între oameni.

„Am căuta degeaba la ei — zicea Filon — fabricanți de arme de război, un armurier, sau un constructor de mașini și de alte instrumente de război, sau chiar obiecte de apărare, care ar putea servi la a face rău. Ei nu au nici cea mai mică idee, nici în gând, a marelui sau micului comerț, nici a navigației: atât au ei grijă să evite tot ce i-ar putea incita la lăcomie. Nu este nici un sclav printre ei, toți sunt liberi; ei se ajută unii pe alții. Ei condamnă stăpânii, nu numai ca nedrepti în ceea ce privește egalitatea, ci și ca nelegiuiți, prin aceea că încalcă legile naturii, care a dat naștere și a hrănit la fel pe toți oamenii ca o mamă; a făcut dintre ei frați adevărați, nu numai cu numele, ci și în realitate”...²⁶ Folosind în comun cele necesare vieții nu posedau locuințe proprii, ci duceau o viață comunitară, asemănătoare celei monahale. Se hrăneau mai mult cu fructe și legume, ferindu-se de carne și de băuturi, primenindu-se cu spălări rituale zilnice și cu haine curate²⁷.

În lucrarea sa „**Apologia iudeilor**” (pierdută, relatarea fiind păstrată la Eusebiu de Cezareea), Filon ne spune că esenienii practicau desăvârșita nemâncare de carne și lepădau căsătoria²⁸. Nepracticând căsătoria, comunitatea lor creștea prin convingerea și primirea neofitiilor, care deveneau ucenici observând și urmând regulile și principiile eseniene. La intrare în comunitate donau averea lor spre folosul de obște întreținându-se din averea comună pe care o administrau inspec-tori aleși din mijlocul lor.

În aceeași lucrare (**Apologia iudeilor**), Filon afirmă despre esenieni că: „nici unul dintre ei nu are nimic propriu, nici casă, nici sclavi, nici țarină, nici vite, nici alte obiecte și însemne ale bogăției. Vărsând totul în patrimoniul obștesc, ei folosesc în devălmășie câștigurile lor. Trăiesc împreună cu semenii lor și tot timpul și-l petrec muncind pentru folosul tuturor. Muncind cu râvnă, ei se întrec în zel și nu invocă drept pretext nici arșița, nici frigul sau alte schimbări ale vremii. Mâncând zilnic laolaltă, la o masă comună, ei au aceleași bucurii și se mulțumesc cu puțin, fiind împotriva risipei pe care o socotesc o boală a trupului și sufletului. Dar nu numai masa e comună la ei, ci și îmbrăcăminte. Pentru iarnă au pregătite mantale groase, iar pentru vară haine ușoare; cine vrea poate să ia lesne orice îmbrăcăminte îi place, fiindcă ceea ce aparține unuia, aparține tuturor și invers, ceea ce aparține tuturor, aparține și fiecăruia în parte”²⁹.

Respectul și ajutorul reciproc în sânul membrilor comunității, în-deosebi față de cei bolnavi și bătrâni, este pilduitor și de netăgăduit.

²⁶ Ibidem, par. 78—79, p. 199—200.

²⁷ Vasile Tarnavski, op. cit., p. 689—690.

²⁸ Filon din Alexandria citat de Eusebiu de Cezareea, *Praeparatie Evangelica*, VIII, 11.

²⁹ Ibidem, VIII, 11—12.

Referindu-se la acest fapt, filozoful Filon ne arată astfel: „Cât despre bolnavi, nu sânt neglijați, sub pretext că nu pot produce, căci ceea ce trebuie pentru îngrijirea bolnavilor au la dispoziție, datorită fondurilor comune, încât ei nu se tem să facă pentru asta mari cheltuieli. Bătrânii din comunitate sunt înconjurați cu respect și sollicitudine. Astfel, părinții și fiii adevărați asistă la bătrânețe cu o perfectă generozitate, venind în serviciul lor cu nenumărate mâini și atenții“³⁰

Despre renunțarea la orice bogăție și despre practicarea vieții comunitare, specifică esenienilor, Filon arată că sunt justificate. „Căci totul este o posesiune a lui Dumnezeu și astfel cine își atribuie o parte din acest întreg, răpește un bun al altuia și își face o rană foarte gravă și greu de vindecat; îngâmfarea este un păcat, înrudit cu neștiința și lipsa de învățatură“³¹. Iar în altă parte: „Nici un muritor nu este posesor durabil al vreunui bun. Dumnezeu singur trebuie considerat ca domn și stăpân și El singur poate să spună: „Totul îmi aparține Mie“, oricine „cutează să spună că vreun lucru îi aparține lui, acela va fi socotit ca rob pentru toată veșnicia“, sau: „tot ce vei pune deoparte, vei afla că este bunul ce aparține altuia“³². Ce concepție sănătoasă și valabilă în actualitate!

Pe lângă descrierea modului de viață al esenienilor, Filon se referă în operele sale și la unele învățături fundamentale sau la doctrine eseniană. Esenienii, erau socotiți eretici de către iudeii tradiționaliști pentru că nu aduceau jertfe și nu frecventau Templul din Ierusalim și nu respectau același calendar ca restul iudeilor, totuși, în privința dogmelor religioase, păstrau credința tradițională mozaică, asemănându-se în parte cu formalismul fariseic. Astfel, învățau că Dumnezeu este autorul binelui și nu al răului, că sufletele sunt nemuritoare, cele ale dreptilor primind răsplata fericirii, iar cele ale păcătoșilor se pedepsesc sub pământ cu focuri veșnice.

Socotind că Dumnezeu trebuie adorat în duh și adevăr, nu practicau jertfele sângeroase de animale. „Din aceste legi divine — spune Filon — ei se instruiesc tot timpul, dar mai ales în a șaptea zi, căci a șaptea zi este sfântă. În această zi, ei se abțin de la alte munci și merg în locuri sfinte, care se numesc Sinagogi, se așează după vârstă în locuri fixate; tinerii și bătrânii, gata să asculte (Cuvântul) cu o ținută convenabilă. Apoi unul dintre ei ia cartea și citește și un altul din cei mai destoinici înaintează și explică ceea ce nu e ușor de înțeles, pentru că cea mai mare parte a învățământului lor filozofic (religios) e dat în simboluri, urmând o metodă antică de cercetare (a bătrânilor dascăli).

În ceea ce privește filozofia, ei abandonează întâi partea logică a vânătorilor de cuvinte, pentru că ea nu este necesară în dobândirea virtuții, apoi partea fizică a celor care vorbesc mult în van, pentru că

³⁰ Filon, *Quod omnis...*, par. 87, p. 207.

³¹ *Legum Allegoriae*, III, par. 10, la Constantin Daniel, *art. cit.*, p. 609.

³² *De Sacrificiis Abelis et Caini* par. 97, *ibidem*.

această disciplină depășește granița naturii umane... învățând despre existența lui Dumnezeu și crearea Universului³³.

În privința interpretării Sfintei Scripturi a Vechiului Testament, esenienii foloseau metoda alegorică, uzitând simbolurile. Despre aceasta Filon scria limpede: „De cele mai multe ori la ei, învățământul este făcut cu ajutorul simbolurilor, după o antică metodă de cercetare”. Iar cu privire la terapeuti, Filon scrie de asemenea: „Ei citesc scrierile Sfinte și se ocupă cu filozofia alegorică tradițională, căci ei cred că sensul literal este simbolul unei realități ascunse, indicată prin cuvinte acoperite. Ei au opere ale unor autori vechi, începători ai obștii lor, care au lăsat numeroase scrieri alegorice. Explicațiile scrierilor Sfinte se fac după semnificația lor alegorică. Totalitatea Legii pentru acești oameni este analogă cu o ființă vie; corpul este porunca literală; sufletul este spiritul invizibil depus în cuvinte³⁴.”

Convingerile religioase și filozofice ale esenienilor nu rămăneau de natura idealului teoretic, ci le aplicau practic în viața morală, individuală și socială, rămânând totuși la perimetrul restrâns al comunității lor.

Observând și viața lor practică, filozoful și istoricul iudeu Filon ne spune că „urmau o triplă regulă: iubirea de Dumnezeu, de virtute și de oameni. Din iubirea de Dumnezeu ei oferă numeroase exemple: puritatea constantă și nesfârșită pe tot parcursul vieții, respingerea jurământului, înlăturarea minciunii... Dragostea pentru virtute, ei o ilustrează prin disprețuirea bogăției, a gloriei, a plăcerii; prin stăpânirea de sine, îndurare, simplitate, modestie, respectarea Legii, echilibrului caracterului și toate virtuțile asemănătoare; iar dragostea de oameni, prin bunăvoință, egalitate, viață în comun, care e superioară oricărei măririi pământești³⁵.”

Desigur că filozoful Filon, adept al concepțiilor filozofice-religioase ale esenienilor îi vede pe aceștia la modul superlativ, atât în ce privește ideologia, cât și modul de viață, orice scădere punând-o pe seama doar a factorilor exteriori lor.

Atitudinea conducătorilor politiei ai Palestinei, Siriei și Egiptului, chiar a regilor sau suveranilor acestor țări, față de comunitățile eseniene, după cele relatate de Filon, a fost de cele mai multe ori una de adversitate și chiar de cruzime. Iată ce ne relatează în acest sens: „În decursul vremii, numeroși suverani s-au ridicat împotriva acestei regiuni („acolo jos în ținutul Mării Moarte”), unii rivalizând în sălbăticiei cu animalele feroce, necruțând nici un gen de atrocități, măcelărindu-i ca pe turme sau ca bucătarii, tăindu-i în bucăți încă de vii, bucată cu bucată... neîncetând decât atunci când au avut de suferit chiar asupra popoarelor vecine în timpul ocupațiilor străine (seleucizii lucrurile omenești. Alții, înlocuind furia printr-o răutate deferită,

³³ Filon, *op. cit.*, par. 80—82, p. 202—204.

³⁴ Filon, *De vita contemplativa*, par. 28—29; 78.

³⁵ Idem, *Quod omnis...*, par. 83—84, p. 205—206.

practicând o cruzime de nespus, vorbind cu calm, în timp ce, sub ipocrizia vorbelor dulci, arătau un caracter profund urât, mângâind după maniera câinilor, a căror mușcătură e otrăvitoare. Acești oameni, autori de rele incurabile, lăsară după ei din loc în loc, răutățile de neuitat a celor ce suferiră ca memorial al necredinței lor și a urii lor pentru oameni. Dar nici unul dintre ei, nici cei mai cruzi, nici cei mai perfizi, nici cei mai falși n-au putut niciodată să acuze societatea, așa-numită a **esenienilor** sau a **sfinților**. Dimpotrivă, toți au fost învinși de virtutea acestor oameni și i-au tratat ca pe oameni independenți și liberi prin natură, celebrând masa și viața lor în comun, superioară oricărui elogiu, care este manifestarea cea mai clară a unei existențe perfecte și extrem de fericite”³⁶.

Această duioasă referire a lui Filon la tragediile abătute asupra esenienilor poate fi generalizată și asupra întregului popor iudeu și chiar asupra popoarelor vecine în timpul ocupațiilor străine (selecizii sirieni — mijlocul veacului II î.d.Hr. și, îndeosebi, romanii — anii 68—70, în timpul lui Titus și Vespasian, dărâmarea Templului și Ierusalimului). Și pentru acest fapt, istorisirile lui Filon din Alexandria sunt prețioase ca și pentru cunoașterea istoriei și a spiritualității iudaice din timpul său.

III. Scrierile eseniene de la Qumran — documente autentice și edificatoare în privința cunoașterii vieții, activității, doctrinei și moralei esenienilor qumraniți

Descoperirile întâmplătoare făcute de doi beduini în anul 1947, urmate apoi de cele arheologice științifice, începând cu anul 1949 în peșterile de la Qumran, Wadi Qumran, Kirbet Qumran și în alte locuri din vestul și nord-vestul Mării Moarte au avut darul providențial să pună în lumină veracitatea și autenticitatea unor cărți canonice ale Vechiului Testament, oferind în același timp date istorice sigure asupra vieții și activității grupării eseniene qumranite, fiind cu aproape un mileniu mai vechi decât manuscrisele cunoscute până acum la cărțile Vechiului Testament³⁷. Ele conțin textul întreg al profeției lui **Isaia** (1 Q 15 a), Comentariul la profeția lui **Avacum** (1 Q. p. Hab.). **Statutul comunității** (1 Q. S.). **Regula Războiului** (1 Q. M.). **Apocriful Genezei**, sau **Apocalipsul lui Lameh**, o culegere de Imne (1 Q. H.) ale comunității qumranite, **Psalmi biblici** (11 Q), 34 de fragmente cu conținut liturgic, fragmente de manuscrise deteriorate, texte din unele cărți din **Pentateuh** (**Facerea**, **Ieșirea**, **Deuteronom** 4, 4—9 ; 6, 1—3 ; 10, 12—19 ș.a.), ridicându-se la impresionanta cifră de 40.000 de fragmente³⁸.

³⁶ Ibidem, par. 89—92, p. 210—212.

³⁷ Prot. prof. dr. Nicolae Neaga, *Descoperiri arheologice în Orientul biblic*, în rev. Mitropolia Ardealului, 1957, nr. 910, p. 622—625.

³⁸ Diac. aslst. dr. Emilian Cornițescu, *Descoperirile arheologice din Țara Sfântă în ultimii 50 de ani (1920—1970) și raportul lor cu Vechiul Testament*, teză de doctorat, București, 1983, p. 105—121.

Aceste documente de o incontestabilă valoare pentru studiul biblic, îndeosebi al Vechiului Testament, ne lămuresc mult și în privința vieții și a concepției religioș-morale și filozofice a comunității eseniene de la Qumran. Este adevărat că în manuscrisele de la Qumran nu figurează cuvântul „esenian”, ca de fapt nici în cărțile Noului Testament, fiind numiți astfel, probabil, numai de către cei din afară, cu titlul peiorativ de sectari.

Din scrierile de la Qumran reiese că regulile comunității qumranite purtau denumirea de „Alianță” sau „Noua Alianță” în sensul că Vechea Alianță sau legământul făcut de Dumnezeu cu Moise pe Muntele Sinai s-a rupt din cauza necredincioșiei poporului iudeu, iar acum s-a refăcut prin „Oamenii Sfatului Comunității”³⁹. Din documente reiese că „Instituția Comunității” sau „Comunitatea lui Dumnezeu” era organizată sub formă de frăție, care posedă toate în comun; „în comun mănâncă, în comun beau, în comun hotărâsc, folosind toată inteligența și toate forțele spirituale și fizice spre binele comunității”. Cei primiți recent în sânul comunității urmau o perioadă de noviciat, timp de doi ani, cu exerciții spirituale, pentru educația voinței și sfințenie, ajungând treptat la Gnoză, sau pătrunderea Misterului divin în mijlocul membrilor comunității⁴⁰.

În același „Statut al Comunității” este prevăzută și ierarhizarea membrilor ei, având criteriul de bază calitățile spirituale, dar premergătoare acestora era descendența din Seminția lui Aaron. Astfel, se arată că „distincția între unul și altul este inteligența și faptele, dar decizia aparține fiilor lui Aaron (preoții), care sunt însărcinați să convertească la „Noua Alianță”⁴¹. Recunoscând preoția din seminția lui Aaron și a lui Tadoq, erau împotriva preoției și a riturilor oficiale de la Templul din Ierusalim, atât pentru formalismul exterior, cât și pentru apartenența la clasele exploatoare. Astfel își încredințau sufletele spre mântuire puținilor preoți din seminția aaronită, care se încumetau să părăsească preoția oficială, suportând rigorile legii și retrăgându-se în pustiu. Riturile îndătinate și ritualul principal erau conduse și săvârșite de preoți. Unele din ele doar supravegheate de aceștia, ca și practicile baptismale.

Manuscrisele de la Qumran atestă un rit esenian îndătinat, de purificare sau curățire exterioară prin apă. „Regula Comunității” face de mai multe ori aluzie la poruncile baptismale ale adepților ei: „Căci prin apă se curățesc în afară oamenii Sfinți, dar prin ea nu se poate converti omul de răutatea sa”⁴². Ziua practicării băii baptismale pentru curățire era, prin excelență, ziua sabbatului, în care după prescripțiile Legii nu ieșeau în afara chinoviei, ci săvârșeau ritualul sacru înainte chiar de a mânca sau a bea ceva⁴³.

³⁹ A. Dupont-Sommer, *Les écrits esséniens...* p. 55—56.

⁴⁰ *Statutul comunității* (I. Q. S.), cap. VIII, 10—12; IX, 18—19.

⁴¹ *Idem*, cap. V, 21—23.

⁴² *Idem*, cap. V, 13—14.

⁴³ *Documentul din Damasc* (DD), X, 14—22; XI, 1—18 la A. D. Sommer, *op. cit.*, p. 167—169.

Un rit esențial al esenienilor era actul rugăciunii pe care o făceau dimineața înainte de răsăritul soarelui, întorcându-se cu fața spre astrul zilei. Soarele era pentru ei manifestarea sau simbolul creșterii și splendorii divine. Această credință o adresau însă lui Dumnezeu ca o veritabilă auroră; apărută în prag de zi în viața lor spirituală⁴⁴. Deși în aparență ar fi un cult naturist ritualul de cult esenian este veritabil spiritual; chiar dacă se practică în afara templului din Ierusalim era totuși săvârșit de preoția levitică sub asistența Duhului lui Dumnezeu⁴⁵. Conducerea zilnică a Comunității era în mâinile a 12 bărbați, dintre care trei preoți. Conducătorul era un preot, care purta titlul de supra-vegheor⁴⁶.

Este recunoscută deci preoția levitică pentru săvârșirea actelor principale de cult care tind spre spiritualizarea omului, neacceptând însă jertfele sângeroase de animale, act de cult care îi deosebește radical de ritualul oficial de la Templul din Ierusalim. Dar să vedem ce ne relatează în continuare documentele qumranite în privința doctrinei și moralei eseniene.

A. Elemente de doctrină eseniană cuprinse în scrierile de la Qumran.

Prin descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă s-a constatat că la Comunitatea qumranită studiul Sfintei Scripturi intră în obligația strictă de fiecare zi a membrilor respectivi, având probabil Comentarii (midrașuri) la toate cărțile Vechiului Testament, dintre care unele s-au deteriorat sau au fost pierdute.

Unul dintre cercetătorii asidui ai acestor documente J. T. Milik ne arată trei aspecte ale comentariilor scripturistice de la Qumran.

1. Comentarii care privesc viața sectei eseniene, de nuanță qumranită de la Marea Moartă, interpretând profețiile biblice ca o precizare a evenimentelor viitoare din sânul comunității și mai ales a conducătorilor ei. În această categorie sunt așezate Comentariile la Avacum, Miheia și Psalmi.

2. Comentarii sau midrașuri care explică profețiile biblice, ca privind alte grupări etnice contemporane cu secta, ca de exemplu comentariul la Cartea Naum.

3. Comentarii eshatologice în care se vorbește despre sfârșitul lumii ca în cel de la Isaia cap. 10—11⁴⁷. Doctrina eseniană reiese indeosebi din comentariile biblice descoperite la Qumran la cărțile Habacuc, Naum, Psalmul 37 și la profeții Isaia, Oseia, Miheia și Sofronie.

⁴⁴ *Imnele de la Qumran* (I. Q. H.), IV, 6—23.

⁴⁵ *Imnul A*, XVI, 1—18, la Sommer, *op.cit.*, p. 260—262.

⁴⁶ Johann R. Negenman, *Grosser Bildatlas zur Bibel*, Marburg, im Frühjahr, 1969, p. 131—138.

⁴⁷ J. I. Milik, *Dix ans de découvertes dans la Désert de Juda*, Paris, 1957, p. 37, la prot. dr. Atanasie Negoiță, *Interpretarea Scripturii în Manuscrisele de la Marea Moartă*, în rev. Mitropolia Banatului, 1977, nr. 4—6, p. 330—332.

Aceste comentarii socotite de esenieni inspirate au un înțeles ascuns (ebr. posher), care se revelează doar inițiaților, așa socotiții „profeți” între membrii comunității.

Profesorul A. D. Sommer de la Sorbona le caracterizează ca „vestigii ale unei imense lucrări exegetice a esenienilor de zi și noapte, în timp de aproape două secole”⁴⁸. În privința interpretării cărților Vechiului Testament de către membrii Comunității de la Qumran se observă și un vădit subiectivism, prin care qumraniții voiau să arate că unele precepte religios-morale ale Vechiului Testament își găsesc împlinirea numai în sânul comunității lor.

Una din scrierile descoperite, numită de cercetătorii de astăzi „Testimonia”, în care se citează din Deuteronom 5, 28—29: 18, 18; 33, 8—10; din Numeri 24, 15—17 și dintr-o apocrifă cunoscută sub numele de „Psalmii lui Iosua” caută să dovedească că profetul prezis de Varlaam are să fie „Dascălul dreptății”, profetul prin excelență până la urmă Mesia cel așteptat⁴⁹.

În **Comentariul de Habacuc** (cap. 8, 8; 9, 13), publicat în 1950⁵⁰ se arată misiunea „Marelui preot”, numit mai întâi „Numele adevărului”, când s-a comportat ca preot al lui Iahve, după care și-a exercitat suveranitatea temporală ca „învățător al lui Israel”, dar din cauza plăcerilor devenind „preot necredincios”. Din conducătorii din dinastia asmoneilor, singur Hircan al II-lea (76—67 î.d.Hr.) a avut o carieră care corespunde acestei aluzii a Comentariului, ne spune același profesor A. D. Sommer⁵¹.

Identificând pe acest conducător religios și politic (Hircan II) cu „preotul nelegiuit”, care luptă împotriva „Dascălului dreptății”, vom căuta să elucidăm și ce însemnează acest nume în manuscrisele de la Qumran.

După Comentariul la Habacuc, Dascălul dreptății este Preot, căci Dumnezeu l-a pus în casa lui Iuda pentru a explica toate cuvintele Sale servitorilor Săi — Profeții⁵².

Același Comentariu la Habacuc, ca și Imnele (4, 8—9; 5, 5—25 și 7, 27—28) ni-l prezintă ca pe „Omul durerii” (Isaia 42, 13; 53, 12), maltratată și schingiuit de „preotul necredincios”.

Profesorul A. D. Sommer afirmă ipotetic că acest misterios „Dascăl al dreptății” este, probabil, augustul fondator și legislator al Ordinului esenian, care a fost schingiuit și omorât cu o sută de ani înainte de Iisus din Nazaret⁵³. Literatura apocrifă de nuanță eseniană conține un vast și interesant material referitor la viața spirituală iudaică din secolele II—I î.d.Hr.

⁴⁸ A. Dupont-Sommer, *op. cit.*, p. 267—270.

⁴⁹ Prof. dr. Atanasie Negoită, *art. cit.*, p. 333—337.

⁵⁰ În *The Dead Sea Scrolls of St. Mark's Monastery*, vol. I (Newhaven, 1950), la prof. A. D. Sommer, *op. cit.*, p. 270—280.

⁵¹ Prof. A. D. Sommer, *op. cit.*, p. 362—363.

⁵² *Comentariul la Habacuc* II, 8—9.

⁵³ Prof. A. D. Sommer, *op. cit.*, p. 80—82.

În manuscrisele de acest gen, descoperite la Qumran, persistă îndeosebi o orientare eseniană eshatologică și mesianică. Comunitatea de la Qumran era ferm convinsă că ea trăiește ultima etapă a lumii acesteia, iar sfârșitul veacului este iminent. Esenienii au așteptat cu înfrigurare sfârșitul lumii, când vor dispărea toți cei păcătoși de pe pământ și vor rămâne numai cei drepti, identificându-se cu ei, esenienii.

Autorii manuscriselor de la Qumran erau convinși că Dumnezeu a descoperit alesului Său tainele ultimelor zile, anunțate de scrierile profetilor Vechiului Testament. Ei îl priveau pe „Dascălul dreptății”, că pe alesul lui Dumnezeu, care are să dea o interpretare adevărată prezicerilor.

În Comunitatea de la Qumran erau așteptate trei figuri eshatologice și anume: un Profet, un Uns sau Mesia de Aaron și un Mesia de Israel, personalități religioase care vor apărea la întemeierea împărăției mesianice, după doctrina eseniană⁵⁴. În două din lucrările qumranite⁵⁵ este reliefată concepția dualistă eseniană, potrivit căreia există două împărății opuse una alteia; Împărăția luminii, a binelui sau a dreptății și împărăția întunericului, a răului sau a nedreptății. În baza acestei doctrine, lumea este împărțită în „fiii luminii” (cu care se identifică) și „fiii întunericului”, între care se va da o luptă hotărâtoare. Această luptă este concepută pe plan cosmic, la ea participând nu numai oamenii, ci și spiritele binelui și răului, ingerii și Satana. Cu toate că victoria va reveni „împărăției luminii” (așa fiind hotărât de Dumnezeu, în care se pune toată nădejdea), totuși membrii comunității trebuie să se pregătească cu grijă pentru această „luptă”, atât prin desăvârșirea religios-morală, cât și prin pregătirea practică de apărare împotriva vrăjmașilor văzuți și nevăzuți. Acest război va dura 40 de ani, cât a durat peregrinarea iudeilor în pustie la ieșirea din robia egipteană⁵⁶.

În continuare sunt expuse în același document⁵⁷ însemnate învățături dogmatice cu privire la originea omului și rolul său în lume, înfierând păcatul mândriei, desfrânarea și toate relele săvârșite de om.

Vorbitorul ia atitudinea unui părinte către copil sau a unui pedagog către elevi, fiind plin de bunăvoință și de înțelepciune⁵⁸. Pentru elucidarea ideologiei, doctrinei și a vieții religioase a Comunității de la Qumran este necesar să cunoaștem și „Imnele” sau rugăciunile de mulțumire (1 Q. H).

Deși imnele pot fi incluse în categoria literaturii apocaliptice, ca și apocrifele, totuși în unele pasaje, autorul îi mulțumește lui Dumnezeu pentru că l-a izbăvit din toate nenorocirile și persecuțiile din partea

⁵⁴ Prot. dr. Atanasie Negoită, *art. cit.*, p. 340—342.

⁵⁵ *Statutul Comunității* (I. Q. S.), col. III—IV și *Regula războiului* (I. Q. M.), IV, 8—10.

⁵⁶ *Idem*, (I. Q. M.), VIII, 6—9.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Prot. prof. dr. Nicolae Neage, *art. cit.*, în rev. Mitropolia Ardealului, 1957, nr. 9—10, p. 624—625.

dușmanilor săi. Vorbind la persoana I-a, autorul poate fi identificat cu însuși „Dascălul dreptății”, întemeietorul Comunității⁵⁹.

Aceste imne sau rugăciuni eseniene au calitatea de a fi un amestec de bucurie cu mândria de a fi mântuit printr-o necondiționată smerenie. Dumnezeu făcând totul cu harul Său, iar omul trupesc neputând face nimic pentru mântuirea Sa (spirit protestant). Cunoșcându-și însă reputația și nevrednicia, totuși omul (membrul comunității eseniene) se nevoia prin ascultare, asceză aspră, meditație și așteptare a judecății de apoi, primind de la Dumnezeu în sfârșit mântuirea sufletească.

B. Aspecte de viață religios-morală și patriotică eseniană.

Istoricul iudeu Iosif Flaviu (37—110 d.Hr.) referindu-se la caracterul religios-moral al esenienilor ne arată că „esenienii sunt uniți între ei printr-o afecțiune mutuală mai mult decât alții...”, repudiază plăcerile, ca un rău și pun virtutea ca rezistență împotriva pasiunilor⁶⁰. Iubesc întotdeauna adevărul și urăsc minciuna și de aceea se numesc „fiii adevărului”; secta lor este „Casa adevărului” și au pe Dumnezeu „Duhul adevărului”, ne relatează statutul Comunității Qumranite⁶¹. Fiind pătrunși și de un autentic patriotism, calitățile religios-morale ale esenienilor sunt transpuse pe plan social-politic, identificându-se cu aspirațiile poporului pentru libertate și dreptate socială. Astfel în „Regulamentul luptei” (de apărare) există prescripții și în legătură cu rolul preoților și al leviților în timpul luptei. Înainte de începerea luptei, marele — preot (cel întâistătător) va vorbi în numele lui Iahve, încurajând poporul, asemenea lui Moise, iar ceilalți preoți și leviți vor suna atacul, folosindu-se de trompete, ca și la cucerirea Ierihonului de către Isus Navi. În timpul luptei, marele-preot va rosti binecuvântarea pentru Israel și blestem pentru dușmani, iar la sfârșit va înălța un imn de mulțumire Dumnezeului lui Israel, pentru purtarea Sa de grijă⁶².

Observăm ideea conducerii teocratice a poporului, nu numai în timp de pace, ci și de război, ca în perioada lui Moise și a Judecătorilor. Nu este inclus în „Regulamentul luptei” rolul de conducător militar al regelui sau al altui comandant, ci doar al preotului, regii și demnitarilor fiind supuși ocupanților străini, îndeosebi romanilor. Poporul însă și preoții au nutrit fără încetare dorința de libertate, reflectată atât de evident în acest Regulament, conceput și scris de esenieni.

Scoțând în evidență sentimentul moral-patriotic al esenienilor, nu trebuie să se înțeleagă din Regulamentul amintit că ei ar fi fost niște războinici cuceritori, asemenea cavalerilor teutoni, ci că erau înarmați

⁵⁹ A. D. Sommer, *op. cit.*, p. 370—372.

⁶⁰ Iosif Flaviu, *Războiul iudeilor*, II, par. 119—120, la A. D. Sommer, *op. cit.*, p. 67—68.

⁶¹ *Regula Comunității*, X, 22.

⁶² *Regula luptei*, VII, 9—14, 16.

spiritual cu acest regulament tactic de luptă în cazul unei eventuale apărări sau ivindu-se necesitatea instruirii poporului în acest scop.

Prescripțiile lui au fost aplicate, probabil mai întâi, cu eficiență de către marii patrioți Macabei. Regulamentul se adresează, încă de la început „omului inteligent”⁶³ (patriot luminat), urmând acțiunea tactică (mai mult spirituală, nefiind oameni de arme) a „fiilor luminii, împotriva fiilor întunericului”, în marea zi a biruinței, triumfând lumina asupra întunericului. Această zi este numită „Ziua lui Iahve” și „Ziua poporului lui Dumnezeu”, luptător pentru dreptate și libertate, în scopul apărării credinței și a patriei de împilătorii și năvălitorii păgâni.

În loc de concluzii :

Făcând o paralelă între scrierile istorico-filozofice ale lui Filon din Alexandria asupra vieții și învățăturilor religios-morale ale comunităților eseniene și documentele de la Qumran, observăm asemănări, ca și deosebiri inerente, îndeosebi din cauza punctului de vedere al observatorilor.

Astfel, esenienii descriși de Filon duceau o viață comunitară, patrimonială și locativă, izolați de restul lumii, trăind și muncind în colectivitate.

⁶³ *Idem*, I, 1, la A. D. Sommer, *op. cit.*, p. 186—196.

⁶⁴ *Idem*, I, 9—14 ; II, 1—7, 7.

⁶⁵ I. D. Amusin, *Manuscrisele de la Marea Moartă*, Moscova, 1961, p. 222—225.

CREDINȚA ȘI FIDELITATE

de: ANCA MANOLACHE

Credința în Dumnezeu, căci despre aceasta tratăm în cele ce urmează, este nu o simplă părere, o impresie, cum ne-ar îndemna celălalt sens al verbului „a crede“. Credința religioasă este o certitudine. Credinciosul știe sigur, fără să mai aibă nevoie de probele pe care le-a oferit Hristos contemporanilor Săi, pe care ni-i prezintă Evanghelia. Minunile pe care El le-a săvârșit au fost un element esențial pentru a zdruncina împietrirea inimii iudeilor, despre care vorbește adeseori. Atacul virulent la adresa fariseilor, pe care Iisus îl pronunță fără menajamente, indică estomparea credinței pe care o practica o mare parte dintre ei. Venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu se petrece tocmai pentru a aduce omenirea la adevărata credință. Căci dacă Dumnezeu Se revelase deplin în grădina Edenului, păcatul a întunecat vederea și înțelegerea celor nevăzute neamului lui Adam.

Credința transmisă prin Moise se cerea regenerată, dar și întărită, căci ea devenise o umbră și, în loc să lucreze ca pedagogie a neamului omenesc pentru o nouă înțelegere a noului val de iubire trimisă de Dumnezeu, ea devenise formală, exterioară, uneori chiar un zid despărțitor între iudei și Dumnezeu, prin falsitatea atitudinii interioare și chiar exterioare a celor care erau păzitorii Legii.

Credința rămăsese deci o literă moartă. Firește, se mai păstrează puțini iudei care să realizeze o relație directă cu Dumnezeu, și din aceștia își alege Iisus pe cei care urmau să înțeleagă și apoi să propovăduiască din nou credința ca relație personală cu Dumnezeu. Aceștia sunt cei care au primit „făgăduința“, după cum spune Pavel. În Epistola către Evrei, el adaugă la aceștia și pe cei care erau direct răspunzători de transmiterea poruncilor divine, de menținerea legilor date prin Moise. Aceștia erau, de aceea, și cei care fuseseră pregătiți să înțeleagă, însă „poporul ales“ era acum condus de „fățarnici“, de „lupi în haine de oaie“, de toți cei care se retrăseseră din lumina lui Dumnezeu, de unii care erau chiar „prietenii“ ai demonilor.

Este interesant să semnalăm pregătirea unei definiții a credinței, mai bine-zis o explicare a definiției pe care Pavel o dă credinței la începutul cap. 11 din Epistola către Evrei. De la versetul 4 până la 39, Apostolul ilustrează virtutea credinței susținute de oamenii de cinste ai poporului iudeu, începând chiar dinainte, de la Abel și Noe, apoi prin Avraam, Sara, Iacob, Moise, Rahav, Samson, Samuel, prooroci etc. — care „*prin cre-*

dință au biruit împărații, au făcut dreptate, au dobândit făgăduințele“ (11, 33), „alii au suferit batjocură și bici, ba chiar lanțuri și închisoare, au fost uciși cu pietre, tăiați cu fierăstrăul, lipsiți, strămtonați, rău primiți“ (11, 37). „Ei, de care lumea nu era vrednică, au rătăcit în pustie și în munți și în peșteri și în crăpăturile pământului, și toți aceștia, mărturisii fiind prin credință, nu au primit făgăduința, pentru că se rânduise pentru noi ceva mai bun, ca ei să nu ia fără noi desăvârșirea“ (11, 38—40).

În această pagină plină de dramatism, Pavel face expozeul luptei pentru mântuire a celor aleși, repetând aproape la fiecare verset că toată strădania lor s-a făcut „prin credință“, virtute pe care el o definește a fi „încredințarea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor nevăzute“, pentru ca în capitolul 12, 2 să încheie acest pasaj cu îndemnul la „lupta care ne stă înaintea, cu ochii ațintiți asupra lui Iisus, începătorul și plinitorul credinței“.

Iată stilul lui Pavel : după ce ne-a arătat că toți acei vrednici oameni ai Vechiului Testament au suferit „prin credință“, în final ne îndeamnă să privim la „începătorul credinței“. El apropie capetele cercului care se închide, căci Iisus Hristos este de fapt cel care suferă și El „prin credință“ dar care este și Cel care ne trimite credința, Cel care o naște în noi. El și Duhul Lui. Am putea constata că cele două virtuți teologale — credința și nădejdea — se condiționează și se definesc reciproc. Căci nu nădăjduiești decât ceea ce crezi, ceea ce ești convins că există, după cum credința religioasă, în speță — cea creștină, înseamnă întemeierea vieții pe certitudinea că viitorul nesfârșit care ni se rezervă ne va oferi ceea ce ne este indispensabil : iubirea lui Dumnezeu, iubirea oamenilor în care se reflectă iubirea noastră.

O virtute o cheamă pe alta, ele se întretes, se stimulează și cresc împreună. Dar credința este treapta indispensabilă abordării vieții spirituale, vieții religioase, vieții creștine.

De ce aceste specificări ? Pentru că acest „cârlig“ cu care ne agățăm de ceruri, credința, poate determina modul existenței, angajarea persoanei pe voluta pozitivă a vieții sau pe cea negativă. Am spus „persoanei“ și nu „omului“, pentru că și una din existențele personale, care deci crede în existența lui Dumnezeu, s-a plasat pe voluta în sens negativ a vieții, pe lupta împotriva lui Dumnezeu. Atestarea categorică a unei credințe negative ne-o oferă însuși apostolul și „fratele“ Domnului, Iacob : „Tu crezi că unul este Dumnezeu ? Bine faci : dar și demonii cred și se cutremură“ (2, 19). Și spune aceasta cel care îndeamnă în toată scrierea lui la exercitarea credinței prin fapte, căci credința fără faptă este moartă (2, 20).

Prin urmare, dovada credinței — pentru tine însuși, dar și pentru semenii tăi — este fapta credinței, exercitarea ei, acțiunea prin care însăși credința e stimulată, e întărită, amplificată spre ceea ce numim *credință vie*. Iar întărirea credinței este întreținută și dirijată spre finalitatea ei, de nădejde, care ne ține legați cu gândul la întâlnirea cea veșnică cu Creatorul nostru, cu Treimea cea dătătoare de viață. Există deci o finali-

tate a faptelor credinței, în funcție de care aceasta se dezvoltă, se adâncește și atrage după sine întreaga existență a omului. Acesta este sensul pe care-l dă credinței și sfântul Maxim Mărturisitorul, în unul din *Răspunsurile către Talasie*: „Credința este o putere de legătură care înfăptuiește unirea desăvârșită, nemijlocită și mai presus de fire a celui ce crede, cu Dumnezeu cel crezut“ (*Filocalia românească*, vol. 3, p. 118).

Iată deci că numai credința ca certitudine a existenței lui Dumnezeu nu este suficientă, nu este cea despre care însuși Iisus spune „crede numai“, atâtor oameni vindecați de El. Credința aceasta este cea care emană din omul alăturat lui Dumnezeu (sau de îngerii care au exercitat-o înaintea noastră), de cei care-și însușesc voia lui Dumnezeu și practică faptele iubirii, atitudine care înlesnește relația directă cu Dumnezeu sau care chiar și provine din această relație.

Așadar, este vorba de atașamentul față de Dumnezeu, care de fapt, în mai mare sau mai mică măsură, este și iubire față de El, nu numai de o tentativă de „a fi bine“ cu El. Căci a iubi înseamnă a face voia celui iubit, a urmări bucuria lui, a îndeplini dorința lui de bine, care, în cazul iubirii de Dumnezeu, produce și întărirea credinței.

Ce ar decurge de aici? În primul rând, că este vorba de a fi credincios în sensul de implicare în fidelitate. Fidelitatea aceea care nu se întrerupe în cazul unor nemulțumiri pe care ca oameni le suferim, ci și de aceea statornicie în credință, indiferent de vicisitudinile firești ale vieții. Exemplul lui Iov din Vechiul Testament este edificator. Dar și cel al celor doi datornici din parabola talanților, care și-au manifestat încrederea în stăpânii lor. Cel de-al treilea s-a comportat ca un netrebnic, acuzând pe cel de la care a avut tot binele, că este rău și nedrept.

Prin urmare, credința presupune — cum ne îndeamnă și etimologia — încrederea în cel căruia îi încredințăm ceva sau pe noi înșine, este creditul pe care-l acordăm cuiva. Nu e vorba de acel act comercial, de creditul care se asigură cu înscrisuri și ștampile — dar care inițial a fost acel act aproape gratuit, de extindere a sufletului cuiva pe teritoriul altuia, pentru aceea participare benefică pe teritoriul altuia. O gratuitate care ne duce în mod firesc cu gândul la grație, la har, la dar. Căci creditul mai înseamnă și dar, aceea prezintă utilă la moment de nevoie a semenului. Și evident, creditul de care suntem capabili în credință are și un raport direct cu harul lui Dumnezeu. De la El luăm prin har credința și facem dar din dar către El și către semenii.

De neînlăturat este însă temeinicia credinței, adică stabilitatea sau fidelitatea față de „cel crezut“, cum lămurește sfântul Maxim, fidelitate pe care mai toată Scriptura românească o redă prin „credincioșie“.

Atât Vechiul cât și Noul Testament redau în românește această statornicie în credință prin *credincioșie*, termen tradus în franceză prin *fidelitate*. Căci, încă o dată: credința, chiar statornică, poate fi și cea a diavolilor, care sunt deja statorniciți în răutatea și vrăjmășia lor. Pentru acest motiv, fidelitatea ca termen nu poate fi înlocuită cu statornicia. Căci în însuși conținutul termenului latinesc *fides*, se cuprind sensurile de:

credință, devotament, respectarea promisiunii. Iar termenul românesc de „credincioșie” este cu totul cuprinzător față de aceste sensuri. Și cred că cea mai specifică și apropiată caracteristică a *credinței-credincioșie* este cea de respectare a promisiunii față de altul ca și față de tine însuși. Este ceea ce te face *credibil*.

Acesta este și sensul pentru care atributul de *credincios* este alăturat și lui Dumnezeu. Atât în Vechiul, cât și în Noul Testament, Dumnezeu este numit „credincios”: în Deuteronom (7, 9; 32, 4). El este fidel promisiunilor Sale și Legii pe care o dă poporului ales și în funcție de care va judeca pe oamenii de sub Lege. Dar și termenul de *credincioșie* I se atribuie aceluiași Dumnezeu — ca de ex. în psalmul 142: „Doamne, auzi rugăciunea mea, ascultă cererea mea întru credincioșia Ta...” Atenția deosebită pe care Dumnezeu le-a acordat-o, a făcut pe unii aghidografi să-L numească pe Dumnezeu și „gelos”, termenul grecesc de „zelos” amintind înverșunarea cu care Yahvé urmărește păstrarea raporturilor de fidelitate între El și poporul Lui.

Dar cel mai adesea se face apel la credincioșia lui Dumnezeu, ca fiind certitudinea credinciosului în privința siguranței pe care o poate avea în Stăpânul său: „Atât de mare este credincioșia Ta, Doamne”, spune Ieremia în Plângerile lui (3,23).

În același sens vorbește Noul Testament despre Dumnezeu, atribuindu-I calitatea de *credincios* cu nuanța de *credincioșie*, de fidelitate. În prima scrisoare către Corinteni a sfântului Apostol Pavel citim: „Credincios este Dumnezeu prin care ați fost chemați la împărtășirea cu Fiul Său, Iisus Hristos, Domnul nostru” (1, 9), întărind apoi această semnificație prin textul epistolei către Evrei (10, 23), când afirmă despre Dumnezeu: „Credincios este Cel ce a făgăduit, ceea ce înseamnă — cel ce-și va respecta făgăduința”.

Același sens îl consemnează direct și scurt și sfântul apostol Petru când vorbește despre „Credinciosul Ziditor” (I, Petru 4, 19), întărind cu claritate că Dumnezeu creștin este Ziditorul și în același timp, sau poate tocmai de aceea, El se constituie și răspunzător pentru zidirea Sa.

În concluzie, simpla credință despre existența lui Dumnezeu, fără un angajament în practicarea ei — adică în îndeplinirea voinței Lui — este o ficțiune. Doar crezi că crezi! Pentru aceea vin și încercările lui Dumnezeu, pentru a te verifica tu însuși în ce măsură crezi, sau poate a da dovadă celorlalți de credința ta. Credința fără credincioșie e moartă — o spune Iacob — așa după cum și relațiile între oameni se înscriu pe aceleași coordonate. O simplă simpatie nu înseamnă și prietenie. Credincioșia, ca și prietenia, se încearcă în foc și în primejdii. Și credința în Dumnezeu va deveni și credincioșie, atunci când ea va ieși învingătoare din aceste încercări. Iar aceasta se dobândește așa cum ne învață autorul Apocalipsei, prin îndemnul: „fii credincios până la moarte” (2, 10). Numai atunci vom putea ști dacă Dumnezeu ne va găsi că am fost „robi credincioși” sau numai părelnici închinători pentru înșelarea privirilor celorlalți sau pentru o bună părere de sine.

EDUCAȚIA RELIGIOASĂ — COMPONENTĂ A TEORIEI EDUCAȚIEI

de : ROMITA B. IUCU

student la Facultatea de pedagogie — București

Ultimele decenii ale acestui secol au produs mutații fundamentale la nivelul științelor pedagogice, și implicit, transformări calitative în planul Teoriei Educației. Au fost structurate și ordonate laturile educației, ca variante ineluctabile ce epuizează și întregesc universul educativ.

Și totuși, Pedagogia, nu a ajuns nici pe departe să justifice și să elucideze prin acestea imensele probleme ale educației noastre „cele de toate zilele”. Majoritatea sistemelor curriculare — finalități și conținuturi ale educației — cuprind ca fundamentale, următoarele dimensiuni ale teoriei (educației) pedagogice : educația intelectuală, educația morală, educația estetică, educația politehnică, educația fizică. Făcând apel la argumente de natură antropologică și psihologică, putem afirma că prin aceste laturi a fost reprezentată personalitatea umană multivalentă, ca ideal al oricărei epoci prezente sau viitoare, sub forma unor coordonate centrale ale sale : homo sapiens, homo faber, homo virtuosus, homo valens și homo motricus. Toate aceste ipostaze sunt reale și pertinente, dar ne întrebăm dacă au o valoare statică, unică și imuabilă în configurarea personalității omului, dacă nu interacționează și cu alte componente mai puțin studiate și controlate științific, până în momentul de față al evoluției personologiei.

Sinteza etnopsihologică operată mai sus, este rezultanta unei interpretări a câtorva idei emise de Marx : „Esența umană constă în totalitatea relațiilor și a funcțiilor sociale care sunt interiorizate, transplantate, în mintea și conștiința lui”. Pot fi desprinse de pe urma tentativei de explicare sociologică a genezei individualității umane, câteva considerații critice : ideea transplantării esenței din exterior în interior, echivalează cu ruperea acesteia de fenomen, eventual cu existența ei în afara organismului ; zămislirea esenței de către factorul material-social, duce la concluzia extremă, că personalitatea este o creație goală pe care o umple societatea ; în fine, se mai poate specula că, afirmația ignoră germenele omenescului din om. Și, ce poate legitima mai profund, mai adevărat și mai solid, elementul uman din interiorul personalității decât *FIORUL și SIMȚIREA RELIGIOASĂ* ? Datorăm lui M. Eliade nobila deslușire a spiritului religios, ca fiind esența, dacă nu chiar, condiția sine-qua-non constituirii și consolidării naturii umane. În procesul devenirii sale, *OMUL SE DĂLTUIEȘTE CA OM PRIN RELIGIOZITATE*. În acest context putem vorbi despre calificativul de „homo religiosus” ca încrustat în esența ontolo-

gică a naturii structurale a personalității. Eșafodajul anterior permite diminuarea fenomenului de înstrăinare religioasă în contextul umanismului antropocentrist contemporan și, totodată, întregirea profilului sistemului psihic uman cu o nouă dimensiune.

Definirea acestui profil (al omului religios) este o sarcină de excepțională grandoare, la a cărei îndeplinire umanitatea și-a adus aportul chiar de la începuturile civilizației. În conjunctura actuală, când homo sapiens resimte gustul amar al alienării și al unei neliniștitoare înstrăinări spirituale, se profilează ca unică terapie metamorfoza sa posibilă înspre „homo religiosus”. Superioritatea evidentă a acestuia din urmă se regăsește printre altele și în garanția acordată întoarcerii către realitățile sinelui, sondării tainitelor ascunse ale propriei personalități, cunoașterii fidele și responsabile a comportamentului individual.

Credinciosul participă la dinamica fiecărui fenomen al vieții sale psihice și materiale, îl re trăiește în focul său intim, îl introduce pe coarda sensibilă receptându-i vibrația, pentru ca, în final, să-i evalueze rezonanța asupra propriei ființe. După expresia reputatului psiholog A. Adler acest tip uman „pare că este de-a lungul timpului, dar cu precădere astăzi, când asaltul forțelor malefice s-a intensificat mai mult decât oricând . . . , cel căruia i s-a conferit cea mai înaltă valoare și care ar sta mai presus de o mie de oameni întregi”. Eventualele nedumeriri legate de atributul (pus în fața celorlalți oameni) „întregi”, sunt operativ spulberate de recunoașterea că ridicarea deasupra vicisitudinilor existenței, smulgerea din filistinismul cotidian, redobândirea puterii de a renunța și accesul la înălțarea spirituală, îl detașează net de viața celui care colindă și rătăcește. Și, chiar dacă accidental, rătăcirea apare și la credincios, el are totuși intuiția sigură a direcției în care a eșuat, iar pe baza punctului de reper ferm religia creștină regăsește perspectiva favorabilă pentru redresarea personalității sale aflate în declin.

Am recurs la acest „periplu” psihologic în interesul susținerii pedagogice a prezentului demers. Întrucât se știe că pedagogia studiază procesele și tehnologia modelării personalității umane prin educație, ea nu se poate dispensa de cunoștințele despre psihic, conduită, personalitate, relații de grup etc. Se știe că psihologia contemporană este interacionistă, prin viziunea în continuă devenire a sistemului psihic, intrând în deplină consonanță cu sistemul modelării educaționale, concept eminent constructiv. Rațiunea motivării psihologice a actelor educaționale, constă în aceea că materialul uman posedă un mod propriu de determinare, alcătuit dintr-un complex și polimorf ansamblu de legi și legități fiziologice, psihologice și psiho-sociale. Toate susțin laturile clasice ale educației, prezentate în debutul studiului, cărora li se adaugă, sperăm noi printr-o pledoarie științifică justă și validă, latura **EDUCAȚIEI RELIGIOASE** ca necesitate logică psihologică și pedagogică a existenței și devenirii umane.

Revenind la cadrul de referință al ontologiei pedagogice, de menționat că orientarea anterioară ar elucida unele probleme de genul celor ce urmează : este omul diferit de animal în natura sa profundă ? Moar-

tea este un sfârșit iremediabil sau nu este decât intrarea într-o nouă viață? ; este moralitatea evolutivă sau imuabilă? ; libertatea este un drept sau o favoare? Mai putem spicu de aici că, în substratul teoretic al oricărui sistem pedagogic, se ascund diverse construcții filosofice cu rol de pivot pentru întreg substratul educativ și, implicit, pentru personalitatea umană care se află în direcția opțiunilor teleologice ale respectivelor orientări. Spre exemplu, *naturalismul*, proclamă diferența dintre om și animal ca o simplă diferență de grad, iar nu de natură. În concepția naturistă nu există altă explicație a trasăturilor caracteristice omului, decât acțiunea naturală a factorilor naturali. Evoluționism, pozitivism, materialism, sunt termeni care definesc în linii mari aceeași doctrină. Printre consecințele generale ale teoriei putem semna, ca metodă de instrucție : experimentul ; substituirea religiei cu știința, care devine hegemonică în relația cu aceasta ; morala devine prin esență utilitaristă.

Pentru orientarea *sociologică*, individul nu are valoare decât prin aceea că este integrat în societate ; grupul social determină devenirea omului. Concluziile pragmatice ale acestei teorii se pot rezuma astfel : omul a ajuns ceea ce este pentru că este social și nu este o ființă socială, pentru că este om. Obiectivul esențial l-ar deține socializarea metodică, iar marele educator ar fi comunitatea. Adepții *naționalismului*, afirmă prioritatea națiunii și a statului asupra personalității. Nu individualitatea conferă omului valoare, ci națiunea. Derivatele practice sunt prin extremismul lor malefice, supunând educația imperativelor naționale și impunând etatizarea strictă a învățământului.

În fine, după cum afirma și E. Planchard, doctrina *creștină* a educației „este cea la care se face referință cel mai adesea și care servește în fapt drept bază educației în majoritatea țărilor occidentale și ale lumii noi”. Pornind de la afirmarea naturii spirituale a sufletului uman și în consecință a nemuririi sale, proclamând credința într-o viață viitoare, în care omul va fi recompensat după faptele sale liber consimțite, creștinismul socotește educația drept o pregătire pentru această viață transcendentă. El subordonează întreaga conduită individuală și socială acestor scopuri spirituale și unității substanțiale a omului.

Restrângând sfera abordării curente la ceea ce se dorește a fi specificul *educației religioase*, considerăm potrivită trecerea în revistă a datelor oferite de P. Foulquie, care conțin dezvoltarea următoarelor puncte :

a. Cine este în drept să asigure educația, căci sunt trei instituții sociale ce-și împart acest privilegiu, fiecare dintre ele având atribuții proprii și în esență complementare : biserica, familia, statul ?

b. Cine este ființa de educat, copilul, care va deveni om după credință și rațiune, un spirit și un corp unite substanțial, o ființă crescută în ordinea transcendentă, dar purtând consecințele păcatului originar ?

c. Care sunt condițiile de mediu necesare educației creștine, în familie, în biserică sau în școală ?

d. În ce constă esența educației creștine, comportă ea formarea adevăratului creștin care gândește, simte și acționează în lumea credinței și a pildelor lui Iisus, formarea omului socialmente activ, formare pe care idealul creștin nu numai că nu o contrazice ci, dimpotrivă, o înlesnește și o fecundează ?

Prezentul suport analitic poartă cu sine și dezvăluirea primelor experiențe de încropire a unei armonizări între ceea ce reprezintă știința vieții, religia și pedagogia, toate reflectate însă din perspectiva atașării educației religioase celorlalte laturi ale teoriei educației. Joncțiunea nu se produce într-un mod aleatoriu, ci atent fundamentat științific, sub directă îndrumare și coordonare a unui instrumentar metodologic pertinent.

Considerăm necesară apropierea de problemele specifice ale unui asemenea gen de educație, prin reliefarea valențelor, potențialităților, componentelor dar și limitelor, în măsura în care acestea există și dau-nează actului paideutic.

Elogii și aprecieri entuziaste ale necesității educației religioase se aud astăzi de pretutindeni din toate țările ajunse la un anumit grad de cultură și din toate domeniile activităților umane. Echipa de specialiști încearcă astăzi transformarea religiei într-un mijloc de educație permanentă a omului contemporan. Și totuși, această atât de venerată educație, a avut și are de înfrânt o anume rezervă și o categorie specială de prejudecăți, alimentate fie de teze filosofice, ca cele anterior dezbătute, ostile religiei în genere, fie de o concepție greșită, unilaterală despre religiozitate, făurită fără o cunoaștere profundă a esenței ei, fie de imperativele vieții curente care îndeamnă mult mai mult spre știință și tehnologie, deci spre o conduită activă, decât spre religie, ca o conduită precumpănitor contemplativă. Lor li se adaugă flagelul excesivei centrări pe tendințe confesionale și de cult, resimțit și în plan educativ ca rezultată malefică a scindării Bisericii strămoșești. Așa se explică de ce un mare număr de studii și lucrări de pedagogie creștină conțin avertismente și apeluri precise angajându-se în conflicte nu numai cu ambiguitatea diferitelor tendințe religioase dar și cu secularizarea extremă apărută în ultimele decenii, cu precădere în spații geopolitice de dominare a ideologiei marxiste.

Generalitățile în studiul problematicii *educației religioase*, ca premise extrase din capitolele anterioare sunt necesare pentru a defini esența și implicațiile problemei :

— procesul de transmitere a culturii religioase trebuie să devină într-un grad mai înalt un proces formativ ; limitându-ne la tema noastră, să observăm că dacă până acum acest gen de educație s-a redus predominant la aspectul informativ, ea trebuie să devină un proces de formare multilaterală a personalității prin valorile religiei creștine.

— dacă o anumită perfectibilitate continuă a devenit modul de a trăi al omului într-o societate ultratehnicizată, efervescentă, bazată pe un ritm alert de primare a culturii informaționale, educația religioasă

trebuie să pregătească într-un anume fel tânărul și pentru acest mod de a trăi, vizată fiind *educația permanentă*. Punem la dispoziție o asemenea precizare, întrucât eronat s-a susținut că creștinismul propune omului o detașare de mediul material cotidian. E adevărat, propune o anumită distanțare și o delimitare parțială, dar nu o negare a conjuncturii, militând în mod factic chiar pentru spiritualizarea lumii materiale. Imperativul se extinde și asupra educației religioase, căreia îi revine datoria de a spori valoarea orientativă, cultivând receptivitatea axiologică a subiectului, formându-i o grilă valorică durabilă și înzestrându-l evident cu un sistem cuprinzător de criterii apreciative ;

— spiritul umanist și religios al educației din școli ar trebui să facă din fiecare individ un participant activ la descoperirea, promovarea și propagarea valorilor religiei creștine. Acest tip de educație trebuie să formeze convingerile creștine ca piloni fundamentali, prin temeinicia racordării la gând, simțământ și faptă, ai oricărei personalități caracterizate prin forță, integritate și echilibru. Tot educației religioase îi revine datoria de a fundamenta conștiința religioasă a poporului, de a trezi în rândul membrilor acestuia o dragoste vie și fecundă pentru valorile creștine ;

— în scopul unei mai prompte deserviri a societății, dar și pentru pregătirea fiecărei persoane în legea acestei vieți, cât și a celei viitoare, școala este chemată să pună de acord mereu și în mod mai profund, chiar periodic, conținutul și spiritul învățământului cu dezvoltarea științei, a tehnicii și a artei, dar și cu reperele perene ale religiei, care mai mult decât oricând, poate deveni decisivă în progresul social. Imperativul anterior obligă educația religioasă să-și modernizeze metodele de lucru, deoarece cererile izvorâte din progresul științei și tehnicii sunt întotdeauna mai clare și mai convingătoare decât cele generate de religie și, de aceea, modernizarea acestui tip de educație înfruntă mai multe dificultăți și ezitări.

Precizarea și delimitarea problemei, apare ca demers necesar fiindcă, așa cum a fost pusă, poate trimite gândul, fie la prea mult, fie la prea puțin, fie la ceea ce este periferic.

Două noțiuni care coexistă sunt fundamentale pentru precizarea problemei : *cultura religioasă* și *educația religioasă*. Aducem întâi precizarea că termenul „*cultură*“ (lat. „*cultus*“, derivat din „*cultum*“, supinul verbului „*colere*“ — a cultiva) are în accepțiunea dinamică înțelesul de cultivare, acțiune de a cultiva, adică de a dezvolta prin acțiune spiritul.

Lucrările de teologie, dar în special cele de pedagogie, conferă noțiunii de cultură religioasă o multitudine de sensuri, lăsând de cele mai multe ori în seama contextului precizarea lor. Dacă varietatea și imprecizia sensurilor sunt uneori deconcertate, ele nu pot servi drept baze științifice de discuție. Așa cum ar putea să rezulte din capitolele anterioare, un sistem de cupluri, de înțelesuri, de perechi antinomice, au în pedagogia religiei o întrebuintare semnificativă pentru însuși succesul și organizarea procesului educativ : cultura privită ca scop al educației,

cultura privită ca mijloc al educației, cultura obiectivă, cultura subiectivă, cultura interioară, cultura exterioară. Delimitările sunt necesare nu pentru a face o distincție între noțiuni, ci pentru a surprinde unitatea dialectică a procesului educației religioase, din toate aceste puncte de vedere. Diferențiem deci sensurile pentru a le integra în perspectiva sarcinilor educației religioase, după o analogie sugerată de G. Văideanu.

Privită ca scop al educației, cultura religioasă se înfățișează asemenea unui sistem de concepte și cunoștințe religioase integrate în lumina unui ideal. Valoarea acestui punct de vedere este dublă : sub raport teoretic, a cerceta cultura ca scop al educației, înseamnă a-i examina plenitudinea și forța de atracție a idealului religios și a valorilor ce gravitează în jurul acestuia ; iar sub raport practic este sinonimă cu organizarea în mod temeinic a conducerii și direcționării tineretului spre ceea ce nu e ușor de cucerit : chipul ideal al mântuirii. Concepția despre om a doctrinei creștine învață că omul a fost creat de Dumnezeu „după chipul său“, ca împlinire a unei întregi creații. Utilizarea religiei ca mijloc de educație presupune asimilarea ei, așa încât numai considerarea religiei ca scop face apoi posibilă cercetarea ei ca mijloc de educație.

În ipostaza de mijloc de educație, religia trebuie examinată ca tezaur formativ sub raportul polivalenței și al puterii înrăuririi exercitate asupra spiritului uman și a vieții sociale. Încheierea ascensiunii spre lumina credinței, deschide o nouă perspectivă, odată capacitatea de înțelegere religioasă formată, educația poate organiza revărsarea religiei, de fapt a influenței acesteia, în viața personală și în cea socială. Ținta educației devine de această dată formarea omului cu ajutorul mijloacelor religiei creștine.

În momentul adoptării punctului de vedere pedagogic, întrebându-ne ce trebuie să fie cultura religioasă (ca scop al educației) și ce potențe formative conține ea (ca mijloc de educație), o privim atât în sensul static cât și în cel dinamic, și totodată, atât ca fenomen *obiectiv* : ritual de cult, personal sacerdotal, locașuri de cult, cât și în accepțiune *subiectivă* ca rezultat spiritual produs în individ de asimilarea culturii obiective.

Continuăm delimitarea câmpului de cercetare al investigației prezente prin explicitarea conceptului de *educație religioasă*. Considerăm că pot fi atribuite acesteia două sensuri : un *sens comprimat* (restrâns), sensibilizarea prin stimularea interesului pentru religie și, un *sens extins* (larg), formarea multilaterală a personalității prin exploatarea potențialităților religiei. În sens restrâns educația religioasă înseamnă un proces de sensibilizare și de dirijare a subiecților înspre axiologia creștină, prin apropierea omului de aceste experiențe în vederea înțelgerii ei profunde, a obținerii bucuriei de a vibra la întâlnirea cu mesajul divin. În momentul judecăților religioase, pertinente și personale, dirijarea poate scădea în intensitate, lăsând lor din ce în ce mai mult autoeducației. Aici educația religioasă luată în această accepțiune, constituie o parte a procesului educației generale, paralelă cu educația morală, intelectuală etc.

În *sens extins* înseamnă implicarea dimensiunilor religioase în formarea multilaterală a personalității. Este evidentă o influențare a tuturor compartimentelor reprezentate în psihologia persoanei: energetică, instrumentală, relațional-valorică, deci temperament, aptitudini, atitudini și caracter.

Se întrevede acum mai limpede sensul în care, cercetarea culturii religioase ca mijloc de educației ne-a preocupat: dispune ea pe de o parte de plenitudine și de valori înalte, iar pe de alta de o metodă și o concepție didactică superioare pentru a înlesni elevilor experiențe religioase profunde și formative în cel mai înalt grad. Interpretarea pedagogică a religiei creștine este validă și fidelă din punctul de vedere al rigorii investigației științifice, deoarece, liniile de forță ale științei ce găzduiește simbioza, RELIGIA, sunt suficient de flexibile, maleabile și lesne de exploatat. După P. Rezuș, noțiunea de religie nu se limitează numai la elementul constitutiv primordial, care este DUMNEZEU, așa cum eronat răuvoitorii încearcă să susțină, ci se raportează și la „existența personală, relativă, a omului compus din trup și suflet“, prin apelul la sentimentul religios intern (deci și la convingere) precum și la manifestările exterioare, detectabile și observabile, de cult și morală.

Se poate concluziona că interesul nostru nu se concentrează asupra multiplelor sarcini ale educației religioase și asupra tehnicilor propriuzise de acțiune. Am urmărit numai o bază teoretică de argumentare în care instrumentarul persuasiv a fost alcătuit din dovezi interdisciplinare, sau mai corect spus din punct de vedere epistemologic, transdisciplinare: antropologie, sociologie, filosofie, psihologie și evident, pedagogie.

Opinăm că întregul nostru demers vine să întregască prea strâmtetele și mărginitele noastre idei asupra educației, având nevoie de o înțelegere mai adâncă și de o țintă mai înaltă. Adevărata educație, și acest lucru nu credem că-l poate nega nici un specialist de bună credință, înseamnă mult mai mult decât clasicul șir de condiționări, solicitate doar de o lume pământească avidă și filistină. Ea are de-a face cu întreaga ființă și cu întreaga durată a vieții omului, urmărind dezvoltarea armonioasă a forțelor trupesti, mintale și spirituale. Tot ce l-ar pregăti pe copil pentru bucuria servirii în lumea aceasta a lui Dumnezeu s-ar transforma într-o bucurie și mai mare pentru viața viitoare.

O asemenea educație folosește omului mai mult decât o cultură intelectuală, mai mult decât o cultură fizică, sau în cel mai rău caz poate tot atât. Ea formează și întărește caracterul, adevărul și dreptatea, să nu fie jertfite dorințelor egoiste sau ambițiilor lumești. Ea întărește spiritul în lupta împotriva răului.

Deși sentimentul de criză de imperfecțiune a omului este o constantă istorică a evoluției sale, nu se mai pune la îndoială că omul contemporan traversează o perioadă de criză manifestată prin erupțiile derutei și ale incertitudinii, întregite de umbra dominatoare a demonilor profanului și decadenței. O logică stranie guvernează activitatea omului zilelor noastre, goana nebună după principii improvizate, zbaterea sa

într-o agitație din ce în ce mai extensivă, pierzând din vedere valorile religioase, singurele capabile să reflecteze o armonie și o organicitate în gândire, simțire și acțiune. Ar fi regretabil dacă „homo sapiens” s-ar lăsa ghidat de meteorii efemeri ai timpului, căutându-și destinul în astre, când mult mai ușor ar putea să-l „citească” în adâncul ființei lui. E tendința omului de a nu se vedea decât oglindit întotdeauna în altceva.

Amintindu-ne un gând al lui Bergson, „pentru a sonda misterul adâncimilor trebuie uneori să scrutezi înălțimile; focul din centrul pământului nu apare decât pe vârful vulcanilor”, s-ar putea spune că atât putem pătrunde în adâncul ființei noastre, cât ne-au fost accesibile culmile. De aceea suntem în lume atât cât înseamnă idealul nostru, viața noastră, credința noastră... iar credința noastră creștină semnifică foarte mult, înseamnă chiar TOTUL !

BIBLIOGRAFIE

- A. Adler, „Cunoașterea omului”, București, 1991.
P. Foulquie, „L'église et L'école”, Paris, 1947.
E. Planchard, „Pedagogie școlară contemporană”, București, 1992.
Diacon S. Ardelean, „Religia și lumea modernă”, în „Calendarul românului”, anul 1992.
G. Văideanu, „Cultura estetică școlară”, București, 1967.

RÂNDUIALA BINECUVÂNTĂRII ȘI ȚĂIERII COLACULUI

de : preot BRANISLAV STANCOVICI

Atât în trecut cât și astăzi cultul Bisericii Ortodoxe constituie un factor esențial în dezvoltarea și păstrarea vieții religioase. Formele sale fundamentale provenite atât din cultul Legii Vechi, cât și de la Mântuitorul Iisus Hristos și de la Sfinții Apostoli, au cunoscut în decursul vremii o justificată dezvoltare și aprofundare a elementelor sale de bază. Această îmbogățire a cultului și-a păstrat caracterul său unitar. Încă din secolul al XIII-lea modul constantinopolitan de a oficia sfintele slujbe a devenit ritul întregii creștinătăți ortodoxe. Dintre creștinii răsariteni, numai monofiziții și nestorienii (sirieni, persani, armeni etc.) și-au păstrat ritul lor liturgic propriu. Câmpul de extensiune al ritului liturgic bizantin este identic cu acela al Ortodoxiei. Din limba greacă el a fost tradus succesiv în limbile naționale ale mai tuturor popoarelor ortodoxe. Acest fapt reprezintă cea mai puternică legătură și expresie a unității spirituale dintre diferite Biserici Ortodoxe naționale și autocefale care se deosebesc între ele ca limbă, conducere și disciplină.¹ Unitatea liturgică este aproape perfectă, constituind, pe lângă unitatea dogmatică și cea canonică trăsătura fundamentală care caracterizează viața și activitatea Bisericilor Ortodoxe autocefale.²

Nu se poate vorbi însă de o uniformitate absolută a ritului liturgic, ci doar în linii mari și esențiale, deoarece în amănunte putem constata destule nepotriviri și dezvoltări locale, regionale sau naționale.³ Fără a evoca cauzele care au contribuit la această amplificare a cultului, precizăm faptul că ele sunt rezultatul unei evoluții firești. În Ortodoxie uniformitatea cultului nu este realizată prin decrete sau dispozițiuni oficiale ale conducerii bisericești, cum s-a întâmplat în Apus, ci apare ca rezultat al acceptării de bună voie a unei influențe venite de la un centru oarecare, datorită prestigiului misionar, administrativ sau cultural al acestuia.⁴ În acest sens și sârbii au adoptat ritul liturgic bizantin, chiar

¹ Ivan Goschef, *Die Revision der liturgischen texten und die heutige liturgische Gesetzgebung der Orthodoxen Kirche*, în „*Proces-verbaux du Premier Congres de Theologie Orthodoxe*”, Athenes, 1939, p. 324 după Pr. prof. Ene Braniște, *Unitate și varietate în cultul liturgic al Bisericilor Ortodoxe autocefale*, în „*Studii teologice*”, VII (1955), nr. 7—8, p. 426—427.

² Pr. prof. dr. Nicolae Necula, *Particularități ale ritului liturgic ortodox rus față de cel al celorlalte Biserici Ortodoxe autocefale*, în „*Studii teologice*”, XI (1988), nr. 1, p. 70.

³ Pr. prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 427.

⁴ *Ibidem*.

cu mult timp înaintea Sf. Sava (1175—1236), primul Arhiepiscop și organizator al Bisericii Ortodoxe Sârbe.

Frații Chiril și Metodie, veniți de la Constantinopol cu scopul încreștinării slavilor, s-au stabilit pe malul lacului Ohrida, unde au lucrat împreună cu ucenicii lor la traducerea în limba slavonă a cărților de cult, provenite de la mănăstirile constantinopolitane,⁵ iar în componența Arhiepiscopiei de Ohrida era și episcopia (sârbă) de Rașca cu reședința în capitala Serbiei, Ras, care era centrul vieții ortodoxe sârbe.⁶ Mai târziu Sf. Sava ridică mănăstirea Hilandar pe Sf. Munte Athos și scrie Tipicul pentru această mănăstire. Înaintea acestui tipic a scris și Tipicul pentru Careia.⁷ Lucrarea Sf. Sava la aranjarea Cultului religios la mănăstirea Hilandar și apoi în Serbia este doar un aspect al multiplei sale activități.

Spre sfârșitul secolului al XIII-lea, Biserica Ortodoxă Sârbă va avea și primul Molitfelnic,⁸ care atestă practica ierusalimiteană, pe care o promova pentru prima dată în cultul Bisericii Sârbe organizatorul vieții ei religioase, Sf. Sava.

Fără îndoială că la fondul comun al Ortodoxiei fiecare popor ortodox a adăugat ceva din specificul său etnic. Fiecare Biserică va avea totdeauna particularitățile ei naționale, ceea ce de altfel contribuie mult la înfrumusețarea cultului. Una dintre particularitățile cele mai expresive ale Bisericii Ortodoxe Sârbe este „Rânduiala binecuvântării și tăierii colacului“, care se săvârșește cu prilejul hramului bisericii, în denumirea sârbă „hramovna slava“ (sărbătoarea hramului) și cu prilejul sărbătoririi patronului casei, în denumirea sârbă : „crsna slava“ (sărbătoarea botezului); „domacia slava“ (sărbătoarea casei) și „crsno ime“ (nume de botez). Aceste denumiri ale sărbătorii casei pentru exprimarea căreia se face uz de cuvintele : „botez“, „casă“ și „nume“ își au explicația în procesul de încreștinare al sârbilor, care, la botez, au primit numele unui sfânt, fapt prin care se urmărea înlocuirea divinității protectoare a casei,⁹ reminiscență din perioada precreștină. „Sărbătoarea de

⁵ Dr. Pribislav Simić, *Rad Svetog Save na osavremenjavanju bogoslužnja u srpskoj Crkvi* (Lucrarea Sf. Sava la actualizarea cultului divin în Biserica Sârbă), „Sveti Sava“, *Spomenic povodom osamstogodišnjice rođenja 1175—1975* (Sf. Sava, Volum omagial cu ocazia comemorării a opt sute de ani de la naștere 1175—1975), Beograd, 1977, p. 195.

⁶ Dr. Djoko Slijepević, *Istoriја Srpske Pravoslavne Crkve* (Istoria Bisericii Ortodoxe Sârbe), vol. I, Düsseldorf, 1970, p. 53.

⁷ Dr. Pribislav Simić, op. cit., p. 196.

⁸ Dr. Pribislav Simić, *Trebnik srpske redakcije XIII veka* (Molitfelnicul redakției sârbe din sec. al XIII-lea), *Zbornik književnosti* (Antologie de literatură istorică), CAHY, vol. 10, Beograd, 1976, p. 53—87.

⁹ A. Briker, *O paganstvu kod starih slovena*, u „Knjiga o Balkanu“ (Despre păgânismul slavilor antici, în „Cartea despre Balcani“), Beograd, 1927, p. 51 și Dr. Djoko Slijepević, op. cit., p. 33; Iguman H. Teofilo Stefanović, *Dodatak o poznavanju Crkve ili obredoslovlju* (Anexă despre cunoașterea Bisericii sau despre ritual), Beograd, 1908, p. 487—488.

botez" și „nume de botez" sunt în concordanță cu practica întâlnită și astăzi, aceea de a da pruncului la botez numele sfântului care este și patronul casei. În acest sens sărbătoarea are, alături de semnificația zilei încreștinării, și pe cea a zilei numelui.

Este evident faptul că un ritual a existat și a fost practicat de poporul sârb înainte de încreștinarea lui. În această perioadă precreștină sârbii credeau într-o divinitate supremă numită Perun (dumnezeu fulgerul sau dumnezeu trăznetul)¹⁰, care va fi înlocuit mai târziu cu cultul Sfântului prooroc Ilie,¹¹ fapt care, așa cum am amintit, s-a petrecut și cu celelalte zeități mai mici adorate de poporul sârb. Ceea ce merită subliniat aici este tactica misionarilor creștini, care, asemenea Sf. Apostol Pavel în Areopagul din Atena (Fapt. 17, 22—34), sesizând conservatorismul tradițional al poporului sârb au recurs doar la schimbarea destinației ritualului existent.

În timpul Sf. Sava, și după aceea, preoții săvârșeau acest ritual fără o anume formulă rânduită, ci după analogie cu proscomidia, binecuvântau pâinea și vinul în casele credincioșilor cu prilejul sărbătorii.¹² Până în secolul al XIX-lea nu există o uniformitate în oficierea acestui rit deoarece el nu exista nicăieri în cărțile de cult. După afirmația scriitorului sârb Vuc Stefanovici Karagici (1787—1864) rugăciunile improvizate ale sărbătoririi de Crăciun¹³ sau de botez nu sunt tipărite nici într-o carte, ci oamenii simpli o știu pe de rost. În unele locuri s-a păstrat obiceiul că săvârșitorul ritualului în familie să fie stăpânul casei. Acest obicei atestă condițiile grele din timpul robiei otomane când oamenii simpli, și în lipsa preotului, continuau exercitarea ritualului.¹⁴

Rânduiala acestei slujbe apare pentru prima dată în Molitfelnicul slavon editat la Belgrad în 1862 de mitropolitul Serbiei Mihailo (1859—1881; 1889—1898), cunoscut ca mare ierarh și scriitor bisericesc, căruia îi revine și meritul pentru redarea formulei ritualului.

Rânduiala ritualului nu prevede modificări în ceea ce privește locul oficierei, acasă sau la biserică. Școlile îl au ca patron pe Sf. Sava, întemeietorul lor, de asemenea mănăstirile, unele orașe, de pildă Belgradul, își au patronul lor, la prăznuirea căruia se oficiază rânduiala tăierii colacului. Timpul săvârșirii slujbei este în ziua propriu-zisă a sărbătorii, înaintea otpustului vecerniei, sau chiar înaintea otpustului Sf. Liturghii.

¹⁰ Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslaviije, (Izvoarele bizantine pentru istoria popoarelor Jugoslave), vol. I, Beograd, 1955, p. 26—27.

¹¹ Milenco Filipović, Tragovi Perunova kulta kod južnih slovena (Urme ale cultului Perun la slovenii de sud), Glasnik, zemaljskog muzeja u Sarajevu (Vestitorul muzeului național din Sarajevo), cartea a III-a, p. 63—80.

¹² Prot. Radoje Bradić, Iz problematike o krsnom imenu i krsnoj slavi (Din problematica despre nume de botez și sărbătoarea botezului), în „Glasnik", Službeni list Srpske Pravoslavne Crkve, Beograd, LXIV (1963), nr. 11, p. 234.

¹³ Vuk Stefanović-Karagić, Srpski Rječnik (Dicționarul sârb), p. 711—712. (Se referă și la obiceiurile de Crăciun păstrate până astăzi).

¹⁴ Prot. Radoje Bradić, op. cit., p. 235.

Materialele întrebuințate în acest scop sunt : colivă, colac, vin, lumânări, tămâie, iar din obiectele de cult : crucea, sfeșnicul și cădelnița. La acestea se mai adaugă un cuțit pentru tăierea colacului și un prosop care, în timpul tăierii colacului, cu un capăt se așează pe umărul preotului, cu scopul protejării veșmintelor, iar cu celălalt capăt se petrece sub colac, încât fărămiturile rezultate în timpul tăierii colacului, deja sfințit, să nu ajungă pe pământ. Toate acestea se așează pe o masă acoperită în mijlocul sau în curtea bisericii, unde va avea loc oficierea.

În trecut colacul nu se deosebea prea mult de prescură, decât prin mărimea lui, însă cu timpul a devenit tot mai înfrumusețat, împodobit din împletituri de cocă și gustos.¹⁵

Rânduiala binecuvântării și tăierii colacului este precedată de rânduiala binecuvântării colivei, ce se aduce în biserică în cinstea și pomenirea praznicelor împărătești sau ale sfinților.¹⁶ Apoi se citesc rugăciunile începătoare, urmate de troparul și condacul praznicului sau al sfântului, timp în care preotul cădește colacul, după care, binecuvântează pâinea și vinul, făcând semnul crucii, de trei ori, și zicând : „Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, binecuvântează pâinea aceasta cu Duhul Tău cel Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin“. Luând pâinea cu ambele mâini o înalță și zice (formula binecuvântării) : „Doamne Dumnezeule, îți aducem aceasta spre slava și cinstea sfântului (N) cu rugăciunile lui primește Preamilostive, jertfa aceasta în jertfelnicul Tău cel mai presus de ceruri“. Acum cântăreții cântă troparele de la cununie, în următoarea ordine : întâi cele ale gl. 7 : „Sfinților mucenici...“ și „Slavă Ție...“, iar la urmă cel al gl. 5 : „Isaie, dănuiește...“ În timpul cântării troparelor preotul împreună cu nașul bisericii,¹⁷ sau stăpânul casei (cu prilejul sărbătorii casei), ținând colacul în mâini îl rotește cu evlavie, apoi preotul luând cuțitul însemnează cu el partea de jos a colacului făcând semnul crucii și îl taie cruciș, așa încât să rezulte patru părți egale. Totuși colacul nu este tăiat de tot. Coaja (fața colacului) urmează să fie frântă ușor de către preot și naș, rămânând în mâinile unuia și a celuilalt câte o jumătate de colac, respectiv două pătrimi, pe care le unesc cu părțile de jos, așa încât fețele jumătăților de colac să fie în exterior iar partea tăiată (miezul) deasupra. Preotul, luând din nou cuțitul, cu vârful acestuia scoate din miezul celor patru pătrimi câte o miridă din fiecare, rostind : „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin“. Apoi în locurile decupate toarnă un pic de vin zicând din nou : „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin“. După aceasta sărută o parte a colacului zicând : „Hristos în mijlocul nostru“. Este urmat de naș, care sărută partea opusă în

¹⁵ Igumen H. Teofilo Stefanović, *op. cit.*, p. 381—382 și Ljubomir Ranković, *Život Srpske Crkve (Viața Bisericii Sârbe)*, Valjevo, 1989, p. 182.

¹⁶ Vezi, Rânduiala binecuvântării colivei, în *Liturghier*, București, 1987, p. 352 (există și în ediții mai vechi).

¹⁷ Credinciosul care se oferă să pregătească cele necesare pentru săvârșirea ritualului.

diagonală, zicând: „Este și va fi...” După această întreită și încrucișată sărutare a colacului preotul imbină la loc colacul și îl așează pe masă, urmând ca la sfârșitul slujbei să fie tăiat și, împreună cu coliva, să fie împărțit credincioșilor.

Cântăreții terminând troparele amintite continuă cu: „Mărire... Pentru rugăciunile apostolilor Tăi... Și acum... Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu...” Apoi stihul „Miluiește-ne pe noi Dumnezeule...”, urmate de stihirea gl. 6 de la vecernia din duminica Floriilor: „Astăzi harul Sfântului Duh ne-a adunat și luând crucea Ta, cu toții să strigăm: Osana Celui dintru înălțime, binecuvântat ești Cel ce vii întru numele Domnului”.

În încheierea ritualului preotul zice ectenia întreită, în care se roagă și pentru nașul bisericii și familia acestuia. Apoi rostește un cuvânt de învățătură, după care, adresează urări episcopului locului, nașului, oaspeților și tuturor credincioșilor. Cântăreții cântă: „La mulți ani...” Apoi preotul taie vârful colacului, numit și „trandafirul” în care se află înfipt busuicul, îl înalță zicând tradiționala chemare pentru anunțarea noului naș al sărbătorii pentru anul viitor. După înmânarea „trandafirului” făcută de vechiul naș noului naș, urmează otpustul.

Același ritual are loc și acasă cu prilejul sărbătorii casei, care calendaristic nu coincide cu hramul bisericii. Fiecare casă, așa cum s-a amintit, își are patronul ei, care nu se înlocuiește cu alt patron, el fiind moștenit de la o generație la alta. O trăsătură distinctivă a acestei zile este lumânarea aprinsă în ziua praznicului. Preotul este solicitat în ajunul sărbătorii pentru sfințirea mică a apei, iar în ziua sărbătorii, după amiază, pentru binecuvântarea și tăierea colacului.

În căutarea elementelor bisericești din ritualul binecuvântării și tăierii colacului, constatăm faptul că deși originea acestui cult ține de perioada precreștină, totuși există o perfectă analogie cu ritualul jertfelor nesângeroase din vremea lui Moise (Levitic 23, 17). Rotirea colacului, și nu legănarea lui ca la slujba parastasului, este una din trăsăturile caracteristice ale practicii acestui ritual. Nici frângerea colacului nu este lipsită de semnificație.

Atât coliva cât și colacul se aduc spre slava lui Dumnezeu și spre cinstirea Sfinților, încă și spre pomenirea celor ce s-au săvârșit în dreaptă credință, fapt care rezultă din conținutul rugăciunii pentru binecuvântarea colivei și din aducerea „jertfei”, adică a pâinii. Așadar, eventualele obiecțiuni referitoare la sărbătoarea, în cazul de față, a Sf. Arhanghel Mihail precum și a altor puteri îngerești sau a Sf. Ilie, nu sunt întemeiate.¹⁸

Nu numai ritualul în sine, ci și sfintele slujbe în general oficiate cu ocazia acestei sărbători a hramului sunt mai solemne. Pompa, fastul

¹⁸ Prot. Radoje Branić, „O krsnoi slavi, kolaču i koljivu” (Despre sărbătoarea botezului, colac și coliva), în „GLASNIK”, Službeni list srpske Pravoslavne Crkve, Beograd, LXVII (1986), nr. 1, p. 13 și Egumen H. Teofilo Stefanović, op. cit., p. 382.

și strălucirea acestor slujbe ilustrează cadrul festiv al prilejului de bucurie.

Înainte de începerea Sfintei Liturghii are loc săvârșirea aghiazmei mici. După rugăciunea amvonului urmează „Rânduiala înconjurării bisericii sau Litia”.¹⁹ Procesiunea constă în scoaterea din biserică a crucii, praporilor, ripidelor, cerimii,²⁰ după care ies preoții purtând Crucea, Evanghelia, icoana hramului, urmați de obștea creștină. În fața preoților merge nașul purtând colacul ce era deja adus la biserică înainte de începerea Sf. Liturghii. Înconjurarea bisericii se face de trei ori, timp în care se trag clopotele, iar cântăreții cântă troparul praznicului. În timpul înconjurării se fac patru opriri, orientate spre răsărit, în cele patru laturi ale bisericii (răsărit, apus, nord, sud), închipuind astfel sfânta cruce de unde vine și denumirea Litiei „mersul crucii”. La fiecare oprire se așează analogul și are loc citirea Sf. Evangheliei,²¹ urmate de ectenia întreită, după care preotul ținând într-o mână crucea iar în cealaltă busuiocul, întors cu fața spre răsărit stropește credincioșii cu aghiazmă zicând: „Mântuiește, Doamne, poporul tău și binecuvântează moștenirea Ta. Amin”. Apoi se întoarce cu fața spre apus și, stropind, zice: „Mântuiește, Doamne, sfânta biserică aceasta și cercetează-o cu mila Ta. Amin”. Întorcându-se cu fața spre nord, zice din nou: „Mântuiește, Doamne, poporul Tău...”, apoi întorcându-se cu fața spre sud, zice: „Mântuiește, Doamne, orașul (satul) acesta și pe întreg poporul Tău care locuiește în el, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

A patra Evanghelie este urmată de ectenia pentru cei adormiți în care sunt pomeniți ctitorii, binefăcătorii și întemeietorii sf. lăcaș împreună cu toți cei din veac adormiți credincioși de pretutindeni. Apoi, intrând în biserică se cântă „Fie numele Domnului...”, după care preotul face otpustul.

Sărbătoarea hramului prin sfintele ei slujbe ne oferă prilejul de a asista la un adevărat cult al sfintei cruci, care își are o dublă justificare, cea a „botezului” (înceștinării) poporului sârb și cea a Golgotei sale, care în mucenicia sa de jumătate de mileniu sub dominația imperiului otoman, începând cu Bătălia de la Cosovo, a avut ca deviză: „Za crst ciasni.i slobodu zlatnu” (Pentru Crucea cea cinstită și libertatea cea de aur). Poporul sârb își sărbătorește ziua crucii sale, înfrângerea sa, Bătălia de la Cosovo, sărbătoarea numită Vidovdan.²²

¹⁹ Această rânduială apare pentru prima dată în Trebnicul slavon, în 1872, tot prin îngrijirea vrednicului Mitropolit al Serbiei Mihailo; vezi Djoko Slijepčević — *Istoriја Srpske Crkve (Istoria Bisericii Sârbe)*, vol. II, München, 1966, p. 465.

²⁰ Acoperământ din catifele de formă dreptunghiulară cca. 1,5/1,2 m, suspendat la colțuri în patru bare prevăzute cu cruci la vârfuri. Partea de jos este fixată în butuci pe soale în fața ușilor împărătești. La procesiuni preoții se deplasează sub acest acoperământ, purtat de patru persoane.

²¹ Se citesc I-a, a III-a și a IV-a Evanghelie a Învierii și Evanghelia de la slujba înmormântării.

²² La 15/28 iunie Biserica Ortodoxă Sârbă face pomenirea sf. mucenici de la Cosovo Polje în frunte cu Marele Mucenic Împăratul Lazăr.

Scopul sărbătorii este acela de a ne uni într-o adevărată comuniune frățească a lui Hristos în Sfânta Biserică, ca sobor al lui Dumnezeu.²³ În acest sens este inevitabilă sesizarea că în timpurile mai noi, pe alocuri, această tradiție frumoasă degenerază în ospete exagerate și inoportune.²⁴ Acest fapt implică necesitatea unei catehizații generale.

În încheiere menționăm că aceste particularități ale Ritului Ortodox Sârb cu privire la slujba binecuvântării și tăierii colacului nu contrazic legile fundamentale ale Tipicului, iar faptul că, unele parohii ale Bisericii Ortodoxe Române care se află în apropiata vecinătate a parohiilor Ortodoxe Sârbe, atât în Banatul Iugoslav, cât și în Banatul Român, au adoptat practica acestui cult, este dovada convingătoare că aceste particularități nu separă pe credincioșii unei Biserici naționale de credincioșii celeilalte Biserici naționale ci îi apropie.

²³ Ieromonah Atanasie (Jevtić), *O krsnoj slavi (Despre sărbătoarea botezului)*, în „Glasnik” Službeni list srpske Pravoslavne Crkve, Beograd, LXI (1980), nr. 8, p. 180.

²⁴ Ljubomir Ranković, *op. cit.*, p. 181.

EVANGHELIA DUPĂ MATEI ÎN INTERPRETAREA FERICITULUI IERONIM

**Slăbănogul din Capernaum. Ucenicii lui Ioan Botezătorul. Fiica lui Iair
și femeia bolnavă. Doi orbi și un mut. Secerișul și secerătorii**

Iisus a venit în cetatea Sa. Și iată i-au adus un slăbănog zăcând pe pat. Și văzând credința sa, Iisus a zis slăbănogului : „Îndrăznește fiule ! iertate sunt păcatele tale“ (Matei, 9, 1—2). Prin „Cetatea Sa“ să nu înțelegem altă cetate decât Nazaretul de unde El, desigur a luat numele de Nazarineanul (Matei, 2, 22). Precum am spus-o mai înainte, acesta este un al doilea slăbănog (paralitic) care i s-a prezentat, „întins pe pat“, căci el nu se putea deplasa singur. „Văzând credința sa“, nu a celui care a fost prezentat, ci a celui care i l-a prezentat, Iisus a zis slăbănogului : „Îndrăznește fiule ! Iertate sunt păcatele tale ! Umilintă admirabilă. El îl numește : „fiul său“ pe această ființă nesocotită, slabă, cu totul dezarticulată, pe cel pe care preoții nu cutează a-l atinge. Sau apoi, mai sigur, el îl numește „fiul său“, pentru că păcatele lui îi sunt iertate. În același timp în înțeles alegoric, inima este cea care se adăpostește în trupul său. Toate puterile mădurelor sale sunt frânte, cele care îi sunt prezentate, aici Domnului pentru a fi tămăduite de Doctorul cel desăvârșit. Odată vindecat, prin îndurarea sa, ele reprimesc atâta putere încât poartă patul.

3. Dar unii dintre cărturari ziceau în sine : „Acesta hulește“. Noi, mai citim aceste cuvinte ale lui Dumnezeu la un profet : „Eu sunt cel care șterge păcatele“ (Isaia 43, 25). Deci, foarte firesc cărturarii, pentru că credeau că El este un om și pentru că ei considerau că Iisus pronunță cuvintele lui Dumnezeu, îl acuzară de blasfemie. Dar Domnul văzând gândurile lor, arată că El este Dumnezeu. El, care poate cunoaște tainele inimilor le zice în tăcere : „Este un nume de aceeași măreție cu aceeași putere care mă face să văd gândurile voastre (Psalmul 43, 22 ; I Corinteni 14, 25), ca să pot ierta oamenilor păcatele lor“. După ceea ce s-a făcut pentru voi, înțelegeți grația făcută slăbănogului.

5. Căci ce este mai lesne a zice : „Iertate sunt păcatele tale“ sau a zice : „Scoală-te și umblă ?“.

Între a zice și a face e mare distanță. Păcatele sunt iertate slăbănogului celui care singur știa cine i le-a iertat. Însă prin acest cuvânt :

„Scoală-te și umblă“, atât cel ce s-a sculat cât și cei care l-au văzut sculându-se puteau constata efectul. Este deci o minune corporală pentru a proba minunea spirituală, cu toate că atenuarea relelor corpului și celor ale sufletului vădește aceeași putere. De asemenea ni se dă să înțelegem că cele mai multe suferințe trupești sunt o urmare a păcatului. Și poate dacă iertarea păcatelor premerge — este pentru că odată dispăru-te cauzele infirmității sale, sănătatea îi poate fi redată.

Efectul dezvăluie vigoarea sa veche, slăbănogul duce patul pe care el a zăcut mai înainte frânt și se duce în sălașul virtuților sale.

Și trecând Iisus pe acolo a văzut un om care ședea la vamă cu numele Matei și i-a zis : „Vino după mine . . .“ și sculându-se a mers după El. Din respect, din atenție față de Matei, ceilalți evangheliști nu au voit să-i dea numele său obișnuit ; ei l-au numit Levi (Marcu 2, 14, Luca 5, 27) căci el avea două nume. Însă Matei a urmat preceptul lui Solomon : „Dreptul începe prin a se acuza pe sine însuși“ (Proverbe 18, 27) și apoi acestea : „Fă tu însuți socoteala ca să te dezvinovățești“ (Isaia 43, 26), se numește Matei și i se zice vameș, pentru a arăta cititorilor că nimeni nu trebuie să-și piardă nădejdea în mântuirea sa dacă-i convertit la o viață mai bună câtă vreme el singur s-a schimbat spontan din vameș în apostol. Porfiriu și împăratul Iulian Augustus denunță în acest pasaj, fie stângăciile unui istoric mincinos, fie stupiditatea acelor care au urmat pe Mântuitorul ca și când ei ar fi urmat fără considerare chemarea unui întâi venit pentru ca apoi această chemare să fie precedată de semne și minuni atât de mari și pentru ca Apostolii să fie martorii incontestabili înainte de a crede. De altcum singurul răsunet, strălucirea divinității sale ascunse care strălucea pe chiar fața sa umană, a avut puterea de a atrage pe cei care l-au văzut, de când l-au privit. Căci dacă magnetul chilimbarului închis, zice-se, are o putere de atracție capabilă de a aglomera în jurul lui inele, sârme și nimicuri, cu atât mai mult Domnul tuturor fapturilor a putut atrage la El pe toți cei care-i voia.

10. Și pe când ședea El la masă în casă, iată mulți vameși și păcătoși au venit și au șezut la masă împreună cu Iisus. Ei au văzut un vameș luat de la pescuit spre o viață mai bună, îngăduit la pocăință. Dar ei nu disperau, nu doar de teama mântuirii lor, nici că venind la Iisus, fără a mai stărui în vechile lor vicii ca murmurul fariseilor și al cărturarilor, ci făcând act de pocăință. Acesta este înțelesul cuvintelor următoare ale Domnului : „Milă voiesc și nu jertfă“. „Eu n-am venit să chem pe drepti, ci pe păcătoși la pocăință“.

13. Ori Domnul se așează la masă cu pescarii pentru a avea ocazia de a-i învăța și de a le servi hrana duhovnicească, celor pe care i-a poftit și în întâlnirile la aceste mese care adesea se dădeau El nu amintește decât ceea ce El a făcut, ceea ce a învățat, pentru a lăsa să se vadă moartea Domnului prin care va dobândi pe păcătoși și puterea învățaturii sale care convertește spre pocăință. Urmarea : „Milă voiesc și nu jertfă“ și „Eu n-am venit să chem pe cei drepti, ci pe cei păcătoși“, cuvinte ale Profetului Osea 6, 6 și o vorbă de duh, împotriva cărturarilor și a fariseilor, care judecând drept, evitau societatea păcătoșilor și a vameșilor.

14. Apoi au venit la El ucenicii lui Ioan, zicând : „Pentru ce noi și fariseii postim mult, dar ucenicii tăi nu postesc ?”. Chestiune orgolioasă plină de trufie, fariseică. Desigur pentru a nu spune mai multe, iată o ostentație cu postul care este condamnată. Cu neputință pentru ucenicii lui Ioan de a nu fi culpabili ei care acuză în zadar pe cel pe care L-au văzut anunțând prin cuvintele dascălului lor și care se aliază fariseilor, a căror condamnare de către Ioan a fost exprimată prin cuvintele următoare, ei o cunosc : „Pui de vipere, cine v-a arătat că veți scăpa de mânia ce va să fie ?” (Matei 3, 7).

15. „Și Iisus le-a zis : „Pot oare fiii nunții să fie triști câtă vreme *mirele* este în mijlocul lor ? Dar vor veni zile când *mirele* va fi luat de la ei și atunci vor posti”.

Mirele este Hristos, mireasa este Biserica : uniunea sfântă și spirituală care a dat naștere Apostolilor, încât ei nu pot intra în doliu câtă vreme ei văd pe mireasă în casă, câtă vreme ei știu pe mire împreună cu mireasa.

După ce timpul nunții a trecut când va veni cel al patimilor și al învierii, atunci fiii mirelui vor pieri. Iată pentru ce după unii, trebuie postit patruzeci de zile după patimi. Îndată după aceea, Cincizecimea și venirea Duhului Sfânt ne invită la desfătare. Asemenea bazându-se pe acest text, Montanus, Prisca și Maximilla, fac un post de patruzeci de zile chiar după Cincizecime pentru că după plecarea mirelui, fiii mirelui trebuie să postească. Dar obiceiul Bisericii este de a se îndrepta spre patimile Domnului nostru și spre înviere pentru a umili trupul, pentru ca postul trupului să ne pregătească pentru ospățul sufletului.

Dar conform regulilor antropologiei, să reținem că până ce Mirele este cu noi, suntem în voie bună și nu este loc pentru post și pentru doliu. Dar când se îndepărtează de noi, pentru a se face nevăzut din pricina păcatelor noastre, atunci trebuie impus postul și luat doliul.

16—17. „Nimeni nu pune un petec de postav nou la o haină veche căci petecul acesta, ca umplutură, trage din haină și se face mai mare spărtura. Nici nu pun oamenii vin nou în burdufuri vechi, altmintrelea, burdufurile crapă, vinul se varsă și burdufurile se strică, ci pun vin nou în burdufuri noi și amândouă se păstrează împreună”.

Iată înțelesul acestor cuvinte : Cel care nu este încă înfrânat, care nu s-a dezbrăcat încă de vechiul om, și prin urmare de patimile sale și nu s-a îmbrăcat în omul cel nou, nu poate suporta posturile prea auster și preceptele abstenenței (Efeseni 4, 22—24), de teama că excesul austerității să nu-l facă să piardă chiar credința pe care o arată acum. El ne prezintă două asemănări : Cea a veșmântului și cea a burdufului vechi și a burdufului nou. Burdufurile vechi sunt fariseii și cărturarii, cărpelile pe haina nouă și vinul nou sunt preceptele evanghelice pe care iudeii nu le pot suporta fără teama de a vedea lărgindu-se spărtura. E aproape ceea ce ar fi voit să facă galatenii, a atașa preceptele Legii la Evanghelia, să toarne vin nou, în burdufuri vechi. Doar Apostolul le declară : „Galateni fără de minte, cine v-a ademenit pe voi să nu vă plecați adevărului ?” (Galateni 3, 1). Deci cuvântul Evangheliei trebuia să

fie păstrat de Apostoli, nu de cărturari și de fariseii depărtați de drumul cel drept prin tradiția lor ancestrală. Ei nu puteau păstra integritatea preceptelor lui Hristos. Alta este puritatea unui suflet curat, încă neîntinată prin contactul cu păcatul, altele necurățiile aceleia care a fost căzut pradă la bunul plac al unei mulțimi.

18—19. Pe când le spunea acestea iată că un dregător venind s-a închinat, zicând : „Fiica mea a murit de curând, dar venind, pune mâna ta peste ea și va fi vie“. Atunci Iisus sculându-se a mers după el împreună cu ucenicii“.

Altă minune este cea a dregătorului care cere învierea fiicei sale. Însă iată că îl întâmpină o femeie afectată de o pierdere de sânge și aceasta este a opta făptură vindecată. Iar fiica dregătorului pierde acest rang, devenind a noua, după vorba psalmistului „Etiopia va întinde mai înainte la Dumnezeu mâna ei“ (Psalmul 67, 32) și împietrirea s-a făcut lui Israel în parte, până ce va intra tot numărul neamurilor (Romani 11, 25—26).

20. Și iată o femeie cu scurgere de sânge de doisprezece ani apropiindu-se de El pe la spate, s-a atins de poala hainei lui. În Evanghelia de la Luca (8, 42) este scris că fiica dregătorului avea doisprezece ani. Să notăm, boala acestei femei, adică a poporului dintre neamuri ne duce la timpul când apăruse credința în poporul evreu. Nu prin confruntarea cu virtuțile, viciul este pus în lumină. Pe de altă parte această femeie suferind de hemoragie nu se apropie de Domnul într-o casă sau un oraș, căci Legea a exilat-o din orașe, ci pe drumul unde trecu Domnul : Astfel că mergând spre una, el a vindecat pe alta. De unde și acest cuvânt al apostolilor „Vouă trebuie să vă vorbească mai întâi cuvântul lui Dumnezeu, dar de vreme ce îl lepădați vă judecați pe voi nevrednici de mântuire, iată ne întoarcem către neamuri“ (Fapte 13, 46).

21. Căci zicea în gândul ei : „Numai să mă ating de haina Lui și mă voi face sănătoasă“.

După Lege (Levitic 15, 19) cel care atinge o femeie care are regulele ei, sau o scurgere de sânge, devine necurat. Este deci, cea care atinge pe Domnul pentru a fi vindecată și ea de viciul sângelui ei.

22. „Îndrăznește fiica mea, credința ta te-a mântuit“... Fiica mea se explică prin „credința ta te-a mântuit“. El n-a zis : „Credința ta te va mântui“, ci „te-a mântuit“. Prin faptul că tu ai crezut, tu ești deja mântuită.

23—24. Și când Iisus a venit la casa dregătorului a văzut pe cântăreții din flaut și mulțimea tulburată. Tânăra fată era moartă în casa dregătorului și cei ce se considerau a fi dascăli nu sunt decât cântăreți din flaut, modelând o nuanță funerală, iar mulțimea nu este o mulțime de credincioși (mulțime de turbulenți), „Copila n-a murit, ci doarme“ pentru că în Dumnezeu, toți vor trăi.

25. Și după ce mulțimea a fost scoasă, intrând Iisus, a luat-o de mână... Prin urmare, ei nu erau vrednici să vadă minunea învierii, ei, care se distrau indignați, jignind pe cel care a înviat-o.

„Și El a luat-o de mână și fata s-a ridicat“.

Câtă vreme nu vor fi curățite mâinile celor plini de sânge, sinagoga lor moartă nu se poate ridica.

27—28. Trecând Iisus pe acolo doi orbi se țineau după el și strigau și ziceau : „Miluește-ne pe noi Fiule al lui David“. După ce au intrat în casă, au venit la El orbi...

Domnul Iisus, trecând prin casa dregătorului, „suindu-se într-o corabie trece marea și vine în oraș“. Doi orbi strigară : „Miluiește-ne pe noi, Fiule al Lui David“ și de vreme ce ei nu sunt vindecați pe cale, la trecerea sa, cum așteptau ei, ci după reîntoarcerea la casa dregătorului ei se apropiară de El și apoi intrară. El a început prin a le încerca credința, ca să poată primi, apoi, lumina adevăratei credințe, vindecarea. Această minune se produce în mod foarte firesc după cealaltă, pe care am descris-o, cea a dregătorului, și a hemoroidei, pentru ca ceea ce a fost demonstrat cu prilejul morții și a bolii se face aici pentru orbire. Prin urmare cele două popoare erau oarbe, dar când Iisus a trecut prin lumea noastră și dorea să se reîntoarcă în lăcașul său. Câtă vreme ei nu vor mărturisi și credința lor și nu zic „Îndură-te de noi, Fiule al lui David“ și cu privire la referirea lui Iisus „Credeti voi că pot face această“ ? ! ei n-au răspuns „Da, Doamne“ — ei nu descoperă întâia lumină. Într-o altă Evanghelie nu este pomenit decât un singur orb cu hainele zdrențuite, așezat în Ierihon. Apostolii voiesc să-l împiedice de a striga, dar cutezanța lui cerea, dorea, vindecarea. Acest pasaj privește la propriu vorbind poporul neamurilor și trebuie aplicat la locul său în lucrarea de mântuire : „Fiule al lui David îndură-te de noi“.

Cine ascultă pe Marcion pe aderentii lui Manes și pe ceilalți eretici, care destramă Vechiul Testament care referindu-se la Mântuitorul numit „Fiul lui David“, zic că dacă El nu este născut după trup, cum poate fi El numit Fiul lui David ?

Iisus le-a răspuns cu asprime zicând : „Vedeți nimeni să nu știe“. Dar ei ieșind l-au vestit în tot timpul acela“.

Din modestie, pentru a fugi de gloria deșartă, Domnul le-a făcut această recomandare, dar recunoștința lor pentru această grație nu le îngăduie de a păstra în tăcere binefacerea. Să reținem dacă este legitim ca să fie o oarecare opoziție în atitudinea lor reciprocă. Tămăduirea acestor orbi este a zecea minune.

31—32. Și plecând ei, iată au adus la El un om mut având demon. Și fiind scos demonul, mutul a grăit...

Vindecarea mutului este a unsprezecea minune. Ceea ce textul grecesc exprimă prin „tiflos“ graiul obișnuit a luat obiceiul de a-l reda mai adesea prin surd decât prin mut. Aceasta pentru că termenul tiflos, Scriptura are obiceiul de a-l numi și mut și surd. În sens spiritual precum toți orbi regăsesc lumina, asemenea limba celui mut se eliberează pentru ca el să poată mărturisi pe Cel pe care l-a nesocotit mai înainte.

Iar mulțimile se minunau zicând : „Niciodată nu s-a arătat așa ceva în Israel. 34. Dar fariseii ziceau : „Cu domnul demonilor scoate pe demoni“. Mulțimea proclamă faptele lui Dumnezeu și zice : „Nu s-a văzut așa ceva, niciodată în Israel“. În această mulțime se găsește mărturisi-

rea de credință a popoarelor. Însă fariseii nu voiesc să tăgăduiască minunea, denaturând faptele Domnului și zicând : „Prin mai marele demonilor alungă El pe demoni“, făcând să se vadă până azi, prin calomnia lor, incredulitatea lor.

Și Iisus străbătea toate cetățile și satele învățând în sinagogile lor, propovăduind Evanghelia împărăției și vindecând toată boala și toată neputința.

Tu îl vezi, El a predicat Evanghelia în sate, orașe și cetăți fără deosebire, adică mari sau mici fără considerare la puterea celor mari, neconsiderând decât mântuirea credincioșilor. El a străbătut toate cetățile. Lucrarea sa, cea pe care i-a încredințat-o Tatăl, foamea sa era : a mântui pe necredincioși prin învățătura sa. El vestește Evanghelia Împărăției în sinagogi și orașe. După predica și învățătura sa, el vindecă toate bolile, toate infirmitățile, pentru ca să fie convinși prin faptele sale, aceia care nu au fost prin cuvântul.

Despre Domnul se spune în termeni proprii : „Vindecând toată boala și toată neputința“ „căci la Dumnezeu nimic nu este cu neputință“ (Luca 1, 37).

36. Și văzând mulțimile i s-a făcut milă de ele, căci erau necăjite și rătăcite ca niște oi care nu au păstor.

Turmele, oile, mulțimile obosite, iată neglijența păstorilor iată gresala învățătorilor de unde și urmarea : Secerișul este bogat, dar lipsă de lucrători (37).

Belșugul secerișului înseamnă mulțimea popoarelor, micul număr de muncitori, penuria de învățători. El poruncește de a ruga pe Domnul secerișului de a-i trimite lucrători. E vorba despre acei lucrători despre care vorbește psalmistul : „Cei ce seamănă în lacrimi cu bucurie vor secera“ (Psalmul 125, 5—6).

Pentru a mă exprima mai clar, secerișul bogat este toată mulțimea de credincioși, micul număr de muncitori, Apostolii și ucenicii lor, trimiși la seceriș.

Traducere de : pr. prof. dr. N. NEAGA

SFANTUL GRIGORIE AL NISEI

VIAȚA SFINTEI MACRINA

Partea a II-a

14. În acea vreme, marele între sfinți Vasile a fost ales întâistător al bisericii celei mari din Cesareea și îndată și-a adus fratele în slujba preoției, consacrandu-l el însuși Sfintelor Taine. În acest fel înaintau într-o viață mai sfântă și mai nobilă, preoția desăvârșindu-i în filosofie. Opt ani mai târziu, Vasile, vestit în toată lumea, s-a mutat din viața omenească la Dumnezeu. Când Macrina a auzit, departe fiind, despre această nenorocire, sufletul i s-a îndurerat de o atât de mare pierdere (cum ar fi putut să nu fie atinsă ea de această suferință care îi afecta și pe dușmanii adevărului). Se spune că tot așa este pus la încercare aurul în felurite creuzete, astfel încât ceea ce a rămas necurat din primul să se cearnă în al doilea și tot așa până la cel din urmă cuptor orice impuritate amestecată cu materia aurului să fie îndepărtată. Este cu desăvârșire curat atunci când, trecând prin toate cuptoarele nu mai rămâne nimic străin. Ceva asemănător s-a întâmplat și Macrinei a cărei smerită cugetare a fost încercată prin diferite necazuri, sufletul rezistând neclintit și neprihănit. Mai întâi a fost încercată de moartea fratelui Naucratiōs, apoi de despărțirea de mamă și în al treilea rând, când Vasile, gloria întregii familii, a părăsit viața pământească. A răbdând asemenea unui atlet de neînvins și a ținut piept cu fermitate asaltului nenorocirilor.

Nouă luni mai târziu de la această nenorocire a avut loc un sinod al episcopilor în orașul Antiohia la care am luat și eu parte. După ce am primit dezlegare să ne întoarcem la slujirea noastră, înainte de împlinirea unui an m-a cuprins dorul pe mine, Grigore, să-mi văd sora. Trecuse multă vreme în care persecuțiile ne-au împiedicat să ne vedem, persecuții pe care le-am îndurat peste tot, alungat de capii ereziei.

Nu mai puțin de opt ani erau la mijloc în care nu ne văzuserăm. După ce am străbătut aproape tot drumul și mai aveam doar o zi de călătorie mi s-a arătat în somn o vedenie care nu prevestea nimic bun despre cele ce urmau să vină.

15. Se părea că ținam în mâini moaște de martiri care străluceau atât de tare încât se asemănau cu o oglindă curată îndreptată spre soare, iar ochii îmi erau orbiți de sclipirile de lumină care iradiau din ele.

Mi s-a arătat aceasta de trei ori în cursul unei nopți, fără a putea pricepe tâlcul ei ascuns. Se prevedeau necazuri pentru sufletul meu și așteptam desfășurarea evenimentelor ca să înțeleg vedenia. Aproape de sihăstria, în care Macrina își petrecea viața îngerească și cerească, am întrebat pe unul dintre servitori dacă fratele nostru cel mare a ajuns pe acolo. Mi s-a răspuns că era plecat în întâmpinarea mea de trei zile, pe alt drum. Am întrebat „ce mai face Macrina”. Era greu bolnavă și am grăbit pasul spre a străbate restul drumului cât mai repede. Eram cuprins de tulburare pentru cele ce urmau să se întâmple și în suflet mi se strecurase o teamă nedeslușită.

16. Odată ajuns, la vestea venirii noastre, întreaga comunitate a bărbatilor a venit să ne întâmpine după obiceiul lor de a primi cu cinste pe cei așteptați cu bucurie. Mai mult, la intrarea în biserică ne aștepta un cor de fecioare, frumos așezat.

După terminarea rugăciunii ele s-au retras, nu înainte de a-și inclina capul după cuviință, pentru binecuvântare. Am observat că n-a rămas pe loc nici una dintre ele și am înțeles că aceea care le conducea nu era acolo.

Am fost condus în locuința Macrinei. Ni s-au deschis ușile și am pășit în acest loc sfânt. Era aprinsă de febră și se odihnea direct pe pământ, fără pat sau așternut, numai pe o scândură acoperită cu o pătură aspră din păr de capră, cu capul pe o altă scândură de-a curmezișul în așa fel încât să-i țină loc de pernă pentru a-i sprijini capul într-o poziție înclinată, mai puțin obositoare.

17. Când m-a văzut la ușă s-a ridicat pe un cot, dar epuizată de boală n-a putut să-mi vină în întâmpinare. S-a sprijinit doar cu mâinile pe pământ, ridicându-se cu anevoie ca să-mi cîntească venirea. Am alergat îndată și i-am prins în mâini fața căzută la pământ și am ajutat-o să revină la poziția obișnuită. Atunci, cu mâinile înălțate către Dumnezeu a zis: „Mi-ai dăruit Doamne această bucurie și nu mi-ai lăsat neîmplinită dorința căci ai îndemnat pe slujitorul tău să o cerceteze pe roaba ta”.

Își reținea suspinul și se silea pe cât îi era cu putință să își ascundă respirația grea ca să nu-mi împovăreze mai mult sufletul întristat. Încă încerca în tot chipul să se înveselească cu vorbe bune și prin întrebări pline de tact ne oferea și nouă prilej de dragi amintiri.

Așa am ajuns să-l pomenim pe marele Vasile. Sufletul mi s-a tulburat și fața mi s-a mahnit și lacrimile mi-au izvorât din ochi. În ce o privește pe Macrina, se străduia într-atât să nu fie doborâtă de jalea noastră încât această pomenire i s-a făcut prilej de înălțare a cugetului. A început a cuvânta despre natura omenească și despre dumnezeiasca

iconomie ascunsă în întristări, și a dezvăluit prin cuvânt cele privitoare la viața de apoi ca inspirată de Duhul Sfânt. Mi se părea că sufletul mi se înalță din fire, călăuzit de cuvintele ei și este așezat înăuntrul locașurilor cerești.

18. Era ca în povestea despre Iov care, cuprins din toate părțile de putreziciunea rănilor, cu trupul topit de abcese nu-și lăsa simțirea pătrunsă de durere, ci prin meditație, durerea rămânea în trup, iar sufletul cu nimic slăbit nu înceta să cugete cele înalte. Astfel o vedeam și pe slăvita Macrina, deși febra îi topise puterile firii și o apropia de moarte, ca răcorită de rouă, fără împiedicare contemplând cele divine.

Dacă nu s-ar întinde la nesfârșit povestea noastră, ași scrie pe în-delete despre toate; cum se avânta, prin cuvânt, lămurindu-ne cauza viețuirii noastre în trup, despre suflet, despre rostul omului, de ce e muritor și de unde vine moartea, cum este dezlegarea de această viață pentru viața cealaltă. Despre toate acestea vorbea clar și coerent ca purtată de puterea Duhului Sfânt și cuvintele îi veneau cu ușurință, ca apele unui pârâu ce curge liniștit la vale.

19. Îmi zice într-un târziu: „E timpul, frate, să-ți odihnești puțin trupul de multa osteneală a călătoriei“. Pentru mine, însă, era o mare și adevărată bucurie să-i aud cuvintele sublime. Dar pentru că așa voia și pentru că trebuia să mă supun celei ce m-a crescut, m-am retras să mă odihnesc sub o umbră deasă, într-o mică grădină din apropiere unde se afla un loc anume pregătit. Era cu neputință să mă bucur, căci sufletul îmi era copleșit de iminența nenorocirilor. Prin cele prezentate mi se limpezea vedenia avută înainte cu moaștele de sfânt mărir mort pentru păcat strălucind de locuirea într-insele a Duhului Sfânt. Am povestit toate acestea unuia dintre cei ce ascultasera mai dinainte despre vedenie și ne-am întristat mai mult cuprinși de amare presimțiri. Nu știu cum, parcă înțelegând gândurile noastre, Macrina ne-a trimis vești bune și ne-a încurajat să avem nădejde în ceea ce o privește fiindcă se simte mai bine. Nu spunea acest lucru spre amăgirea noastră, ci pentru că așa era, cu toate că noi nu ne dădeam bine seama în prezent de acest lucru.

După cum un atlet care își întrece adversarul și se apropie de linia de sosire și de cununa victoriei drept răsplată e cuprins dinainte de bucurie ca și cum ar fi obținut-o și face semne anunțând victoria supporterilor din stadion, la fel Macrina ne da bune speranțe despre sine pe măsura apropiării de „încununarea chemării de sus“, zicând asemenea apostolului „Îmi este pregătită cununa dreptății pe care mi-o va da dreptul judecător, căci lupta cea bună am luptat, credința am păzit, alergarea mi-am sfârșit“. La auzul veștilor bune ne-am liniștit

și am început a mânca din cele puse înainte. Până înt-atât de atentă a fost Macrina încât ne-a întâmpinat cu multe și diferite gustări, din vreme gătite.

20. Când am fost din nou împreună (căci avea grijă să nu rămânem singuri) a început să-și amintească viața de la tinerețe, ca într-o poveste, pe rând, câte ținea minte despre părinți înainte de a mă fi născut eu, cât și cele ce au urmat după aceea. Rostul acestei aduceri aminte era să-i aducă mulțumire lui Dumnezeu, căci viața părinților noștri era remarcabilă nu atât prin strălucirea și faima bogăției cât pentru ajutorul venit din iubirea de oameni a lui Dumnezeu. Părinții tatălui au fost prizonieri pentru mărturisirea lui Hristos, iar bunicul mamei a pierit din mânie împărătească și averea i-a fost împărțită altor stăpâni. Cu toate acestea, prin credință le-a sporit atât de mult bogăția, încât nu se mai putea găsi nimeni în acele vremuri care să-i întreacă. Apoi averea s-a împărțit la nouă după numărul moștenitorilor și cu binecuvântare dumnezeiască, partea fiecăruia dintre copii a ajuns să întreacă toată averea părintească.

Din ce i-a revenit în urma împărțirii egale între frați, Macrina nu a păstrat nimic ci a dat totul spre administrare preotului conform poruncii evanghelice. Prin mila lui Dumnezeu i s-a rânduit viața în așa fel încât niciodată nu și-a oprit mâinile de la lucrarea poruncilor, nici nu și-a pus speranța în vreun om, iar mijloacele pentru o viață decentă nu le-a obținut din lingușire omenească. Ușa n-a închis-o celor care cereau nici nu-i căuta pe binefăcători, căci binecuvântarea lui Dumnezeu sporea în ascuns, ca pe semințe, roadele modeste ale muncii sale presehimbându-le în belșug.

21. I-am povestit la rândul meu necazurile prin care am trecut: mai întâi exilat pentru dreapta credință de împăratul Valens, apoi dezbinarea dintre biserici care ne-a chemat la luptă și osteneli.

"Nu încetezi, mi-a spus să fii nerecunoscător pentru darurile lui Dumnezeu? Nu-ți vindeci sufletul de nemulțumire? Nu te mai compara cu părinții tăi chiar dacă în fața lumii este spre laudă să fii de neam bun și bine educat. Căci pe acea vreme tatăl tău era renumit pentru cultura sa, dar faima lui nu trecea de judecătoriile din regiune. Lui îi era de ajuns să fie cunoscut în patria sa, deși era mai presus de toți ceilalți prin arta elocinței. Iar tu ești vestit în cetăți, la popoare și neamuri și te cheamă bisericile pentru îndreptarea credinței și totuși nu-ți vezi darul, nici nu cunoști cauza unui așa de mare bine. Oare nu rugăciunile părinților sunt cele care te înalță, căci tu, din tine însuși nu ești de loc înzestrat sau prea puțin!?" Ascultând-o așa fi vrut să se prelungească ziua ca să nu înceteze a ne bucura auzul dar ecoul psalmilor ne chema la slujba de seară. După ce ne-a trimis la biserică, Macrina s-a retras în rugăciune aproape de Dumnezeu. Între timp s-a înnoptat.

A doua zi a fost limpede pentru mine, văzând-o că este în ziua cea din urmă a vieții ei. Toată puterea firii îi era consumată de febră. Macrina încerca înțelegând slăbiciunea minții noastre să ne îndepărteze de trista esteptare și ne alunga supărarea din suflet prin vorbe liniștitoare dar spuse cu respirația scurtă și grea.

Sufletul îmi sta la îndoială în această împrejurare. Pe de o parte firea îmi era împovărată de tristețe pentru că mă așteptam să nu mai aud acest glas de acum înainte, căci nu aveam nici o speranță că va mai rămâne printre noi mândria familiei noastre. Pe de altă parte sufletul era plin de entuziasm pentru cele întâmplare, martor al depășirii naturii comune omului. Căci a nu simți nimic ciudat sau a nu te teme de ieșirea din viață, în agonie fiind, ci a cugeta înalt la calea aleasă de la început și până la ultima suflare, nu mi se părea a fi lucru omenească, ci întocmai cum un înger, pentru care viața în trup nu înseamnă nimic, ar fi luat, în mod providențial, formă omenească. Astfel, nu era de mirare că își păstra gândul netulburat și neatașat de trup și de suferințele care îi sunt proprii acestuia. Mi se arăta dumnezeiasca și curată iubire pentru Mirele cel nevăzut, dragostea pe care o întreține pe ascuns în intimitatea sufletului și dezvăluia celor prezenți acolo dorința inimii ei de a se grăbi spre Cel iubit. Drumul ei se îndreptase spre El și nici una din plăcerile acestei vieți nu i-a putut întoarce privirea.

22. A trecut o bună parte din zi și soarele era spre asfințit. Dorința nu o părăsea ci, pe măsură ce se apropia sfârșitul, pe măsură ce înainta în contemplarea frumuseții Mirelui, năzuia spre Cel iubit cu tot mai mare încordare, fără a ne grăi nouă, celor de față, nimic, numai ace-luia, singurul spre care își ațintea cu neclintire privirea. Patul i-a fost întors spre răsărit și ea, încetând să mai vorbească cu noi i se adresa doar lui Dumnezeu, prin rugăciune, implorându-l cu mâinile ridicate și cu glas murmurat, încât noi abia înțelegeam cele rostite.

23. Aceasta îi era rugăciunea și nu e nici o îndoială că spre Dumnezeu se îndrepta și de El era ascultată : „Doamne, Tu m-ai izbăvit de teama de moarte. Tu ai făcut din sfârșitul acestei vieți, începutul vieții adevărate. Tu odihnești în somn pentru o vreme, trupurile noastre și din nou le vei trezi la glasul trâmbiței celei de pe urmă. Tu dai pământului lutul nostru pe care cu mâinile tale l-ai plăsmuit și acesta va da înapoi ceea ce i-ai dat în păstrare, transformând ceea ce în noi este muritor și urât, în nemurire și frumusețe. Tu ne-ai mântuit pe noi de blestem și de păcat, făcându-te și una și cealaltă pentru noi.

Tu ai zdrobit capul balaurului cel care l-a înghițit pe om târându-l în prăpastia neascultării.

Tu ne-ai deschis calea spre înviere învingând porțile iadului și lăsându-l neputincios pe diavolul care avea putere asupra morții.

Tu ai dat pecete celor ce se tem de tine chipul Sfintei cruci, pentru nimicirea potrivnicului și întărirea vieților noastre.

Dumnezeule veșnic, spre care m-am îndreptat din sânul maicii mele, pe tine te-a iubit sufletul meu din toată puterea, căruia din tinerețe mi-am consacrat și trupul și sufletul, trimite-mi înger de lumină care să mă călăuzească spre locul răcoros în care se găsește apa odihnei, la sânul Sfinților Părinți.

Tu, cel care ai înfrânt flacăra sabiei de foc și pe omul răstignit împreună cu Tine l-ai redat raiului când s-a încredințat milostivirii Tale pomeneste-mă și pe mine în împărăția Ta, căci și eu m-am răstignit împreună cu Tine. Străpuns-ai cu frica Ta trupul meu, că de Judecata Ta m-am temut.

Abisul cel înfricoșător să nu mă despartă de aleșii Tăi, nici pizmașul să nu mi se împotrivescă pe cale, nici să nu-mi fie găsit păcat înaintea ochilor Tăi. Dacă am păcătuit cu ceva, înșelată de slăbiciunea firii noastre, în cuvânt, în faptă sau cu gândul, Cel ce ai puterea pe pământ să ierți păcatele, iartă-mi și mie ca să pot răsufla și să mă aflu înaintea Ta dezbrăcată de trup, neavând nici pată, nici riduri pe fața sufletului meu. Ci fără de prihană și curat să fie primit sufletul meu în mâinile Tale, precum tămăia înaintea feței Tale".

24. În timp ce spunea toate aceste cuvinte și-a pecetluit cu semnul crucii ochii, gura și pieptul. Puțin câte puțin gura i se usca din pricina febrei și nu mai putea articula clar nici un cuvânt. Glasul i se stingea și numai după mișcarea buzelor și a mâinilor cunoșteam că se află în rugăciune. Între timp s-a inserat și a fost adusă o lumânare. A deschis larg ochii îndreptându-i spre lumină și da de înțeles că dorește să participe la rugăciunea vecerniei. Dar glasul îi era stins și doar cu buzele, mișcate de o pornire lăuntrică, cu mâinile și mai ales cu inima își împlinea dorirea. După rugăciunea de mulțumire ne-a arătat că și-a sfârșit rugăciunea făcându-și semnul crucii cu mâna, apoi, după o respirație profundă și-a săvârșit odată cu rugăciunea și viața. De acum se odihnea liniștită și fără suflare.

Mi-am adus aminte în acea clipă că încă de la prima noastră întâlnire m-a rugat să-i îngrijesc trupul după datină și să-i închid ochii cu mâinile mele. Mi-am apropiat mâna de sfânta ei față, paralizată de durere ca să nu mă arăt nepăsător la rugămintea ei, dar ochii nu aveau nevoie să-i fie închiși, pleoapele acoperindu-i ca într-un dulce somn. Cu gura închisă în mod firesc și cu mâinile frumos împreunate pe piept, întreaga ținută a corpului era de la sine în armonie și nu avea nevoie de nici un fel de îngrijire.

Traducere de: ION PĂTRULESCU

SFÂNTUL AMBROZIE AL MILANULUI IMNURI

Literatura patristică de limbă latină cunoaște un număr de 94 de imnuri considerate ambroziene. Dintre acestea, după unii cercetători, doar 12 ar fi absolut autentice, restul intrând în categoria celor „atribuite” Sfântului Ambrozie. Fără a insista aici asupra paternității unor imnuri (problemă rămasă în continuare deschisă, dar depășită de valoarea textelor în sine) dorim să subliniem totuși faptul că acestea au avut o mare popularitate în epocă, fiind scrise pentru instruirea, delectarea și mângâierea sufletească a mulțimii credincioșilor în vremuri de restriște mai ales. Rămâne impresionantă, pentru oricare suflet sensibil, dorința de lumină, pace și mântuire exprimată de Sfântul din Mediolanum. Iar această dorință transpare din încrederea purtătorului ei într-o posibilă înseninare a unui veac urgisit; și aceasta mai cu seamă atunci când se apropie sau este sărbătorită Învierea Domnului. Se îmbină în această speranță încrederea în bunătatea nemăsurată a Mântuitorului, cu conștiința cărturarului, hrănit și la școala unor scriitori vechi, din a căror înțelepciune aflate mai multe despre mersul înainte al vremurilor și destinul omului. Traducerea s-a făcut după textele aflate în J. P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus*, series latina, tom XVII, 1880.

IMN DESPRE ÎNĂLȚAREA DOMNULUI

A strălucit ziua sfințită,
Prin ruga tuturor dorită,
Hristos, speranța lumii
Dumnezeu.
S-a înălțat lăsând pământul greu

După ce Domnul s-a-nălțat,
Vechiul sălaș și l-a aflat;
Când s-a întors Fiul în ceruri
S-au bucurat a lor tărâmurii.

După ce-a-nvins Mântuitorul
Și-n luptă El a fost izbăvitorul,
Se-arată-n chipul Tatălui
Slava măreață-a trupului.

S-a ridicat în 'naltul norilor,
Le-a dat speranță credincioșilor,
Le-a arătat și raiul zăvorât
Din care primul om a coborât.

Tu nouă ne ești bucurie mare,
Tu, zămislirea Sfintei Fecioare;
După batjocură, biciuri și cruce,
Harul la jilțul ceresc Te aduce.

Să-i mulțumim noi așadar,
Celui ce-a mântuit prin har,
Căci a dus trup pământesc
Spre-al cerului tărâm regesc.

Ne fie bucuria nesfârșită,
Căci fața Lui neprihănită
Celor din ceruri li s-a arătat,
Dar și nouă raza-i ne-a dat.

Acum prin fațele cu trebuință,
Să îl privim pe El cu străduință
Și să trăim viața curată,
Iar scara cerului ne fie dată.

Slavă Ție Doamne-n toate cele.
 Tu ce-ți duci pasul peste stele,
 Cu Tatăl și Sfântul Duh lin.
 În veacul vecilor. Amin.

IMN DE PAȘTI

Strălucește aurora vie.
 Cerul de laudă răsună,
 Lumea tresaltă-n bucurie,
 Iadul gemă și tună,

Atunci când mărețul Rege
 Frângând a morții puteri,
 Iadu-l calcă cu noua-i lege.
 Și-i mântuie pe cei mizeri.

Acela care-nchis de stâncă.
 Păzit era de un ostaș,
 Se-nalță din beznă adâncă,
 Biruitor, vieții chezaș.

După ale iadului cărări
 Și gemetele pătimirii,
 Înaltă ingerul cântări,
 Căci strălucește Domnul Învierii.

Apostolii erau în înfristare,
 De crunta moarte-a Domnului,
 La care slujitorii-n împilare.
 Sortitu-L-au cu necredința
 duhului.

"Să mergeți cât de curând,
 Pe El în Galileea să-l vedeți".
 Le-a spus cu glasul blând,
 Femeilor, ingerul cu poveți.

În timp ce repede se străduiesc
 Să dea apostolilor bucuria,
 Știind că toți în El trăiesc,
 Țin toate urma lui Mesia.

Aflând învățăceii acestea,
 În Galileea merg în grabă,
 Ca fața Lui, ce-a zis-o vestea,
 S-o vadă într-a sa podoabă.

Și-apostolii, când îl privesc
 Și-L văd în trup știut,
 A lumii raze strălucesc
 De bucuria Paștilor ce-au
 început.

Și rănilile ce se arată
 Din trupul Lui strălucitor,
 Mărturisesc ca vestea dată
 Că a-nviat Domnul Izbăvitor.

Tu, rege, Hristoase, prea bunule,
 A noastre inimi să le a',
 Și pentru laude, Tu, veșnicule
 În orice vremi putere să ne dai.

Prezentare și traducere : DAN NEGRESCU

FRAGMENTE DE JURNAL

Intr-o zi a lunii mai 1992 mi-am propus să vizitez un cuib de daci, cu străbuni coborâtori din paleolitic, urcând prin veacuri condiția umană pe culmile civilizației...

Depășind Caransebeșul parcurgem calea romană care lega municipiile Dierna — Tibiscum, pe malul drept al Timișului. După jumătate de oră ne apropiem de regiunea deluroasă. Ne izbește un curent proaspăt, fragrant. Au înflorit liliiecii. Poate și salcâmi, dar nu-i vedem. Totul e viu. Nu văd însă freamătul obișnuit în câmp la acest ceas. Ce se întâmplă? A trecut vremea semănatului? Oricum, în câmp totdeauna ceva este de făcut. Dar îmi dau seama că mă fură frumusețea arealului și îmi întrerup firul gândului. Ajungem în locuri încărcate de istorie și în goana mașinii le pierdem din ochi.

Parcurgem „Cimpul Fomii“. În dreapta se profilează „Tâlva Turcului“ și în stânga „Dealul Craiului“. Ne imaginăm „câmpul de bătaie“ din veacul al optsprezecelea. Îl configurează toponimicile. Față în față trupele otomanilor și habsburgilor și între ele, încercuită, infometată, o altă armată de valahi. Între două imperii seculare, având fiecare epoca sa de înălțime și declin, indigenii au creat legende și cu aceste legende și-au durat viața.

Oprim mașina înainte de a cobori Coluiul Mare și a intra în Cheile Timișului, pentru a ne încânta de frumusețea peisajului și pentru a sorbi soarele din florile umede...

Istorie milenară. Și, Doamne, de câte ori aceste flori au fost zdrobite și înecate în sânge! Aici, poate chiar în acest loc, au poposit cohorțele romane în drumul lor spre inima Daciei, după ce au deschis cale de trecere în cheile Timișului. Poate chiar aici, la ieșirea din strâmtoari și-au durat un castru, ca atâtea altele, în lungul drum spre Sarmisegetuza. Sigur este că au călcat aceste locuri și au lăsat urme. Au mai ajuns și alte neamuri pe aceste locuri, dar au trecut ca apa Timișului. Aici au rămas, neclintii, cei de baștină...

Un sat autarhic. Trecem prin Sadova-Veche colonizată în secolul al XIX-lea. Conducerea imperiului habsburgic a evacuat valahii din Sadova de pe Timiș și i-a urcat la 3—4 km sub geana munților, înființând Sadova-Nouă. Satul (Sadova Veche) este aproape pustiu. Coloniștii din secolul al nouăsprezecelea fac, acum, calea întoarsă spre vatra lor.

N-am răgaz să mai reflectez căci poposim la „Moara din Cheie” sau „Gura Riului”. (Moara nu mai există. I-a rămas numai numele și renumele). Aici Timișul, abia scăpat din strânsoarea stâncilor (Cheia Armenișului), se întinde pentru o curgere mai domoală, uitând zbenguiala de la izvoare. Și, în sfârșit, intrăm în satul bătrân, devenit prin întinerire, Satbătrân cu nume propriu.

Pătrunzând în această fermecătoare vale, avem insolita senzație a intrării într-o lume fără prihană, purificată sub un soare blând de vară. Aci foarte, parcă, sunt deosebite — și natura și oamenii. Lumea se mișcă parcă într-o stare de imponderabilitate. Oamenii trăiesc interior fenomenele din afară înscriindu-le în tablele omeniei populare. N-aș vrea să exagerez, nici să recurg la metafore pretentioase, dar aceasta mi se pare caracterizarea cea mai potrivită. Părelnica liniște nu este determinată de absența mișcării. Numai de așa ceva nu se poate vorbi. Pacea acestui pământ este în sufletul truditorilor săi, în modul lor de a gândi, de a acționa și reacționa. Virtutile lor concentrează libertatea aproape ciudată pentru condițiile noastre de viață. Sunt oameni neobișnuiți de liberi. Scăpați de obsesia limitelor obiective ale existenței, care agită lumea în alte părți, oamenii de aici trăiesc într-o libertate proprie. Și domeniul morții, în conștiința lor, este o viziune a unei grădini încorporată în pământul lor, o grădină de „repauzare”. De aceea vedem că și-au amenajat întâi un „cimitir-grădină”, cu flori și pomi. Și la marginea cimitirului, lângă șosea, au ridicat biserica pentru întreaga comunitate, adică pentru cei care nu și-au împlinit viața și pentru cei din grădina strămoșilor, adică cei trecuți la „repauzare”. Este și această viziune o latură a tăriei și frumuseții lor morale.

Fără intenția de a înlocui notele fugare de vizitator ocazional cu studii de istorie sau viață socială, amintesc că și în trecutul mai îndepărtat oamenii aceștia au trăit liberi. Pe la jumătatea secolului al XV-lea, comuna Armeniș, care încorporează și locuitorii „de pe râu” sau „de la sălaș” (satbătrân), era stăpânită de nobilii Nicolae de Bizere și Iacob de Racovița. În secolul următor comuna apare în documente ca proprietate a familiei Fiat. Trebuie menționat însă că „cei de la sălaș” au fost, după tradiție, în afara domeniului nobiliar. Ei au fost oameni „de margini”, „vecini”. Țărani liberi, organizați în obști, în cadrul districtelor valahe, acești oameni și-au câștigat, de-a lungul vremii, un fel de autonomie. N-au venit din alte părți. S-au născut și au viețuit aici coborând din dacii preromani. Autonomia și-au dobândit-o de la venetici, de la invadatorii care le-au tulburat liniștea și le-au spart cuiburile. După căderea Constantinopolului (1453), simțind inevitabile invaziile otomane, regii Ungariei acordă Banatului de est privilegiul care, de fapt, semnifică recunoșterea dreptului de autohtoni, limitat însă la cele opt districte valahe: Lugoj, Sebeș (Caransebeș), Media (Mehadia), Almaj, Carașova, Bărzava, Comiat și Ilidia. Celelalte districte au dispărut, fiind reduse, la iobăgie. În anul 1609 Gavril Báthory, principele Ardealului, care ocupa și părți din Banatul nesupus de turci,

confirmă „pe vecie“ drepturile și privilegiile garantate de regele Ladislau V românilor din cele opt districte amintite. De aceste drepturi au beneficiat și strămoșii locuitorilor din Satbătrîn. Trăind astfel, adică liberi, băștinașii au dobândit o structură aparte. Muntele le-a dat dârzenia și cutezanța. Libertatea le-a dat un imbold justițiar și un conservatorism deosebit, exprimat în vechiul și cunoscutul „jus valahicum“. Când vechile drepturi le-au fost încălcate sau restrânse, muntenii aceștia blânzi au pus mâna pe arme, ca în 1738—1739, asociați cu cei din satele vecine.

Așa au trăit acești oameni de sub munte și în lunga perioadă antedecembristă. N-au fost colectivizați. Și-au lucrat pământul, au crescut animale și au simțit mai puțin lipsurile și greutățile pe care le-au îndurat cetățenii colectivizați și sărăciți. Ei nu aleargă după „certificate de proprietate“, nu se ceartă cu nimeni pentru împărțirea pământului. Ce să împartă? Ei au pământul de la strămoși și nu le-au dat nimănui. Își văd de lucru și au de toate. Ceea ce definește funciariamente caracterul lor este hărnicia obstinată. Este o încântare să-i vezi lucrând. Tineri și bătrâni aplecați pe coasă, parcă aruncă unealta folosită de veacuri pentru a cuprinde brazde cât mai mari, cu îndemânarea cu care femeile lor, la războiul de țesut, aruncă suveica pentru a trece firul de băteală prin urzeală. Felul lor de a munci sugerează sănătate și vigoare.

Am scris mai sus că oamenii aceștia au trăit în trecutele veacuri, și ar putea trăi și azi, într-un fel de autarhie. Pare paradoxală această afirmație. Unde se poate trăi autarhic? Niciunde, ar răspunde oricine. Sigur că nu poate fi vorba de o autarhie absolută, dar acesta este modul de viață cel mai apropiat de realitățile din Satbătrîn, ca și din alte sate care au trăit în condiții asemănătoare. În timp de restriște singuri și-au ridicat adăposturile, cu mijloacele și materialele pe care le-au avut la îndemână, căsuțe de lemn, încastrate cu măiestrie, cu fundament de piatră cioplită, acoperite cu șindrilă fixată în cuie de lemn, cu bășică în fereastră și feștile de fuior în seu de oaie pentru luminatul interioarelor. Iasca și amnarul pentru aprinderea focului. Mobilierul confecționat de ei ca și uneltele pentru lucrul pământului. Întreagă îmbrăcăminte, de la opinci și obiele la căciula de oaie, pentru zile de lucru, sau de miel pentru sărbători. Toate făceau parte din industria casnică. Alimentele le obțineau din darurile pământului. Nu cumpărau decât sarea și, în vremea mai apropiată de noi, petrolul lampant.

Tot singuri, în zilele noastre, și-au ridicat case frumoase, spațioase, cu largi deschideri spre soare și lumină, dar acum cu „mobilă de la oraș“. Tot liber trăiesc, dar au renunțat la sistemul autarhic. Într-o societate cu oameni liberi productivitatea muncii favorizează dezvoltarea tuturor indivizilor și astfel comunitatea se poate ridica uimitor de repede. Oamenii noștri de la Satbătrîn vor trece la progresul tehnic înaintea altora, având ei o bază materială mai solidă. În prezent agricultorii foști colectivizați, care „se bucură de restituirea pământului“ întâmpină felurite greutăți. Până la depășirea lor, cei necolectivizați se vor ridica.

Dacă n-au tractoare, ei au animale pentru lucrarea pământului. Dar își vor procura și tractoare. Au posibilități...

Un râu nă râvaș. Au și ei, oamenii de pe râu, necazurile lor. Și chiar cu râul. Mai zilele trecute s-a umflat, a ieșit din matcă și a făcut stricăciuni. Dar ei, oamenii, nu s-au supărat. E râul lor. Din el se adapă vitele, în el se spală lână, se înălbește pâza. El le aduce șoapta codrului. La Bobotează preotul îi sfințește undele cu horbotă de argint. Nu are el darurile Tigrului și Eufratului sau ale Nilului, dar e râul lor și e tot atât de sfânt. El a coborât sălașele de pe coaste și le-a așezat mai temeinic pe malurile sale. A contribuit și el la renașterea satului. Nu are alt nume, ca orice apă curgătoare. El e doar... râul. El curge. Această e proprietatea lui. Curge numai pe pământul Satului bătrân, de la izvoare până la vărsarea în Timiș. Fiecare sat de munte are apa sa curgătoare. Apele curg liniștit, șoptind povești cu haiduci, numai de ei, de localnici, înțelese. Bătrânii își amintesc că aceste râuri și râulețe au ieșit din făgașul lor în 1911, când în aceste părți, a fost un potop. Lungă vreme aici s-au numărat anii „de la potop”. Dar mânia râurilor nu ține mult, 2—3 zile și se domolesc.

Au însă oamenii aceștia o întristare mai mare, care tot dintr-o curgere se iscă — din curgerea vieții. Secole întregi au trăit într-o comunitate armonioasă. După primul război mondial a venit un străin și a tulburat comunitatea. A venit de peste deal, din Ilova, cu o învățătură nouă, dobândită de el în război. În serile lungi de iarnă, ilovanul, cum i se spunea, aduna vecinii, le citea din Biblie și le tălmăcea după învățătura lui, le cânta și cânta au căzut în apele tulburate de el. N-ar fi nici o supărare. Sunt și ei creștini. Păcat însă că s-a stricat unitatea, armonia, pe râu. Acum sunt două biserici într-un sâtc de munte cu câteva sute de viețuitori. Și râul se abate de la curgerea lui, dar, după un timp, se liniștește spre a curge în matca sa.

Biserica. În aceste zile aici se vorbește numai despre sfințirea bisericii. Fiecare se pregătește într-un fel pentru acest eveniment. „Ne-am făcut biserică”! Verbul a face, des folosit, are, aici, o sferă semantică mai largă decât aiurea. Nu penuria de cuvinte face loc acestui verb, ci încărcătura de sensuri dinamice variate. Nașterea este o facere și fiecare lucru este o facere. „Ne-am făcut școală și cămin și biserică. Singuri le-am făcut pe toate!” Și rostesc aceste „faceri” cu mult patos. Uneori înclinăm să vedem în această emfază o mândrie demiurgică, un fel de narcisism, dar este așa cum spun, ei le-au făcut pe toate, uneori înfruntând opoziția autorităților de stat de acum câțiva ani.

Cu pricepere și curaj ei, cel „de la margine de lume, au creat o civilizație proprie, originală. Și biserica ei au proiectat-o, ei au zidit-o. Numai pictura au încredințat-o unui specialist.

Zbuciumul oamenilor, încorporat în zidurile acestei frumoase biserici îl vom prezenta la o revenire. De data aceasta ne oprim la generalități.

În orice așezare nouă biserica însemna stabilitate, vatra, temelie de sat. Nu se putea organiza un sat fără biserică. Se muta satul, rămânea

biserica singură, printre crucile din cimitir. Când vremea nemiloasă o devora, bisericuța lăsa un nume pentru veacuri.

În secolul al optsprezecelea, când pământul bănațean din „pașalâc turcesc” devine „domeniu de coroană” al împăraților de la Viena și când, pentru liniștea granițelor dintre Marea Poartă și Augusta Casă se înființează regimentul de graniță, încadrat în cordonul întins de la Adriatică până în Bucovina, armenii au coborât de la sălașe, de pe dealuri, mai la lumină, pe malurile Timișului. Puțini au rămas la sălașele de pe râu, în văile și coastele Giurovului și Submarginei. Satul bătrân apune. Bisericii i se pierd urmele. Deci de aproape trei sute de ani aici n-a mai fost biserică și nici sat. Acum, odată cu biserica a renăscut și satul cu nume propriu : „Satbătrîn”.

La început s-a zămislit un gând modest : o casă mortuară în cimitir. (Despre zidirea unei biserici nu se putea vorbi când în capitală se dărau biserici vechi de mare valoare istorică). Păstorul duhovnicesc al acestei comunități s-a zbatut mult și a obținut, de la autoritățile județene, aprobarea pentru casa mortuară. În mintea credincioșilor Toma Vintilă (Țăst), Ion Dragomir (Drumașu), Ion Humița, Nicolae Știrbu, Ion Vela (Cârpanu) și ceilalți, al căror nume s-a scris în „Cartea de Aur” a parohiei, casa creștea ca un miracol. „Îi facem un turn și-i punem o cruce”, își ziceau ei și s-au apucat de lucru. O mână de țărani, fără specialiști... Au făcut calcule, au adunat materiale, au înfruntat toate greutățile și piedicile. Și zidurile se înălțau sub îndrumarea unui preot octogenar și a țăranelor Toma Vintilă — „om priceput la toate”, țărani, arhitect-proiectant, economist-contabil, lucrător cu brațele. N-au trecut ei prin chinurile legendarului Manole, dar au întâmpinat mai multe greutăți decât s-au așteptat. Le-au înfrânt pe toate cu voință și har de Sus.

O zi astrală. 12 iulie 1992, o zi astrală, pentru Satbătrîn. Mare sărbătoare. În această zi ierarhul locului a așezat Sfintele Moaște în altarul bisericii, a binecuvântat osteneala oamenilor și truda protopopului Gheorghe Bihoi, conferindu-i hirotesia de iconom stavrofor.

Și au asistat la această rânduială mulți credincioși din satele vecine. Și a cântat un cor, înjghebat odată cu ridicarea zidurilor bisericii, instruit de fiul satului Vasile Dragomir. Impresionant acest cor. Au frunzele codrului un cântec al lor când vântul nu bate, un cântec șoptit, care vine din adâncimi tănuite. O astfel de impresie ne-a produs acest cor, reținut, stăpânit, dar cu vibrații de adâncime. Și s-a servit apoi o agapă pentru „toată lumea” din darurile pământului și inima caldă a celor ce-l muncesc.

Forța motrice în toată această „facere” printr-un act justițial, trebuie atribuită octogenarului protopop iconom stavrofor Gheorghe Bihoi.

Prea Cucernicia Sa a fost protopop al Oraviței, când, în plină și rodnică activitate, o boală cumplită îi atinge coardele vocale. Intervenția chirurgicală, după o altă intervenție, tot grea, efectuată cu măiestrie de regretatul prof. Ioan Bodea, care studia și teologia, i-a salvat

viața, dar i-a pus în primejdie vocea. O afonie aproape totală îl putea duce la disperare. Constituția somatică robustă și îngrijirile atente din partea consoartei sale, care l-a însoțit cu devotament prin tot Banatul, l-au ajutat să-și redobândească, aproape miraculos, vocea. S-a retras de la protopopiat, dar a continuat să slujească la altar în filii și cătune sărace, care nu aveau preot. A făcut apostolat în condiții grele. Doamne, câtă tărie a avut omul acesta! Câtă suferință și cât har i-a fost dat să poarte!

Armenișenii de la Satbătrîn l-au găsit peste deal, la Sadova Nouă. L-au invitat la ei și aci a rămas, improvizându-și locuința într-un fost grajd. Și așa a trecut un deceniu.

Îl știam om vârtos, dar în ziua sfințirii bisericii i-am văzut ochii aburiți...

A voit să se retragă (la 83 de ani) credincioșii l-au oprit: „Taica Popa, rămâi la noi!“ Și a rămas. Nu se putea altfel. Mai sunt încă multe de făcut.

Prot. dr. MARCU BANESCU

CUVINTE DESPRE MONAHISMUL ROMÂNESC

Dacă am însemna pe harta țării locurile unde au existat, chiar din îndepărtate timpuri, așezări monahale, am constata că nu există colț de țară unde să nu fi fost o sihăstrie, din Dobrogea până în Maramureș sau din nordul Moldovei până în Banat. Ele au fost întemeiate încă din sec. IV—VII, perioadă străromână, în Dobrogea sau în sec. VII—XIV, perioada română, tot în Dobrogea, dar și în Țara Românească. Mai apoi, în sec. XIII—XIV și următoarele, până în sec. nostru, acestea s-au înmulțit pe tot cuprinsul patriei. Aceasta dovedește că „legat de Dumnezeu prin dreapta credință apostolică, printr-o aleasă trăire morală și cu o străveche tradiție călugărească, cu sute de mănăstiri și sihăstria și cu mii de sihaștri în codri și munți nimic nu putea clinti pe creștinul nostru din pământul sfânt al țării sale, pentru că prin aceste locașuri și prin viețuitorii lor își aveau rădăcinile în Dumnezeu însuși“, cum spune părintele Dumitru Stăniloae în prefața cărții „Vetre de sihăstrie românească“ a părintelui Ioanichie Bălan.

Despre așezările monahale cunoaștem puține lucruri, deși ele fac parte din trecutul nostru, din istoria noastră. De multe ori le vizităm, dar mai mult în chip „turistic“, ne împărtășim de pacea pe care o găsim în bisericile mănăstirilor. Dar graba cu care se trăiește în secolul nostru, grijile de tot felul, ne fac să ne întoarcem repede la ale noastre, cel mai adesea uitând că, cei care de bună voie au ales viața departe de lume se roagă și pentru noi.

Noi suntem un popor care s-a născut creștin, iar creștinismul pe pământul românesc se măsoară în milenii, nu începe în sec. al XIX-lea sau chiar mai aproape. Nici măcar nu trebuie să aniversăm data creștinării, pentru că am primit credința creștină în timpul formării noastre ca popor.

Aceasta nu ne împiedică să recunoaștem că suntem într-un moment în care avem nevoie să redescoperim drumul către Biserică, să căutăm hrană sufletească la slujitorii ei, să încercăm să fim mai buni. Dar pentru aceasta poate că măcar într-o mică măsură ne ajută și cunoașterea trecutului nostru creștin. În acest sens am găsit frumoase și interesante lucruri în cartea părintelui Ioanichie Bălan „Vetre de sihăstrie românească” (editată de Episcopia Romanului și Hușilor, 1990).

În epoca strămoșească a existenței noastre, între sec. IV—VII, se consemnează o vatră monahală în sudul Dobrogei. Aici erau episcopi de Tomis dependenți de Constantinopol. Ei aveau nevoie de slujitori și misionari, așa încât s-au format în aceste condiții și primele comunități monahale. Monahii acestei epoci au fost misionari, au dus o muncă de evanghelizare, încât până la începutul sec. al V-lea „procesul de creștinare a strămoșilor dintre Dunăre și mare era încheiat”.

Dintre monahii cei mai de seamă ai acestei perioade putem aminti pe Sf. Ioan Casian care în anul 404 a fost hirotonit diacon de către Sf. Ioan Gură de Aur; iar în jurul anului 500 Dionisie cel Mic, care după ce și-a făcut ucenicia la una din mănăstirile din apropiere de Tomis, se va duce la Roma, devenind un teolog celebru.

În 1971, la Niculițel, în Dobrogea, a fost descoperită o bazilică ce datează de la începutul sec. al IV-lea. În subsolul bisericii, săpăturile arheologice au scos de sub altar o criptă în care s-au aflat osemintele a șase martiri, dintre care patru cunoscuți: Zotikos, Attalos, Kamasis și Philippos. Această descoperire duce la concluzia că aici a fost o mănăstire de călugări.

Mai târziu, în sec. al XI-lea, când viața bisericească începe să se reorganizeze, ia ființă o așezare mănăstirească în nordul Dobrogei, în apropiere de Niculițel, „dovadă că viața monahală nu se stinsese la gurile Dunării”.

O mică biserică din piatră, cu rol important în menținerea și dezvoltarea vieții isihaste în Munții Buzăului, a fost numită „biserică a lui Iosif” (com. Bozioru, sat Nucu). Este probabil ca peștera și biserica din interior să dateze din prima jumătate a sec. al XV-lea și să fi fost făcute de monahul Iosif. La intrarea în peșteră se mai poate observa conturul peștelui, semn paleocreștin, ceea ce duce la concluzia că peștera, ca loc de rugă a creștinilor în timpul persecuțiilor, datează din sec. IV sau V.

În sec. al VII-lea, când începe epoca română, începe și năvălirea popoarelor slave, migratoare spre Peninsula Balcanică și în aceste condiții multe biserici din piatră au fost distruse. Acum creștinii se rugau în biserici mici din lemn, uneori în cimitire sau în locuri retrase. Monahii s-au retras spre nordul Dobrogei sau au trecut Dunărea către Munții

Buzăului, ceea ce, cu toată vitregia vremurilor, a dus la răspândirea creștinismului la noi.

Din această perioadă a sec. VII—XIV este cunoscut un ansamblu de mici biserici din piatră de la Murfatlar-Basarabi și unde, se presupune, a fost o comunitate de călugări. Dimensiunile mici ale bisericilor, cu mici chilii alături, fac dovada faptului că ele nu au servit o localitate, ci pe călugării care trăiau singuri.

Între sec. IX—XI a mai existat o sihăstrie numită Dervent, cu călugări români autohtoni. În sec. al XI-lea a fost distrusă, dar în sec. XIII—XVII au ființat alte mici sihăstria care au dus mai departe tradiția de la Dervent.

În a doua jumătate a sec. al XIII-lea, nu departe de fosta așezare de la Niculițel, se întemeiază o nouă mănăstire care a dăinuit până în sec. al XVI-lea și „a menținut credința ortodoxă din nordul Dobrogei aflate sub ocupație otomană”.

Privind așezările monahale de pe cuprinsul țării, între sec. XIII—XIV, mai apoi până în secolul nostru, putem afirma că nu este colț de țară în care să nu fi fost sihăstria sau mănăstiri în munți, pe văile apelor, în apropierea pădurilor. Din Moldova am putea aminti sihăstria Sf. Daniil la Putna și multe asemenea în Munții Stănișoara, Neamț, Ceahlău, pe valea Trotușului etc.

În Țara Românească au fost sihăstria între sec. XIII—XIV până în sec. XVII—XIX și chiar XX în Munții Buzăului, Codrii Vlăsiei, în Mușcel-Argeș, altele pe valea Oltului, iar în Transilvania au existat vetre de sihăstrie în Țara Hațegului, a Făgărașului, în Munții Apusenii, iar altele au existat în Maramureș.

În Banat au fost sihăstria încă din sec. al IX-lea, la Cenad (Morisena), dar și altele care au existat între sec. XI—XVIII sau au luat ființă mai târziu.

Putem desprinde concluzia că, începând cu sec. XIII—XIV până în zilele noastre, au fost așezări monahale pe tot cuprinsul patriei și tot atâtea vetre de ortodoxie.

Cum se trăia în sihăstrie? În chilii de lemn, alteori săpate în stâncă la fel ca cea a lui Daniil Sihastrul. Se trăia în post până la apusul soarelui, în rugăciuni și în tăcere. În zilele de sărbătoare se cobora la mănăstire pentru împărțanie și pentru a se primi cele trebuincioase. Dar nu de puține ori călugării își asigurau hrana și îmbrăcămintea prin munca brațelor: creșterea albinelor, cultivarea grădinilor din jurul chiliilor.

Călugării trăiau în locuri în care nu prea ajungeau frământările lumii obișnuite, pentru că au simțit nevoia unei vieți spirituale mai bogate și a comunicării cu Divinitatea prin rugăciune.

Cu toate acestea nu putem spune că au fost desprinși de grijile neamului lor. Dimpotrivă, bisericile au ținut mereu trează lupta pentru apărarea credinței ortodoxe. În toate provinciile patriei, dar mai ales în Transilvania, călugării erau nu numai duhovnici, dar și sfetnici pentru țărani. Au creat tradiția pelerinajelor la mănăstiri, mai ales la hramuri,

au fost în legături cu preoții satelor și în acest fel au ținut mereu trează lupta pentru rezistență spirituală și națională în Transilvania.

Mulți dintre călugări au contribuit și la răspândirea unor valori spirituale. Cum erau printre cei care cunoșteau trecătorile prin munți, cei din Transilvania țineau legături cu cei din Țara Românească și Moldova, de unde aduceau cărți de cult, unele tipărite, dar și copiate cu mâna. Tot ei, călugării, erau la început și singurii dascăli ai copiilor din satele apropiate.

S-ar mai putea crede că, trăind izolați, călugării au fost ruși de lume, că istoria nu le-a atins existența. Dar n-a fost așa !

După tradiția orală, când, în 1538, Petru Rareș a trebuit să părăsească tronul, soția sa, Doamna Elena, cu copiii s-au adăpostit pe Rarău, sub stânci care și astăzi poartă numele de Pietrele Doamnei. Ocrotirea și sprijinul le-au venit de la călugării care viețuiau acolo. Mai apoi, drept recunoștință, Petru Rareș a ridicat o biserică și așa a luat ființă schitul Rarău.

În decursul veacurilor mănăstirea Cozia a fost martora multor evenimente. Astfel, în timpul mișcării din 1821, conduse de Tudor Vladimirescu, au fost ocupate mai multe mănăstiri din Oltenia, printre care și Cozia pentru a se crea „puncte de sprijin în cazul unor operațiuni în zona muntoasă”. Dar T. Vladimirescu a fost asasinat; cei care s-au retras în punctul fortificat de la Cozia au încercat să se apere până când turcii au reușit, prin viclenie, promițându-le viața și libertatea, să lichideze detașamentele adăpostite aici. Mănăstirea a avut de suferit, iar printre cei care au atras atenția asupra stării sale a fost și poetul Grigore Alexandrescu. Unul din stareții mănăstirii Cozia a fost Popa Șapcă, cel care a participat la revoluția din 1848. În această calitate a încercat să reorganizeze viața mănăstirii.

Mănăstirea Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus din Țara Făgărașului avea deja o existență de două secole când este înnoită prin bunăvoința domnitorului C. Brâncoveanu. Este zidită biserica mănăstirii, sunt ridicate chiliile, aceasta începând cu anul 1700—1701, an în care începea și propaganda unirii cu Roma. De aceea în Transilvania, generalul imperial Bukow a ordonat distrugerea mănăstirilor ortodoxe, care erau tot atâtea puncte de rezistență spirituală pentru menținerea Ortodoxiei. Ordinul cerea ca, mănăstirile de lemn să fie arse, iar cele de piatră să se distrugă.

Călugării mănăstirii Sâmbăta de Sus au fost nevoiți să plece în Țara Românească și li s-a interzis să se mai întoarcă la Sîmbăta.

În perioada propagandei unirii cu Roma și alte așezări monahale din Transilvania au avut aceeași soartă.

S-ar putea aminti în acest sens mănăstirea Râmeț, una din cele mai vechi din Munții Apuseni, Puțini la început, trăitori prin pădurile din jur sau în chiliile săpate în stânci, prin sec. al XII-lea sihaștrii din aceste locuri și-au făcut o biserică de lemn, în locul căreia, în secolul următor

este ridicată o biserică de piatră. Cu timpul călugării vor renunța la izolarea totală în care au trăit, mai ales în sec. al XV-lea, când a început propaganda catolică, protestantă și calvină și au venit în ajutorul motilor, fiindu-le duhovnici sau dascăli. Mănăstirea Râmeț a avut același destin ca Sâmbăta de Sus. În 1762 este distrusă din ordinul aceluiași general Bukow. Un renumit egumen al acestei mănăstiri a fost cuviosul Ghelasie (sec. XV—XVI), sub conducerea căruia mănăstirea a cunoscut „cea mai înfloritoare epocă duhovnicească din istoria sa“.

Prin actul sinodal din 21 iunie 1992, cuviosul Ghelasie a fost trecut în rândul celor pe care Biserica noastră îi va prăznui (30 iunie), pentru că „s-a arătat ales povățuitor al preoților, călugărilor și credincioșilor, iar prin nevoințele sale a luat chip de sfințenie“.

Prin același act sinodal a fost canonizat domnitorul Ștefan cel Mare, prăznuit la 2 iulie, data săvârșirii sale din viață. A fost proclamat ca „apărător al dreptei credințe“. Asemenea și Constantin Brâncoveanu, al cărui sfârșit tragic este cunoscut.

Toate acestea sunt o mică parte din multele și interesantele date și informații pe care le putem afla în cartea părintelui Ioanichie Bălan, „Vetre de sihăstrie românească“.

Dar în peregrinările sale pe la mănăstiri, prea cuviosul părinte a stat de vorbă cu foarte mulți monahi, iar rezultatul a fost cartea în două volume „Convorbiri duhovnicești“, din care putem desprinde învățături ce ar putea deveni reguli de viață pentru noi. Părinții călugări nu dau porunci, nu obligă pe nimeni să facă ceea ce spun ei. Sunt însă sfaturi, îndemnuri pentru cei care doresc o schimbare în bine în viața lor.

Să reținem câteva din aceste sfaturi. Unul este acela să ținem seama de faptul că nu suntem veșnici pe pământ, de aceea să ne ferim de păcat. Să ne trăim viața în demnitate și muncă cinstită.

Să ne rugăm și când suntem în pace, nu numai atunci când răul este asupra noastră. Aceasta pentru că „rugăciunea îl face pe om atotputernic“, iar „omul care se roagă permanent este de neînvins“. Rugăciunea dă pacea sufletului, iar folosul rugăciunii este iertarea păcatelor. „Rugăciunea cea mai de folos este aceea care ne ajută să părăsim păcatele și să creștem în dragoste, smerenie și credință“. În rugăciune „nu cantitatea contează, ci credința, râvna și lacrimile de smerenie“. Îndemnul pentru mireni este să se roage seara și dimineața. Cu timpul aceasta devine o nevoie sufletească și aduce mângâiere. Dar, „pentru că aceste rugăciuni cuprind un spațiu de timp prea limitat, se cade a ne strădui să umplem acest timp cu gânduri și simțiri curate, chemând în ajutor numele lui Dumnezeu“. Credincioșii care nu au timp anume pentru rugăciune sau nu pot lua parte la slujbe, se pot ruga cu rugăciuni din memorie sau cu ruga cea mai scurtă, a monahilor, sau „ruga de toată vremea: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul“.

Spovedania ar trebui să se facă cel puțin în cele patru posturi, dacă nu mai des, cu speranța că, cei care se spovedesc, să nu stăruie în greșeli.

Înainte de împărtășanie să se ceară iertare celor pe care i-am supărat, să fie iertați cei care ne-au pricinuit supărări sau să ne rugăm pentru ei. Să fie ascultate sfaturile duhovnicului.

Despre legătura credincioșilor cu biserica, îndemnul sunt ca aceștia să meargă la biserică în fiecare duminică și sărbătoare, în afară de cei pe care îi împiedică boala sau alte neputinți. La biserică credincioșii să meargă împăcați unii cu alții, să aducă și copiii sau nepoții, ceea ce și mulți fac, mai ales mame și bunice. Pe cât se poate, prezența este de dorit de la începutul Sf. Liturghii până la sfârșit. O recomandare aparte pentru femei este de a veni în ținută cuviincioasă. În biserică trebuie să avem grija de a nu tulbura pe alții. Mirenilor li se dă sfatul să își caute mântuirea în viața de familie, în creșterea și educarea copiilor, să nu se lase biruiți de beție, desfrânare, ură, să nu ucidă prunci care încă nu s-au născut, să facă milostenie.

Părinții monahi mai îndeamnă la o viață în armonie, adică în plină dragoste creștină. Aceasta înseamnă iertare, ajutor în suferință semenilor, bolnavilor, bătrânilor.

De noi, de fiecare în parte, depinde ce fel de viață sufletească ne alegem.

Secolul nostru a fost numit „al vitezei“, „al tehnicii“, dar dacă ținem seama de valul de orori de tot felul și în toate colțurile lumii, revărsat asupra unor oameni nevinovați și fără apărare, se poate presupune că acest secol are toate condițiile să dobândească trista faimă de „secol al violenței“.

Ne exprimăm convingerea că reîntoarcerea la valorile morale ale creștinismului, preocuparea pentru educarea moral-religioasă a tinerețului, cunoașterea trecutului nostru creștin vor aduce cu timpul, schimbări de comportament din care societatea nu ar avea decât de câștigat. Să sperăm că trezirea din lunga noapte de propagandă atee va fi benefică, iar roadele nu vor întârzia să se arate.

Prof. SILVIA DAMȘA

NOI DOCUMENTE DIN PERIOADA 1848—1867 PRIVIND MITROPOLIA BANATULUI

Cercetările efectuate la Arhivele Naționale din Budapesta au furnizat noi documente ce întregesc informațiile noastre privind perioada 1848—1867.

Numeroase acte s-au păstrat în fondul Ministerului de Culte și Instrucțiune Publică, secția teologie (H 58), cercetarea lor fiind facilitată de registre de intrare-ieșire și indici. Documentele sunt orânduite pe grupe tematice (fonds).

Unele materiale se referă la evenimente ce-și au obârșia în desfășurările precedente. Astfel, răspunsul episcopului Raț al Aradului respinge plângerea oponenților hotărârii din 1847, privind folosirea exclusivă a limbii române, în catedrală (fons 8, nr. 16/1848). Revne problema preotului Moise Crișan din Hodoș pe care moșierul local vroia să-l îndepărteze pretextând necunoașterea limbii oficiale (fons 4, nr. 9/1848). Preoțimea din Hunedoara aștepta valorificarea fundației de 30 000 fl., menit să ajute preoții săraci (fons 2, nr. 13/1848).

Numeroase acte privesc convocarea congresului ortodox, hotărât de dietă, în vederea reglementării situației Bisericii și a școlii. La 9 mai 1848, episcopul Jivcoviți cere autorităților să oblige românii la alegerea delegaților, aceștia fiind nemulțumiți de distribuirea mandatelor pe națiuni (fons 7, nr. 12/1848). Peste o săptămână solicită amânarea congresului întrucât acțiunile românești puneau sub semnul întrebării supremația alogenă în biserica bănățeană (fons 7, nr. 16, 16 a/1848). Într-adevăr găsim în dosare demersul românilor din Arad, Bihor și Timișoara cerând strămutarea congresului la Arad și Timișoara, ceea ce s-a și aprobat (fons 7, nr. 2, 3/1848). Cei de la Arad au pretins mărirea numărului delegaților români. Demersul însă a obținut rezoluția: „a întârziat” (fons 7, nr. 13/1848). Mai multe documente vorbesc despre zădărnicierea congresului de la Timișoara, oficialitățile invocând lipsa delegaților, fără să se menționeze prezența delegaților români arădeni (fons 7, nr. 15, 18, 19, 20, 22, 23/1848).

Apar acte în legătură cu încetarea folosirii limbii matricolare maghiare, potrivit dispoziției episcopului din Timișoara. În eparhia Aradului deocamdată nu s-a urmat exemplul (fons 8, nr. 9, 14 fons 9, nr. 3/1848). În schimb, episcopul Raț a cerut ministerului degrevarea preoților de serviciu în gărzile naționale (fons 4, nr. 26/1848).

Adunarea de la Lugoj din 27 iunie a hotărât îndepărtarea ierarhiei alogene. În urma suspendării din funcție al lui Raiacici, noul locțiitor de mitropolit Athanașcovici, episcop de Buda, numit de guvern, a cerut acestuia casarea hotărârii fără să primească un răspuns oficial (fons 7, nr. 21/1848).

Documente interesante privesc evenimentele din toamna anului 1848. Arestarea episcopului Popovici din Vârșeț de către răsculații sârbi are o explicație prin faptul că el acceptase din partea comisarului Vukovics să preia administrația eparhiei Timișorii, întâistătătorul acesteia retrăgându-se în cetatea stăpânită de imperiali. El condiționa ca mandatul să i se încredințeze de locțiitorul de mitropolit, ceea ce s-a și făcut la 7 decembrie (fons 4, nr. 34, 35/1848).

În fondul ministerului pot fi citite documente referitoare la sinodul din Chișineu-Criș (martie 1849) care sub conducerea lui Ioan Dragomir a votat măsuri salutare în Biserică și școală. Sinodul l-a înlocuit în funcție pe episcopul Raț cu vicarul Chirilovici (fons 6, nr. 1, fons 7, nr. 1, 3, fons 5, nr. 1/1849). Vicarul a obținut la Chișineu-Criș o reședință și a trimis în Zărand preoți în parohiile rămase vacante după acțiunile re-

presive ale trupelor revoluționare maghiare (fons 1, nr. 1, fons 4, nr. 8, fons 3, nr. 1/1849).

Unele documente oglindesc preluarea conducerii episcopiei din Timișoara de către români în primăvara anului 1849. Au fost mai multe propuneri pentru postul de vicar, de exemplu Melentie Drăgici, protopop din Jebel, Constantin Gruici, protopop din Belinț, ca în final să se aprobe Dimitrie Stoichescu. La Vârșet a fost instituit protopopul Ignatie Vuia. În eparhia Timișorii a fost de asemenea inițiată convocarea sinodului, numindu-se comisar guvernamental Várkonyi Ádám. Vicarul Stoichescu însă a cerut amânarea „pe timp de pace” (fons 1, nr. 1, fons 4, nr. 3, 4, 5, fons 7, nr. 2, 4/1849).

Aici e locul să semnalăm și plângerea scaunului Orăștiei din 15 iulie 1848, împotriva episcopului Șaguna, declarând încetată zeciuală „față de erariu și preoțimea luterană”, deși legea respectivă încă nu este sancționată (fons 5, nr. 4/1848).

Un grupaj de documente se referă la problema unirii. Ele se găsesc în secția ortodoxă (H 58) și unită (H 56). Unele se referă la acțiunile de la Galșa și Chier care au dus la reocuparea bisericilor ortodoxe predate ulterior uniților (aprilie 1848). Episcopul Raț a respins cererea ministerului ca cele două confesiuni să folosească alternativ lăcașurile de cult amintite. (H 56, fons 13, nr. 1 a, 8, 19, 38, 50/1848). Alte documente se referă la frământările antiunioniste de la Tirnova (H 56, fons 13, nr. 3, 13/1848). Se menționează desfășurările similare din zona Hațeg (H 56, fons 8, nr. 11, 13/1848). Unirea a fost ruptă și la Chizdia, Bocșa etc., iar cei de la Butini au hotărât crearea unei parohii în eparhia Vârșetului (H 56, fons 13, nr. 7, 52, 55, 57, 64, H 58, fons 5, nr. 5/1848). Problema institutelor teologice era la ordinea zilei. Se proiecta prelungirea cursurilor la Sibiu la doi ani, iar la Vârșet îmbunătățirea atât la secția română, cât și la cea sârbă. (H 58, fons 2, nr. 15, fons 6, nr. 1/1848).

Posibilitățile materiale modeste ale eparhiilor au determinat intervenții la noul guvern. La 20 august 1848, episcopul Raț cere majorarea retribuției lui și a personalului eparhial. Un demers similar aparține comitetului suprem din Caraș pentru clerul din acest comitat. Aceste probleme sunt dublate de plata neregulată a salariilor. La 13 octombrie 1848, episcopul Raț reclamă salariile lui Ghenadie Popescu și Dimitrie Antonescu pe anul 1847—48, iar la 10 noiembrie solicită retribuția scadentă a profesorilor din institutul clerical. (H 58, fons 5, nr. 2, 15, 16/1848). Uneori extinderea pământurilor alodiale au pus în pericol și sesiile parohiale ca de pildă la Boldur (H 58, fons 5, nr. 3/1848).

Lăsământul episcopilor continua să constituie obiect de controversă. Astfel, moștenirea episcopului timișorean Ștefan Avacumovici (1804—1822) nu era lichidată în 1848, folosindu-se din ea 4 200 fl. pentru trebuințe bisericești.

Arhivele Naționale din Budapesta dețin și actele autorităților din perioada absolutismului. Noi am cercetat fondul Consiliului Locotenențial restabilit după diploma din octombrie (1860), funcționând până la

încheierea pactului dualist (secția D). Cele mai însemnate acte se referă la înființarea mitropoliei ortodoxe-române din Transilvania. Documentele dezvăluie frământările ce au precedat actul din 24 decembrie 1864. Astfel, enoriașii români ai bisericii Sf. Gheorghe din Timișoara-Fabric au înaintat în 1862 o petiție în acest sens. Mișcarea apoi s-a generalizat în toate parohiile timișorene (D 1/1862 nr. 17-71077, 76973, 77721, 86008, D 2/1863 nr. 8-6729, 10962, 37688, 56271, 29343, 42779, 88683). Se semnalează frământări și în provincie, ca de exemplu la Ciacova (D 1/1862 nr. 17-85778).

După hotărârea fruntașilor bănățeni de a participa la alegerile pentru congresul de la Carloviț, cu scopul de a trimite reprezentanți convinși ai separației ierarhice, apar plângeri privind limitarea voinței românești, spre exemplu în Timișoara-Fabric (D 3/1864, nr. 7-54076, 59592, 59635, 61834).

Înfăptuirea separației ierarhice formează un voluminos dosar, cuprinzând și delimitarea mitropoliei și a episcopioilor sufragane. Se adaugă dispoziția, potrivit căreia biserica ortodoxă se va denumi „greco-orientală”, renunțându-se la denumirea oficială de „neunită” și care va avea un sens peiorativ politic. (D 4/1865, nr. 7-17843, 18239, 104113, nr. 8-17844). Mai aflăm și actele demersurilor mitropolitului Șaguna privind convocarea primului sinod la care se alege și episcopul Caransebeșului (D 4/1865 nr. 8-85825).

Înființarea practică a episcopiei din Caransebeș în 1865, a fost dublată de greutatea în problema preluării zestreii cuvenite de la eparhiile de care s-au ținut enoriașii români respectivi. (D 4/1865 nr. 7-6819, 65887, 62527, 71422, 73731, 77680, 79374). Separarea fondurilor eparhiale și mai ales comunelor mixte a fost un proces lung și anevoios. În 1866 episcopia se plânge că i se fac piedici până și în vederea încorporării parohiilor care îi revin fără drept de apel (D 4/1865 nr. 7-65134, 65137, nr. 8-25908, 34715, 53405). Încă din 1865, comunele Butini, Jam, Vlaicovăț etc., cer separarea parohiilor (D 4/1865, nr. 7-65134, 87660). Transferul secției române a teologiei din Vârșet în 1865 la Caransebeș nu se îmbină cu transferul bugetului aferent ceea ce produce noi plângeri (D 4/1865, nr. 7-85056, D 5/1866, nr. 7-71318).

Deosebit de spinoasă s-a dovedit problema împărțirii fondurilor administrate de patriarhia din Carloviț (D 4/1865, nr. 7-3407, 7419, 7557, 8476, 8791, 8867, 11133, 12429, 14242).

În perioada studiată continuă procesul de ridicare a bisericilor din material durabil. Dintre acte spicuim ridicarea catedralei din Arad, cea veche fiind demolată în 1865, din ordinul autorităților militare habsburgice (D 1/1862, nr. 12-27683, 36110). În 1862-63 se discută ridicarea bisericilor de la Bata și TELA, în 1865, este pe rol cea de la CACOVA (azi GRĂDINARI) (D 1/1862 nr. 12-51652, 68500, D 2/1863, nr. 6-13578, 31662, 61760, 97857, D 4/1863, nr. 6-5482, 28100, 35066, 45379, 54012) etc.

Remarcăm centralizatoarele eparhiale privind hirotonirea preoților, numărul parohiilor, conturile lor, precum și rapoartele școlare. Găsim și

acte care privesc dotarea bisericilor cu cărți de ritual, cenzurate de autorități (D 2/1863 nr. 8-82361, 82363, 91227).

În anii respectivi s-a trecut la reglementarea parohiilor din Zărand, ceea ce echivala cu reducerea numărului lor și asigurarea unor deservenți mai calificați (D 4/1865 nr. 8-4363, 14774, 56524). În alte locuri ca de pildă la Timișoara-Fabric în 1864, s-au creat noi posturi datorită creșterii populației urbane (D 3/1864, nr. 4-99023).

Salarizarea clerului fiind scăzută și plătită neregulat apar numeroase plângeri, ca de exemplu a preotului timișorean Nicolae Adamovici, a parohilor din Luguzău și Hălmagiu sau a capelanului Iulian Grozescu — de altfel cunoscut scriitor (D 1/1862 nr. 1-32257, nr. 17-29206). Au existat și inițiative menite să ajute clerul. Comitele suprem din Arad, a propus ca preoții să fie plătiți în numerar. Cu ocazia foametei din 1863, preoții din eparhia Timișorii au primit un ajutor de 15 000 fl. (D 2/1864, nr. 8-15393, D 3/1863, nr. 8-10485). În realitate sursa principală de venit a clerului a rămas sesia parohială. Astfel, în 1863, s-a cerut completarea pământurilor preoțimii ortodoxe din Arad la patru sesii complete. Episcopul Ivacicovici din Arad se străduia ca preoțimea să fie împărțită din pășunile comunale destelenite (D 2/1863, nr. 6-5470, 47863, 61496, 91, 770, D 3/1864, nr. 8-16397). În alte cazuri comasările hotarelor privau clerul de unele pământuri ca de pildă parohia din Lugoj (D 3/1864, nr. 9-3341).

Până în anul 1848, în Banat și Crișana pământurile parohiale erau scutite de dări. Introducerea contribuției comune a creat probleme la Arad, Buteni, Jibița etc., uneori sarcinile fiscale fiind compensate de parohii (D 1/1862, nr. 1-1752, 8781, 31383, D 3/1864, nr. 5-510).

Probleme financiare grevau și episcopatul. În 1866, episcopul Aradului se plânge că episcopul de Bacica a întrerupt întregirea dotației consistoriului din Arad și Oradea, deși problema încă nu a fost reglementată în cadrul separației ierarhice (D 5/1866, nr. 8-63039, 68358). O parte din fonduri au fost administrate de eparhii ca de pildă cea făcută de Sabbas Techeli la Arad. Fondurile erau fructificate prin împrumuturi, dar care se recuperau anevoios. Astfel fondul școlar a improcesuat în 1864, chiar pe Emanuil Gojdu. (D 3/1864, nr. 6-2735, 41094, D 6/1867, nr. 9-1676).

Mai multe documente privesc viața internă a bisericii. Astfel, în 1862, episcopul Aradului întocmește conspectul proceselor matrimoniale (D 1/1862, nr. 7-56165).

Consiliul Locotenențial a pretins episcopilor folosirea limbii maghiare. Episcopia de la Timișoara a cerut să fie dispensată de aceasta, iar în 1864, a petiționat ca să poată corespunda cu comitatul Caraș în limba română (D 1/1862, nr. 17-37934, D 3/1864, nr. 8-26033, 56864).

În deceniul al șaptelea al secolului trecut a devenit din nou actuală problema unirii. Înființarea episcopiei unite din Lugoj a dat un impuls acțiunilor de convertire care au avut un anumit succes la Bodești, Greovăț, Oravița, Slatina, Ghilad, Visag etc. (D 2/1863, nr. 6-95852, D 3/1864, nr. 8-66931, 32939, 40126, 56948, 100436, 102514). Episcopia Vârșetului

a protestat în 1863 împotriva propagandei unite. În 1865, mitropolitul Șaguna se plânge din cauza agitațiilor din Zărand (D 2/1863, nr. 8-97256, D 4/1865, nr. 8-64282, 82263, 90760). Propaganda unită a fost frânată în comitatul Arad de faptul că începând cu anul 1862, funcționau comiți supremi ortodocși în persoana lui Teodor Șerb și Gheorghe Popa de Teiuș (D 3/1864, nr. 8-45314). În dieceza Lugojului s-a constituit o comisie mixtă pentru conscrierea uniților noi, dar care nu a întrunit așteptările ortodoxe, fapt pentru care episcopul Caransebeșului cere în 1866, dizolvarea ei (D 4/1864, nr. 8-35295, 35297, 38565, D 5/1866, nr. 8-53549, 67175, 65502, 76555, 83429).

Datele de mai sus întregesc cunoștințele noastre privind istoria mitropoliei Banatului din anii 1848—1867.

EUGEN GREUCEANU

PROFESORUL ȘI COMPOZITORUL ANTONIU SEQUENS

1865—1938

Pentru a putea aprecia o operă de artă după cuviință, trebuie să-ți creezi perspectivă, ca să ai impresia ansamblului. Ansamblul este rezultat din amănunte: linii, tonuri, culori, lumină, umbră. Ca să poți pătrunde în această împărăție îți trebuie călăuză care nu este alta decât cunoașterea regulilor conform cărora se înfăptuiește opera de artă și într-o măsură însemnată și cunoașterea omului creator.

Puterea de a crea, de a înfăptui opere nepieritoare în care sufletul omenesc să simtă o desfătare, iată cea mai mare minune care-l ridică pe om sus de tot, deasupra celorlalte fapte trecătoare și-l apropie de Dumnezeu. Omul poate deveni nemuritor prin ceea ce face, prin munca lui, prin osteneala lui depusă pentru alții. Numai atât ai trăit cât ai muncit a spus marele poet Goethe.¹

Dar să ne apropiem de omul căruia îi închinăm aceste rânduri — profesorul și compozitorul Antoniu Sequens — pentru a încerca să înțelegem rostul, frământările și opera.

Vlăstar al unei națiuni ale cărei începuturi glorioase se pierd în negura vremurilor cu care neamul nostru a împletit influențe culturale puternice, care prin bărbații săi străluciți a știut să câștige simpatia întregii lumi, acolo, în Cehoslovacia, în orașelul Chotebor s-a născut în anul 1865, Antoniu Sequens din părinți modești. Tatăl său Rudolf a fost brutar, iar mama sa Tereza a fost femeie simplă și cucernică, știind să

¹ „Asociația Învățătorilor din Județul Severin, *Omagiu Profesorului Antoniu Sequens*, Lugoj, 1938, p. 26.

împartă cu soțul ei sarcina grea a agoniselii, găsind vreme și pentru creșterea și educarea copiilor.

Încă de mic a avut atragere pentru muzică și drept urmare studiază pianul și vioara de la vârsta de 10 ani. După ce a terminat cinci clase primare și trei gimnaziale a fost înscris de către părinții săi la Conservatorul din Praga, secția orgă. După cinci ani de studiu încordat a luat examenul cu foarte bune, fiind recomandat de către direcțiune ca organist pentru Catedrala din Cattaro (Kotor) în Dalmația. S-a prezentat la post în anul 1885, luna august. Simțindu-se prea departe de centrele muzicale ale vremii a concurat pentru postul de diriginte la Societatea Filarmonică (Italiană) din Macarsca, unde s-a transferat în anul 1887.²

Citind într-o zi un anunț de concurs pentru ocuparea postului de profesor de muzică vocală și instrumentală la Institutul teologic-pedagogic din Caransebeș, dat de vrednicul Episcop Ioan Popasu, și-a încercat norocul și a fost ales în decembrie 1887.³

A venit în Caransebeș într-o vreme de mare sărăcie, dar cu eforturi de mari prefaceri sociale, cu multe și frumoase inițiative și admirabile eforturi de muncă creatoare. Iată cum își amintește el însuși despre începutul carierei sale: „Am sosit la Caransebeș spre sfârșitul lunii februarie 1888. Am fost îndrumat la hotelul „Pomul Verde“. Ducându-mă la cină am întâlnit pe inimosul profesor Iosif Bălan, care în dimineața următoare m-a prezentat domnului Traian Barzu, asesor consistorial, președintele Reuniunii de cântări și muzică din Caransebeș. Cu domnul Barzu m-am înfățișat înaintea Episcopului Ioan Popasu. Cum m-a văzut, episcopul a exclamat: „Așa mi te-am închipuit“.

„Începutul carierei mele la Caransebeș a fost nevoios, căci nu știam limba română. Mi-am dat seama de la început că trebuie să mi-o însușesc cât mai curând. Silința mea a fost ajutată de faptul că știam limba italiană. Am ales un teolog bun, pe Ioan Niculescu, care mergea cu mine zilnic la plimbare și-mi vorbea numai românește. În câteva luni am reușit să-mi însușesc limba română așa încât la primul examen, Episcopul Ioan Popasu a rămas uimit că am examinat elevii în românește.

Corpul profesoral era foarte select: Ștefan Velovan, distins pedagog, Vasile Goldiș, istoric de seamă, Ioan Pinciu, profesor zelos, Iosif Bălan, remarcabil filolog, Patriciu Dragalina, distins istoriograf. Directorul Institutului era Filaret Musta, enciclopedist și erudit teolog. Alături de dânsul era dr. Iuliu Olariu, un savant în cele teologice și model de conștiințiozitate. Nu-l pot uita nici pe cântărețul Gheorghe Petrescu, profesor de Tipic și Cântare bisericească“.⁴

Aici, într-un mediu de viață românească, de muncă și însuflețire, de jertfă și renunțare, fiul Cehoslovaciei și-a găsit repede locul și rostul său.

² Ibidem, p. 19.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, pp. 52—53.

S-a contopit cu neamul românesc, s-a identificat cu toate nevoile, aspirațiile, cu toate nădejtile sale de viitor. A devenit român.

Sufletul său sensibil a fost vrăjit de doina noastră, în cântecul românului a văzut și a cunoscut toată durerea și toate dorurile unui neam adunate în decursul vremurilor de trudă amară și cruntă obidă. S-a contopit cu neamul românesc într-o înfrățescă închegare. A devenit român nu cu numele, nici pentru că ne-a învățat limba, a devenit român în toată structura sufletului, în toate manifestările sale de viață. „Ascultând cu atenție compoziția sa „Codrule codruțule“, spunea colegul său Nicolae Tomiciu, vă asigur că dacă n-ați înțeles până acum pe Eminescu, acum îl veți înțelege cu siguranță și vă va zgudui adânc”.⁵

Profesor de vocație cu o pregătire muzicală deosebită, își dă îndată seama de însemnătatea covârșitoare a muzicii în pregătirea preoților și învățătorilor și stăruie de la început pentru a se introduce în mod obligatoriu studiul viorii.⁶

Munca ce avea să depună era munca plugarului ce intră într-un teren virgin. Încurajat și sprijinit de înțeleptul și energicul Episcop Ioan Popasu, noul profesor nu se dă bătut și își urmează calea. Munca nu i-a fost zadarnică. Armonia cântărilor executate în cor, dorul de a stăpâni arta instruirii și dirijării unui cor au prins în vraja lor sufelele tinere. Generații după generații de tineri împânzesc Banatul cântându-i gloria. Sub influența activității sale, foarte mulți dintre foștii săi elevi s-au dedicat studiului muzicii devenind muzicieni cu renume: Timotei Popovici, Petru Ciorogariu, Iosif Velcean, Caius Lepa, Sava Golumba, Vasile Ijac, Constantin Vlad, domnii profesori Gheorghe Dobreanu și Dimitrie Cuzma.

A fost inzestrat cu o vastă cultură muzicală și cu un ales simț artistic, ce-l ridică alături de ardeleanul Gheorghe Dima, de moldoveanul Gavriil Muzicescu și de bănățeanul Ion Vidu.⁷

Catedra și-a transformat-o în apostolat. Împreună cu Gheorghe Petrescu, profesor de Cântare și Tipic, dau bisericilor și satelor bănățene preoți și învățători destoinici.⁸

Dacă Banatul nostru este împânzit astăzi de coruri sătești cu o activitate bogată și îndelungată, este meritul preoților și învățătorilor care nu și-au pus merindea muzicală sub obroc, ci au dat-o satelor noastre românești, iar aceste coruri au ținut aprinsă în cele mai întunecate clipe ale vieții noastre naționale candela conștiinței și demnității noastre românești.⁹

⁵ *Ibidem*, pp. 18—19.

⁶ *Ibidem*, p. 19.

⁷ *Ibidem*, p. 23.

⁸ *Ibidem*, p. 23.

⁹ Prof. Vasile Vărădean, *Antoniu Sequens 1865—1938*, în „Mitropolia Banatului“, XXV/1975, nr. 10—12, p. 668.

Profesorul Antoniu Sequens excelează și ca dirijor al corului Reuniunii de cântări din Caransebeș. Activitatea sa la această societate culminează cu instruirea și reprezentarea operetei „Crai nou” de Ciprian Porumbescu.¹⁰

Pe lângă activitatea sa școlară a găsit timp să îmbogățească și literatura noastră muzicală cu diferite opere de valoare, mai ales bisericești, dintre care unele au fost tipărite :

1. Liturgia pe vechi melodii bisericești din Banat pentru cor de bărbați.

2. Liturgia în Si bemol major pentru cor de bărbați.

3. Liturgia în Sol major pentru cor mixt de 6 voci și cor de bărbați.

4. Liturgia în Fa major pentru cor mixt.

5. Liturgia în Fa major pentru trei voci egale.

Pe lângă aceste Liturghii mai are următoarele lucrări :

1—2. Hristos a înviat și priceasna Cu trupul lui Hristos după melodiile tradiționale bănățene armonizate pentru 6 voci mixte.

3. Îngerul a strigat, pentru 6 voci mixte.

4. Cântări funebre pentru cor de bărbați (Sibiu, 1929).

5. Învierea, pentru cor de bărbați.

6. Acestea zice Domnul, pentru cor de bărbați.

Dintre piesele laice amintim : Vântuleț de primăvară, Frumoasa copiliță, Codrule codruțule, Când răsare luna-n prag. A avut tipărite, de asemenea, câteva broșuri cu piese pentru pian și o culegere de jocuri bătrânești din jurul Caransebeșului.¹¹

Este bine știut că marii realizatori ai faptelor deosebite au avut mame vrednice care le-au dat educație, i-au pregătit pentru marea lor misiune în viață. Nu este mai puțin adevărat că femeia și ca soție poate mult, poate să călăuzească activitatea soțului în viața de toate zilele. Ea, soția, este păstrătoare și păzitoare căminului.

Profesorul Antoniu Sequens a avut norocul de o tovarășă de viață cu același suflet mare, aceeași dragoste și însuflețire pentru tot ce este bun și folositor, aceeași râvnă pentru muncă. Aceasta a fost Ecaterina Sequens, născută în același an cu soțul său, 1865, în comuna Văliug, din părinții Gheorghe și Persida Popescu, urmași ai oltenilor refugiați în Banat din părțile Tismanei, de năvala turcilor.¹²

Ecaterina Sequens crescută în preceptele de credință ortodoxă și însuflețită de marile adevăruri morale creștine, a adus cu sine din căminul părinților în casa soțului său dragostea față de pământul patriei, față de aproapele, față de Dumnezeu. A știut să-și ajute soțul în misiunea pe care o avea. A fost alături de el îmbărbătându-l de multe ori atunci când greul apăsă prea tare pe umerii săi.¹³

¹⁰ Pr. Ion Teodorovici, *Profesorul Antoniu Sequens (1865—1938)*, în *Mitropolia Banatului*, IX/1959/, nr. 1—2, p. 54.

¹¹ Prof. Vasile Vărădean, *art. cit.*, pp. 670—672.

¹² *Vezi Omagiul Profesorului Antoniu Sequens ...* pp. 57—58.

¹³ *Ibidem*, p. 58.

Pildă vie de muncă și cinste, profesorul Antoniu Sequens a trudit în ogorul culturii noastre naționale aproape o jumătate de veac crescând 44 generații de vârstare tinere (din 1888 până în 1932), trimise să lumineze plaiurile minunatului nostru Banat.

Din truda anilor săi de muncă a dat cu mâna largă, a dat pretutindeni unde s-au înfiripat lucruri bune. A donat Asociației învățătorilor din Caransebeș suma de 150 000 lei, în vederea cumpărării unei case de odihnă pentru învățători.¹⁴

A murit în anul 1938 la 2 iunie, la vârsta de 73 ani, fiind regretat de către toți cei ce l-au cunoscut și în special de către cei aproape 500 de elevi pe care i-a luminat în decursul activității sale.

În fața unei asemenea vieți închinată muncii cinstitute, stăruitoare, în sufletul nostru de oameni care ne iubim neamul și pe înaintași se zămislește o dorință, o rugă fierbinte către Dumnezeu pentru cel ce a fost profesorul și compozitorul Antoniu Sequens.

Preot prof. NICOLAE BELEAN

LUI ANTONIU SEQUENS

de prof. LUCIAN COSTIN

Din țara cântecelor tu ne-ai răsărit
Cu zâmbetu-ți senin prin văi trecând,
La noi demult, privighetoare, ai poposit
Să cânți durerea-n ceasul greu și sfânt.

În noaptea milenară a unui neam erou
Ai auzit cum lifte-n hohot lung
Râdeau prin văi și munții noștri-n lung ecou,
Când ochii fulgerau blăstăm prelung.

Și tu ne-ai înțeles, din aripi ai bănut
Și cântu-ți plin e de-ale noastre vreri
În pieptul supt, și-atunci în viforul temut
Au răsărit nădejdi și mângâieri.

Și psalmu-ți blând răsună azi din prag în prag
În lung acord și-n sufletul iluminat
Coboară sara-ncet cu visul cel mai drag
Și-o lume știe cine i-a cântat.

(Publicată în broșura Asociația Învățătorilor din Județul Severin, *Omagiu Profesorului Antoniu Sequens*, Lugoj, 1938, p. 33)

¹⁴ Prof. Vasile Vărădean, art. cit., p. 675.

VERSURI

D-lui profesor A. Sequens

de GHEORGHE BALTEAN
învățător

Această poezie a fost recitată de autor la șezătoarea omagială, ținută în Caransebeș, la 14—15 iunie 1936.

Astăzi vin și eu maestre
Să m-alătur la cei mulți
Cu povestea mea în versuri
Rogu-mă dar să m-asculți

Așa-mi pare-odinioară
Îngerii în vis mi-au spus
Că din țara dumitale
Doina noastră te-a adus.

Da, frumoasa noastră doină,
Care pe mulți i-a vrăjit,
Ea ne-a potrivit norocul
Într-un chip prea fericit.

Din Boemia vestită
Pentru muzică plecând,
Ai ajuns la Caransebeș,
În orașul nostru sfânt.

El a fost Ierusalimul
Vlădiciei românești,
Unde te-a primit Popasu,
Visător, ca să-l slujești.

Și măcar că nu știai limba
Unui neam prea necăjit,
Cântecele noastre mândre
Sufletului ți-au vorbit.

Și astfel maestre dragă
Ai ajuns mult mai ușor,
Să prinzi limba și comoara
Care zace în popor.

Ca furnica adunat-ai
Multe — multe melodii
Și-ai ajuns, să prinzi și taina
Ortodoxei liturghii.

Mulți învățători și preoți
Cu aceasta au plecat
Și au dat viață nouă
Satelor de prin Banat.

În istoria muzicii
O, maestre prea iubit,
Lângă marele Ion Vidu,
Vei fi veșnic pomenit.

Dar să-nchei acum povestea
Să mă-nalț cu gândul sus
Pentru patria din care
Dumnezeu ni te-a adus :

Cehoslovacia cea nouă
Și cu România mea
Să trăiască și să meargă
Pururea alături !

(Publicată în broșura Asociației Învățătorilor din Județul Severin, *Omagiu Profesorului Antoniu Sequens*, Lugoj, 1938, p. 61—63).

PREOTUL PROFESOR TIMOTEI POPOVICI

Timotei Popovici s-a născut la 20 august 1870, în localitatea Tincova, județul Caraș-Severin. Tatăl său, preotul Dionisie, ajutat de Eftimie Murgu, a luptat din răputeri și a reușit să dobândească pentru enoriașii săi din Tincova drepturile materiale acaparate cu forța de către un moșier hapsân. Mama, preoteasa Elena, născută Achimescu, era sora pictorului Trifon din Caransebeș și rudă cu Ioan Achimescu, cunoscut îndeosebi pentru strângerea de ajutoare pe seama armatei române care lupta în războiul de independență din 1877. Din asemenea părinți, copilul Tima — cum îi spuneau sătenii — a crescut în dragoste de țară și de neam, în atmosfera cântărilor liturgice, a colindelor și a cântecelor populare executate cu multă măiestrie de către rapsozii populari, de renumite tarafuri din împrejurimi ori de corurile din Lugoj, Caransebeș, Chizătău etc.

După două clase primare făcute în satul natal cu învățătorul Ion Toma, viitorul muzician a fost înscris la Caransebeș unde a terminat școala primară în limba germană și a urmat patru clase gimnaziale. Tot la Caransebeș, care la sfârșitul secolului al XIX-lea era unul din însemnatele centre culturale ale Banatului, tânărul Timotei a urmat cursurile anul 1893. Încă din acea perioadă s-a remarcat prin aptitudini muzicale deosebite. Pentru prima oară a pus pe note melodiile cântărilor bisericesti din Banat care, litografiate, vor fi folosite la Institutul teologic.

Îndrumat îndeaproape de muzicianul Antoniu Sequens, dascăl cu „vastă și aleasă cultură muzicală“, de alți profesori cu nume de rezonanță în cultura românească, precum istoricul Patriciu Dragalina, matematicianul și pedagogul Ștefan Velovan, istoricul literar și folcloristul Enea Hodoș, Timotei Popovici va studia cu pasiune muzica și își va îmbogăți pregătirea intelectuală. Apreciindu-i râvna, cunoștințele și calitățile, A. Sequens îl va lua colaborator al său și împreună vor semna unele piese muzicale nu mult după ce încetase de a-i mai fi student.¹

Absolvind institutul, la numai 22 de ani i s-a încredințat conducerea „Societății române de cântări și muzică“ din Caransebeș, unde însă a funcționat doar un an, căci, la îndemnul lui Ion Vidu, s-a înscris la Conservatorul de muzică și declamație din Iași, unde a avut ca profesor între alții pe Eduard Claudela și Gavril Musicescu.

Seriozitatea, munca asiduă, calitățile vocale și interpretative l-au impus curând ca unul din cei mai remarcabili și mai activi studenți, fapt pentru care profesorul Musicescu l-a solicitat la repetițiile și concertele renumitului cor mitropolitan din Iași.

După terminarea studiilor, în toamna anului 1895, s-a reîntors în Banatul natal și a fost numit învățător la școala primară confesională din Lugoj și secretar al „Reuniunii de cântări și muzică“ de acolo. Da-

¹ Gh. C. Zamfirescu, *Timotei Popovici în cultura română*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română“ nr. 7—8/1974, p. 957.

torită studiilor temeinice și primelor creații muzicale, numele său a devenit tot mai cunoscut, astfel că, în august 1896 Consistoriul arhiepiscopesc din Sibiu l-a numit profesor de muzică la „Școlile centrale române” din Brașov, „una dintre cele mai renumite instituții de învățământ din Transilvania acelor vremuri, unde strălucirea unor înalțași a căror nume sunt prin ele însele o ilustră recomandare ca acelea ale lui Ciprian Porumbescu, Ion Mureșanu sau Nicolae Popovici, confirmă prețuirea de care se bucură în Transilvania la o vârstă așa de tânără”, scria Gh. C. Zamfirescu.² În orașul de la poalele Tâmppei va sta trei ani și pe lângă munca de catedră va dirija corul bisericii Sf. Nicolae din Schei, corul „Reuniunii meseriașilor români”, va înființa coruri la bisericile din Brașov-Vechi, Brașov-Cetate și corul de copii de pe lângă biserica Sf. Nicolae cu care a susținut adevărate concerte în multe localități din împrejurimi.

La 1 septembrie 1899, în urma unui schimb de catedre cu George Dima, T. Popovici s-a stabilit la Sibiu. În orașul de pe Cibin a desfășurat o activitate rodnică aproape patru decenii. Până în anul 1919 a funcționat ca profesor de muzică vocală și instrumentală la Institutul teologic-pedagogic (ambele secțiuni), apoi tot ca profesor de muzică la „Școala normală confesională Andrei Șaguna”. Temporar a ocupat același post și la Școala civilă de fete a „Asociațiunii”. S-a pensionat la 1 septembrie 1936. În anul 1949 a părăsit Sibiu și s-a retras în „Banatul nostru scump și frumos”, cum scria profesorului C-tin Vladu. A murit la 11 iulie 1950 și a fost înmormântat în cimitirul orașului Lugoj, alături de alții străluciți înaintași.

La Sibiu obligațiile impuse de catedră au fost multiple, dar s-a achitat cu multă conștiinciozitate și, printr-o mare risipă de energie, prin dragoste și devotament a reușit să se afirme și pe plan extrașcolar. Astfel, a dirijat corul „Reuniunii române de muzică”, al „Reuniunii de cântări din Săliște”, corul „Reuniunii meseriașilor” și corul Catedralei mitropolitane (1899—1940), care sub bagheta sa a devenit unul din cele mai apreciate din țară, numărând aproape 200 de persoane. Cu acest cor a inaugurat în 1926 seria neîntreruptă a concertelor de colinde „pentru reînvierea și cinstirea vechilor și frumoaselor cântece de Crăciun și pentru învierea sufletului nostru creștin românesc”, după cum scria dirijorul în programul și pe afișele primului concert.

Timotei Popovici nu s-a remarcat însă doar ca profesor de muzică și ca dirijor, ci a fost și un talentat compozitor. A alcătuit numeroase compoziții laice și religioase pentru coruri de copii, coruri școlare, coruri mixte și bărbătești, pentru publicarea cărora a alcătuit mai multe colecții : „Douăsprezece cântece de școală” pentru două și trei voci egale, *Caietul I*, Sibiu, 1901, ed. II, 1902 ; *Caietul II*, Sibiu, 1904 : *Cărți de cântece pentru școlile primare, gimnaziale inferioare, școli reale, civile și*

² Idem, p. 959.

³ Arhid. lector Ioan Popescu, *Timotei Popovici*, în *Indrumătorul bisericesc al Arhiepiscopiei Sibiului*, 1981, pp. 266—270.

preparandii", Sibiu, 1911; „Căntece naționale", Sibiu, 1920. O parte din opera sa, respectiv 35 de creații corale au fost tipărite sub titlul „Coruri", Ed. de stat, București, 1957. Dintre creațiile laice reținem: De ți-s dragă bade, Foaie verde de trifoi, Știi mândro când ne iubeam, Cucule până galbenă, Hațegana, M-aș mărita, Cântec de leagăn, La oglindă, Rodica, Doină (pt. cor mixt), Doină (pt. cor bărbătesc), Cântă puiul cucului (pt. cor mixt). Multe sunt și compozițiile cu caracter religios: Antifonul „Măntuiește-ne pe noi", Fericirile, Lăudați pe Domnul, Irmosul Nașterii Domnului și al Pogorării Sf. Duh, troparele Nașterii Domnului, Botezului, Învierii, Pogorării Sf. Duh, Sf. Nicolae, axionul „Cuvine-se cu adevărat", Pe toți și pe toate, ectenia dinainte de Tatăl nostru, priceasna Ochiul inimii mele, Bine este cuvântat, Fie numele Domnului, imnul „Pe stăpânul și arhiereul", la care se adaugă și colindele Praznic luminos, Trei păstori, Florile dalbe, Steaua sus răsare, Astăzi s-a născut Hristos etc.

Colecțiile în care au fost incluse aceste compoziții sunt: „Cântările Liturghiei" pentru trei voci egale, ed. I, Sibiu, 1902; ed. II. augmentată, Viena, 1908; „Cântările Liturghiei" pentru două voci egale, Sibiu, 1942; „Cântările Liturghiei" pentru cor mixt, tipărite în trei ediții, ed. III, Sibiu, 1943 (în care pe lângă compozițiile sale, ale lui G. Musicescu, Al. Podoleanu, G. Lamakin ș.a., a inclus și o serie de cântări liturgice foarte vechi, care fac parte din cea mai veche liturghie românească cântată în biserica din Sibiu încă din vremea lui A. Șaguna (1854, adaptate pentru cor mixt, acestea sunt cântate și astăzi de către corul Catedralei mitropolitane); „Căntece bisericești, colinde și căntece lumești" pentru cor de copii, de bărbați și mixt în calendarul „Amicul poporului" pe anii 1903—1906; „Repertor coral" (căntece pt. cor de bărbați); colecție litografică pentru uzul elevilor Seminarului „Andreian" Sibiu, 1914; Florile dalbe. Colecțiune de colinde și căntece de stea pentru cor mixt și de bărbați, „Caietul I", Sibiu, 1928, „Caietul II", Craiova, 1945.⁴

Educația patriotică primită în familie și la școlile din Caransebeș își va lăsa amprenta asupra întregii vieți și opere a compozitorului. Cei care i-au fost ucenici: Gh. Șoima, Marțian Negrea, Augustin Bana, Achim Stoica, Cornel Arion, Aron Bogdan, pr. Isaia Popa, prof. Petru Gherman ș.a., mărturisesc că deseori unele ore de muzică se transformau în adevărate lecții de patriotism și că înainte de 1918 folosea două manuale: unul aprobat de autoritățile vremii și celălalt, care conținea vechi căntece patriotice românești, îl folosea atunci când nu avea inspecție.⁵

Între creațiile cu caracter patriotic, la loc de frunte se situează: „Sosit-a ceasul libertății" compusă special pentru marele eveniment al unirii Transilvaniei cu România mamă. Această piesă a fost prezentată

⁴ Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu (1786—1986)*, Sibiu, 1987, pp. 293—294.

⁵ Informații obținute de la muzicologul Cornel Arion, București.

în primă audiție la 1 decembrie 1918, în Catedrala Unirii din Alba-Iulia.⁶ La fel de cunoscut este și poemul „**Regele (Craiu) munților**”, Sibiu, 1924, care cuprinde piesele : „Colo-n munții Tebei, Armele Iancului, Murgul Iancului, Iancu la Turda, Marșul lui Iancu și Hora lui Iancu”.

La creațiile muzicale se adaugă și o serie de studii cu caracter teoretic și pedagogic, publicate în diferite reviste. Foarte cunoscut este „**Dicționarul de muzică, cu deosebită considerare la muzica românească**”, Sibiu, 1906 (primul în țara noastră), apoi : „**Ciprian Porumbescu, Viața și activitatea lui**”, în Raportul Reuniunii de muzică din Sibiu, pe anul 1907—1908, „**Din ce cauze nu se cultivă muzica națională în școalele noastre în măsură cuvenită**”, în Vatra Școlară, VI, nr. 1, 1913; „**Cum se face învățământul cântării în școalele noastre primare**” în Anuarul X al Școlii normale „Andrei Șaguna”, 1928—1929; „**Despre folclorul poetic și muzical român**”, în gazeta Sibiului, nr. 3 și 4/1946 și extras.⁷

Nu putem încheia aceste puține rânduri fără a spune câteva cuvinte și despre preotul Timotei Popovici.

Hirotonia întru diacon și preot a avut loc în anul 1915. Conștient de importanța și răspunderile misiunii la care a fost chemat și pentru care s-a pregătit, nu a neglijat uniforma preotească, ci a respectat-o și a purtat-o cu demnitate; și-a ales cu grijă textele literare ale cântecelor evitând folosirea unor cuvinte dubioase, cu două înțelesuri; a muștrat cu blândețe pe coriștii și studenții cu care lucra, dacă a fost cazul; a făcut adeseori daruri copiilor, pe care i-a iubit mult și pentru care a compus atâtea cântece; a ajutat bănește pe cei nevoiași între care și unii consăteni și pe elevii săraci, dar cu aptitudini muzicale.

De asemenea, când nu slujea la catedră sau în cafas, făcea acest lucru la Sfântul Altar. Spre exemplu, în 1915 a ținut să officieze în fața sătenilor săi din Tincova și a dăruit bisericii o Evangheliie pe care stă scris : „Această Sfântă Evangheliie a fost dăruită Sfintei Biserici Ortodoxe Române din comuna Tincova, Dieceza Caransebeșului de fiul acestei comune Timotei Popovici, preot, profesor de muzică la Seminarul Andreian din Sibiu, și soția sa Victoria din incidentul săvârșirii de dănsul pentru prima dată a Sfintei Liturghii în această Sfântă Biserică, în ziua Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, din anul 1915, cu care ocazie donatorul a sfințit însuși această carte”. Tot pentru această biserică a donat o cruce cu postament, o icoană cu Maica Domnului, o carte de cântări după D. Cunțan, cântările Sfintei Liturghii, ed. 1943 și Florile dalbe, ed. II, Sibiu, 1945.⁸ De asemenea, în anii grei ai primului război mondial, când rândurile preoților români începuseră a se rări, părintele profesor Timotei Popovici a slujit adeseori în satele din marginea Sibiului.

⁶ Gh. C. Zamfirescu, o.c., p. 926.

⁷ M. Păcurariu, o.c., p. 294.

⁸ Cărțile de cult și obiectele bisericești menționate fac parte din inventarul parohiei Tincova și ne-au fost puse la dispoziție de preotul paroh Ioan Dumitrașcu.

Creionând pe scurt viața și activitatea preotului, profesorului, dirijorului, compozitorului și folcloristului Timotei Popovici, putem afirma fără teama de a greși, că el ocupă un loc de frunte între personalitățile muzicale ale neamului nostru.

Preot prof. IONEL POPESCU

PROFESORUL, TEOLOGUL ȘI PREOTUL MARTIR DR. ILARION FELEA

Evenimentele din decembrie 1989 au creat posibilitatea scoaterii la lumină a unor figuri reprezentative ale spiritualității românești victime ale dictaturii totalitare comuniste atee, care a dispus după bunu-i plac aproape o jumătate de veac asupra țării și națiunii române. Acestei dictaturi i-au căzut victimă nenumărate spirite integre, pline de curaj, ale culturii române. Despre mulți dintre aceștia s-a vorbit și s-a scris la noi în ultimii trei ani cu diverse prilejuri scoțându-li-se în evidență caracterul moral, cultura, curajul și spiritul de jertfă.

Am simțit însă că unuia dintre aceste spirite i s-a făcut nedreptate, deoarece despre el s-a vorbit și scris foarte puțin, deși locul și lucrarea pe care el a desfășurat-o în cadrul societății românești în general, și al Bisericii și teologiei ei în special, l-ar fi îndreptățit la o scoatere în evidență mai deplină. Este vorba de preotul, profesorul și teologul dr. Ilarion V. Felea, de la Academia teologică din Arad.

A văzut lumina zilei la 21 martie 1903 în comuna Valea Bradului, județul Hunedoara, unde tatăl său Ioan a fost preot. A urmat școala primară în comuna natală, între anii 1910—1914. Primele 6 clase liceale le-a urmat la liceul „Avram Iancu” din Brad (1914—1920), iar clasele a șaptea și a opta, la liceul „Moise Nicoară” din Arad (1920—1922), unde și-a luat bacalaureatul.

Simțindu-se atras de studiul teologiei, urmează între anii 1922—1926 cursurile Academiei Teologice „Andreiene” din Sibiu. La 22 iunie 1926 a trecut cu bine examenul de calificare preotească și de candidat la preoție. În ziua de 29 iulie 1927 a fost hirotonit preot la Sibiu de către vrednicul de pomenire mitropolit dr. Nicolae Bălan, care-l aprecia în mod deosebit. La 6 august 1927 este instalat preot paroh în comuna natală. Paralel cu activitatea preotească a urmat între anii 1927—1929 cursurile Facultății de litere și filosofie din Cluj. În data de 30 august 1930 s-a transferat ca preot paroh în cartierul Șega-Arad, unde a desfășurat o activitate remarcabilă pe tărâm pastoral-misionar și gospodăresc. De numele preotului Ilarion V. Felea se leagă construirea și înzestrarea bisericii parohiale din Șega. De asemenea a renovat și extins Casa Culturală din această parohie.

Licența în Teologie și-a luat-o la Facultatea de Teologie din București în ziua de 20 decembrie 1932. La 3 iunie 1937 a dat examenul de admisibilitate la doctorat și în luna mai 1938 și-a înaintat tot acolo teza de doctorat cu tema : „Pocăința, studiu de documentare teologică și psihologică“, pe care a susținut-o oral în același an.

A funcționat un an de zile ca profesor suplinitor la Academia teologică din Cluj în anul 1937—1938, iar în 1938—1939 la cea din Arad. La Academia teologică din Arad a predat Apologetica, Dogmatica și Mistica. În ultimii ani de existență ai Academiei teologice arădene a fost și rectorul acesteia. Profesorul Felea era în plină ascensiune intelectuală.

La 25 decembrie 1947, episcopul Aradului de pioasă memorie dr. Andrei Magieru l-a distins cu rangul onorific de „iconom stavrofor“. Din păcate, odată cu sfârșitul celui de al doilea război mondial și instaurarea comunismului în România, încep zile grele atât pentru teologia arădeană cât și pentru profesorii săi. Dr. Ilarion Felea era vizat de putericii de atunci ai zilei, din cauza poziției sale intelectuale și morale deosebite. Tot ceea ce reprezenta preotul și profesorul Ilarion Felea nu era dorit de noua stăpânire politică a țării. El intrase deja în vizorul poliției politice comuniste, așa încât la 6 ianuarie 1949 a fost arestat, iar la 28 octombrie 1949 a fost condamnat de Tribunalul Militar Timișoara la un an de închisoare corecțională pentru „omisiunea denunțării“. Trebuie precizat acum și faptul că, în urma desființării Academiei teologice din Arad în anul 1948, preotul profesor Felea este numit preot paroh la catedrala episcopală din Arad, respectiv la parohia Arad-Centru.

Începuse obsedantul deceniu... Părintele Felea, ignorând contextul cu totul nefavorabil în care ajunsese țara și Biserica își face datoria de slujitor al lui Dumnezeu în mod exemplar cu curaj, competență, întransigență și demnitate. Prin predici bine gândite și convingător rostite, precum și prin conferințe temeinic documentate, expunea învățătura și misiunea Bisericii Ortodoxe, demascând și păcatele congenitale ale sistemului comunist ateu. Predicile lui din catedrala arădeană erau simțite de ascultători ca adevărate revelații. În primul rând datorită lui prima biserică a eparhiei Aradului era frecventată de foarte mulți intelectuali și credincioși obișnuiți, care veneau la biserică, spre a găsi în acele momente grele, puncte de sprijin în haosul spiritual, dar și material, ce începuse să se contureze în acei ani pentru întreaga țară.

Acest mod de a fi, de a gândi și de atitudine i-a atras mânia și răzbuinarea regimului comunist și a uneltelor sale, care la 25 septembrie 1958 l-au arestat pentru a doua oară, iar Tribunalul Militar din Cluj l-a condamnat, în ziua de 14 martie 1959, la 20 de ani de muncă silnică și 8 ani degradare civică pentru „activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare“. Detenția a făcut-o la penitenciarul din Aiud, unde după grele suferințe, a încetat din viață la 18 septembrie 1961. Cauza oficială a morții menționată în certificatul de deces fiind : insuficiență cardio-respiratorie. Nu se cunoaște locul unde a fost îngropat dormindu-și somnul de veci, fără a avea măcar o cruce la cap.

Așa a trăit și și-a încheiat viața profesorul, teologul și preotul martir dr. Ilarion V. Felea.

Lucrări mai importante. De la el ne-au rămas lucrări deosebit de interesante, multe din ele având relevanță și pentru viața Bisericii și a teologiei de astăzi. Vom aminti în cele ce urmează câteva din ele : **Convertirea creștină**, Seria teologică, Sibiu 1935, 104+8 p., **Critica ereziei baptiste**, Serie teologică, Sibiu 1937, 96 p., **Dumnezeu și sufletul în poezia română contemporană**, Cluj 1937, 111 p., **Teologie și preoție**, Arad 1939, 50 p., **Paisie și paisianismul**, colecția „Cărțile vieții”, Cluj 1940, 51 p., **Duhul Adevărului**, Arad, 1942, ediția întâia, 528+XVI p., ediția a doua, Arad 1943, 565+XVI p. (această lucrare a fost premiată de Academia Română), **Religia iubirii**, Arad 1946, 568 p.

De la părintele Felea au mai rămas în manuscris următoarele lucrări : **Duhul Adevărului**, ediția a treia revizuită, **Pildele Mântuitorului**, **Despre eretici și eresuri**, **Curățirea**, **Desăvârșirea**, **Religia culturii**.

3. **Gândirea sa teologică.** Profesorul Felea a avut o gândire de ansamblu asupra religiei și teologiei creștine, pe care le-a studiat, înțeles și prezentat într-o manieră apologetică. El și-a pus o întrebare fundamentală la care a încercat să dea mai multe răspunsuri, de altfel, complementare. Întrebarea era simplă, dar și dificilă în același timp. Ea suna astfel : **Ce este creștinismul ?** Și a dat primul răspuns : **Duhul Adevărului**. A pus aceeași întrebare, răspunzând : **religia iubirii**. Iarăși a întrebat : **ce este creștinismul ?** Și a răspuns : **religia culturii**. Și, în final, întrebându-se din nou, **ce este creștinismul**, răspunde scurt, concis și clar : **este religia curățirii și a desăvârșirii**.

În întreaga sa gândire și creație teologică a pus anumite accente ce i-au conturat mai clar statura sa culturală, teologică și spirituală.

Încă din anii tinereții l-a preocupat raportul ce există între teologie și preoție.¹ A reținut și și-a însușit definiția dată teologiei de un alt mare dascăl de la Facultatea de teologie din București, profesorul Teodor M. Popescu, care spunea despre teologie, că este „o mare știință” cea mai înaltă și mai complexă dintre științe, pentru că ea ne dă o concepție sigură despre lume și viață, interpretează misterele existenței...² Teologia este regina științelor ; e chemare, convingere și har.³

Așa după cum teologia este o știință sfântă, tot astfel preoția este o slujbă sfântă, „fiind alegere, chemare, vocațiune, misiune, apostolie, lucru în slujba lui Dumnezeu și a Bisericii, pentru mântuirea, sfîntirea și fericirea oamenilor”.⁴ Preotul Ilarion Felea a avut o conștiință deosebit de sensibilă față de valorile pe care le reprezintă preoția, inspirându-se fără încetare din experiențele preoțești ale marilor Părinți ai Bisericii,

¹ Pr. Ilarion V. Felea, *Teologie și preoție*, Arad, 1939, p. 3—50. Acest studiu a apărut și în *Anuarul Academiei teologice din Arad* pe anul 1939.

² *Ibidem*, p. 4.

³ *Ibidem*, p. 6.

⁴ *Ibidem*, p. II.

ca de exemplu, Sfântul Ioan Gură de Aur.⁵ Un accent deosebit a pus pe pregătirea intelectuală și spirituală a preotului, care îl ajută să cunoască cu precizie învățătura creștină pe care o are de propovăduit, stimulându-i în același timp zelul misionar și puterea convingerii.⁶ Disciplinele teologice învățate în școală trebuie să constituie pentru preot un izvor inepuizabil de inspirație în întreaga sa lucrare pastoral-misionară.⁷

Problema mântuirii a fost una din cele mai importante preocupări ale acestui teolog. Mântuirea a fost posibilă numai prin Iisus Hristos „cel mai drag, mai sfânt și mai scump nume pentru toți creștinii”.⁸ De aceea toți creștinii știm că „Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, s-a întrupat, a vestit Evanghelia, a întemeiat Biserica, a pățimit, s-a îngropat și a înviat pentru noi oamenii și a noastră mântuire”.⁹ Ce este mântuirea, care sunt condițiile ei și ce rol are Biserica în procesul mântuirii, sunt alte aspecte abordate de părintele Felea.¹⁰ Învățătura creștină descoperită de Mântuitorul Iisus Hristos trebuie să devină duhul cel nou de viață, care să plămădească făptura omului nou după echipul lui Hristos. De aceea, teologul Felea a fost mistuit de dorința de a transpune în viața credincioșilor această învățătură creștină, unica garanție a dobândirii mântuirii. „Dacă fiii Bisericii noastre ar fi mai bine inițiați în tainele Creștinismului, mai bine educați în școală prin catehizație și în biserică prin predică bine documentată, ar avea convingeri religioase mai tari și nu ar cădea așa ușor în ispita prozelitismului sectar”.¹¹

Lucrarea premiată de Academia Română „Duhul Adevărului”, apărută în două ediții, caută să răspundă acestei dorințe a autorului ei, de popularizare a doctrinei creștine, care nu are menirea de a rămâne doar în cărțile de specialitate și între zidurile școlilor teologice, ci trebuie să devină fermentul care să dospească frământătura umanității. În lucrarea amintită, autorul ei a dorit să arate „care este esența creștinismului, Duhul Adevărului, Creștinismul din punct de vedere al doctrinei sale dogmatice, morale, liturgice și mistice, sfânta Ortodoxie”.¹² Această lucrare privește creștinismul în „întregimea și autenticitatea lui biblică și istorică, în esența și sinteza lui dogmatică, morală, liturgică și mistică”.¹³

⁵ A se vedea în mod deosebit acele pagini din lucrarea citată mai sus, în care sunt prezentate unele din ideile forță ale Sfântului Ioan Gură de Aur despre preotie (*Ibidem*, p. 12—24).

⁶ *Ibidem*, p. 20—22.

⁷ „Studentul teolog care nu face studii serioase și preotul care nu se folosește în activitatea lui pastorală și misionară de întreg cuprinsul materiilor teologice, nu-și înțelege chemarea. Un astfel de preot se epuizează repede...”

⁸ Prot. dr. Ilarion V. Felea, *Mântuirea*, Arad, 1947, p. 3.

⁹ *Ibidem*, p. 4.

¹⁰ A se vedea mai pe larg, printre altele: *Mântuirea...*, p. 11—61; *Iisus Hristos Mântuitorul*, în: Pr. Ilarion V. Felea, *Duhul Adevărului*, ediția a doua adăugită, Diecezana, Arad, 1943, p. 74—79.

¹¹ *Duhul Adevărului*, p. IX.

¹² *Ibidem*, p. XIII.

¹³ *Ibidem*.

Aproape la mijloc de veac XX, când marxismul și ateismul comunist aveau să se instaureze în România și să atenteze la însăși fibra spirituală cea mai profundă a românilor, profesorul Felea încearcă să opună acestui duh demonic bazat pe ură, neîncredere, dezbinare și minciună duhul creștinismului, viu și dătător de viață, ca Duh al Adevărului și religie a iubirii.¹⁴ Cartea sa intitulată „Religia iubirii” este scrisă în duh apologetic, motivând și apărând credința creștină în fața teoriilor marxiste, darwiniste și evoluționiste, care încercau să subrezească fundamentele înseși ale religiei creștine. „Religia iubirii” este scrisă într-un stil limpede, curgător și convingător, cu o logică impecabilă, aducând servicii remarcabile teologiei românești și preoților, care au apucat s-o citească și s-o mediteze. Trebuie amintit și faptul că păstrarea acestor cărți în anii dictaturii însemna un act de curaj. Nu puțini preoți și credincioși au avut de suferit de pe urma păstrării acestor cărți. De aceea mulți dintre aceștia le-au ascuns, le-au ars, ori au rupt acele pagini din carte, care reprezentau o confruntare directă a gândirii teologice cu teoriile ateiste, dar și cu comunismul ca sistem și doctrină. Nu trebuie uitat faptul că această ultimă carte apare în anul 1946. În acei ani, când începuse deja să se afirme despre religie că ar fi depășită și nocivă pentru popor, autorul „Religiei iubirii” afirma cu claritate: „Religia a scos pe om din animalitate, i-a îmblânzit instinctele, i-a dat imboldul spre cultura sufletului și spre progres. Religia a trezit în sufletul omului puterile gândirii, simțirii și voinței, a cultivat germenii vieții spirituale și a impus cele mai grave preocupări asupra rostului și destinului lumii și al oamenilor fără de care nu s-ar fi născut nici știința, nici arta, nici filosofia, nici progresul. Religia e matricea în care s-a zămislit cultura, făclia vieții din care s-au aprins toate luminițele valorilor morale și culturale”.¹⁵

„Religia iubirii” prezintă toate problemele de bază ale Apologeticii sau Teologiei fundamentale clasice: problema religiei, problema divină, învățătura creștină despre om, despre Iisus Hristos, Biserica, iar în partea ultimă a cărții se face o amplă prezentare vis-à-vis de celelalte religii.

Am prezentat până aici cele mai importante din lucrările părintelui profesor Ilarion V. Felea. Este o îndatorire a noastră, a celor ce trăim astăzi, de a încerca să recuperăm lucrările și gândirea acestui teolog și preot martir al Bisericii străbune. Reeditatea unora din ele, cum este,

¹⁴ Același, *Religia iubirii*, Arad, 1946, 568 p.

¹⁵ *Ibidem*, p. 6—7.

de exemplu, „Religia iubirii“ sau editarea celor rămase în manuscris, ar îmbogăți desigur tezaurul de gândire teologică și spiritualitate creștină al Ortodoxiei românești. Totodată s-ar transmite mai departe și valorile morale înalte pe care le-a reprezentat și întruchipat acest om, teolog și preot.

Toate acestea ar putea constitui un modest omagiu pe care posteritatea i l-ar aduce, în semn de recunoștință și prețuire, pentru suferințele și jertfa sa supremă, aduse pe altarul valorilor creștine, pe care le-a iubit și cu care s-a străduit să se identifice.

Preot prof. dr. IOAN TULCAN

LOCUL UNDE COBOARA DUMNEZEU

1

Abia s-au auzit trase zăvoarele peste ușa grea, trântită cu hotărâre, că murmurul celor optzeci și ceva de deținuți se întări ca zumzetul agitat al albinelor într-un stup în care s-a amestecat o mână străină. Îngrămădiți reglementar în spațiile dintre paturi cât timp gardienii erau de față, când aceștia plecară, toată mulțimea de înfometați, întâi se amestecă într-un furnicar dezordonat, apoi se cristaliză grupuri-grupuri.

Sub privirile cercetătoare a nouă perechi de ochi, Mircea Baicu, pe patul cel mai apropiat de intrare, la „parter“, adică patul de jos, întinse un prosop plușat, nu prea alb, și puse pe el pâinea de culoarea pământului gras din pasta lui de pe mialul Mureșului, pâine lătită de necreștere ca o lespede și o desprinsă pe urma celor zece raze ale tăieturii în tot atâtea felii de câte o sută de grame cât se cuvenea unui om din grupa lui. Feliile le întinse la vedere, ordonat, în rând, cu răbdarea cu care se împlinește un ceremonial.

Paralel, pe alte paturi, se făcea același lucru.

— Cine-i la rând? întrebă Mircea. Dumneata, nea Dumitre?

— Dumitru a fost ieri, încercă Urdache să avanseze o zi.

— Nu ieri a fost nea Andrei. Azi e nea Dumitru. Dumneata vii poimăine.

— Da, da! Azi e Dumitru, interveniră și ceilalți ai grupei.

De altfel se vedea că Baicu știa precis ordinea alegerii pâinii, dar a întrebat ca să prevină încercarea lui Urdache de a-și grăbi rândul. Pentru aceea l-au și ales oamenii pe Mircea, deși mai tânăr, ca șef de grupă, ca să se păstreze ordinea și să aibă toți șanse egale de a beneficia de cele câteva grame cât era diferența, din tăiere, între bucăți. Foamea făcea ca acele grame, această diferență, să pară mare, hotărâtoare pentru menținerea în viață.

Știind că-i primul la alegere, Dumitru studiase bucățile tot timpul cât Mircea le împăreța, dar mai pluti o dată mâna deasupra feliilor, ezitând între două ce-i păreau una mai mare decât alta. După ce luă pe cea aleasă, i se păru că a greșit, dar regula stabilită că o dată atinsă o bucată, nu se mai putea reveni asupra alegerii, îl făcu să nu mai încerce să schimbe. Rămase însă lângă pat, să vadă cine va alege pe cealaltă.

După ce-și alese și Urdache porția lui, alese și Mircea două bucăți la rând, apoi urmări continuarea împărțirii. Ultimul, luă pâinea rămasă, apoi, drept compensație că a rămas cu cea mai mică, avu dreptul să adune fărâmiturile rămase pe prosop, le lipi de degetul muiat pe limbă și le duse la gură.

Împăcați cu soarta, deținuții, după ce și-au luat pâinea, se purtară fiecare după „concepția” lui. Căci și în această problemă erau păreri diferite: unii așteptau, răbdători, cafeaua ca să moaie pâinea și să se facă digerarea mai completă. Alții, până la venirea cafelei, tot ciuguleau, întâi din coajă, apoi din miez. Alții mâncau bucata de pâine îndată ce o primeau și scăpau de o grijă.

Baicu, din cele două bucăți de pâine luate, una o înveli într-o batistă de pânză de care deținuții nu se despărețau și pe care o numeau sarsana, pe cealaltă o așeză pe pernă, apoi plecă spre ușă ca să aștepte împlinirea altui ritual, primirea lichidului numit cafea.

Nu dură mult și ușa, cu același zdrăngănit de zăvoare, se deschise din nou. Doi deținuți de drept comun — plantoanele — aduseră un hârdău cu zeamă maronie, având stelute de grăsime de pe cazanul nespălat bine în care a fost fiartă. Din nou, pe grupe, primiră câte o gamelă în care plantonul pune a polonic cu porția cuvenită. Mircea luă și de data aceasta două gamele. Pe una o goli într-o ceașcă de aluminiu, o acoperi cu o bucată de pânză și o puse sub pat, cu cealaltă se îndreptă spre patul despărțit de al lui cu o jumătate de metru.

În toată sala era semiîntuneric, dar în rândul de jos al paturilor, greu se putea distinge ceva. Pe patul spre care se aplecă Baicu era întins un om. Capul îi era ridicat mai sus pe perna înălțată de o pătură făcută sul. În general deținuții erau slabi și palizi, acesta însă era un schelet cu fața acoperită de o barbă albă netăiată de câteva săptămâni. Numai ochii infundați în orbite, strălucind de febră, erau vii și priveau spre ușă. Cum avea deasupra lui încă două rânduri de paturi suprapuse, părea întins într-un cavou întunecat.

— Tată Luță, iacă aici cafeaua și pâinea, i se adresă Baicu.

Bolnavul păru că nu aude.

— Hai, tată Luță, să bei cafeaua.

— Nu mi-i foame, șopti jumătatea dreaptă a buzelor. Cea stângă rămase nemișcată.

— Hai măcar să bei puțin, că-i caldă. Știi că trebuie să te faci bine.

Fără să aștepte un răspuns, puse gamela și pâinea pe patul lui, petrecu mâna dreaptă pe sub genunchii bătrânului și-i dete picioarele jos din pat, apoi îi ridică umerii și capul. Mai lăudând binefacerea căldurii cafelei, mai amintind de vindecare, îl făcu să bea din gamelă și să mănânce bucata de pâine. Îl așeză apoi iar pe pernă.

— Dar tu, Mircea, ai mâncat ?

— Nu, tată Luță. Acu îndată mânc și eu.

— Bine, Mircea.

Duse cele două gamele lângă ușă, le așeză în stivă peste altele deja golite, apoi scoase din sarsanaua lui o batistă din care desfăcu o bucată

de turtui grăunțos și mușcă încet din el, ținând palma stângă dedesubt, în loc de farfurioară, ca să nu se risipească nici o fărâmiță. Când termină se duse la hărdău și bău o jumătate de cană de apă stătută.

Încă o dată ușa se deschise, plantoanele scoaseră gamelele golite, alt rând de zdrăngănit de zăvoare marcă închiderea, ceea ce însemna că, pentru cei optzeci și ceva de deținuți, legătura cu lumea din afară era ruptă până la vremea prânzului.

În această lume, lume de pe alt tărâm, anticamera infernului, cuprinsă într-o suprafață de 25/7 metri, începea o activitate aparte. Pe paturile de sus, de la rândul trei, unii jucau șah cu figuri făcute din miez de pâine pe tablă desenată cu săpun pe pătură, alții își reparau hainele. Pe rândul de paturi din mijloc, erau cei ce voiau să doarmă, pe rândul de jos, cei mai bătrâni în special, discutau.

În timpul anchetei, Mircea Baicu a avut momente când a trecut pe lângă nebunie, mereu silit să-și amintească ceea ce nu a făcut și să-și închipuie tot felul de absurdități ce s-ar fi putut pune pe socoteala lui și pe care ar fi trebuit să le recunoască drept reale. Ca să se zmulgă din vârtejul acesta de coșmar, i-a trebuit un susținut efort de voință. Cei mai mulți anchetați de securitate, în situația lui, ca să nu-și piardă mintea, se gândeau la familie, soție, copii. Pe el l-au prins cei treizeci și cinci de ani, cât avea la arestare, necăsătorit. Așa au fost împrejurările. Tatăl său a fost omorât în bătaia la securitate în 1948 ca să se „descopere“ o încercare de organizare armată pentru răsturnarea regimului. El, Mircea drept consecință, a fost exmatriculat din facultate. Fără posibilitatea de a continua studiile, ocolit de foștii colegi, s-a calificat electrician într-un șantier de construcții. În ultimul timp a găsit o fată cu care să se căsătorească. A fost arestat în 1958, cu câteva zile înainte de a face logodna. Toată viața a visat să aibă o casă în care să trăiască liniștit cu familia. În celula securității, între două anchete, ca să se zmulgă groazei de neprevăzute vini impuse, s-a chinuit să-și închipuie nenumărate variante de locuințe. Ca să stabilească pe cea mai confortabilă și mai frumoasă, mereu a schimbat planuri, mereu a adăugat îmbunătățiri. Judecata a amânat construirea casei cu șapte ani.

Ajuns la Aiud, a căutat să afle ce-l așteaptă. I s-a spus că aci, pe secție, în „fosta biserică“ urma să stea numai o perioadă de aclimatizare. După aceea, cei periculoși erau duși la Zarcă, cei mai puțin periculoși, pe Celular. Pe el, probabil, îl aștepta Celularul.

Cum e acolo ?

În general deținuții politici nu voiau să ia în seamă numărul anilor anunțați prin sentință. Visau mereu că va veni un decret de grațiere. Mircea însă, din cele văzute din 1945 încoace, se pregătea să ducă în spate cei șapte ani primiți. Își amintea fabula cu vulpea care a stat înaintea vizuinii leului unde a văzut multe urme de intrare dar puține de ieșire. Puține urme vedea și el ieșind din închisoare. Se pregătea deci pentru Celular. Și ce-i trebuia la Celular ? Alfabetul morse și un ac bine ascuns, care să nu fie găsit la desele parcheziții.

Întâi s-a apucat să învețe alfabetul morse : două bătai repezi — o linie, o bătaie — punct. A învățat literele, apoi cu un nasture desprins a făcut exerciții lovind în fierul patului. Tata Luță însă nu putea suporta zgomotele, așa că a renunțat să facă exerciții de morse.

S-a apucat să confecționeze un ac de cusut.

Când a fost în curte cu tineta, a găsit o bucată de sârmă și un ciob de sticlă. Sârma a turtit-o la un capăt și a îndoit-o la încheietura patului. Cu sticla a frecat sârma la îndoitură până a străbătut-o la jumătate. A îndoit-o pe partea cealaltă și a repetat operația. Urechile acului erau realizate. A frecat celălalt capăt al sârmei pe ciment și i-a făcut vârful. Acul a fost gata. Lucrase la el patru zile. Dar ce-i la un deținut pierdere a patru zile ?

A mai învățat să facă mici cruciulițe din os. Întâi freca pe ciment mica așchie de os până o făcea plăcuță. O modela apoi ca un romb, căruia, cu mîgală, îi tăia câte un semicerc în mijlocul fiecărei laturi. Ieșea o cruce frumoasă.

Înainte de a se apuca de ocupațiile lui, Mircea porni să facă o plimbare pe coridorul dintre paturi și perete. A făcut doar două ture când se auzi chemat.

— Domnule Baicu ! Te cheamă moș Lambru.

Se duse repede la patul bolnavului.

— Mircea, ai fost până la capătul sălii ? A început siujba ?

— Mi se pare că s-au adunat, tată Luță.

— Dragul meu, văd că te obosesc, dar aș vrea și eu să ascult.

— Bine, tată Luță. Hai să mergem.

Întâi îi așeză picioarele jos, apoi îl ridică de umeri și-l strecură pe sub tavanul patului de deasupra. Mergând, bătrânul se ținea bine pe piciorul drept, dar pe cel stâng abia se sprijinea și-l mișca aruncându-l lateral. Le-a trebuit un timp ca să ajungă în capătul celălalt al încăperii.

Între ultimele paturi, spre sobă, erau adunați vreo douăzeci de oameni în jurul părintelui Gheorghe, un moldovean blajin, care recita sfânta Liturghie, fără prescură și fără vin. Când văzură pe bătrân îi făcură loc pe pat.

Mircea se retrase și-și continuă plimbarea.

Liturghia terminată, ascultătorii ajutară pe moș Lambru să se ridice și-l încredințară lui Mircea. Li se părea natural. La început l-au îngrijit ei, creștinește, cu rândul, până ce a venit Baicu. Se știe că atunci când se face un lucru de mai mulți, cu rândul, adesea rămâne nefăcut. Nu din răutate, dar se știe că așa-i omeneste ca fiecare să-și amintească de ale lui, iar ale altuia să le uite. În cazul acesta, de câte ori nu se prezenta nimeni dintre cei ce trebuia să aibă grijă de moș Lambru, noul venit era acolo. De la un timp ceilalți nu s-au mai simțit necesari. Toată grija a trecut în seama lui Mircea.

Părintelui Gheorghe îi plăcea acest tânăr liniștit și, mai ales, așa atent cu bătrânul. Un lucru îi era însă neînțeles : De ce nu rămâne niciodată la liturghie ? Această problemă trebuia limpezită.

Când Baicu trecu prin dreptul patului părintelui, acesta îl chemă :

— Dragul meu, vrei să stăm de vorbă câteva minute ?

— Da, domnule părinte. Vedeți că altă treabă mai importantă nu am.

Se așează pe pat.

— Au trecut câteva săptămâni de când ești cu noi și nu am ajuns să vorbim. Te superi dacă te întreb : Ce cauză ți s-a adus de ești la Aiud ? Ești prea tânăr pentru a fi încadrat între cei ce sunt, pe drept, aici.

— De ce să mă supăr că mă întrebați ? Cred că tot în urma tatălui meu mi se trage. El a fost legionar. În '48 a fost luat de acasă și a murit la securitate. Eu am fost dat afară de la facultate. M-am calificat electrician și în '58 am fost arestat, acuzat că am vorbit de rău pe ruși și mi-au dat șapte ani. Asta-i toată istoria.

— Văd că-i toată, pe scurt. Dar cum te-ai atașat de moș Lambru ?

— Eu știu ? poate întâmplarea. Poate pentru că mi s-a părut că seamănă puțin cu tata, și-i tot învățător. Mă tem că va muri și el în închisoare ca și tata.

Fața liniștită a tânărului se înăspri, sprâncenele se încuntară și, printre țepii bărbii apărură puțină roșeață.

— Ceea ce fac pentru tata Luță mi se pare că-i singurul lucru ce-l pot face pentru tata.

— Eu credeam că ți-i rudenie, de-i zici tata.

— Așa a dorit el să-i zic și așa m-am obișnuit.

— Hm ! Adică nu ți-i rudenie . . . Eu tot te mai întreb ceva, dacă nu te superi. De ce nu stai la sfânta Liturghie când îl aduci pe el ?

Mircea ezită puțin cu răspunsul.

— Eu știu ? E o slăbiciune a mea. Poate nici nu am suficientă răbdare.

— Nu cred că-i vorba de răbdare, că te văd așa liniștit. Numai să nu fie ceva mai adânc. Cum stai cu credința ?

— Cu credința ? Așa și așa.

— Dacă-i așa și așa, atunci aicea-i slăbiciunea. Nu te gândești că tocmai acum ai nevoie de credință ca să treci prin atâtea suferințe ?

— Adevărat, veni răspunsul hotărât de data aceasta, dar dacă ne refugiem în credință numai acum și numai pentru că poate să ne fie de ajutor, credința nu-i credință. E târg să trecem și, poate, numai până trecem greul. Trebuie să trecem încercările vieții fără să recurgem, numai pentru asta la credință.

Preotul se simți luat prea repede cu un răspuns la care nu se aștepta.

— Ei, nu chiar așa ! Nu trebuie să crezi pentru un interes. Folosul e doar roada credinței. Trebuie să crezi pentru că așa-i logic. Cosmosul întreg cu înțeleptele lui rânduiri, cu frumusețea lui, arată urma mâinilor lui Dumnezeu.

— Știu, părinte. Îmi amintesc de la liceu. În ultimele două clase am învățat despre argumentele raționale pentru existența lui Dumnezeu. Să nu mi-o luați în nume de rău, dar mie toate acestea nu mi-au spus mare

lucru. Și acum cu atât mai puțin. Îmi amintesc de argumentul numit ontologic care zice că Dumnezeu trebuie să existe pentru că-l gândesc eu. Mi se pare că-i în afara logicei să susții acest lucru. Iată că vă cer eu unele argumente. Arătați-mi logica celor întâmplare cu tata, cel mai cinstit om ucis în bătai. Arătați-mi logica celor întâmplare cu țara noastră. Arătați-mi un argument care să-mi demonstreze existența unui legiutor în cele ce se văd în iadul acesta din camera în care trăim noi. Vedeți argumentată existența lui Dumnezeu în viața procurorului de lângă ușă?

Între cei optzeci și ceva de deținuți, fostul procuror, având o condamnare mare, primise sentința de divorț și aceasta, adăugată la celelalte, i-a tulburat mintea. Ședea lângă perete, nu vorbea cu nimeni, nu se interesa nici măcar de mâncare.

— Vedeți, domnule părinte! Toată frumusețea naturii, toată ordinea cosmică se sfârșește între acești pereți. Aici, aici ce argumente îmi arătați? Cel cosmologic? Cel ontologic? Newton putea găsi un argument pentru o lege a naturii, stând sub un măr. Kepler putea vedea pe Dumnezeu studiind stelele, el stând pe un scaun cu pernă. Un argument trebuie să fie însă valabil și de recunoscut în tot locul și în orice împrejurare, deci și aici. Aici ce legiutor e stăpân peste universul acestor pereți? Mi-ați cerut să fiu sincer. Vă datoram sinceritate.

Pentru moment părintele Gheorghe nu găsi răspuns.

Discuția lor fu întreruptă de tragerea zăvoarelor și deschiderea ușii. Plantoanele aduceau turtoii și-l împărțeau pe grupe. Mircea trebui să se ducă să-și facă serviciul. Veni apoi mâncarea.

Bătrânul Lambru nu putea mânca varza acra. Îl hrăni Mircea cu bucata de pâine și cu cafeaua pe care o păstrase.

2

Patru paturi de fier, două câte două suprapuse, cu capătul spre fereastră lângă elementii caloriferului, lăsând între ele un spațiu de aproape un metru, alt metru de la paturi până la ușă, având în stânga tineta acoperită cu un capac de scândură, iar în dreapta o cană pentru apă, acesta era noul domiciliu al lui Baicu și a încă șase deținuți, printre care și bătrânul Lambru.

A fost întâmplare sau un calcul al administrației ca să scape de îngrijirea bolnavului? Oricum, cei doi erau mulțumiți că nu au fost despărțiți.

Așa i-au prins sărbătorile Crăciunului.

Crăciunul la Aiud!

Pentru deținuți era o sărbătoare, atât cât putea fi sărbătoare la Aiud. Pentru paznici era teroare. Teroarea celor slabi asupra celor tari, teroarea mielului asupra lupului, teroarea credinței asupra necredinței. Conductele caloriferului țiuiau de zor transmitând felicitări și știri. Prin ferestre se auzeau urări, strigate, între cei ce se cunoșteau și se știau pe celular. Se colinda: „A venit și aici Crăciunul, / Luminându-ne surghiunul, / Cade alba nea, / Peste viața mea, / Care-acum se stinge“.

Pe coridor, caralii trânteau uşile, deschideau vizetele, ameninţau cu izolarea şi injurau cumplit. Cei din celule urmăreau zgomotele ca să afle unde sunt paznicii şi să poată comunica.

Printre colegii de celulă ai lui Baicu erau doi macedoneni, Tănăsache şi Vanghele. Cum aceştia ştiau despre mulţi de-ai lor că sunt pe celular, voiau să-şi anunţe prezenţa şi să comunice cu toţi. Deci gardienii erau mereu la vizeta lor, dar nu puteau să-i prindă asupra faptului.

Viaţa în celulă era mai grea decât pe secţie. Acolo, în sala mare, nesupravegheată de gardieni, deţinuţii puteau face ce voiau şi discutau ce voiau. În celulă se putea sta întins pe pat numai şapte ore noaptea, se cosea numai cu risc mare, de şah nici vorbă. Se putea însă discuta, învăţa poezii, limbi străine, spune romane. Încolo şedeau tăcuţi pe paturile de jos care le veneau cu dunga drept pe ceafă, cu mâinile împreunate între genunchi. Aşa de mult şedeau deţinuţii în această poziţie, încât, după ani de zile de la eliberare, îi poţi recunoaşte când îi vezi stând astfel, aplecaţi de gât şi cu mâinile împreunate între genunchi, chiar la ei acasă.

Pe celular bătrânul Lambru simţea lipsa slujbelor religioase. Se ruga el în taina sufletului, dar se obişnuise să asculte textele sfinte rostite de preot. De Crăciun s-a mai mângâiat cu colindele. Ruga mereu pe cei din cameră să repete mereu, măcar în şoaptă, numai versurile cântecelor de stea. Macedonienii colindau în dialectul lor. Le asculta cu plăcere şi pe acestea.

Îndată după Bobotează, cei cinci au fost scoşi din celulă cu bagaje cu tot, semn că nu aveau să se mai întoarcă. Plecau pentru totdeauna. Unde? Cine putea presupune unde ajunge cel ce pleacă?

Au rămas în celulă doar Mircea Baicu şi moş Lambru. Se mângâiau cu gândul că măcar nu sunt despărţiţi. Spaţiu aveau deajuns, mâncare primeau mai multă decât erau obişnuiţi. Greu li se părea amândurora faptul că paralizia bătrânului s-a agravat. Tânărul îi făcea toate serviciile, dar nu prea înţelegea ce i se cere, pentru că limba aproape înţepenită nu putea rosti cuvintele. În unele murmure se recunoşteau, cu greu, frânturi de rugăciune. Se vedea că se chinuie să le rostească.

Începuse luna februarie. În celulă erau tot numai ei doi. Caloriferul funcţiona puţin şi se simţea bine frigul. Noroc că, pe paturile libere, rămăseseră paturile şi gardienii nu se prea interesau ce se petrece în celula lor.

Moş Lambru era neliniştit, mereu părea că vrea ceva. Aplecându-se spre buzele lui, Mircea înţelese, cu greu, frânturi de fraze.

— Mircea, te rog... vreau să aud rugăciuni spuse... Nu pot eu... Vrei... Spune tu... Tu, ca să aud... Vreau să ascult...

Îl ruga, nu numai cu cuvintele stălcite, îl ruga cu ochii. Tânărul se simţi încurcat.

— Dar nu ştiu, tată Luţă. Cum să spun? Ce să spun?

— Spune... Spune rugăciuni... Pentru mine... să aud... Spune ce ştii...

— Dar nu știu ! Nu știu rugăciuni. Poate ... „Tatăl nostru“.

— Da, da ! se arătară bucuroase și privirile. Tatăl nostru ... Spune ! ...

După o mică zăbavă, Mircea își depăși sfiala, luă o poziție cuvințioasă și începu. Bătrânul încercă să-și miște mâna să se închine.

Mircea se întrerupse, îl ajută să-și facă cruce, apoi începu din nou :

— „Tatăl nostru, Carele ești în cer, sfințească-se numele Tău“ ...

Moș Lămbriu închise ochii, părând că doarme. Când se termină rugăciunea, îi deschise, arătând că așteaptă să se continue. Mircea începu din nou și iarăși liniștea se așternu pe fața slăbită, pe ochii aprinși de suferință. Atunci tânărul încercă să-și amintească alte rugăciuni învățate la școală. Reuși să reconstituie „Împărate Ceresc“, „Născătoare de Dumnezeu“. Încheie cu „Înger-îngerașul meu“. Pe tâmpilele albite șiroiră atunci două lacrimi.

Acum tata Luță adormi cu adevărat. Era mulțumit.

În ziua următoare, era duminică, dorința bătrânului se repetă. Mircea rosti mai ușor rugăciunile până acesta adormi. Când se trezi, păru că insistă să spună ceva și, aplecat spre el, tânărul înțelese :

— Acum spune și pentru tine ...

— Ce să spun pentru mine ?

— Spune ... rugăciune ...

— Să spun pentru mine „Tatăl nostru“ ?

— Nu ... Nu „Tatăl nostru“ ...

— Dar atunci, ce ? se miră Mircea.

— Roagă-te tu ... Cum simți tu ... Nu rugăciune ... Roagă-te ... Spune tu ...

— Nu înțeleg, tată Luță.

— Ba înțelegi ... Trebuie să înțelegi ! ... Spune ce crezi ... ce crezi tu ... Fă tu rugăciunea ta ... Vreau, vreau să spui tu ... al tău ...

Mircea era încurcat. Cum și cu cine să vorbească ? Singur ? Pentru bătrân, ca să-l mulțumească, spunea din memorie, înșira cuvintele pe urma amintirilor din copilărie și din școală, dar să vorbești tu, din partea ta, așa, ca singur ! ...

Privirile bătrânului îl urmăreau cu stăruință. În ochii lui era ceva neînduplecat, dar și dragoste.

— Spune ... îngânără și buzele lui.

Mircea nu voia să-l contrazică, să-i sporească agitația. Ar fi dorit să-i facă pe plac, dar cum ? Se strădui să spună ceva, dar cuvintele un timp, nu voiră să străbată prin crusta unei sfieli, cum încearcă sămânța grâului să iese prin scoarța unui teren prea uscat. Sămânța cuvântului nu putea ieși din inimă dacă nu știa un soare spre care să se îndrepte.

Aplecă privirile, făcu abstracție de cele din jur, chiar de bătrân și începu, sfios. Apoi tot mai liber, mai liniștit.

— O, cum să-ți zic ? Și ce să-ți zic ? Dumnezeu, de ce nu ești ? Ce aș putea cere altceva decât să ești ? De ce nu ești în realitate, să Te simțim, să Te vedem ? Nu în flori să Te vedem, că în ele vedem ce avem noi în gând. Nu în valul mării, care e măreț, dar înghite corabia, nu în

stelele ce trec prin spații și se pierd, nu în vulcanul teribil care varsă lavă peste case, peste oameni, Doamne, de ce nu Te arăți aici, să Te vedem unde e așa nevoie să Te știm? Nu pentru caralii, că ei nu au nevoie de Tine și ar vrea să nu existi, le e mai bine fără Tine, de ce nu ești pentru cei din Zarcă, pentru cei ce stau acolo din 1940? De ce nu ești pentru Tata Luță, să-i ajuti unde nu pot eu ajuta? De ce nu ești pentru mine, care nu am reușit să-mi realizez viața, deși nu am făcut și nu am gândit răul nimănui? De ce nu ai existat când m-au bătut anchetatorii? Dacă Tu ai exista, cum ești gândit, ar fi tari Dreptatea și Adevărul. Doamne, rugăciunea mea atât ar cere, ca Tu să existi și să fii aici!

Ca trezit din gândul lui intim, căruia ar fi dorit să-i dea chipul unei rugăciuni, aproape rușinat, îndreptă privirile spre bătrânul care tot timpul îl urmărise cu ochii.

— Tată Luță, nu am reușit să spun lucruri nepotrivite. Iartă-mă, că poate ți-am jignit credința cu prostiile mele. Chiar te rog să nu fi supărat pe mine.

În starea bătrânului păru că s-a petrecut o înrăutățire. Încercă să ridice mâna dreaptă, dar nu putu. Mircea îi luă mâna într-ale lui și simți cum degetele neputincioase încercară să-i facă un semn de înțelegere.

Văzând că starea lui moș Lambru s-a înrăutățit și paralizia a avansat, Mircea se duse la ușă și bătău cu putere.

— Ce bați acolo, mă? Lasă bătaia! Se auzi la capătul celălalt al coridorului.

— Un om moare! strigă Baicu.

— Ce-i dacă moare? Rămâne o porție de pâine!

— Chemăți medicul, domnule șef!

— Lasă gura, banditule, că izolarea te mănâncă!

— Dar moare, trebuie ajutat!

Se auziră zăvoarele trase, gardianul deschise ușa.

— Mînți, banditule! Moșu nu are nimic și tu vrei să faci agitație! Pentru asta m-ai deranjat, ca să instigi și pe cei din celulele vecine? Ce vrei? Cum te cheamă? Să ții minte altădată!

Pe un carnetel îi scrise numele, apoi trânti ușa și pocni zăvoarele.

La deschiderea ușii și la discuția cu gardianul, bătrânul păru că-și revine. Respirația îi păru normală și încercă să vorbească.

— De ce? De ce ai strigat? Înțelese Mircea cu greu.

— Am vrut să vină medicul, tată Luță. Am făcut rău?

— Rău... Rău... Vine iară... 'ojocul...

— Cine vine? Ce trebuie să fac?

— 'ojocul, repetă bătrânul și se uită spre capătul patului.

Mircea îi urmări privirile și văzu cojocul agățat.

— Să-ți aduc cojocul? Iată-l. Să te acoper cu el?

— Nu... Tu...

— Eu? Ce să fac?

— Tu... 'ojocul...

— Să-l îmbrac eu?

Ochii bătrânului aprobară. Ca să nu-l contrazică, voi să-l îmbrace peste veston.

— Nu ... Nu ... Sub ...

Tânărului îi trebui un timp până să înțeleagă.

— Să-l iau sub veston ?

Văzând privirile aprobatoare, lăsă vestonul, îmbracă peste cămașă cojocelul, apoi puse și vestonul. Acum moș Lambru păru că doarme.

Așa au trecut două sau trei ore, când se auziră pași pe coridor venind spre celula lor. Se traseră zăvoarele, se deschise ușa. Era caraliul de serviciu cu încă unul pe care deținuții îl știau sub numele de Filimon.

— Cum te numești ? întrebă cel de serviciu, ca și cum nu l-ar mai fi văzut și nu i-ar fi scris numele cu puțin înainte.

— Baicu Mircea.

— Hai ! lasă aici tot ce ai ! Măi bandit obraznic ! Vei face șapte zile de izolare să te înveți minte să mai faci agitație.

Mircea încercă să se apropie de patul bolnavului care privea toate cu ochii aprinși.

— Nu te apropia de celălalt bandit ! N-auzi ! Că-ți mai ard șapte zile ! Hai repede ! Nu iei nimic cu tine !

În treacăt mai puse o dată mâna pe fruntea lui Tata Luță iar acesta îl îmbrățișă cu privirile.

— Cine are să-l mai îngrijească aceste șapte zile ? Am să-l mai văd ?

Acestea fură gândurile lui Mircea când ieși din celulă.

3

A patra zi de izolare.

Cum ar putea greși socoteala când erau așa de lungi zilele în camera de 2/3 metri, cu pereți de ciment, tavan de ciment, pavaș de ciment, fără ferestre, fără încălzire în luna lui februarie decât suflarea singurului încarcerat, fără altă mobilă decât tineta, care ținea loc de pat, de scaun și de masă. Lumina unui beculeț își arunca razele dintr-o firidă de deasupra ușii, părând că răcește și mai tare încăperea cu lumina-i slabă.

Trei zile au trecut. Trei și jumătate. De trei ori a primit câte o bucată de câte o sută de grame de pâine. Și tot de atâtea ori apă.

Simțea până la inimă frigul și foamea.

Știi ce-i foamea ? Lupul acela turbat ce sfâșie, ghiarele vulpii spartanului ce a ascuns-o în sân. Ați ajutat o zi ? Credeți că aceasta-i foamea ? Unii credincioși ajunează trei zile înainte de Sfintele Paști. Am văzut un om care nu a mâncat nimic din duminica Floriilor până la Înviere. Aceștia încep ajunarea după ce au mâncat normal și o încetează tot cu mâncare suficientă. Foamea din celulă, mai ales foamea din izolare, este cu totul altceva. După doi ani de înfometare sistematică, calculată pentru a ține pe om la marginea existenței, uneori trecând în afara existenței, să fii închis în celula de ciment cu o sută, o sută de grame de pâine neagră și necrescută, atunci știi ce-i foamea. Și aceasta timp de șapte zile.

Mircea, la începutul detenției s-a hotărât să se mulțumească doar cu porția de hrană primită, să nu ceară și să nu primească rarul supliment, care adesea se dădea cu condiții, sau, când se dădea ca o favoare, umilea și stimula rușinoasa alergare după mâncare. Și-a ținut cuvântul dat lui însuși. Timp de peste doi ani a rezistat și, organismul stăpânit de hotărârea luată, aproape s-a mulțumit cu ce a primit. Dar o sută de grame de pâine pe zi ! Și azi și mâine și poimăine.

La început, în primele două zile, a simțit cu toată intensitatea revolta trupului ce striga după mâncare. Pe urmă din foame a rămas o durere acută în stomac și o slăbiciune. Pâinea a încercat să o păstreze să nu o mănânce toată la primire ci să ia în gură câte o fărâmă la orele mesei sau chiar când simte nevoie absolută. Cum să împarți o sută de grame de pâine ?

A mai încercat să facă o combinație și cu apa. Și apa potolește foamea. Cu apa însă, altă poveste. Era înghețată și stomacul nu o suporta. A încercat să o rețină în gură, să o mai încălzească, dar simțea că-i îngheață și creierul în cap.

Și frigul era chinuitor.

De foame, mai bine zis de lipsa hranei, că foamea nu o mai simțea, organismul era slăbit. De frig trebuia să se miște ziua și noaptea. Odihnea un timp, ațipea o clipă pe capacul tinetei, apoi trebuia să plece, să meargă, să străbată celula în lung și în lat. Clătînându-se de slăbit, pășea fără oprire.

În celula securității s-a salvat de nebunie gândindu-se cum să-și facă o casă confortabilă. La izolare nu mai putea gândi nimic. Simțea doar că trebuie, trebuie, trebuie să se miște ca să nu moară.

Din când în când mintea i se aduna și se gândea la tata Luță. Cine îl va mai îngriji în stadiul de slăbiciune în care a ajuns ? L-au dus la infirmerie ? Cât va mai avea el de suferit în cele câteva zile cât va mai avea de trăit ? Va fi lăsat să moară singur în celulă ?

Ce s-ar fi făcut el fără cojocelul bătrânului ? Îi era frig la picioare, la mâini, dar la piept și pe spate nu simțea prea tare gerul. Și cum de nu l-a dezbrăcat caraliul când l-a adus la izolare ? S-a făcut Filimon că nu vede ? I-a mai lăsat o singură șansă de viață ? Căci, de obicei, cei ce făceau izolare atâtea zile, iarna, nu sfârșeau bine. Cum s-ar fi putut aștepta la altceva cel ce trăia în cutie de ciment fără hrană, fără căldură, fără aer, în februarie ?

Ace fără număr păreau că-l pătrund prin genunchi, prin brațe și, străbătând prin beretă, prin craniu.

Singura salvare rămânea mișcarea, mersul. Mergea clătinat, dar mergea întruna. La început ținta era un perete apoi celălalt. În cea de-a patra zi nu mai avea țintă. Se clătina, rătăcind din perete în perete.

Ceea ce-l mai ținea legat de lumea din afara pereților era ora când venea gardianul, deschidea ușa și supraveghea plantonul care-i dădea bucata de pâine și apa. Apropierea timpului de primire a hranei o simțea o auzea, o mirosea. Din coridorul celălalt auzea mutatul hârdăului de la celulă la celulă. Prin ușă, prin pereți, simțea mirosul de varză, de ar-

pacaș, de cartofi. Atunci tot organismul se răscolea, tot corpul se zbătea cerând mâncare.

Mintea nu-i mai era limpede.

În prima zi, la lumina slabă a becului, a cercetat pereții pătați de igrasie, a încercat să descifreze zgârieturile făcute în spoiala de var ștersă. Erau date și inițiale făcute de cei ce au trecut prin celulă. Pe urmă acestea nu l-au mai interesat.

În a patra zi, epuizat, doar atât i-a mai trecut prin gând, că toate sunt fără înțeles, zadarnice. Și cele ce i-au părut frumoase în viață a înțeles că sunt absurdități. Fără rost cele învățate, fără rost cele gândite, fără rost cele așteptate.

Mircea Baicu nu mai exista decât ca inerție, mers fără țintă, fără sfârșit, mișcare mai impersonală decât rostogolirea unei pietre de pe un povârniș de munte spre apele fără fund ale oceanului.

În această suspendare a timpului și a gândirii, s-a petrecut cu el, în el, un lucru pe care nici el însuși nu l-a putut înțelege sau explica și nici nimeni din cei cărora le-a povestit despre acele clipe.

În rătăcirea lui clătinată, plecând de la ușă spre peretele din față, a văzut, zgâriată de cineva în spoiala de var, o cruce.

De câte ori a trecut cu ochii peste ea când a parcurs celula în toate sensurile, dar atunci a „văzut-o“.

S-a oprit pe loc și a rămas cu ochii pe ea.

— Crucea ! i-au șoptit buzele.

Ceea ce s-a petrecut însă în sufletul lui, în duhul lui, nu se poate explica, atât a fost de simplu dar și atât de minunat.

Poate o asemănare ar putea ajuta la ceva. Un om are o carte cu o scriere necunoscută. Nu știe dacă sunt importante sau simple banalități cele scrise în carte, în caracterele neînțelese, crede el. Vine cineva și-i arată taina caracterelor iar el descoperă atunci că toată cartea este scrisă în limba pe care a învățat-o de la mama lui, limba pe care o vorbește în toată ziua. Atunci soarbe cu ochii tainele cărții care-i vorbesc despre casa lui și despre bogății nenumărate cuprinse în această casă.

Ca într-o astfel de carte atunci descoperită citea Mircea Baicu taine ascunse în crucea de pe perete.

— Asta este ! Crucea ! Nu se poate fără cruce ! Dacă s-ar fi putut, s-ar fi făcut așa, dar nu se poate ! De aceea a luat-o și Dumnezeu, venit ca să ne vorbească ! Asta este ! Și Dumnezeu este aici, prin cruce ne vorbește prin Cruce, rabdă, dar și strălucește prin Cruce ! Numai că nu-L vedem . . . Nu L-am văzut ! . . . Dar este !

Nu mai gândi în cuvinte. Cereau prea mult timp ca să fie înșirate. Gândea în imagini ce cuprindeau și Zarea și Celularul și izolările și Securitatea. Vedea acolo cum se arăta Dumnezeu în răbdare cu seninătate, în așteptarea fără desnădejde, în dragostea dintre cei din suferință, în stăruința lor în Bine, cu toate ispitele. Vedea !

Cât a stat în mijlocul camerei, privind crucea, nu și-a putut da seama, dar când a făcut pasul următor, era alt om. El era și era altul !

Totul i se părea așa de simplu. Uimitor de simplu. Înțelegea că trebuia să se schimbe ceva și acel „ceva“ s-a schimbat. Alți ochi priveau pereții celulei. Alta era celula.

Reluând asemănarea cu cartea despre care vorbirăm, Mircea era acum flămând, setos, dar nu după suta de grame de pâine, ci să soarbă literele, paginile care tocmai i-au trecut pe dinainte, dar pe care dorea să le cerceteze amănunțit. Acum toate din jurul lui îi vorbeau, pe toate trebuia să le asculte, să le verifice. Nu cu necredință, nu ca să le combată, ci încă o dată și încă o dată să constate că-i adevărat, să se bucure că toate sunt așa. Nu, Toma nu a fost necredincios. A gustat doar tot adevărul, ingenunchind și punând mâna în coasta Domnului, iar învățătorul nu l-a împiedecat, nu l-a alungat.

În mintea lui Baicu toate se conformau cu cele „văzute“.

Toate aveau un rost și în toate se vedea Dumnezeu.

Și Aiudul cu toate ale lui avea înțeles și vădeau pe Dumnezeu. Și cei ce au murit aici, cu cruce sau fără cruce, aveau un înțeles prin Crucea unică. Și copiii acestora, crescuți în lipsuri, au — pot avea — se corectă el, — un înțeles.

Chiar gardienii au rostul lor în lumea Crucii. În minte-i veni jocul lăsat nereglementar.

Ce se petrece oare în sufletele gardienilor? Sunt cu totul desprinși de Cruce? Anatole France spune undeva că îngerul căzut își păstrează aripile de arhanghel și, din când în când, retrăgându-se singur, le privește cu nostalgie, amintindu-și de Paradis. Omul, cu atât mai mult, are o cât de slabă legătură cu Crucea.

Trăind această descoperire, frigul și foamea și-au pierdut puterea asupra celui din izolare. Își continuă pașii din obișnuință, dar duhul lui simțea o desfătare nespusă trecând cu noua lumină peste lucrurile vechi.

Afară se auziră hărdăiele împinse pe coridor printre celule. Cum de nu a simțit până acum mirosul? Da. Sunt cartofi. Va veni și bucata lui de pâine. Simțea bucurie că o va primi, dar trupul nu-i mai fremăta de așteptare.

Gardian era tot Filimon. S-a mirat că în loc să găsească în carceră un om prăpădit de foame și tremurând de frig, a văzut o față senină, aproape zămbitoare.

— Ce-i, mă, cu tine? Nu te grăbești la mâncare? Sau ai înghețat! Hai fă-ți programul. Ia-ți tineta și fugi! Hai, hai, mișcă-te repede, să te văd că fugi! Stai la veceu să văd de ce bate ăla în ușă.

Mircea nu se arăta grăbit să se ducă la program prin coridorul mai încălzit decât celula lui, nici nu zăbovi pe drum, ceea ce-l miră și mai tare pe paznic.

— Hm! ăsta nu-i normal, își spuse, mai privind o dată prin vizetă, după ce a închis ușa.

Rămas singur, Mircea își mănca bucățița de pâine. Nu mulțumi, nu se rugă, dar prin noii lui ochi cu care privea, se gândi că și în această puțină hrană, se vede, se arată lui Cel Nearătat.

Cât a mâncat și după ce a mâncat prin fața minții îi treceau chipuri, lucruri, întâmplări dornice și ele să fie privite la noua lumină.

Cât a mai stat la izolare, Filimon a mai ajuns o dată de serviciu și din nou s-a mirat de liniștea, de seninătatea de pe fața celui pedepsit.

— Asta nu-i normal !

Când s-au împlinit cele șapte zile, lui Mircea i s-a părut că au trecut prea repede. Nu a reușit să verifice totul, nu s-a bucurat în liniște de toate descoperirile lui. Îi părea chiar rău după cutia aceea de ciment. Pentru el izolarea era rugul lui Moise.

Va mai fi el undeva singur să se bucure în taină de simțirea prezenței lui Dumnezeu ?

Dorea doar să vadă ce s-a făcut tata Luță.

Spre camera lui de pe celular mergea liniștit, cu capul sus, nici grăbind, nici zăbovind. Întâmplător — întâmplare era doar ? — l-a dus spre celular tot Filimon și din nou a gândit :

— Asta nu-i normal.

În celula lui a găsit pe alți trei deținuți. Erau dintre cei cu care a stat pe secție. Cu ei era părintele Gheorghe.

După ce s-au salutat, prima întrebare a fost :

— Știți ceva de tata Luță ?

Fetele celor întrebați se întristară. Un timp se lăsă tăcerea.

— Bătrânul tău prieten a murit, spuse părintele Gheorghe.

Și acesta era un rost într-ale Crucii.

— Când ?

— Miercuri înainte de prânz. Când am venit noi, luni, el deja nu mai vorbea. Tot timpul se uita spre traista ta din marginea patului. Pe traistă am cunoscut că și tu ai fost în celulă. Te așteptam.

Din nou se lăsă tăcerea ca o reculegere pentru cel mort și respect pentru durerea celui ce a îngrijit și iubit pe bătrân.

Duminica următoare Mircea se adresa părintelui Gheorghe :

— Te rog, părinte, să rostești astăzi liturghia pentru tata Luță. Nu avem prescuri și nu avem vin, dar iată bucata mea de pâine. Vă rugați peste ea ca Dumnezeu să primească pentru sufletul lui.

4

Ce minunat și multicolor covor întinde Aurora în calea Soarelui, s-ar zice. Și când te gândești că toate splendorile le-a făcut Dumnezeu să aibă rost pentru om. De fapt totul nu este decât undulația unor particole pornite din soare și strecurate printre praful fin din văzduh și vaporii de apă adunați în nourași fini. În sufletul omului a pus Făcătorul „ceva“ care să interpreteze aceste fenomene și, asamblându-le, să spună că-i „frumos“ și să simtă bucurie. De ce să te miri mai mult, că acestea sunt făcute cum sunt, sau că noi le recepționăm și le interpretăm ?

Aceste gânduri l-au prins pe Mircea Baicu, pornit cu brigada la prășit. Din Aiud a plecat în primăvara anului 1961, a trecut prin Salcia, Strâmba, Eforie-lac, Stoieniști, Luciu-Georgeni, din nou Strâmba. A fă-

cut cele mai felurite munci, de la prășit, meseria de bază, la întărit diguri pe marginea Dunării, de la pavarea drumurilor cu piatră până la curățirea canalelor dintre locuințele gardienilor.

În dimineața aceasta merge cu brigada, înconjurați de soldați MAI în termen. Prașila întâi e în toi și toate forțele din colonie sunt concentrate. Sunt plecați înainte de răsăritul soarelui și Mircea este cucerit de frumusețea cerului. Aurora, la dunga orizontului, luminată în alb-argintiu, lasă loc de trecere unui snop de raze roșii-purpurii aruncate de astrul zilei, care încă nu se vede. Din vulcanul acesta ce doar aruncă flăcări în sus, va apare globul de foc. Mai sus de Auroră, spre înalt, doar marginea norilor este tivită de foc de purpură. Încolo, nori subțiri formează desene neregulate dar totuși precis trasate și colorate în nuanțe reci, de la verdele ierbii până la albastrul marin. Din marginea norilor până în adâncul cerului și până la orizontul dinspre apus, bolta întreagă mai păstra mătasea violetă și, pe alocuri, puțin decolorată a nopții. Această pânză întinsă se retrăgea ca și când o mână uriașă ridica o cortină spre a arăta că vine ziua cu toate ale ei. Dacă unul dintre pictorii din brigadă — că erau trei — ar fi avut pe paletă înșirată așa o îmbinare de culori, ar fi putut pune paleta la expoziție și ar fi câștigat premiul.

— Și toate acestea sunt puse înaintea noastră ca să le vadă ochii noștri, să ne încante sufletul și să ni se ușureze crucea. Spune legenda despre porumbelul ce se rotea deasupra capului Domnului Iisus, când era răstignit, ca să-i răcorească rănilor. Și Domnul nu a mai zis: „Părinte, de ce m-ai părăsit“. Poate în rolul aceluia porumbel Tatăl ne pune și nouă înainte acest răsărit de soare spre care să ne îndreptăm ochii și să ne simțim însoțiți, ocrotiți.

— Măi, ce minune! Ce frumoase culori sunt pe cer. Ia uitați-vă! Mircea nu mai avu nevoie să se uite spre a ști a cui este exclamația. Costache, tânăr profesor bucureștean, își ținea spre tabloul răsăritului fața ascunsă pe jumătate de mustața groasă și roșcată, în timp ce, uitând de restul lumii și al rostului lui în coloană, stărnea praful drumului cu o pereche de bocanci prea mari și desperechiați.

Mai mulți dintre cei ce mergeau alături, priveau spre cer, semn că ceea ce era în sufletul lui Baicu, era în suflitele mai multora. Dumnezeu sufla zefirul mângâierii Sale pentru toți.

Ajunși la loc, milițianul — șeful punctului de lucru —, se numea Ababi, dacă asta o fi fost numele lui adevărat (la caralii te puteai aștepta să-și ascundă numele) începu să strige spre a urgenta intrarea oamenilor pe rândurile de porumb.

Până se împărțiră sapele, soldații încadrară terenul și munca începu.

Baicu ar fi putut să se ducă înainte, pe rând. Crescut la sat, a lucrat alături de tatăl său, dar în condițiile de colonie a învățat că a se grăbi el, înseamnă a îngreua viața celor mai puțin deprinși cu sapa. Ca un exemplu la îndemână: alături prășea un student la filologie, care știa perfect latina, dar se chinuia rău să se țină alături de ceilalți cu prășitul.

Milițienii învățaseră că, dacă, la capătul rândului scriu într-un carnet pe cei ce ajung primii și, fără a făgădui, dar lasă să se înțeleagă că scriu numele pentru cărți poștale, mulți deținuți se prind în joc. Mircea se străduia zadarnic să arate acestor adepți ai hărniciei că fac rău celor slabi. Cei ce voiau să primească pachet de acasă, nu se mai gândeau la nimeni. Nici măcar la familia, care, cu greu putea pune cele cerute.

Chiar între șefii de punct de lucru unii arătau că nu vor să aibă nici fruntași nici codași ci să meargă toți în rând. Mai ales în primăvara lui '64 gardienii se opreau la capătul rândurilor și stăteau cu săpătorii de vorbă.

Într-o astfel de împrejurare, un deținut îndrăzni să întrebe pe Ababi ce școală a făcut.

— Am făcut și noi școală, ce credeți voi ? răspunse acesta sigur pe el.

— Și cum vi-a mers la școală ? Vă plăcea ?

— Sigur că mi-a plăcut. Întotdeauna eu am fost primul la școală.

După cele constatate de ei, deținuții se îndoiau de adevărul afirmației.

— Atunci ați învățat bine, dacă ați fost primul.

— Păi, da. Și numele meu.

— Cum, adică, numele ? La dumneavoastră după nume se dădeau note ?

— Nu notele, mă ! Voi nu înțelegeți ! în catalog se pune după litere. Numele meu începe cu A, B, A, B, I. Eu eram totdeauna în frunte.

Un hohot, reținut, a fost efectul explicației.

— Văd că voi tot nu înțelegeți cum merge la școală. Sus ! Hai la treabă !

Soarele se ridicase pe cer, se apropia amiaza, oamenii căutau cu ochii pe întinsul drumului. Se văzu o căruță cu câteva bidoane de aluminu.

— Potolul ! strigă unul.

Lăsară mai ușor sapele, trăgând cu ochii când spre căruță, când spre Ababi. Având experiență că după apariția căruței cu mâncare sporul nu se mai vede, dădu aprobarea.

— La masă ! Lăsați sapele pe rânduri.

Se adunară brigăzile, se strânsă și soldații din cordon, mâncarea fu împărțită și deținuții se așezară în pulberea drumului. Vestonul de doc, uniformă militară scoasă la reformă, îl folosiră întâi ca prosop ca să se șteargă pe mâini, apoi ca față de masă ca să pună pe el bucata de mămăligă și gamela. După ce mâncară, pe același veston se așezară să se odihnească sfertul de oră de pauză ce le-a mai rămas. Mai puțin era vestonul haină, că era prea subțire ca să apere de răcoare sau de ploaie.

Lucrul de după masă era îngreuiat de văpaia soarelui ce făcea să vibreze văzduhul. Deținuții lucrau fără cămașă. Își motivau că soarele este cel mai bun medicament pentru toate boalele. Cert este că mulți veniseră aproape anchilozăți de prin penitenciare și, la aer curat și soare, s-au vindecat.

Încet-încet umbra sălciilor s-a alungit, apoi a cuprins toată câmpia din ostrov. Cărduri de pelicani de rațe și de găște zburau spre locurile unde înnoptau. Soldații se uitau mereu la ceasuri, așteptând ora încetării chinului impus de serviciu. Deținuții se uitau și ei când la gardian, când la soldați, când la apusul soarelui ca să vadă de la care le vine încetarea lucrului.

Sapele s-au strâns iar în căruță, sacaua s-a făcut nevăzută, soldații au strâns cordonul în jurul brigăzilor adunate și verificate și toți au plecat spre colonie.

Pe drum, în mijlocul brigăzii, Vasile Gânduri-bune — cum i-a rămas numele — avea ascultători dar și știri de împărtășit.

— Am lucrat lângă un soldat și l-am întrebat ce se mai aude despre noi. Nici nu vă închipuiți ce mi-a spus! Nu m-ați crezut până acum! Auziți! Gheorghiu-Dej a făgăduit americanilor că se va da drumul la toți deținuții politici. În câteva săptămâni vom fi toți acasă.

Unii nu credeau. De ani de zile se obișnuiseră cu știrile lui Vasile. Mereu fixa alte două sau trei săptămâni și mereu se amâna decretul. I s-a imputat că, prin veștile lui numai tulbură liniștea oamenilor.

— Nu-i adevărat, a răspuns el. Oamenii au nevoie de speranță. Mulți, dacă nu ar auzi știrile bune, s-ar pierde. Și apoi o dată tot are să fie.

Mircea Baicu, venind din urmă, se apropie de nedespărțitul grup al călugărilor și se adresează părintelui Benedict :

— Părinte Benedict, sunteți tare obosit ?

— De. Așa și așa.

— Dacă eu v-aș ruga ca, pe drum, până la colonie, să-mi repetați argumentele raționale pentru existența lui Dumnezeu, ați putea ? Nu ar fi prea greu ?

— Argumentele ? Așa la moment poate nici nu mi le amintesc bine și în ordine.

— Nu-i nimic. Mi le spuneți cum vi le amintiți. Eu vă rog.

— Vezi, domnule Baicu, aceste argumente au iscat multe discuții. Mulți contestă valabilitatea acestor argumente. Ele nu pot obliga pe nimeni să accepte existența lui Dumnezeu cum obligă un calcul matematic. Lumea se va împărți întotdeauna în credincioși și necredincioși, oricât de bine ar fi prezentate justificările noastre. Aceasta este un prim motiv pentru controverse. Argumentele le folosim, ne justificăm, ne întărim credința prin ele, dar nu putem constrânge pe nimeni să ne împărtășească părerea.

— Da ! Sunt convins că așa este ! Trebuie „ceva“ în plus, pe lângă rațiune ca omul să poată aprecia frumusețea adevărului acestor argumente.

— O altă greutate în studierea argumentelor pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu este variația punctelor de vedere chiar ale teologilor. Având în vedere bogăția materialului, fiecare pleacă din punctul care-l socotește mai potrivit și urmează drumul lui propriu. Așa s-a scris

o apologetică plecată de la stelele cerului, alta de la energia atomului, alta de la viața insectelor sau a peștilor.

— Și acest lucru îl înțeleg părinte Benedict. Poate pe acesta îl înțeleg mai bine. Este normal ca fiecare om să gândească cu mintea lui, că așa a fost făcut de Creator. Gândind singur, vede pe Dumnezeu, sau măcar lucrul lui Dumnezeu, în locul unde se găsește. Ca să știe unde-i locul cel mai potrivit pentru a „vedea“ mai bine pe Dumnezeu, ar trebui să cunoască tot ce a creat Dumnezeu și să aibă cel mai perfect mijloc de apreciere a tuturor valorilor. Or, aceasta aparține doar lui Dumnezeu. Noi, oamenii, fiecare are locul lui de unde privește. Să se roage doar să aibă ochii sănătoși. Noi suntem aici și cred că ar trebui să pornim argumentele noastre de aici, căci nouă aici ni se descoperă Dumnezeu. Ce frumos lucru ar fi dacă s-ar ivi omul și ocazia, să se arate cum se vede Dumnezeu în cele de aici. Pentru noi Dumnezeu este aici și-L vedem aici mai curând decât în stele sau în atom sau în albine, cum spuserăți. Eu l-am văzut mâna în Aiud. Acum câteva clipe L-am văzut prin Costache, care obosit de o zi de prașilă impusă pentru o idee, dar, mergând spre colonie, întreba pe un cucernic preot de ce nu acceptă Biserica teosofia. Îl puteam vedea pe Dumnezeu în Gânduri-bune încercând, chiar cu mici știri inventate, să mențină moralul oamenilor. Cu emoție văd pe Dumnezeu în tinerii aceștia, care, deși stau în închisori, nevinovați, din '48, sunt senini, corecți, credincioși. Firi diferite, și totuși au un factor comun. Și Mircea, care pare că-i cel mai ascultat și prâsnelul cu nume, câștigat, de mașină italiană, toți par a avea în ei o viață în care se vede Dumnezeu. Iartă-mă, părinte, că mă lăsai prins de vorba ce o spuserăți că cei ce caută argumente pentru existența lui Dumnezeu pleacă din puncte diferite. Vă rog să continuați, că vedeți cât mă interesează.

Până la poarta coloniei Părintele Benedict a făcut o schiță a celor cerute de Mircea Baicu.

La intrarea în colonie soldații se retraseră spre cantonamentul lor, deținuții se grăbiră spre barăci. Doi câte doi se ajutară să se spele de praful muncii. Urmă apoi un timp de liniște în așteptarea cinei.

Înainte de a încheia ziua, grupul călugărilor, cu câțiva preoți și câțiva credincioși, se retraseră în spatele barăcii, spre gardul de sârmă ghimpată și începură vecernia. Părintele Benedict dădu binecuvântarea, se spuse psalmul de seară, se îndemnă „să ne rugăm Domnului cu pace“. Încet, ca o adiere de zefir, ca o mângâiere, ca o îndepărtare de toată greutatea pulberii din jurul nostru și din noi, ca un zbor al sufletului către înălțimea curată, părintele Roman cu glas dulce de tenor cântă: „Lumină lină a sfintei Slave a Tatălui ceresc, Celui fără de moarte, Celui sfânt și fericit, Iisuse Hristoase, ajungând la apusul soarelui, văzând lumina cea de seară, lăudăm pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, Dumnezeu“...

Preot LAZĂR MAGHETI

PARINTELE BARTOLOMEU ANANIA — ARHIEPISCOP AL CLUJULUI

Un eveniment din viața Bisericii Ortodoxe Române îl reprezintă numirea și instalarea în scaunul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului a Părintelui Arhimandrit Bartolomeu Anania.

Noul Arhipăstor al Arhiepiscopiei Clujului a fost nevoitor într-o rugăciune, dar și într-o atentă și hăruiță mănăstire a slovei, la Mănăstirea Văratec din județul Neamț.

Născut în Oltenia lui Tudor Vladimirescu (mărturie de suflet și inimă îi stă voiumul „Cerurile Oltului”), Părintele Bartolomeu Valeriu Anania a știut a se apropia cu gândul și simțirea și de „cerurile”... Moldovei lui Ștefan cel Mare și a lui Daniil cel sihăstrit de voie la Voroneț. A urmat școala primară în satul natal (Glăvile, jud. Vâlcea). Absolvă cursurile Seminarului Central din București în 1941, la vârsta de 20 de ani. Un an mai târziu, în luna februarie, s-a călugărit și a fost hirotonit ierodiacon în București, la mănăstirea Antim.

Studiile de Teologie și le-a continuat la București, Cluj și Sibiu. A făcut de asemenea studii de Medicină la Cluj cu vestitul medic, profesor și scriitor Victor Papilian. În 1946 este liderul grevei studențești din Cluj. În câteva rânduri va fi arestat. A îndurat ani grei de închisoare comunistă (1958—1964).

Între anii 1948—1958 ocupă diferite funcții la Patriarhia Română (cf. „Vestitorul”, 31 ianuarie 1993, p. 1). Între anii 1965 și 1976 lucrează în cadrul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe din America și Canada fiind director al cancelariei, redactor al revistei și almanahului „Credința” îndeplinind, pe lângă acestea, și alte importante funcții. Totodată face parte dintre membrii fondatori ai sălii din universitatea Wayne din Detroit.

Premiul pentru dramaturgie pe 1982 semnifică, în fapt, recunoașterea unei prodigioase activități scriitoricești, Părintele Anania având publicate peste 16 volume (poezie, eseuri, memorialistică, lirică dramatică).

Validizarea alegerii P. C. Părinte Arhimandrit a avut loc în după amiaza zilei de 21 ianuarie 1993 — astfel că „Bătrânul oștean” — după cum se prezintă pe sine (v. Vestitorul, id. p. 2) a fost chemat sub drapelul Bisericii.

Ceremonia înscăunării la care au participat Membrii ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, un mare sobor de preoți, diaconi și un număr impresionant de credincioși, a avut loc în cadrul Sfintei Liturghii care s-a săvârșit la data de 7 februarie a.c. în Catedrala Episcopală din Cluj.

P.F. Părinte Teoctist a rostit apoi cuvântul de recunoaștere a noului Arhipăstor al Vadului, Feleacului și Clujului. P.F. Părinte Patriarh i-a urmat I.P.S.

Mitropolit dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului. Alături de toți ceilalți vorbitori care au urmat au fost subliniate meritele și aportul intruchipate în personalitatea I.P.S. Arhiepiscop Anania pentru scrisul teologic și literatură.

Preocuparea de ultimă oră a I.P.S. Bartolomeu este traducerea din original a Noului Testament, traducere care, fără îndoială, va constitui un real aport în cunoașterea tainelor cuvântului lui Dumnezeu.

Ceremonia instalării a fost televizată în direct și transmisă pe posturile radio.

Alegerea Părintelui Bartolomeu Anania în scaunul vlădicesc de pe dealul Feleacului, reprezintă pentru Biserica noastră strămoșească (nu mai puțin, pentru viața culturală a țării) un act de înnoire și perspectivă de viitor.

SPRE O MAI APROPIATA CUNOAȘTERE ÎNTRE BISERICI...

În cursul lunilor septembrie-octombrie 1992, un grup de profesori și asistenți universitari, profesori de seminar și doctoranzi în teologie de la Facultățile din Sibiu, București și Cluj-Napoca, precum și de la Seminariile teologice din Caransebeș și Cluj-Napoca, printre care și semnatarul acestor rânduri, au participat la un curs intensiv de limba germană la Institutul Herder din Leipzig. Cursul a fost finanțat de către Biserica Evanghelică EKD din Germania. Astfel de burse au fost oferite și unor teologi ortodocși din Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria și Liban. În felul acesta cursul o devenit deosebit de interesant întrucât participanților li s-a oferit posibilitatea de a cunoaște mai îndeaproape o serie de lucruri legate de viața bisericească a ortodocșilor de pe alte meleaguri.

Cursul a fost deschis în mod oficial în ziua de marți, 8 septembrie 1992, după care a urmat o expunere de diapozitive și un tur prin centrul orașului, în timpul căruia au fost vizitate biserici, muzee și alte edificii de interes istoric și cultural, precum: Biserica Sf. Nicolae (sec. al XIV-lea), devenită din 1981 centrul opoziției contra regimului. În fiecare zi de luni în această biserică se oficiază rugăciuni pentru pace; Biserica Sf. Toma (sec. al XV-lea), renumită prin faptul că acolo a cântat J. S. Bach (1685—1750); Biserica ortodoxă rusă, ridicată în amintirea celor 22.000 soldați ruși care au murit în bătălia de la Leipzig, împotriva lui Napoleon (16—18 oct. 1813); Biblioteca germană cu peste 8.000.000 de volume, între care foarte multe tratate de Istoria Bisericii, Dogmatică, comentarii la cărțile Sf. Scripturi, ș.a.

În continuare, pe parcursul a opt săptămâni, s-a desfășurat cursul propriu-zis, asupra căruia nu vom stăruî, încercând să surprindem, pe scurt, câteva aspecte legate de manifestările religioase și culturale la care, în calitate de clerici și de reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe, ne-a făcut mare plăcere să participăm.

Astfel, în fiecare zi de vineri după masă, în biserica Sf. Petru avea loc o ceremonie religioasă în cadrul căreia erau interpretate cântări religioase specifice Bisericii Evanghelice, dar și cântări din cultul Bisericii noastre dreptmăritoare. Pe lângă aceasta, organizatorii cursului ne-au oferit posibilitatea de a intra în contact cu preoții diferitelor confesiuni din Leipzig, prilej cu care am putut cunoaște mai bine problemele, frământările, necazurile și bucuriile credincioșilor de acolo după căderea regimului totalitar. De asemenea am participat la o serie de mani-

festări importante din viața parohiilor ortodoxă, catolică și evanghelică, am organizat slujbe ecumenice, convorbiri cu preoții din Leipzig pe probleme pastorale, de asistență socială și cu privire la azilanți. Deosebit de interesantă ni s-a părut o întrunire la care unii preoții au invitat un reprezentant al guvernului german specializat în probleme de acest fel. Din discuțiile purtate am înțeles că preoților și Bisericii în general, nu le sunt indiferente aceste probleme ci, dimpotrivă, ele se află în centrul atenției.

Preoții sunt mereu la curent cu statisticile privind numărul azilanților, țările din care provin, sunt îngrijorați atunci când au loc manifestări cu caracter rasial, vizitează căminele acestora, se interesează de problemele lor, caută soluții etc.

Cu toate că preoții au propriile lor probleme — cu renovarea bisericilor, lipsa de fonduri, frecvența redusă la serviciile religioase, găsesc totuși timp pentru a se implica și în domeniul asistenței sociale, colectând ajutoare pentru țările slab dezvoltate, vizitând și acordând ajutor orfelinatelor, căminelor de bătrâni și handicapaților.

La cele menționate se adaugă alte date și impresii culese din timpul excursiilor efectuate în mai multe localități precum Naumburg, Erfurt, oraș în care a început studiile și s-a călugărit Martin Luther; Wittenberg (Lutherstadt), un oraș nu prea mare, dar cu rezonanță istorică întrucât M. Luther a fost aici profesor între 1508—1546 și pe ușile catedralei locale a afișat celebrele teze ce au dus la apariția protestantismului. Tot aici se păstrează și multe din picturile lui Lukas Cranach, supranumit „pictorul Reformei”.

În toate localitățile vizitate am observat că se muncește „din straja dimineții și până în noapte” pentru ca partea de est a Germaniei să fie schimbată. De la cablurile telefonice și conductele pentru canalizare și până la clădirile cu multe etaje, totul se renovează, se înfrumusețează, păstrându-se însă forma arhitecturală a caselor vechi. Localnicii spuneau că, în Germania nu au mai văzut un astfel de șantier de la al doilea război mondial. Lucrul acesta ar trebui să dea de gândit multora.

Spre finalul cursului, fiecare participant a avut obligația să prezinte un așa-numit „Project-Arbeit”, o temă la alegere despre: Diaconia în Leipzig, Preoți în Leipzig, Biserici ortodoxe în Germania, Arhitectura bisericească, Bach în Leipzig ș. a. În felul acesta am putut cunoaște mai bine o serie de lucruri despre realitățile bisericești, culturale și sociale de prin acele locuri și totodată ne-am îmbogățit cunoștințele de limbă germană.

În încheiere, exprimăm convingerea că atât cursul de limbă cât și discuțiile, întâlnirile, contactele avute, constituie un pas important pe calea cunoașterii reciproce, a prieteniei și apropierii dintre toate Bisericile creștine (pr. prof. Ionel Popescu).

FRĂȚII DIN SUDUL DUNĂRII

Nu mai e un secret pentru nimeni că împrejurul țării noastre trăiesc mulți oameni de o seminție cu noi, care așteaptă mereu semne frățești din partea noastră. În acest context se înscrie întâlnirea românilor și vlahilor sud-dunăreni, de

duminică, 7 februarie 1993, la Vidin (Bulgaria), prilej cu care a fost sfințită icoana Sfântului Romil al Vidinului († 1375) și inaugurată într-un cadru solemn, cu ceremonial religios, „Asociația vlahilor din Bulgaria”. Festivitățile au debutat cu participarea delegaților la acest eveniment la Sfânta Liturghie oficiată de: P.C. Părinte Vanco Kirilov Vankov, vicarul Mitropoliei Vidinului, P.C. Părinte Hristofor Pop Alexandru, preot la biserica Sf. Nicolae din Vidin și P.C. Părinte Alexandru Șchiopu, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia, în biserica Sf. Nicolae din Vidin. În cuvântul rostit cu acest prilej, P.C. Părinte Hristofor Pop Alexandru a subliniat însemnătatea istorică a acestei întâlniri și speranța unor perspective bogate de viitor pentru românii din sudul Dunării și de conlucrare cu frații lor din România.

De aici invitații, în frunte cu preoții slujitori, s-au deplasat în procesiune religioasă la biserica Sf. Paraschiva din Vidin, biserică monument, ctitorie a lui Matei Basarab, cunoscută sub numele de „biserica din pământ”, întrucât se află sub nivelul solului, ca reminiscență din vremea prigoanelor otomane.

Aici s-a oficiat aghiasma mică de preoții mai sus pomeniți, cărora s-au adăugat: semnatarul acestor rânduri și P.C. Părinte Ștefan Cotea, protopot al Băileștiului, sfințindu-se icoana Sfântului Romil al Vidinului, patronul românilor din sudul Dunării.

La festivități a participat de asemenea domnul Alexandru Petrescu, ambasadorul României la Sofia. Predica a fost rostită de P.C. Părinte vicar al Mitropoliei Vidinului.

La încheierea serviciului religios, săvârșit într-o atmosferă emoționantă, invitații au servit o gustare la galeria „Impresia” a pictorului bulgar Anghel Trifonov, prieten devotat al vlahilor din Vidin, după care a urmat masa festivă în sala „Bononia” a hotelului Balcanturist din localitate.

Cu acest prilej s-au ținut diferite cuvântări, conduse de domnul Ivan Alexandrov, președintele asociației vlahilor, în calitate de gazdă și moderator al discuțiilor. Printre cei care au luat cuvântul se numără domnul ambasador Petrescu, domnul Alexandru Firescu, de la inspectoratul de cultură Gorj și deputat în Adunarea Națională Bisericească, domnul Crăciunovici din partea românilor din fosta Jugoslavie; din partea ASTREI Române din Timișoara: doamna Florina Găldău, de la radio Timișoara și preotul Eugen Jurca, consilier cultural la Mitropolia Banatului, dând citire scrisorii alcătuite de domnul Sandu Cristea Timoc și adresată vlahilor și românilor țimoceni ș. a.

Întâlnirea a fost animată de prezența celor două „poetese” — cum le numesc românii sud-dunăreni — doamna Vanghea Mihany-Ciociu, din Skopje — Macedonia, care a recitat câteva poezii din creația proprie și doamna Flavia Cosma, din Scarborough, Ontario (Canada), de origine română (din sudul Dunării).

Toate luările de cuvânt au reliefat necesitatea apropierii între frații români din sudul și nordul Dunării, perspectivele de colaborare strânsă pe toate planurile: cultural, social, religios etc., nevoia de a ne cunoaște mai bine între noi și de a conlucra frățeste și creștinește. Întâlnirea de la Vidin a fost o reușită, ca de altfel și simpozionul de la Timișoara, din toamna anului trecut. După decenii de uitare și adumbrire a conștiinței de neam, frații se regăsesc între ei, simțind

și exprimând cu lacrimi în ochi că „sângele, apă nu se face”. Asemenea ocazii sunt binevenite pentru a lua legătura unii cu alții, pentru a ne cunoaște mai bine și a nu uita că mai avem frați de care n-am știut și care ne așteaptă cu brațele și inimile deschise să ne regăsim. (preot Eugen Jurca).

APEL LA PACE LANSAT DE MITROPOLITUL BOSNIEI

Nu sunt nimănui necunoscute atrocitățile ce se petrec zilnic în fosta Jugoslavie. Această stare de lucruri nu poate lăsa indiferentă opinia publică mondială, cu atât mai mult pe slujitorii Bisericii din această țară. Izvorând dintr-o acută și foarte actuală necesitate, apelul de pace lansat de mitropolitul Nicolae de Dabar, al cărui scaun arhieresc se află la Sarajevo, cere să se pună capăt cât mai repede posibil tuturor ostilităților. Mitropolitul a cerut combatanților sârbi să respecte valorile persoanei umane, comportându-se „în spiritul Sfântului Sava”.

„Noi cerem — se spune în apel — să se respecte valorile morale, onestitatea și eroismul, comportându-se întotdeauna ca oameni și nu ca brute”.

Pe de altă parte Biserica Ortodoxă Sârbă, prin vocea mitropolitului din Bosnia, își exprimă profunda sa preocupare pentru toți sârbii care trăiesc în Sarajevo și în Bosnia, precum și pentru toți cei care au fost constrânși la exil. În acest spirit se arată în apel: „Noi ne rugăm lui Dumnezeu pentru toți refugiații pentru a se reîntoarce la căminele lor, înainte de a cere autorităților competente și forurilor O.N.U. să permită distribuirea ajutoarelor umanitate străne de Biserica Ortodoxă Sârbă pentru toți credincioșii care trăiesc pe teritoriile sub controlul croaților și bosniecilor musulmani” (cf. „Service orthodoxe de presse (SOP), nr. 175, février 1993, p. 3—4).

AJUTOARE UMANITARE PENTRU REFUGIAȚII DIN SERBIA

International Orthodox Christian Charities (IOCC), un organism de ajutor umanitar, care funcționează sub auspiciile Conferinței permanente a episcopilor ortodocși canonici din America (SCOBA) și care unește eforturile tuturor Bisericilor ortodoxe prezente în America de Nord, a decis în ianuarie trecut să lanseze un program de asistență populațiilor refugiate din fosta Jugoslavie care se găsesc actualmente pe teritoriul Serbiei și care sunt victimele deopotrivă ale războiului și ale embargoului internațional care atinge aceste țări.

Ultimele statistici disponibile cifrează la 433.986 refugiați sârbi, croați și bosnieci primiți în Serbia, din care 290.000 sunt copii. IOCC, care deja a deblocat un milion de dolari pentru a veni în sprijinul acestor populații, tinde să-și extindă programul său de colaborare cu comisia de ajutor pentru refugiații Bisericii Ortodoxe Sârbe.

Alex Rondos, secretarul general al IOCC, care a efectuat nu de mult o călătorie de observație a zonelor aflate în conflict, a făcut aceste declarații cutre-

murătoare: „Hrana, medicamentele, acoperămintele și hainele lipsesc disperant populațiilor civile... De la impunerea sancțiunilor internaționale asistența refugiaților care vin din Bosnia-Herțegovina și se găsesc actualmente în Serbia a scăzut considerabil, lăsând pe mulți din ei descumpăniți în fața rigorilor iernii, căci cea mai mare parte din refugiați și-au părăsit domiciliul fără să-și ia decât hainele care le aveau pe ei... Numeroase instituții publice, aici înțelegându-se spitalele și azilele, nu mai sunt încălzite și le lipsesc acoperămintele. Noi nu putem accepta ca aceia care suferă părăsindu-și casele lor să plătească prețul neglijenței umanitare din cauza sancțiunilor internaționale... Noi dorim să contribuim să ajutăm pe oameni în cotidian, căci anumite persoane vor fi condamnate la exil pentru totdeauna, iar altele se vor putea reîntoarce pentru a-și regăsi casele prădate sau distruse, câmpurile abandonate și bunurile pierdute” (cf. SOP, nr. 175, p. 6—7).

„BISERICA ANGLICANĂ SPUNE „DA” SACERDOȚIULUI FEMININ!

La patru secole de la ruperea de Biserica Romano-Catolică (în 1534, pentru ca Henric al IV-lea să poată divorța de Caterina de Aragon), al doilea eveniment deosebit de important în istoria Bisericii Anglicane îl constituie acceptarea de către Arhiepiscopul George Carey de Canterbury, primatul spiritual al Bisericii, în urma votului celor trei consistorii ale Sinodului general din 11 noiembrie 1992, ca femeile să fie admise în sacerdoțiu. În urma acestui vot, aproximativ 1300 de femei vor putea ajunge, în cel mai scurt timp, în funcții sacerdotale, dar numai în cazul în care M.S. Regina Elisabeta a Angliei, primatul ierarhic al Bisericii, precum și Parlamentul Britanic, își vor da acordul în cursul acestui an. Înaintea votării, un sondaj al BBC-ului indica 67% dintre credincioși favorabili hirotonirii femeilor și 22% împotriva, 11% fiind indecizi. Totuși, îndată după anunțarea rezultatelor scrutinului, peste 1.000 de preoți anglicani au amenințat că vor părăsi Biserica. Mgr. George Carey, care a susținut pe deplin problema în discuție, a lansat un apel la unitate, spunând că această reacție a unei părți a clerului e de înțeles, dar nu trebuie să impieteze cu ceva unitatea Bisericii Anglicane și, de asemenea, că anglicanii care se mențin adversari hirotonirii femeilor nu sunt amenințați de pericolul de a deveni victime ale vreunei discriminări.

Biserica episcopală americană a salutat cu bucurie hotărârea Bisericii anglicane privind hirotonirea femeilor. Amintim că Biserica episcopală americană, independentă încă din timpul Revoluției americane din 1775, a adoptat această hotărâre în anul 1976, numărând în prezent 1300 de femei preoți și 600 de femei diaconi. Astfel, Edmond Browning, primatul spiritual american, și-a mărturisit bucuria pentru votul Bisericii anglicane, subliniind „împlinirea și bogăția” pe care femeile preoți și episcopi le-au adus în Biserica sa. Totuși, Clarence Pop, președintele Sinodului Episcopal al Americii, și-a exprimat îndoiala asupra posibilității coexistenței în sânul aceleiași Biserici a partizanilor și a adversarilor hirotonirii femeilor.

În același timp, Vaticanul și Biserica Romano-Catolică britanică și-au declarat totală decepție cu privire la această hotărâre. „Vom continua să ne rugăm și să acționăm împreună, în pofida acestui nou obstacol ridicat de Biserica Anglicană” — a declarat Mgr. Basil Hume, cardinalul Bisericii Romano-Catolice din Anglia. Biserica Ortodoxă s-a arătat încă din 1979 (Consultanța de la Klingenthal, Franța) împotriva unor astfel de practici, pe care le consideră ca fiind străine atât Sfintei Tradiții, cât și Sfintei Scripturi.

Partizanii inovațiilor anglicane se sprijină pe următoarele argumente:

1. Apostolii erau cu toții evrei și de sex masculin, dar aceasta nu a împiedicat cu nimic ca ulterior să poată deveni preoți și alți oameni, de alte naționalități sau etnii decât cea evreiască. Deci nu e neapărat nevoie să fii evreu pentru a fi preot.

2. A exclude femeile de la sacerdoțiu poate însemna o încălcare și o prejudiciere a mărturiei că toți creștinii sunt egali între ei, indiferent de sex, fiind cu toții după chipul și asemănarea lui Dumnezeu.

3. Preotul îl reprezintă pe Hristos, dar nu li și ține locul, nu e nici măcar în rolul Său, devreme ce până și la Euharistie spune: „Luând pâine, Iisus a zis... Ridicând paharul...” Preotul nu e decât un ambasador, care nu face altceva decât să-l reprezinte pe șeful statului său; și nimic nu împiedică o femeie să poată îndeplini această funcție.

4. Important în persoana umană a lui Hristos nu e faptul de a fi evreu sau de sex masculin, ci faptul că e asemeni omului în toate, mai puțin în păcat.

5. Biblia afirmă că bărbatul și femeia sunt chip și asemănare dumnezeiască, la fel ca și Hristos. Așadar, preotul care-l reprezintă pe Hristos poate fi și bărbat și femeie.

6. Riscăm să nu mai fim înțeleși dacă femeile, care exercită responsabilități în toate domeniile vieții noastre sociale, nu sunt admise și în sacerdoțiu.

În schimb, opoziții hirotonirii femeilor spun că:

1. Hristos și-a ales apostoli numai și numai dintre bărbați. Așa mărturisește Sfânta Scriptură.

2. Practica Bisericii de a-și alege preoți numai de parte bărbătească e instituită așadar ca o urmare a lui Hristos, prin Tradiție.

3. Excluderea femeii de la sacerdoțiu e în acord cu iconomia divină în care se află înscrisă Biserica.

4. Toate corespondențele strânse dintre natura Sfințelor Taine și Hirotonire, Taine pe care Hristos le-a săvârșit numai și numai în prezența bărbaților.

5. Urmas direct al apostolilor, și deci al lui Hristos, preotul acționează în numele și în locul lui Hristos, a Cărui înfățișare este, iar această înfățișare nu corespunde femeii.

Până în prezent dialogul angajat pe această temă deocamdată între catolici și anglicani, nu a dus la nici un rezultat capabil să surmonteze noul obstacol deosebit de însemnat pe calea înfrățirii Bisericilor.

BUCUREȘTIUL ÎNTRE MOSCOVA—CHIȘINĂU

Dacă la 20 decembrie 1992 Sinodul ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române intrunit la București sub președinția patriarhului Teoctist, a hotărât restaurarea scaunului mitropolitan al Basarabiei, veche provincie românească samavolnic răpită României de către U.R.S.S., acordându-i statutul de autonomie sub jurisdicția patriarhiei române, reacțiile de la Chișinău au fost cum nu se poate mai ambigue. În 24 decembrie, Mircea Snegur califică hotărârea ierarhilor români ca o „neînțelegere” ce „contrazice cadrul juridic ale Republicii Moldova”, învinovățind ministrul cultelor și culturii de la Chișinău că și-ar fi depășit atribuțiile, și delegându-l la București pe episcopul Petru cu un mesaj în care se spune că cele proclamate de către Sinodul ierarhilor români face dovada unei lipse de respect față de conducătorii moldoveni a căror poziție a fost întru totul ignorată. Pe de altă parte, mitropolitul Vladimir declară, într-un interviu acordat cotidianului „Moldova Săverană”, că trecerea Bisericii Moldovei de sub jurisdicția Moscovei sub cea a Bucureștiului nu poate fi pusă în discuție decât după o eventuală unire cu România.

În același timp, în cadrul ședinței de lucru din 22 decembrie 1992 a Sinodului Bisericii Ortodoxe Ruse, patriarhul Alexandru al II-lea a avut o reacție mult mai fermă, invitându-l pe patriarhul Teoctist și pe ierarhii români să-și revadă hotărârea, și arătând că, în caz contrar, Biserica rusă va face apel la pleroma Bisericilor ortodoxe cerând ca acest caz să fie judecat la un nivel panortodox. (SOP 175, feb. 1993). Deși Moscova privește atât de grav această stare de lucruri, din interviul acordat de Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul României, postului de radio „Europa Liberă”, în cadrul emisiunii „Lumea creștină”, duminică, 7 februarie a.c., observăm că Biserica noastră vede în actul întemeierii Mitropoliei Basarabiei sub jurisdicția Patriarhiei Române, nu numai un simplu act istoric și românesc, ci „un act dumnezeiesc pentru neamul românesc”.

„Fără îndoială — spune Prea Fericirea Sa — acest act îl considerăm în fața lui Dumnezeu și în fața lumii ca un rod al jertfei de... mai înainte și actul acesta suntem conștienți că va produce noi jertfe, pentru că o asemenea restituire nu se poate împlini fără jertfe. Actul este un act de dreptate istorică și un act dumnezeiesc, cum am spus, și de adevăr, este o împlinire a dorinței credincioșilor, care acum s-au constituit statutar și legal, potrivit rânduielilor noastre. Fiind de un neam, cu conștiința luminată că suntem un singur trup și o singură credință și un singur grai — acela românesc — ei și-au îndreptat nădejtile către noi... Noi avem datoria de conștiință să fim sensibili la suferința lor și să ne împlinim acest gând... Acest adevăr l-am exprimat și în scrisoarea mea, în numele Sfântului Sinod, către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, rugându-l să trateze problema această frățeste, în duhul Sfinților Părinți, neconsiderându-ne că slujim alte biserici — slujim aceeași Biserică Ortodoxă” (Cotidianul, miercuri 10 februarie 1993, p. 4).

TEOLOGII ÎMPOTRIVA ANTISEMITISMULUI

Aproximativ 500 de profesori teologi catolici și protestanți din Germania au lansat la Münster un apel adresat tuturor creștinilor la lupta împotriva oricărei forme ascunse sau fățișe de antisemitism, luptă a cărei expresie credibilă nu poate fi decât solidaritatea vie și semnificativă dintre creștini și evrei. Printre semnatari se numără Hans Küng, Norbert Greinacher, Norbert Mette, Johann Baptist Metz, Dietmar Mieth și Jürgen Moltmann. (După CIP).

BISERICA RUSĂ SE ANGAJEAZĂ ÎN CREAREA UNEI BĂNCI RUSO-ELENE

În cadrul unei conferințe de presă desfășurată la Tesalonic în 15 februarie a.c., A. Boumis, președintele băncii elene Egnatia și pâr. Ioan Eknomtsev, responsabilul serviciului de învățământ religios și cateheză al patriarhiei de la Moscova, au dat publicității protocolul unui acord stabilit între banca Egnatia și patriarhia Moscovei, privind crearea unei bănci comerciale sub numele de **Orthodoxia**, cu sediul la Moscova. Motivând intervenția patriarhiei în domeniul financiar, pâr. Eknomtsev a declarat că în timp ce societatea rusească traversează o perioadă de gravă criză economică, Biserica nu se poate limita numai la exercitarea cultului și a activităților de binefacere, ci trebuie să-și aducă aportul prin toate mijloacele la redresarea țării. Această bancă, în afara activităților financiare specifice, va avea printre priorități obținerea capitalului necesar Bisericii pentru a-și împlini și dezvolta misiunea pastorală și socială, mai cu seamă în domeniul învățământului religios și al faptelor de binefacere. (SOP 176, martie 1993).

CEA DE A 3-A ÎNTĂLNIRE IUDEO-ORTODOXĂ LA ATENA

Reprezentanți ai unor comunități iudaice și ortodoxe s-au întâlnit pentru a treia oară la Atena, între 21—24 martie a.c., continuând dialogul fructuos asupra relațiilor din punct de vedere teologic și istoric dintre cele două mari religii. Organizată de către mitropolitul Damaschin al Elveției (Patriarhia Ecumenică) și Gerhard Riegner (Congresul Mondial Evreiesc), această întâlnire a avut ca temă „Continuitatea și înnoirea”. Cei cincizeci de participanți au reprezentat comunități evreiești și Biserici ortodoxe din Grecia, Rusia, România și Serbia, precum și Patriarhia Ecumenică. În cuvântul său de început, patriarhul ecumenic, Bartolomeu I-ul, a subliniat că „ortodoxia nu a încurajat niciodată teoriile rasiste”, respingând orice fel de atitudine antisemită. (SOP 177, aprilie 1993).

DUMINICA ORTODOXIEI LA PARIS

Praznicul Duminicii Ortodoxiei a fost sărbătorit și în capitala Franței, prin oficierea Sfintei Liturghii la catedrala ortodoxă grecească „Sfântul Ștefan” de către mitropolitul Ieremia, patriarh al Franței, însoțit de episcopul Gabriel al Antiohiei, episcopul Gurie al Moscovei, arhiepiscopul Adrian (din partea patriarhiei Române) și mitropolitul Simeon (din partea patriarhiei Bulgare), precum și de preoți din toate eparhiile. Liturghia a fost celebrată în mai multe limbi: greacă, franceză, slavonă, arabă și română. După amiaza, la Institutul Saint-Serge, au avut loc două conferințe cu tema „A-L întâlni pe Hristos”, susținute de pâr. Simeon de la mănăstirea Sfântul Siluan din Saint-Mars-de-Loquenay, și de Sophia Deicha, profesor la Institutul Sain-Serge. (SOP 177, aprilie 1993).

CARTE DE IDENTITATE RELIGIOASA

Mgr. Oscar Lacchio, un prelat italian, a inventat o „carte personală de identitate religioasă” pe care orice catolic ar urma să o poarte asupra lui, alături de celelalte acte, pentru a putea beneficia de ajutorul Bisericii, în caz de nevoie. Documentul are dimensiunile unei cărți de credit obișnuite, și conține următorul mesaj: „Subsemnatul se declară de religie catolică. În caz de pericol de moarte vă rog anunțați-l pe preotul al cărui nume este...” Cartea de identitate, tipărită deocamdată în 200.000 de exemplare și distribuită gratuit prin biserici și diverse asociații religioase, are menirea de a ajuta în caz de accident victimele pe cale să piară fără a avea parte de vreo asistență religioasă. (După AFP).

BISERICA ORTODOXA RUSĂ PE SCENA POLITICĂ

Biserica ortodoxă rusă pare să-și afirme din ce în ce mai mult prezența în viața politică a Rusiei. Ortodoxia, considerată cândva ca element fundamental al spiritualității ruse, începe să fie solicitată cu tot mai multă convingere de către reprezentanții întregului spectru politic rusesc. Cu toate acestea, încă ar fi eronat să se conchidă că Biserica ortodoxă exercită o influență politică măcar comparabilă cu cea de care se bucura în Rusia de dinaintea revoluției bolșevice. Pe de altă parte, și ea suferă sciziunea ideologică ce încearcă astăzi întreaga societate rusească. Preoții ruși pot fi întâlniți de ambele părți ale baricadei invizibile care îi separă pe reformatori de conservatorii fundamentaliști. Spre exemplu, mitropolitul Sankt Petersburgului, Ioan, propovăduiește șovinismul și xenofobia naționaliștilor ruși, în vreme ce pâr. Iakunin, vechi dizident, susține cele mai democratice concepții. În același timp, Patriarhul Alexandru al II-lea trimite un mesaj

de solidaritate creștinilor ortodocși din fosta Iugoslavie, și binecuvântează referendumul de la 11 aprilie, atât de dorit de către reformatorii ruși, declarând că e conform preceptelor divine să întrebăm înțelepciunea poporului în momentele cruciale pentru soarta țării. Unii observatori interpretează inițiativele patriarhului ca o expresie a pretențiilor Bisericii ortodoxe ruse la rolul de arbitru moral suprem al procesului politic actual din Rusia. (După EPA și CIP).

UN MARE UCIGAȘ ȘI UN MARE CONSTRUCTOR

Despre Irod, supranumit „cel Mare”, regele iudeilor, documentele începând cu Sfintele Evanghelii și continuând cu cele neatestate de către Biserică drept canonice, aduc mărturii înfrigorătoare.

Și-a ucis mulți membri ai familiei din spaima de a nu i se ocupa tronul or, firește pentru un decreptoman, din teama de comploturi. Cea mai sângeroasă faptă a sa este aceea a uciderii celor aprox. 14.000 de prunci până la doi ani, care prin jertfa lor aveau să aducă arvuna Marii Jertfe a Fiului lui Dumnezeu.

Dar deopotrivă, în afara cruzimii, lui Irod îi este recunoscut și marele merit de inițiator a numeroase construcții monumentale.

Recent cercetătorii bănuie că Irod ar putea fi ctitorul unei alte construcții (necunoscută documentar până în prezent) amplasate într-un loc reprezentat printr-o fâșie de gresie care iese din apele Mării Mediterane.

Cercetătorii Kathryn Gleason, Barbara Burell și Ehud Netzer au dezgropat rămășițele unei „sufragerii” (cf. „*Timișoara*”, nr. 5, 9 ianuarie 1993) pavate cu mozaic, bucăți de ceramică, toate considerate ca aparținând perioadei lui Irod.

În urma cercetărilor amănunțite, construcția respectivă s-a dovedit a fi de o măreție foarte asemănătoare palatelor împăratului tiran...

PATRIA NOASTRĂ ECUMENICĂ *

Să începem cu o amintire. Ea datează numai de câțiva ani, de pe vremea când învățați din toate țările ortodoxe se adunaseră la București pentru a pregăti congresul teologilor, ce s-a ținut după aceea la Atena. Între alții, veniseră la București și câțiva fără țară, adică ruși din exil, printre cari și renumitul profesor de istorie Kartașow.

Patriarhul României (scil. Miron Cristea) ne-a invitat pe toți la o agapă intimă și a ridicat un pahar în cinstea oaspeților străini. Atunci a luat cuvântul ca să răspundă profesorul Kartașow. Era foarte mișcat. Atmosfera de comunitate spirituală, ce se stabilise între oameni de naționalități atât de felurite nu-l putea lăsa rece. „Noi ortodocșii, — a spus profesorul Kartașow, — avem fiecare câte două patrii: una e patria legăturilor de sânge, iar cealaltă e patria comună: Biserica ecumenică a Răsăritului. Eu unul mi-am pierdut-o pe cea dintâi, dar mi-a rămas supremă mângâiere cea de a doua. Între D-v. toți, mă simt între frații mei, — între frații mei de aceeași credință, de aceeași nădejde și de aceeași dragoste. Izgonit dintre ai mei cei după sânge, mă regăsesc între ai mei cei după Duh. Sunt aici în patria mea spirituală, fiindcă sunt în ortodoxie, care e patria noastră ecumenică”.

Nimănui să nu-i dorim soarta pribeagului rus, dar numai în situația lui fără pământul său sub picioare, înțelegi adâncul moral al acestui cuvânt: patria noastră ecumenică! Precum suntem fiii unui tată și ai unei mame, tot astfel suntem fiii unui pământ și ai Bisericii. Mărginit în spațiu e pământul patriei noastre după sânge, dar infinit e cerul patriei noastre după Duh.

Există oare vreo contradicție între mărginirea celei dintâi și infinitul celei de a doua? Trebuie să adăugăm că întrebarea noastră nu se referă la vreun raport cantitativ, care e în afară de orice discuție, ci la un raport calitativ, sau mai degrabă la posibilitatea de-a avea în același timp două patrii de naturi atât de felurite...

Creștinismul ortodox nu este numai al rasei slave, sau numai al rasei mele latine, sau numai al rasei grecești. El aparține deopotrivă fiecăreia dintre aceste rase și poate aparține tuturor raselor și popoarelor pământului. Și tocmai fiindcă aparține tuturor în egală măsură, ne simțim cu toții în ortodoxie ca în patria noastră comună sau ca în patria noastră ecumenică. Însemnează oare lucrul acesta internaționalism? Sau cu alte cuvinte, ideea de ecumenicitate este tot una cu ideea de internațională? Nu. În sensul obișnuit, adică în sensul marxist, ideea de internațională

* Articolul reproduș din revista „Gândirea”, an. XX, nr. 5, mai 1941, pp. 209—216. În ciuda unor opinii influențate de momentul când autorul a scris rândurile de față, poziția sa ne poate spune ceva și nouă celor de astăzi.

nală implică abdicarea la naționalitate și mai mult decât atât: lupta de distrugere a națiunilor în favoarea unei confuzii babilonice, care ar fi cosmopolitismul. Dacă națiunile sunt, precum sunt în realitate, organisme naturale ale vieții, atunci internaționala sau cosmopolitismul nu e altceva decât un artificiu forțat împotriva naturii, împotriva legilor naturale ale vieții. Vom spune deci că ortodoxia ecumenică nu este nici internaționalism și nici cosmopolitism, precum nu este nici identitate cu vreuna din rasele sau națiunile pământului.

După doctrina creștină, rasele și națiunile, ca organisme naturale ale vieții, sunt creaturi colective ale lui Dumnezeu. Dar, pe de altă parte, și ortodoxia noastră ecumenică vine tot de la același Dumnezeu. Întrebarea este: cum ne încadrăm noi creștinii, atât în particularismul națiunii proprii cât și în ecumenicitatea ortodoxiei?

Eu cred că răspunsul la această întrebare nu se poate da dacă nu ținem seamă de ideea de perfecțiune, care este ideea fundamentală a Bisericii noastre.

Când zicem cu Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, că această lume a fost creată ca viață să aibă și mai multă să aibă, exprimăm prin aceste cuvinte ideea de perfecțiune, care e sădită în fiecare organism viu și care insuflă elan tuturor creaturilor laolaltă. Sămânța cuprinde în ea un germen de viață; vom zice deci: ea are viață, dar ca să aibă și mai multă viață, embrionul ei trebuie să se dezvolte în plantă, cu floare și fruct. Când a ajuns la acest stadiu de dezvoltare, ea și-a atins gradul suprem de perfecțiune la care a fost destinată de Creator. Aceeași lege e valabilă pentru orice făptură vie din această lume. Căci destinația divină a ființelor e perfecțiunea.

Considerată în individualitatea creaturilor, perfecțiunea nu e altceva decât forma ideală maximă, care convine fiecărei ființe după natura ei proprie. Când fiecare ființă umple cu viață această formă ideală, ea își atinge gradul suprem de perfecțiune. În cosmos nu există un nivel de perfecțiune comun tuturor creaturilor, ci dimpotrivă, perfecțiunea creaturală se diferențiază după regn, după specie, după gen și după natura individuală. În această varietate de forme împlinite ale vieții stă ierarhia lumii și mărețea ei armonie. Căci principiul armoniei e felurimea componentelor organizate într-un ansamblu proporționat.

Să luăm ca pildă o simfonie. Forma ei ideală e partitura muzicală așa cum a scris-o compozitorul de geniu. Orchestra care o execută e alcătuită din grupe felurite de instrumente și fiecare instrument în parte sau fiecare grupă de instrumente corespunde unei serii de note din partitură. Execuția artistică va fi cu atât mai desăvârșită cu cât fiecare instrument și toate laolaltă vor împlini forma ideală, pe care a gândit-o compozitorul.

După doctrina noastră creștină cosmosul, înainte de a fi realitatea care este în timp și spațiu, există din veșnicie ca o partitură ideală în gândirea creatoare a lui Dumnezeu. Precum instrumentele din orchestră corespund notelor simfoniei, tot astfel fiecare lucru sau ființă din această lume corespunde ideii sale din cugetarea divină. Dumnezeu e totodată și compozitorul, care a conceput partitura ideală, și dirijorul care pune în acord orchestra cu notele simfoniei. Și atunci perfecțiunea și armonia lumii rezultă din conformarea fiecărei existențe la ideea ei din cugetarea lui Dumnezeu. Cuvântul Mântuitorului: „Fiți desăvârșiți precum Tatăl vostru din ceruri desăvârșit este!” — nu însemnează să devenim identici cu Dumnezeu, — căci lucrul acesta nu e cu putință, — ci fiecare să ne conformăm ideii sau formei ideale, pe care Creatorul o are despre noi și căreia ne-a destinat. Existând în acea-

stă lume, fiecare avem în ceruri un prototip, un model ideal, potrivit naturii noastre, căruia conformându-ne, ne împlinim destinația de a fi desăvârșiți.

Ce este oare Biserica lui Hristos decât imaginea înțelepciunii divine, care conține prototipurile desăvârșirii noastre, ajutându-ne prin harul ei să ne conformăm lor? Fiecare om e ca un instrument și fiecare națiune e ca un grup de instrumente în orchestră. Toate laolaltă sunt puse în acțiune cu destinația să intoneze simfonia dragostei creștine. Ecumenicitatea Bisericii ortodoxe constă fără îndoială din dogmele comune, din canoanele comune și din liturghia comună, dar nu e mai puțin adevărat că ecumenicitatea capătă valoare de viață când devine această simfonie a dragostei creștine, la care participă popoarele de aceeași credință.

Suntem diferențiați după sânge, adică după rasă și după națiune. Dar principiul dragostei și al armoniei constă tocmai din acordul părților contrarii. Fie că e vorba de individ, fie că e vorba de grupul național, perfecțiunea creștină urcă de la aceste existențe naturale către formele lor maxime din ordinea supranaturală. Avem o patrie după sânge, în care existăm ca planta în sămânța ei. Aceasta nu e totul, dar e condiția naturală a vieții. Și avem deasupra o patrie spirituală, — ortodoxia ecumenică, — unde, la focul dragostei creștine, sămânța devine plantă deplină și înflorește pentru a îmbălsăma văzduhul pentru toți. În ortodoxie, ceea ce e național nu se distruge, ci se perfecționează. Perfecțiunea în sens creștin face din individualitatea proprie o personalitate. Iar în natura personalității stă comunicabilitatea cu alte personalități. Cu alte cuvinte, ortodoxia pornește de la varietatea naturală a existenței, dar nu poate să rămână la ea. Ortodoxia, arcuindu-și cerul spiritual peste națiuni, e Biserică, adică adunare armonică a națiunilor sub semnul prototipului lor ceresc. Viața în duhul pământului ne-a deosebit pe unii de alții pentru ca viața în Hristos să ne unifice în simfonia dragostei.

În lumina acestor considerații, e firesc să ne punem următoarea întrebare: Corespunde oare starea actuală a popoarelor ortodoxe cu acest ideal de armonie ecumenică, ce rezultă din doctrina autentică a Bisericii Răsăritului?

Trebuie să recunoaștem că întrebarea cade greu și incomod pentru fiecare dintre noi. Închipuți-vă că Mântuitorul s-ar coborî în carne și oase pe drumurile Pindului, ale Balcanului și ale Carpaților. Închipuți-vă că el ar vizita popor după popor și pe fiecare l-ar întreba: Fiule, ce ai făcut tu pentru armonia ecumenică a ortodoxiei?

Eu nu vreau să judec pe nimeni, dar socotindu-mă cu propria mea conștiință, cred că un singur răspuns ar tremura pe buzele popoarelor ortodoxe: Iartă-ne, Doamne, greșalele noastre!

Situația modernă a Bisericilor ortodoxe a judecat-o nespun de aspru filosoful rus Vladimir Soloviev în cartea sa scrisă de dreptul în limba franceză, *La Russie et l'Eglise universelle*. Critica lui Soloviev se referă la separatismul național al popoarelor ortodoxe, separatism care a fărâmitat organizarea unitară a Bisericii ecumenice și a ridicat pe ortodocși împotriva ortodocșilor. Ideea de rasă s-a supraordonat ideii de religie; patria națională ne-a făcut să uităm patria ecumenică. Critica lui Soloviev, care nu cruță mai ales Rusia pravoslavnică de altădată, e făcută în vederea unei soluții personale, pe care autorul o propunea popoarelor ortodoxe, și anume: pentru ca aceste popoare să iasă din izolarea național religioasă de azi n-au decât să primească primatul papal!

Vladimir Soloviev n-a trecut la catolicism. Soluția propusă de el trebuie s-o luăm ca semn al unei disperări personale față de neajunsurile de organizare ale lumii ortodoxe moderne.

Cum noi considerăm ideea lui ca nerealizabilă, suntem datori să căutăm soluția logică, ce decurge în chip firesc din însuși duhul ortodoxiei noastre. Pentru aceasta, vom privi problema dintr-o latură cu totul alta decât aceea a lui Soloviev.

Nimic nu ne împiedică să adoptăm punctul de vedere al dialecticei istorice, după care fenomenele de ansamblu epocal, apărând la început ca unități spontane, se diversifică în a doua fază, în particularisme locale, pentru ca ulterior să evolueze din nou spre unitate, după ce și-au găsit bazele solide în realitatea vieții. Nu este vorba, firește, de Biserica ortodoxă ca instituție harică, de origine dumnezeiască, ci de ea ca organizație omenească în continuă evoluție istorică. Din acest punct de vedere, putem deosebi două mari faze istorice în dezvoltarea vieții ortodoxe: întâia fază e un proces de unificare, iar a doua fază un proces de diversificare. Procesul de unificare îl constituie epoca bizantină, iar procesul de diversificare îl constituie epoca post-bizantină.

În epoca bizantină, sunt două elemente, care înlesnesc procesul de unificare: entuziasmul religios al creștinilor și puterea politică. Entuziasmul religios covârșește toate celelalte categorii de manifestare omenească și le colorează. Cerul cu prototipurile sale ideale se oglindește în sufletul oamenilor de pe pământ. Se gândește în mod creștin, se lucrează în mod creștin, se plăsmuiește în mod creștin. Imperiul politic, având de-a face cu o omenire de mentalitate unitară, se subordonează el însuși ideii creștine. Imperiul devine brațul activ al Bisericii. Basileul bizantin e un horepiscop și se socotește în rând cu ierarhii, uns de însuși Mântuitorul. Popoarele noi care intră în Biserică, intră totodată în imperiu. Chiar atunci când nu sunt încorporate direct în imperiu, ele primesc investitura politică de la Basileul Bizanțului, precum primesc puterea harică de la Patriarhul ecumenic. Unitatea politică imperială concordă cu conștiința ecumenică a popoarelor ortodoxe.

Vine apoi procesul de diversificare, care se accentuează din ce în ce mai mult după prăbușirea imperiului bizantin sub turci. În această fază entuziasmul religios el însuși se diminuează și evoluează spre formele locale. Ideea dominantă a epocii acesteia nu mai este universalismul creștin, ci particularismul național. Omul privește mai mult spre pământ decât spre cer, și, în loc să se mai vadă integrat în ecumenicitate, se vede ca particulă a rasei, a națiunii. În lipsa centrului politic imperial, tendința centrifugală se accentuează sub apăsarea dominației mahomedane. Dar nu e mai puțin adevărat că un fenomen nou împinge popoarele ortodoxe spre separatism. E profund regretabil s-o spunem, dar acest fenomen îl reprezintă grecii, prin tendința de a face din ortodoxie un privilegiu al elenismului. Subjugat de turci, Patriarhul ecumenic primește de la Sultanul păgân investitura de șef spiritual-național al popoarelor ortodoxe. Amintirea glorioasă a Bizanțului imperial pe de o parte, speranța de a-l reînvia pe de altă parte, fac ca ideea elenismului să se furișeze în veșminte sacerdotale și să evolueze într-un fel de imperialism eclesastic, ce caută să se impună forțat celorlalte popoare de rase deosebite. Ceea ce se numește Fanar reprezintă, fără îndoială, o epocă de decadență în istoria Bisericii ecumenice. Acest egocentrism rasial, subtilizat în formele disciplinei bisericești, a forțat procesul de diversificare. Rând pe rând, popoarele ortodoxe s-au rupt din unitatea

organizației ecumenice, constituindu-se în autohtonii naționale sau în autocefalii bisericești. Bulgaria, mai mult decât oricare alt popor, cunoaște această luptă a deslăcerii de elenismul eclesiastic, luptă dramatică, ce a durat vreo 40 de ani până să-și constituie o organizație național-bisericească proprie. Bulgaria a făcut-o cu prețul de a fi declarată schismatică de către Patriarhul din Constantinopol. Nici o altă Biserică ortodoxă însă n-a recunoscut această schismă. Și faptul acesta nu însemnează altceva decât că greșeala vine din Fanar, de unde n-a vorbit Patriarhul ecumenic, ci, vai ! numai gura unui imperialism rasial, care a devenit iluzoriu.

Acest proces de diversificare a unității concrete ortodoxe în particularisme naționale autocefale ar fi însemnat o catastrofă dacă la mijloc n-ar fi fost spiritul mlădios al Bisericii răsăritene, care e profund deosebit de rigiditatea catolică. Atunci când o bună parte din poporul german, de pildă, a refuzat universalismul rigid al Papalității și a voit să-și organizeze o Biserică națională, legăturile cu Roma s-au rupt definitiv și în istorie a apărut marea Reformă protestantă. În ortodoxie lucrul acesta nu s-a întâmplat. Spiritul ortodox e așa de mlădios și de plastic încât îngăduie organizații practice autonome fără ca prin aceasta să se altereze fondul ecumenic și veșnic al dogmei, al cultului și al disciplinei canonice. Ca lumina soarelui, care învăluie tot pământul, dar mângăie în parte fiecăre ființă și fiecăre fir de iarbă, ortodoxia e una în Iisus Hristos, dar în ordinea pământească ea se poate multiplica și mlădia după formele vieții naționale care o solicită. Apostolul Pavel zice : „M-am făcut tuturor toate ca pe toți să-i dobândesc”. În acest înțeles, ortodoxia se poate împărți în autocefalii naționale pentru a reuni popoarele în unul și același Domn Iisus Hristos. Ea are despre lume o concepție simfonică, după care unitatea armoniei rezultă din fragmentele diverse, organizate în același spirit.

Nu e mai puțin adevărat însă că în evoluția istorică a Bisericii noastre, lumea ortodoxă se găsește azi în faza diversificării și a separatismelor naționale. Faptul că fiecare popor posedă întreaga ființă a ortodoxiei în formele lui național-religioase n-ar fi nici un neajuns, dacă lucrul acesta nu ne-ar face să uităm că dincolo de granițele patriei noastre există și alte popoare de aceeași credință cu noi. Adevărul este că noi azi mărturisim aceeași dogmă, dar nu mai trăim în același ritm al dragostei ecumenice. Am coborât creștinismul în viața noastră națională, dar nu ne-am ridicat la conștiința totalității ortodoxe. Noi, românii, nu știm mai nimic de Biserica bulgară ; bulgarii nu știu mai nimic de Biserica noastră și cu toții nu cunoaștem, poate, nici numele Patriarhului ecumenic. Procesul diversificării, pe care îl străbatem, trece adesea dincolo de spiritul ortodox, și ne măgulim mai degrabă cu învelișul național decât cu fondul ecumenic ascuns sub el. Procesul acesta e un fapt consumat. După el, în bună dialectică istorică, trebuie să apară faza de incununare a unificării definitive. Popoarele noastre au astăzi maturitatea deplină a conștiinței naționale. Pe aceste baze solide, pe aceste patrii pământești, trebuie să ne ridicăm iarăși la patria noastră ecumenică.

Trăim într-o vreme când spiritul de organizare caută să dea o nouă față și o nouă viață Europei. După semnele ei, noua ordine care vine n-are de gând să desființeze personalitatea etnică a popoarelor și nici fizionomia lor morală și spirituală. În ansamblul european însă, noi popoarele din sud-estul continentului avem un patrimoniu comun, care ne apropie pe unul de altul și în virtutea căruia alcătuim un întreg spiritual. Conștiința acestui întreg spiritual trebuie să devină o realitate și o forță activă. Pe planul politicii internaționale suntem popoare mici și jucăm

mai mult un rol pasiv decât activ. Dar în ordinea spirituală, dispunem de acest patrimoniu comun și nimic nu ne oprește să-l ridicăm în istorie ca pe o nouă epocă de strălucire ecumenică.

Ideea reînnoirii la unitate nu e nouă. Au suspinat după ea mulți creștini îndurerăți de starea separatismului modern. Dar forma cea mai puternică în care s-a înfățișat această idee a fost aceea a slavofililor ruși. Constantinopolul trebuie să ajungă din nou centrul ecumenic al ortodoxiei! Iată idealul acestui curent de cugetare. Cel mai mare monument de artă bizantină din lume, profanat de mahomedanism, — Sfânta Sofia — trebuie să devină iarăși altarul credinței creștine. Această sublimă idee, născută din durerea și din ofensa seculară a credinței creștine, venea însă învăluită în orgoliul puterii țariste. Rusia pravoslavnică s-a socotit ocrotitoarea micilor popoare ortodoxe și urmașii slavofililor, ca Dostoievski și Constantin Leontiev, vedeau restaurarea Bizanțului ca un corolar al stăpânirii rusești asupra Dardanelor.

Constantinopolul e unul din punctele nevralgice ale lumii, unde se încrucișează, cum știm cu toții, tendințele imperialiste ale tuturor marilor puteri europene. Tendința rusă a fost neutralizată de celelalte tendințe similare; Sfânta Sofia a rămas mai departe templu profanat, iar Patriarhul ecumenic un prizonier, care visează gloria elenă cufunțată în adâncul Bosforului.

Constantinopolul e răvnit de puteri politice și militare, care ne depășesc pe noi, popoarele ortodoxe de azi. Din această pricină, noi nu ne putem gândi la o restaurare ecumenică decât pe planul pur religios, singurul care ne poate asigura victoria comună.

În ultimele decenii, ideea slavofililor a reapărut în altă formă și anume reînviată de imperialismul englez. Ca și Rusia țaristă, englezii s-au gândit că stăpânirea lor asupra Bosforului ar putea fi consacrată pentru totdeauna de aderența religioasă a popoarelor balcanice. Tratatările îndelungi și meticuloase, de apropiere între ortodoxie și Biserica anglicană, purtate cu o stăruință uimitoare, cu fiecare Patriarhat răsăritean și cu fiecare Biserică național-ortodoxă în parte, au dovedit un zel apostolic foarte iscusit pus în slujba dominației engleze asupra Balcanului și a Orientului apropiat. Cu prilejul acestor tratative, și al modului atât de variat de a înțelege problema, manifestat de Bisericile noastre, am putut vedea încă o dată, cu toții, starea de mizerie în care ne-a adus înstrăinarea dintre noi.

Am putea să examinăm pe rând avantajele sau dezavantajele, pe care le reprezintă pentru noi fiecare mare putere dintre cele care năzuiesc astăzi spre Constantinopol... Cine va fi mâine stăpânul politic al Constantinopolului e o chestiune, care depășește puterea oricăruia dintre popoarele balcanice. Ceea ce ne interesează însă, în primul rând, în calitatea noastră de creștini înrădăcinați în secolele marelui tradiții religioase bizantine, e posibilitatea renașterii acestei tradiții comune, pe care s-o facem să curgă ca o apă, una și aceeași, prin toate compartimentele vieții noastre național-bisericești...

Occidentalii ne numesc „popoare primitive”, cu o ascuțită nuanță de ironie, fiindcă viața noastră patriarhală nu se înfățișează în strălucirea exterioară a civilizației industriale. Până de curând noi am fost victimele seculare ale năvălirilor asiaticilor, care au înăbușit sub tiranie energiile noastre creatoare. Îndărătul nostru e o suferință comună, care și-a înfipt ghimpii adânc în trupurile noastre etnice.

Purtăm cu toții aceleași cicatrice istorice. Am dormitat poate sub cenușa vremii, dar n-am făcut-o din lenevie, ci șiliți. Ne-am închis în noi sub urgia istoriei, pentru a păstra, cum am primit-o, comoara spirituală, care vine de departe, din gloria fără asemănare a Bizanțului ortodox. Primitivismul nostru, în comparație cu ironia omului din Occident, însemnează vigoare și vitalitate nouă care abia acum iese la suprafață. El e zăcămintul unor puteri spirituale din care poate înflori o nouă formă în cultura europeană.

Români, bulgari, greci și sârbi, suntem moștenitorii unui pământ binecuvântat, de unde s-a ridicat sub soare cea mai strălucitoare cultură, din care se hrănește și azi spiritul occidental: pământul grandioaselor mituri străvechi și al elanului creștin, ce n-a avut pereche pe lume. Dacă scormonim în adâncul istoriei, descoperim urmele de aur ale unei patrii comune. Dacă ne ridicăm ochii spre Dumnezeu, descoperim aceeași patrie spirituală, gata să ne îmbrățișeze pe toți cu egală dragoste.

Simbolul, captiv încă, al acestei patrii e Sfânta Sofia din Constantinopol. Cinci sute de ani se vor împlini în curând de când acest măreț templu al evlaviei răsăritene a căzut în captivitate. Din zidurile lui de marmură, din mozaicurile lui de pietre scumpe, din bolțile lui largi cât văzduhul verii, Duhul Sfânt al ortodoxiei suspină de părăsirea în care noi l-am lăsat. Căci Sfânta Sofia nu este un templu grec. Precum el a fost clădit din contribuția tuturor popoarelor ortodoxe, Sfânta Sofia e templul ecumenic, — unicul care trebuie să adune sub cupola sa inimile și graiurile popoarelor noastre, — înfrățite în simfonia unitate a dragostei lui Iisus Hristos.

NICHIFOR CRAINIC

JERTFA MUCENICILOR ȘI JERTFA NOASTRA

În sinaxarul ortodox, la 9 martie, sunt prăznuiți cei 40 de mucenici din Sevasta, de regulă în Sfântul și Marele Post al Învierii Domnului Hristos sau al Paștelui. Cuvântul „paște” provine din ebraicul „pesah” care înseamnă trecere. Tocmai o astfel de trecere din această lume în împărăția lui Dumnezeu au realizat Sfinții 40 de mucenici, prin martiriul lor devenind membri ai Bisericii triumfătoare din ceruri.

Sfinții 40 de mucenici erau ostași și au fost siliți de autoritățile păgâne să jertfească idolilor. Ei au refuzat și pentru aceasta au fost osândiți să petreacă o noapte întreagă pe timp de iarnă în apa unui lac din apropierea Sevastei. Unul din ei mai slab în credință a ieșit din apă și a intrat la o baie din apropiere dar, dând de căldură, s-a topit cu totul. A fost înlocuit de unul din ostașii care îi păzeau, deoarece acesta s-a convertit văzând pe sfinți înconjurați de lumină și cununii pogorându-se din cer peste fiecare dintre ei. Pentru că la ivirea zorilor cei 40 de mucenici erau încă în viață li s-au zdrobit fluierile picioarelor. Unul dintre ei a rămas în viață, dar în timp ce era purtat de mama sa spre locul unde erau duse trupurile mucenicilor, s-a săvârșit. Astfel au primit cununa muceniei cei 40 de mucenici din Sevasta.

Oricine aude sau citește viețile sfinților sau despre martiriul atâtor muce-nici creștini, precum cei pomeniți mai sus, este cutremurat de măiestria jertfei lor și nu o dată se întreabă dacă el ar fi făcut la fel. Falsa imagine pe care ne-o construim despre noi înșine ne-ar face să credem că și noi am fi făcut la fel. Mulți afirmă că ar fi dispuși să jertfească ceva pentru credință, dar foarte puțini se întreabă sincer dacă ar fi cu adevărat capabili de o asemenea jertfă.

În zilele noastre nu se mai pune neapărat problema unei jertfe fizice, nimeni nu mai este obligatoriu nevoit să-și pună viața în primejdie pentru credința sa în Mântuitorul Iisus Hristos. Trebuie însă, mai mult ca oricând, accentuată jertfa spirituală. Acum când societatea umană este infestată de virusul păcatului și patimilor de tot felul, al goanei după câștig prin orice mijloace, este necesar să aplicăm mesajul evanghelic problemelor cotidiene. În acest context nu putem vorbi de jertfa creștină decât dacă o legăm de iubirea de aproapele. Aceasta pentru simplul fapt că Dumnezeu nu are nevoie să ne jertfim pentru El, deoarece Mântuitorul s-a jertfit pentru noi și a înviat. Jertfa pe care creștinii de azi trebuie să o aducă este iubirea față de toți oamenii. Acest raport de egalitate între jertfă și dragostea pentru aproapele nostru este valabil prin aceea că, iubindu-ne semenul, ne vom jertfi pentru el, pentru a-l ajuta la nevoie.

Tocmai de aceea, această jertfă pe care trebuie s-o aducem este la fel de valoroasă pentru mântuire ca și cea a martirilor. Lupta cea mai grea pe care o dă omul este împotriva propriilor porniri păcătoase, concretizate în egoism și răutatea dinlăuntrul său. Aceasta cere imperios ca bunii creștini să nu se piardă printre ceilalți, renunțând la a-i judeca pe alții și debarasându-se de gândurile și pornirile rele. Omul care a rămas surd la gemetele săracului de lângă el și-a pierdut sensul întregii existențe pentru că a surzit chiar în fața glasului divin. Și aceasta se poate verifica în viața cotidiană, că deși noi cerem o mulțime de lucruri de la Dumnezeu, nu vrem să ascultăm puținul pe care El ni-l cere: „să iubim pe aproapele“.

Unii oameni pot spune că nu au făcut nimic care să aducă prejudicii celor din jur și aceasta le-ar da dreptul, după o judecată îngustă, să afirme că nu sunt oameni răi. Dar răul nu este ceva care apare doar atunci când este săvârșit; răul este — în concepția Sfinților Părinți — lipsa binelui, deoarece nesăvârșind binele, în sufletul omului apare un gol care este umplut de rău. Dacă numim bun pe acela care miluiește pe sărman, tot așa ar trebui să-l numim și pe cel indiferent? Părintele profesor Constantin Galeriu spunea că această indiferență sau inerție este „aluatul fariseilor“, obstacol principal în calea Evangheliei (vezi *Jertfă și răscumpărare*, București, 1991, p. 43).

Dacă reușim să fim conștienți de aceste realități, atunci totul se limpezește și vedem valoarea jertfei pe care o putem aduce prin dragoste față de semenii. Dar ca să fim în stare de o astfel de jertfă, trebuie să dorim o schimbare care să „decanteze“ mizeriile morale adunate în societatea de azi. Schimbarea aceasta de care este atâtă nevoie a fost începută de Mântuitorul Iisus Hristos. Noi nu trebuie să facem altceva decât să continuăm să întreținem flacăra ei pentru ca ea să-și atingă scopul, adică de a aduce firea fiecăruia dintre noi cât mai aproape de desă-

vârșire. Ea nu are voie să se oprească niciodată, pentru că întocmai ca apa care dacă nu e primenită se strică, tot așa și sufletul nostru dacă nu e alimentat zilnic cu fapte bune se „strică” sub influența păcatelor care vor rodi din ispite. Această schimbare a imaginii societății noastre nu se realizează doar sfătuind pe alții, ci doar dacă prima schimbare va fi a noastră. Dacă vrem să schimbăm lumea, să o facem mai bună, atunci singura soluție este să începem cu omul care ne privește din oglindă, adică cu noi înșine. Dar aceasta cere o mai bună înțelegere a mesajului evanghelic pentru punerea lui în practică.

Spre a fi mai explicit vom da un exemplu la îndemâna tuturor: aproape fiecare a dat unui sărac o haină, mulțumit fiind apoi că a săvârșit o faptă bună; ne întrebăm însă dacă nu cumva în majoritatea cazurilor a fost vorba de o haină veche pe care nu o mai folosea? Dacă vom reuși să o păstrăm noi pe cea veche și să o dăm pe cea nouă, atunci mai mult ca sigur că seara înainte de culcare oglinda ne va arăta un alt om, mai bun decât pe cel pe care ni l-a arătat de dimineață. Aceasta este și ceea ce ne-au cerut Sfinții Părinți ai Bisericii, să încercăm să învingem răul și egoismul din noi și să realizăm un om nou: adevăratul creștin, omul iubirii jertfelnice de celălalt.

GRAȚIAN DOBROMIRESCU
elev seminarist

Mitropolit Nestor Vornicescu, **Sfântul Voevod Ștefan cel Mare**, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1992.

Pornind de la textul biblic: „Minunat este Dumnezeu întru Sfinții Lui...” (Psalmul 67, 36) autorul tratează despre originea sfântului Ștefan cel Mare, Voevodul de neam mușatin, care pentru tăria credinței sale în Hristos, pentru mulțimea faptelor sale creștinești, pentru măreția actelor sale de vitejie, de apărător al Bisericii strămoșești și al hotarelor patriei, poporul român de pretutindeni i-a înălțat în adâncul conștiinței sale un altar de preamărire cuvenită, un monument mai trainic decât orice grănit. Prin realizările sale nepieritoare, Voevodul Ștefan este ridicat în cinstire și privit asemenea sfinților. El a devenit în conștiința poporului asemenea sfântului împărat Constantin cel Mare.

Prin actul solemn al canonizării Sale oficiale Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a pronunțat recunoașterea faptului de conștiință istorică și creștină că poporul a păstrat vreme de cinci secole candelă aprinsă la Putna întru slava marelui Ștefan „pildă de îndreptare și sfințenie”...

Pentru a actualiza prezența Voevodului în mijlocul nostru I.P.S. Mitropolit Nestor ne dă informații biografice, pe care le încadrează sub titlul: Minunat este Dumnezeu întru Sfinții Lui!

Astfel aflăm că Ștefan Vodă al Moldovei s-a născut din bine-credincioșii creștini Bogdan Vodă fiul lui Alexandru cel Bun, din neamul Mușatinilor și din Oltea Maria, din neamul Basarabilor. Ștefan a primit o temeinică educație în spiritul credinței străbune. Mergea încă de tânăr la cuviosul Daniil Sihuștrul de la care primise înțeleaptă sfătuire duhovnicească. Ocupând tronul domnesc în 1457, cu nădejdea în ajutorul lui Dumnezeu și cu datoria de a sluji neamul, el s-a dovedit creștin desăvârșit, un mare domnitor și strălucit conducător de oști. Plină

de semnificație este înfățișarea pe steagul câștigării sale a chipului marelui mucenic și sfânt Gheorghe.

Strădania și rodul gândurilor sale Voevodul le-a închinat lui Dumnezeu. Patruzeci și patru de mănăstiri și biserici a ridicat în Moldova, cu vitejie țara a apărut, cu înțelepciune a chivernisit-o pentru ca fericirea poporului să înflorească. La Putna se păstrează o cruce, trei sfinte icoane și alte obiecte pe care Voevodul le purta cu dânsul oriunde mergea. Postea în timpul bătăliilor, se spovedea și se împărtășea... A trecut la cele veșnice în 1504, la vârsta de peste 70 de ani și a fost îngropat cu multă jale și plângere la Putna, mănăstire zidită de dânsul.

Marii noștri istorici, analizând scrierile și tradițiile, cronicile și documentele despre evlaviosul Ștefan Voevod au remarcat că puțini au fost în istoria omenirii cărmuitoarii care să fi fost descriși de contemporanii lor în chip atât de elogios. Denumirea de „Atleta Christi” care i s-a dat este prea puțin pentru acest apărător al creștinătății. Cronicarul polon Jan Duglasz scria despre nebiruitul Ștefan al Moldovei: „Bărbat demn de admirat, cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpânirea lumii”. Cronca rusă de la Hust îl numește: „Oștean viteaz ca un al doilea Alexandru (cel Mare)”. Din venerație adâncă pentru Ștefan cel Mare, Mihai Eminescu și tineretul generației sale au organizat cu mari strădanii festivitățile de la Putna din 1871. Marii noștri istorici: Onciul, Iorga... literații Mihail Sadoveanu, și alții, ierarhii, în frunte cu patriarhul Justin Moisescu îl prezintă într-o aureolă de miracol. Prin canonizarea sfântului voevod, în anul 1992, se pecetluiește sinodal cultul pe care de veacuri poporul român îl aduce slăvitului nostru domnitor.

Textul panegiricului, autorul, I.P.S. mitropolit Nestor, îl documentează prin

referirea la autorii reprezentativi ai istoriei. În Notele dintre paginile 38—41. Capitolul III al lucrării intitulat „Rugăciuni”, ne dă troparele, condacii, icosurile care se încadrează în serviciul cultic închinat sfântului Voevod Ștefan. De acum în calendarul Bisericii noastre vom găsi o zi în care Voevodul Ștefan stă alături de alți luptători pentru Biserică, pentru Hristos și pentru binele omului.

Din noțiunile de aghilogie ortodoxă, de drept bisericesc rezultă că s-au respectat întocmai principiile stabilite de învățătura dogmatică.

Forma de prezentare a volumului este atrăgătoare. Hârtia de calitate, tiparul select. Chipul sfântului Voevod și imaginea bisericii de la Mănăstirea Putna împreună înviează lectura I.P.S. mitropolit Nestor, care a săvârșit un act de cultură ortodoxă și românească, pentru care cititorii dăm expresie sentimentelor noastre de grațitudine.

Pr. prof. NICOLAE NEAGA

Mircea Eliade, *Traité d'histoire des religions* (Tratat de istorie a religiilor) Editura Humanitas, trad. Mariana Noica, București, 1992, 428 pp.

Prestigioasa Editură Humanitas — probabil cea mai serioasă pe plan cultural în România — oferă cititorilor avizați și pasionați ai opereii științifice a lui Mircea Eliade lucrarea în care savantul român a sistematizat temele majore ale gândirii sale. „Tratatul”, apărut în 1964 la Editura Payot din Franța, a biruit, în cele din urmă, prin traducerea în limba în care autorul — potrivit propriei ziceri — gândea și visa. Nici nu s-ar fi putut altminteri!

Cu o prefață a „savantului și colegului” (după cum Eliade însuși îl numește pe Georges Dumézil), lucrarea se impune în fața specialiștilor (și nu numai) ca lucrare de referință pe plan mondial. „Îndată ce observăm cele mai umile religii” — spune G. Dumézil — ne apare o „filozofie de dinaintea filozofilor” rezultată dintr-un efort de explicare și unificare, dintr-un efort spre teorie, în toate sensurile acestui cuvânt: cartea lui Mircea Eliade ne face să simțim coerența și nobletea acestei filozofii și, de asemenea, uniformitatea ei de la un continent la altul...” (p. 12). „În sfârșit, această carte îndeplinește astăzi, la Paris, în Franța, un rol remar-

cabil...” (p. 13).

Poate că tema fundamentală a gândirii lui Mircea Eliade este cea a „camuflării sacrului în profan”. Sacrul, potrivit vederii sale, este ascuns în spatele realităților acestei lumi, așa-zis, obiective. Elementele lumii palpabile propun conștiinței religioase — provocând-o, totodată, prin credință — descoperirea realității care susține aparențele. Cu cât înaintăm, prin credință, spre divin, aceste elemente devin tot mai transparente — noi înșine devenind mai transparente, mai clar văzători-înțelegători. (Gândul ne poartă la ceea ce Părintele profesor Dumitru Stăniloae înțelege prin transparent și opao). „Structura și morfologia sacrului” este și titlul celui dintâi capitol.

Urmează, în următorul mare capitol, o incursiune de profundă sinteză asupra „Sacrului ceresc” și a zeilor uraniei. Tematica acestui capitol urmărește simbolismul pe care îl proclamă mitul uranic în toate aspectele și manifestările sale. De la „Deus otiosus” (Dumnezeul nepăsător față de creația Sa) până la „Simbolismul ascensiunii”.

Problematica cuitelor solare și a eroilor solari este tratată în capitolul al treilea.

Urmărind simbolismul marilor elemente ale Cosmosului — precum apare el în gândirea religioasă — capitolul al patrulea vizează astrul nocturn — Luna. Capitolul următor lămurește simbolismul apei — elementul primordial al vieții, „de viață dător” întru Hristos, prin Taina Sfântului Botez.

Ajungând la regnul mineral, lucrarea face referință la simbolismul pietrei („Megaliții funerari”, „Pietre fertilizante”, „Epifanii și simbolisme litice” (de piatră, n.n.), „Piatră sacră, omphalos”, „Centrul Lumii” ș.a.).

O altă temă fundamentală a gândirii lui Mircea Eliade este, fără doar și poate, cea a fecundității — tratată pe larg, cu profunzime, în circumscrierea valențelor simbolice propuse în diverse credințe, care ocupă spațiul celui de-al șaptelea capitol.

Nu depărtat de tema pomenită se află aceea a simbolisticii și riturilor vegetației — ca simbol al reînnoirii cosmice („Arborele sălaș al divinității”, „Arborele cosmic”, „Arborele-Axis Mundi” ș.a.) — în capitolul opt. În legătură directă cu vegetația — cap. al nouălea — „Agricultura și cultele fertilității”.

Simbolistica locașului de închinăciune — de-a lungul timpului — presupune interpretări aprofundate. Este ceea ce se întâmplă — prin tratarea subcapitolelor: „Consacrarea spațiului”, „Construcția spațiului sacru”, „Centrul Lumii”, „Modele cosmice și rituri ale construcției”, „Simbolismul Centrului” ș.a. — din capitolul al zecelea intitulat **Spațiul sacru: Templu, palat, „Centrul Lumii”**.

De la Spațiul la Timp: capitolul unsprezece: **Timp sacru și mitul veșnicului reînscut**. Timpul, ca problematică ontologică, este o altă reprezentare gnoseologică a gândirii lui Mircea Eliade. De la timpul profan (factor imediat al cotidianului) la Timpul sacru prin care conștiința se poate întâlni cu divinul, calea poate fi sinuoasă (este chiar astfel) încercată de piedici, pericole și altele așezându-se, prin pătrunderea conștientă a semnificațiilor existențiale, omul se poate întâlni cu divinul, cu transcendentul din el.

Capitolul al doisprezecelea: **Morfologia și funcția miturilor** — miturile ca realități primordiale ale gândirii umane, prezente „camuflate” în aparențele acestei lumi. („Miturile cosmogonice”, „Oul cosmogonic”, „Mitul androginiei umane” ș.a.).

Ultimul capitol — **Structura simbolurilor** — rotunjește conținutul lucrării.

Cartea se recomandă celor interesați de gândul universal al gândirii teologice, religioase.

Preot CEZAR STERPU

Nikolai Berdiaev, **Sensul creației**, Editura Humanitas, trad. Anca Oroveanu, București, 1992, 348 p.

Editura Humanitas, aflată sub buna oblăduire culturală a lui Gabriel Liiceanu, ne oferă în volumul **Sensul creației** al lui N. Berdiaev (și propune, totodată) mărturia unor trăiri religioase de excepție. În 1901, deportat în nordul Rusiei, la Volga, autorul cărții este un adevărat temeliitor al gândirii religioase, deși se consideră (și pare a fi, în cele din urmă) un „liber cugetător”.

Prefată de fostul Ministru al Culturii, Andrei Pleșu, cartea își subzistă, prin sine însăși viabilitatea și semnificația necesară unei conștiințe religioase, aplecată întru adâncimile Cunoașterii.

Făcând parte din prestigioasa pleiadă a gânditorilor și teologilor ruși exilați,

Nikolai Berdiaev, urmaș (pe de-o parte al „școlii” de mare profunzime teologică inițiată de Vladimir Soloviov) al tradiției de spiritualitate și gândire teologică rusești, este unul din marii reprezentanți ai acestei pleiade „exportată” în Occident.

În viziunea sa, omul poate a se întâlni cu Dumnezeu până la identificare prin actul creației. „Când Berdiaev vorbește — spune în prefață Andrei Pleșu — despre creație, el nu are în vedere sensul curent, preponderent cultural al termenului... Omul se justifică prin creație pentru că prin creație își manifestă prestigiul „asemănării” cu Dumnezeu. Dumnezeu e, înainte de toate, Creatorul. Și dacă suntem alcătuiți după modelul său, atunci îi vom semăna cu atât mai mult cu cât vom fi noi înșine mai creatori...” (p. 11).

Capitolul al doilea, **Omul. Microcosmos și macrocosmos**, cuprinde în structura sa tocmai ideea identificării dintre om și Dumnezeu; evidența și participarea unuia la existența celuilalt.

Toate celelalte capitole sunt în legătură intrinsecă, rotunjind astfel structura cărții (a conținutului) exprimându-se într-o sinteză arhitectura interioară a gândirii lui Berdiaev. Tema de bază a acestei gândiri este exprimată prin ideea corespondenței, până la intimitate, între divin și uman „Taina ultimă a omului este nașterea lui Dumnezeu în om. Taina ultimă a lui Dumnezeu — nașterea omului în Dumnezeu (...) Căci nu numai omul are nevoie de Dumnezeu, ci și Dumnezeu are nevoie de om. În asta este taina lui Hristos — Dumnezeu-Om.” (p. 35).

Nikolai Berdiaev face parte din acea generație de gânditori și teologi care și-au aflat izvorul spiritualității în fântâna gândirii lui Vladimir Soloviov. Alături de Șestov, Bulgakov, Meierkovski ș.a., Berdiaev este participant activ pro-innoire a viziunii teologice (deși, acuzat de „erezii”, „diletantism” și altele asemenea) considerându-se pe sine „liber cugetător”.

Cartea — **Sensul Creației** — propune, fără doar și poate, teme de meditație. Mesajul ei este al unei gândiri originale, nesofisticată, fără de prejudecăți.

Preot CEZAR STERPU

Cezar Sterpu, **De veghe la porțile gândului**, Ed. Contact internațional, Iași, 1992, 141 pp.

Întâmpinăm cu entuziasm debutul literar al unui tânăr care ia atitudine față de gravele și variatele probleme ale vieții spirituale, relevându-ne cu vigoare harismele sale filosofice.

Ne bucură optimismul acestui tânăr care crede în destinul generației sale râvnind apropierea de „generația model” (1925—1940), singura care, după o confesiune a lui Mircea Eliade, s-a bucurat deplin de libertatea spirituală.

Cezar Sterpu este încă la vremea căutărilor unei expresii personale, dar unele exprimări vădese o maturitate care-l impartează temeinic în cultura teologică și filosofică. El abordează cu temeritate tematici majore nuanțându-le și aprofundându-le pentru a le ancora în actualitate. Din aceeași ipostază optimistă abordează pertinent relația dintre teologie și știință.

Tematica eseurilor, adunate sub un generic frumos și sugestiv, este foarte variată. Varietatea tematică este oarecum o caracteristică a tinerilor care, îmboldiți de freacă vârstei, ar cuprinde cât mai mult și cât mai multe. Este o habitudine reiterată de generații în căutarea opțiunilor. Fiecare generație privește problemele perene la nivelul ei, oferind noi puncte de vedere. Deși tematicile abordate sunt dezbătute de alții, patosul autorului pe care-l urmărim le conferă prospețime și perspectivă. Remarcabile sunt eforturile meditative asupra sensului existenței ducând frecvent la absolutizări parenetice.

Preocuparea pentru problematica morală este dominată în majoritatea eseurilor. Utilizează cu discernământ scrierile filocalice și literatura religioasă corelată cu gândirea modernă. O disponibilitate ușor decelată acordă fenomenologiei husserliene.

Exceptând reflecțiile la Exupery, Cezar Sterpu folosește autori și lucrări ca pretexte pentru speculații personale. Speculațiile de azi îndeplinesc o funcție formativă pentru reflecțiile de mâine. Idei dispartate azi se vor închea mâine în sistem de gândire, dacă autorul ține drumul pe care a pornit.

Volumul debutează cu unul din făuritori de limbă și conștiință românească: mitropolitul Varlaam.

„Aerul Eminescu”, prin care respiră, cu fiecă clipă mai adânc, spațiul culturii noastre, devine tot mai prezent și în respirația altor culturi.

O tentativă de adâncire în copilărie prin Ion Creangă.

Petru Comarnescu, evocare și plasare în spațiul cultural.

Structurile japoneze ale haiku-ului și poezia noastră scurtă, fără canoane, expresie a trăirii interioare.

Școala lui Constantin Noica.

O meditație asupra spiritualității românești.

Voroneț, „Capela Sixtină a Bucovinei”, cu frescele sale oferă autorului prilej de meditație asupra stărilor de dincolo. Simbolistica arhitecturii.

Cuvântul, semn al gândirii. Gândirea care se gândește.

Hristos, Omul nou.

Teologia ortodoxă în actualitate.

Crucea, drum spre cer.

Încercarea de aprofundare a teologiei în gândirea lui Antoine de Saint-Exupéry („Citadela”).

Starea de dor.

Ideea unui umanism de structură europeană.

Ființă-ființare, dimensiunea interioară a existenței.

Întrodeschiderea, dimensiune a devenirii...

Sigur, autorul se va mai apleca asupra încercărilor sale și, ca un artizan, va șlefui mereu, îndepărtând asperitățile, unele locvacități și inadvertențe, pe care însuși le-a sesizat.

Cezar Sterpu gândește. Ia atitudini. Promite. Și avem temei să credem în evoluția lui fericită. Personal l-aș înscrie, cu încredere, în rândul tinerilor teologi care pășesc pe urmele Păr. academician dr. D. Stănilăoae.

Prot. dr. MARCU BĂNESCU

ISTORIA ROMÂNILOR (din cele mai vechi timpuri până la Revoluția din 1821), manual pentru clasa a XI-a; autori: A. Pascu (paginile 3—178) B. Teodorescu (178—308) și M. Manea (309—367), București, 1992, 368 p.

Cum se specifică dintru început, acest manual a fost elaborat în 1991, pe baza programei școlare de tranziție. E vorba de o lucrare meritorie, structurată pe câteva diviziuni mari: **Preistoria, Protoistoria, Antichitatea, Evul Mediu; Românii între medieval și modern. De la Mihai Viteazul până la Revoluția din**

1821. Intrucât avem de-a face cu un manual provizoriu, în scopul perfecționării lui să ne fie permis a face unele remarci, câteva întregiri, *addenda et corrigenda*, cum se mai spune, adică o critică ziditoare, constructivă. Spațiul tipografic fiind redus, mă voi limita numai la aspectele mai puțin desăvârșite, deși în fond scrierea prezentată este o carte de o deosebită valoare instructivă. Am optat ca aceste adnotări să apară în „Altarul Banatului”, deoarece această revistă — după umila mea părere — este o revistă cu un larg orizont, o publicație ce va ajunge fără îndoială și la forurile competente spre a ține seamă (dacă binevoiesc) de adăugirile sau precizările noastre.

Cum am discutat cu profesori ce predau istoria la un liceu urban renumit, îndeosebi partea din manual care tratează trecutul pământului românesc până la strămoșii daco-geți, este prea detaliată, extrem de încărcată cu date. Această situație ar putea crea o anume aversiune elevului ce are de înregistrat în anul respectiv de studiu și alte numeroase informații ori teorii din cadrul științelor „de repetiție”.

Relativ la zeul suprem al geto-dacilor (p. 73) să ne fie îngăduit (după ce am scris în 1972 o teză de licență cu acest subiect) a trimite — pentru completări și bibliografie — la un volum ce mi-a apărut la Editura mitropolitană (Timișoara, 1990: „Contribuții la istoria Banatului”; în continuare: *Contribuții*), pag. 27—29. Acolo arătăm că numele zeului nostru a circulat în 3 variante: *Salmoxis*, *Zalmoxis* și *Zamolxis* și că dacii pronunțau cu siguranță *ZAMOLZIS*, (— „zeul pământului”). Tot acolo, despre *Gebeleizis* (nu *Nebeleizis*, cum e transcris la pag. 85 din Manualul de istorie).

Cât despre originea totemică a etnonimului „dac” (manual, p. 79 și 127), eu i-am opus o altă semnificație (*Contribuții*, p. 33): *dac* — „muntean”; specialiștii — după confruntarea celor două puncte de vedere — vor reține opinia cea mai plauzibilă.

La pag. 96, autorul se întreabă — referitor la Burebista — dacă termenul grecesc ce i-a definit statul, anume *arché*, nu înseamnă cumva „împărăție”. În adevăr, „*arché*” semnifică *împărăție*, *imperi*u, ceea ce a fost realmente regatul burebistan.

În pp. 104 și 109, Duras și Diurpaneus sunt despărțiți, sunt considerați persoane distincte (că Diurpaneus ar fi purtat supranumele „Decebal”), lucru ce cred că nu este întemeiat. În „Contribuții” (p. 17) am arătat că Duras se chema și Diurpaneus, partea a doua a numelui, *paneus*, în redarea aproximativă a scriitorilor antici, referindu-se la ideea de cărmuire *pan* sau *ban* însemnând *stăpân* („*Herr*” — domn, e tradus de W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, II, Viena 1893—94, p. 32). Numele lui Duras — scria regretatul istoric H. Daicoviciu (*Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj 1972, p. 100; idem, *Dacii*, București 1972, p. 172 și 194, nota 13) — apare la Cassius Dio „în împrejurări atât de asemănătoare cu cele legate de Diurpaneus, încât trebuia să considerăm că e vorba de una și aceeași persoană”. *De facto*, războiul lui Domițian începe cu Diurpaneus, însă se termină sub Decebal; acesta îl învinge pe Fuscus (vezi și C. C. Petolescu, *Decebal, regele dacilor*, București 1991, p. 16).

Apropo de Decebal, sensul numelui — după Manual, p. 109 — este: „Cel puternic”, „Cel viteaz”, încercare de etimologizare ce nu m-a convins. Cuvântul „Decebal” e compus din 2 părți. Prima a fost legată de indoeuropeanul *dek'* — a lua, a întâmpina, a onora (I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București 1967, p. 101) și de latinul *decus* — podoabă, strălucire (de către Vl. Georgiev, în „*Studii clasice*”, 1960, p. 47). Al doilea element trebuie apropiat de frigianul *bal(l)ea* — rege, basileu (frigiana, cum e cunoscut, are caracter esențiale comune cu limba dacică). Prin urmare, *Decebal* are înțelesul — cărmuitorul cel ilustru.

În legătură cu localitatea Aizis din „Comentariile lui Traian”, identificată ipotetic pe teritoriul satului Firliug din jud. Caraș-Severin (p. 116: *Firlung* — sic!), mai degrabă trebuie să ne gândim la Ezeris.

În pag. 132 157 și 164 se amintește de Geografia lui Moise Chorenați. Cum am demonstrat investigațiile din urmă (v. *Contribuții*, p. 65, cu literatură), Geografia în cauză în realitate aparține renumitului savant (tot armean) Anania Șirakați (sec. VII).

În privința răspândirii creștinismului, la pag. 153 se susține că „Ulfila (...) traduce Biblia”; de remarcat însă că nu

În mod integral. Apoi, Sf. Ioan Gură de Aur nu a fost „patriarh” de Constantinopol (p. 154), ci arhiepiscop (patriarhatul va apărea ulterior).

La pag. 164 se pomeneste de episcopul Ursus care — ca ierarh din Vestul României — ar fi participat la sinodul VII ecumenic din 787. Din păcate, știrea nu se confirmă. În „*Revue des études byzantines*” (33, 1975, p. 25), J. Darrouzès a arătat că Ursus a fost episcop pe o insulă de lângă coasta dalmată. Pe aceeași pagină (164) se reamintește Geografia, atribuită greșit lui M. Chorenati (cum am văzut mai sus), care vorbește de țara „Balak” (= Valahia), adică Țara Românească, „fără a preciza însă unde este situată aceasta” — remarcă neautentică. Dimpotrivă, izvorul cu pricina o situează de fapt în stânga Dunării, în vecinătatea Sarmatiei europene și a „Zaghurei” (Zagora — țara bulgarilor). Unii istorici presupun că Balak este o adăugire (după cum am arătat în „*Contribuții*” p. 66), inserarea lui „Balak” în sursa respectivă nu este mai târzie de veacul al IX-lea.

Sf. Nicodim de la Tismana nu a fost de origine greacă (potrivit aserțiunii din pag. 197); mai curând de obârșie aromână. După toate probabilitățile, provenea din tată valah și din mamă sârboaică (Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. 2, vol. I, București 1992, p. 307).

La pag. 213 întâlnim știrea următoare: „O arhiepiscopie ortodoxă este atestată la 1376 la Nandru, lângă Hunedoara”. Soot că aici se confundă ipoteza că la Nandru putea păstori un episcop „dreptmăritor” după anul 1456 (v. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 296), cu faptul că în 1377 este menționat — într-o inscripție de

la Mănăstirea Râmeț (jud. Alba) — arhiepiscopul ortodox transilvan Ghelasie (*ibidem*, p. 291). Pe urmă, lupta de la Rovine (p. 222) n-a avut loc în 17 mai 1395, ci în 10 octombrie 1394, cum ne-am străduit să argumentăm în *Contribuții*, p. 81—83.

Privitor la cucerirea otomană (p. 263), de precizat că în anul 1552 a căzut sub turci numai Banatul de câmpie, iar în 1658 restul.

Palia de la Orăștie, tipărită în 1582, precizăm că nu constituie tălmăcirea în întregime a Vechiului Testament (p. 271); au fost traduse doar Geneza și Exodul.

Cu privire la Prima Unire, de la 1600 (p. 282 și urm.), trebuia specificat că timp de câteva luni Banatul de Lugoj-Caransebeș a stat sub sceptrul lui Mihai „Bravul”.

Este falsă afirmația de la pag. 311: „Unirea unei părți a românilor cu Biserica Romei a fost acceptată în 1697 de mitropolitul Teofil” (v. M. Păcurariu, *op. cit.*, vol. II, București 1981, p. 297—298).

Un tipograf (p. 317) nu se numea D. Liubovici, ci Liubavici (probabil, eroare de tipar). **Mănăstirea** (p. 327), după îndrumările Academiei Române, se ortografiază **mănăstire**. Corect pe urmă, se scrie Pasarovăț, nu Passarowitz (p. 338), de asemenea, Carlovăț și nu Carlowitz (p. 359)...

Sublinierile de față nădărdim să fie utile în vederea reeditării acestui prestigios manual ce se citește cu mult folos nu numai de cei cărora le este destinat în chip special, ci și de toți iubitorii de istorie adevărată.

Preot V. MUNTEAN

POȘTA REDACȚIEI

Un învățător pensionar ne semnalează câteva realități regretabile intrate în obiceiul credincioșilor noștri, fapt care nu ne poate lăsa indiferenți. Să-l ascultăm așa cum ni le-a prezentat într-o scrisoare recentă :

„Să nu credeți că aș avea ceva împotriva Bisericii și a slujitorilor ei, menționez că l-am ajutat pe părintele din sat la repararea bisericii, casei parohiale, gardului cimitirului. M-am îngrijit de confecționarea unui car mortuar. Din anul 1945 am înființat un cor bărbătesc cu 40 persoane pe care îl conduc și azi la sfintele slujbe.

În tinerețe am funcționat în mai multe sate și am văzut diferite obiceiuri, iar în cei 15 ani cât am funcționat în Comisia de împăciuire din comună am auzit multe necazuri ale bătrânilor. Acestea sunt motivele dezinteresate ce mă fac să arăt cele ce urmează :

Înainte de primul război mondial au fost multe cazuri când țăranii și-au vândut pământul cel mai bun pentru a face înmormântări deosebite și o mulțime de pomeni. În timpul în care trăim o înmormântare ajunge la 50 000—70 000 lei sau chiar sute de mii cum arată presa cotidiană. La noi după ce că unii bătrâni nu sunt respectați și umblă rău îmbrăcați, după moarte li se cumpără costume etc., pe lângă ce au mai avut și se duc la sfânta biserică pentru a fi sfințite. Sunt cazuri când mai multe coșuri mari cu haine îngrămădesc polița bisericii, care vor fi date de pomană.

Toate astea cu multă cheltuială. Dar ce se întâmplă când survin 2—3 înmormântări în câțiva ani la aceeași familie ?

Ce să mai spunem de cei care în ciuda sărăciei fac pomeni nesfârșite dând de pomană mobilă, covoare, animale etc. sau dezgroapă morții la șapte ani pentru a face noi cheltuieli și momente care zdruncină mintea și sufletul urmașilor.

Stând de vorbă cu mai mulți săteni sunt de acord cu cele descrise de mine dar recurg la aceste practici spre a nu fi criticați de alții, deși hainele se pot sfinți acasă de preoți după înmormântare când se face pomană și sfințirea casei. Fără aceste pomeni costisitoare cumpărăturile vor fi mai reduse.

Cu astfel de gânduri nu cred că ating dogmele creștin-ortodoxe, ci vreau să ajut la îndreptarea unor tradiții învechite și mult cheluitoare.

Iată câteva observații care ar trebui să pună pe gânduri atât pe cucernicii preoți cât și pe bunii credincioși, fapt pentru care am socotit că este bine să le reproducem întocmai precum le-a formulat autorul lor.

Prof. LUCIAN COSTIN : Lui Antoniu Sequens — — — —	110
Inv. GHEORGHE BALTEAN : Versuri D-lui prof. A. Sequens —	111
Pr. prof. IONEL POPESCU : Preotul prof. Timotei Popovici —	112
Pr. prof. dr. IOAN TULCAN : Profesorul, teologul și preotul mar- tir dr. Ilarion Felea — — — — — — — — — —	116

LECTURI MORALE

Pr. LAZAR MAGHEȚI : Locul unde coboară Dumnezeu — —	122
---	-----

CRONICA BISERICESCA

Părintele Bartolomeu Anania — Arhiepiscop al Clujului. Spre o mai apropiată cunoaștere între biserici... Frații din sudul Du- nării. Apel la pace lansat de Mitropolitul Bosniei. Ajutoare umanitare pentru refugiații din Serbia. Biserica Anglicană spu- ne „da” sacerdoțiului feminin! Bucureștiul între Moscova— Chișinău. Teologii împotriva antisemitismului. Biserica Rusă se angajează în crearea unei bănci Ruso-Elene. Cea de-a 3-a întâl- nire iudeo-ortodoxă la Atena. Duminica Ortodoxiei la Paris. Carte de identitate religioasă. Biserica ortodoxă Rusă pe scena politică. Un mare ucigaș și un mare constructor — — —	140
---	-----

NOTE ȘI COMENTARII

Patria noastră ecumenică (Nichifor Grainic) — — — — —	151
Jertfa mucenicilor și jertfa noastră (Grațian Dobromirescu) — —	157

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Mitropolit Nestor Vornicescu, Sf. Voevod Ștefan cel Mare, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1992, (pr. prof. dr. Nicolae Neaga); Mircea Eliade, <i>Traité d'histoire des religions</i> (Tratat de istorie a religiilor) Editura Humanitas, trad. Mariana Noica, București, 1992, 428 pp, (pr. Cezar Sterpu); Nikolai Berdiaev, <i>Sensul creației</i> , Editura Humanitas, trad. Anca Oroveanu, Bu- curești, 1992, 348 pp, (pr. Cezar Sterpu); Cezar Sterpu, <i>De ve- ghe la porțile gândului</i> , Ed. Contact internațional, Iași, 1992, 141 pp, (prot. dr. Marcu Bănescu); <i>Istoria Românilor</i> (din cele mai vechi timpuri până la Revoluția din 1821), Manual pentru clasa a XI-a, autori: A. Pascu (pag. 3—178); B. Teodorescu (178—308) și M. Manea (309—367), București, 1992, 368 p, (pr. V. Muntean). — — — — — — — — — —	160
Poșta redacției — — — — — — — — — — — — — —	161

800 lei

ISSN 1220—8388